

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
2026 ОНЫ НАМРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

2026 ОНЫ 10 ДУГААР САРЫН 02-НЫ ӨДӨР, БААСАН ГАРАГ

ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ

НЭГДСЭН ХУРАЛДААН

ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ ГАЗАР

НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН АГУУЛГА
 2026 оны 10 дугаар сарын 02-ны өдөр, Баасан гараг

Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга	1
Хуралдааны товч тэмдэглэл:	2-29
Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл:	30-165
<hr/>	
1.“Аж үйлдвэр болон худалдаан дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 81 дүгээр конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.06.18-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, зөвшилцөх, хэлэлцүүлэх/	31-44 96-97
2.“Хөдөө аж ахуй дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 129 дүгээр конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.06.18-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, зөвшилцөх, хэлэлцүүлэх/	44-53 97-98
3.Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзориг нарын 28 гишүүн 2026.06.12-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	54-83
4.Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгтгэсэн төсөл /Засгийн газар болон Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Тэмүүлэн нарын 13 гишүүн өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/	83-96
5.Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүд /Засгийн газар 2026.08.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/	100-115 144-148
6.Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2026.08.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, гурав дахь хэлэлцүүлэг/	115-117 148-164
7.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.08.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хоёр дахь хэлэлцүүлэг/	117-142 164
8.Дэд хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай асуудал	142-143

**Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны намрын ээлжит чуулганы
10 дугаар сарын 02-ны өдөр /Баасан гараг/-ийн
нэгдсэн хуралдааны товч тэмдэглэл**

Улсын Их Хурлын дарга С.Бямбацогт ирц, хэлэлцэх асуудлын дарааллыг танилцуулж, хуралдааныг даргалав.

Хуралдаанд ирвэл зохих 126 гишүүнээс 77 гишүүн хүрэлцэн ирж, 61.1 хувийн ирцтэйгээр хуралдаан 14 цаг 00 минутад Төрийн ордны “Их хуралдай” танхимд эхлэв.

Томилолттой: Д.Батлут, Х.Баттулга, Х.Булгантуяа, П.Ганзориг, Д.Ганмаа, Л.Гантөмөр, Д.Жаргалсайхан, Л.Мөнхбаатар, Ч.Номин, Н.Номтойбаяр, А.Ундраа, Д.Үүрийнтуяа, Г.Хосбаяр, Л.Энх-Амгалан;

Чөлөөтэй: М.Бадамсүрэн, Э.Одбаяр, Л.Оюун-Эрдэнэ;

Эмнэлгийн чөлөөтэй: Э.Бат-Амгалан, Д.Батбаяр, Б.Жавхлан, С.Лүндэг;

Тасалсан: Н.Алтанхуяг, Д.Амарбаясгалан, Х.Болормаа, Ц.Даваасүрэн, Д.Рэгдэл, Б.Тулга, Д.Цогтбаатар;

Хоцорсон: Н.Алтаншагай-10 минут, С.Амарсайхан-02 минут, Ж.Батсуурь-15 минут, П.Батчимэг-05 минут, Э.Батшугар-05 минут, Ж.Баярмаа-01 минут, Э.Болормаа-50 минут, А.Ганбаатар-1 цаг 11 минут, Г.Ганбаатар-18 минут, С.Ганбаатар-36 минут, Ж.Золжаргал-08 минут, Ч.Лодойсамбуу-02 минут, Б.Найдалаа-31 минут, М.Нарантуяа-Нара-09 минут, Б.Пунсалмаа-15 минут, Ч.Ундррам-06 минут, Н.Учрал-21 минут, О.Цогтгэрэл-1 цаг 21 минут, С.Цэнгүүн-01 минут, Б.Энхбаяр-09 минут, Ж.Энхбаяр-03 минут.

Өргөн мэдүүлсэн төслийн талаар мэдээлэх

Улсын Их Хурлын дарга С.Бямбацогт Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүн нарын 31 гишүүнээс 2026.09.29-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Төсвийн байнгын хороонд хуваарилсныг танилцуулав./10:03/

Улсын Их Хурлын дарга С.Бямбацогт Монгол Улсын нийт ахмадууддаа Ахмадын баярын мэндийг хүргэв.

Нэг.“Аж үйлдвэр болон худалдаан дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 81 дүгээр конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.06.18-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, зөвшилцөх, хэлэлцүүлэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Т.Аубакир, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга А.Даваажаргал, мөн яамны Хөдөлмөрийн харилцаа, хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогын газрын дарга Б.Алимаа, мөн газрын ахлах шинжээч Ж.Цэвэлмаа, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл

мэндийн төвийн дарга Д.Нарансүх, Монголын ажил олгогч эздийн нэгдсэн холбооны ерөнхийлөгч Ч.Нанжидсамбуу, Үндэсний худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын Гадаад худалдааны бичиг, баримт баталгаажуулах газрын дарга Э.Бадамхорол нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ж.Бямбадулам, Хуулийн газрын дарга Ш.Хишигсүрэн, Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын дарга Б.Хатантуул, мөн газрын Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны ажлын албаны зөвлөх С.Дунжидмаа, М.Отгон, референт Б.Гандиймаа, А.Наранцэцэг нар байлцав.

Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Т.Аубакир, хуулийн төслийн талаарх Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Х.Жангабыл нар танилцуулав.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Пүрэвдорж, М.Ганхүлэг, П.Наранбаяр нарын тавьсан асуултад Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Т.Аубакир, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Хөдөлмөрийн харилцаа, хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогын газрын дарга Б.Алимаа, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийн төвийн дарга Д.Нарансүх нар хариулж, тайлбар хийв.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.12-т “Хуралдаан даргалагч тухайн асуудлаар санал хураалт явуулах цагийг тухай бүрд нь урьдчилан зарлаж болно.” гэж заасны дагуу санал хураалтыг 17.00 цагт явуулахаар хойшлуулав./14:45/

Хоёр. “Хөдөө аж ахуй дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 129 дүгээр конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.06.18-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, зөвшилцөх, хэлэлцүүлэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Т.Аубакир, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга А.Даваажаргал, мөн яамны Хөдөлмөрийн харилцаа, хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогын газрын дарга Б.Алимаа, мөн газрын ахлах шинжээч Ж.Цэвэлмаа, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийн төвийн дарга Д.Нарансүх, Монголын ажил олгогч эздийн нэгдсэн холбооны ерөнхийлөгч Ч.Нанжидсамбуу, Үндэсний худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын Гадаад худалдааны бичиг, баримт баталгаажуулах газрын дарга Э.Бадамхорол нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ж.Бямбадулам, Хуулийн газрын дарга Ш.Хишигсүрэн, Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын дарга Б.Хатантуул, мөн газрын Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны ажлын албаны зөвлөх С.Дунжидмаа, М.Отгон, референт Б.Гандиймаа, А.Наранцэцэг нар байлцав.

Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Т.Аубакир, хуулийн төслийн талаарх Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын

байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Х.Жангабыл нар танилцуулав.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн М.Мандхай, С.Ганбаатар, С.Эрдэнэбат нарын тавьсан асуултад Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Т.Аубакир, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Хөдөлмөрийн харилцаа, хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогын газрын дарга Б.Алимаа нар хариулж, тайлбар хийв.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.12-т “Хуралдаан даргалагч тухайн асуудлаар санал хураалт явуулах цагийг тухай бүрд нь урьдчилан зарлаж болно.” гэж заасны дагуу санал хураалтыг 17.00 цагт явуулахаар хойшлуулав./15:16/

Гурав.Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзориг нарын 28 гишүүн 2026.06.12-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Сангийн яамны Хууль, эрх зүйн газрын дарга З.Энхболд, Төрийн худалдан авах ажиллагааны газрын дарга Ц.Батзул нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ж.Бямбадулам, Хуулийн газрын дарга Ш.Хишигсүрэн, Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын дарга Б.Хатантуул, мөн газрын Төсвийн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Б.Гандулам, зөвлөх Бат.Баярмаа, референт Б.Ууганцэцэг, С.Төрмөнх нар байлцав.

Төслийн үзэл баримтлалын талаарх илтгэлийг хууль санаачлагч, Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзориг, хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх талаарх Төсвийн байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Заяабал нар танилцуулав.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Энхтүвшин, О.Номинчимэг, Б.Пүрэвдорж, М.Мандхай, Б.Бат-Эрдэнэ, Б.Пунсалмаа, С.Ганбаатар, О.Саранчулуун нарын тавьсан асуултад хууль санаачлагч, Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзориг, Төрийн худалдан авах ажиллагааны газрын дарга Ц.Батзул нар хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Б.Пүрэвдорж 16 цаг 45 минутаас хуралдааныг даргалав.

Улсын Их Хурлын гишүүн О.Саранчулуун, Ө.Шижир нар үг хэлэв.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.12-т “Хуралдаан даргалагч тухайн асуудлаар санал хураалт явуулах цагийг тухай бүрд нь урьдчилан зарлаж болно.” гэж заасны дагуу санал хураалтыг 17.00 цагт явуулахаар хойшлуулав./16:50/

Дөрөв.Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгтгэсэн төсөл /Засгийн газар болон Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Тэмүүлэн нарын 13 гишүүн өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол Улсын Тэргүүн Шадар сайд бөгөөд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Ж.Энхбаяр, Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд З.Мэндсайхан, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн дарга Ж.Дэлгэрсайхан, мөн зөвлөлийн гишүүн Л.Гангэрэл, Р.Ринчинбазар, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж, мөн яамны Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Ж.Дэлгэржаргал, Санхүү, төсвийн судалгааны газрын дарга Л.Ичинноров, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Б.Мөнх-Эрдэнэ, мөн газрын Төсвийн хүрээний төлөвлөлтийн хэлтсийн дарга О.Мягмардорж нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ж.Бямбадулам, Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын дарга Б.Хатантуул, мөн газрын Төсвийн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Б.Гандулам нар байлцав.

Төслийг анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн талаарх Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодоос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Баясгалан танилцуулав.

Улсын Их Хурлын дарга С.Бямбацогт 17 цаг 13 минутаас хуралдааныг даргалав.

Байнгын хороодын санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Ч.Анар, Х.Тэмүүжин, О.Батнайрамдал, Л.Соронзонболд нарын тавьсан асуултад Монгол Улсын Тэргүүн Шадар сайд бөгөөд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Ж.Энхбаяр, Сангийн сайд З.Мэндсайхан, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Б.Мөнх-Эрдэнэ нар хариулж, тайлбар хийв.

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгтгэсэн төслийн талаарх Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодоос гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулав.

Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодын дэмжсэн санал:

С.Бямбацогт: 1.Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатар, А.Ариунзаяа, Р.Батболд, Х.Булгантуяа, Х.Болормаа, Х.Жангабыл, Д.Жаргалсайхан, Б.Заяабал, П.Наранбаяр, Д.Пүрэвдаваа, П.Сайнзориг, Да.Цогтбаатар, Ж.Чинбүрэн /цаашид “Ажлын хэсэг” гэх/ нарын гаргасан, Нэгтгэсэн төслийн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд 12.1.10, 12.1.11 дэх заалт нэмэхээр тусгагдсан 1 дүгээр зүйлийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн:	62
Татгалзсан:	34
Бүгд:	96

64.6 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.Нэгтгэсэн төслийн хуулийг дагаж мөрдөх хугацааг тусгасан 3 дугаар зүйлийг тус тус хасах гэсэн саналыг хуралдаан даргалагчаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгч, санал хураалт явуулаагүй болно.

3.Нэгтгэсэн төслийн талаар гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал дэмжигдсэнтэй уялдуулан холбогдох зүйл, заалтын дугаарлалтыг нийцүүлэн өөрчлөх, мөн хууль санаачлагчдын өргөн мэдүүлсэн төсөлд тусгагдаж нэгтгэсэн төсөлд давхардсан зохицуулалтыг 1 зүйл болгон нэгтгэж, хуулийн техникийн засварыг хийх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 64

Татгалзсан: 32

Бүгд: 96

66.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодын дэмжээгүй санал:

С.Бямбацогт: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Нэгтгэсэн төслийн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн зарим заалтыг өөрчлөн найруулахаар тусгасан 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалт буюу 6.1.2 дахь заалтын “ДНБ-ий 2 хувиас илүүгүй алдагдалтай” гэснийг “ДНБ-ий 3 хувиас илүүгүй алдагдалтай” гэж өөрчлөх гэсэн Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодын дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 39

Татгалзсан: 57

Бүгд: 96

40.6 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

2.Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Лувсанжамцын гаргасан, Нэгтгэсэн төслийн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн зарим заалтыг өөрчлөн найруулахаар тусгасан 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалт буюу 6.1.3 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“6.1.3.тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь нь тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний дундаж өсөлтөөс хэтрэхгүй байх” гэсэн Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодын дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Лувсанжамц саналаа тайлбарлаж үг хэлэв.

Зөвшөөрсөн: 32

Татгалзсан: 63

Бүгд: 95

33.7 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

3.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан, Г.Лувсанжамц нарын гаргасан, Нэгтгэсэн төслийн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн зарим хэсэг, заалтыг хүчингүй болгохоор тусгасан 2 дугаар зүйлийн “7 дугаар зүйлийн 7.5 дахь хэсэг,”

гэснийг хасах гэсэн Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодын дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 48
Татгалзсан: 47
Бүгд: 95
50.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

4.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалангийн гаргасан, Нэгтгэсэн төслийн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн зарим хэсэг, заалтыг хүчингүй болгохоор тусгасан 2 дугаар зүйлийн “19 дүгээр зүйлийн 19.9 дэх хэсгийг” гэснийг хасах гэсэн Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодын дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 51
Татгалзсан: 44
Бүгд: 95
53.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллоор санал хураалт явуулж дууслаа.

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгтгэсэн төслийг эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодод шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 17 цаг 43 минутад хэлэлцэж дуусав.

Нэг дэх асуудал буюу “Аж үйлдвэр болон худалдаан дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 81 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийн хэлэлцүүлэг санал хураалтаар үргэлжлэв.

С.Бямбацогт: “Аж үйлдвэр болон худалдаан дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 81 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 63
Татгалзсан: 32
Бүгд: 95
66.3 хувь буюу нийт гишүүний олонхын саналаар дэмжигдсэнгүй.

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Ганбаатарын “дэмжсэн” санал техникийн саатлын улмаас “эсрэг” гарсан тул дээрх санал хураалтыг хүчингүйд тооцож, дахин санал хураалт явуулах горимын санал гаргав.

С.Бямбацогт: Улсын Их Хурлын гишүүн С.Ганбаатарын гаргасан горимын саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 66
Татгалзсан: 29
Бүгд: 95

69.5 хувийн саналаар горимын санал дэмжигдлээ.

С.Бямбацогт: “Аж үйлдвэр болон худалдаан дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 81 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах санал хураалтыг дахин явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 66

Татгалзсан: 29

Бүгд: 95

69.5 хувь буюу нийт гишүүний олонхын саналаар хууль батлагдлаа.

Уг асуудлыг 17 цаг 48 минутад хэлэлцэж дуусав.

Хоёр дахь асуудал буюу “Хөдөө аж ахуй дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 129 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийн хэлэлцүүлэг санал хураалтаар үргэлжлэв.

С.Бямбацогт: “Хөдөө аж ахуй дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 129 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 67

Татгалзсан: 28

Бүгд: 95

70.5 хувь буюу нийт гишүүний олонхын саналаар хууль батлагдлаа.

Уг асуудлыг 17 цаг 50 минутад хэлэлцэж дуусав.

Гурав дахь асуудал буюу Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлэг санал хураалтаар үргэлжлэв.

С.Бямбацогт: 1.Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 67

Татгалзсан: 28

Бүгд: 95

70.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Хамт өргөн мэдүүлсэн:

С.Бямбацогт: 2.Төсвийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 66

Татгалзсан: 29

Бүгд: 95

69.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

3.Төрийн хэмнэлтийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 67

Татгалзсан: 28

Бүгд: 95

70.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

4.Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 64

Татгалзсан: 31

Бүгд: 95

67.4 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

5.Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 65

Татгалзсан: 30

Бүгд: 95

68.4 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

6.Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 65

Татгалзсан: 30

Бүгд: 95

68.4 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

7.Хуулийн зарим хэсэг хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 64

Татгалзсан: 31

Бүгд: 95

67.4 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороонд шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 17 цаг 56 минутад хэлэлцэж дуусав.

Тав.Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүд /Засгийн газар 2026.08.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд З.Мэндсайхан, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж, мөн яамны Санхүүгийн бодлогын газрын дарга С.Тулга, Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Ж.Дэлгэржаргал, Санхүү, төсвийн судалгааны газрын дарга Л.Ичинноров, Хууль, эрх зүйн газрын дарга З.Энхболд, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Б.Мөнх-Эрдэнэ, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Нийгмийн даатгал, хуримтлалын сангийн бодлогын газрын дарга В.Рэнцэнханд, Нийгмийн халамжийн бодлогын газрын дарга Ю.Отгонбилэг, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын дарга Б.Батжаргал, Санхүүгийн зохицуулах хорооны Хууль, эрх зүйн хэлтсийн дарга Ж.Мөнх-Оргил, “Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл” хязгаарлагдмал хариуцлагатай компанийн Санхүүгийн нэгдсэн удирдлагын газрын дарга Ц.Зоригтбат, мөн компанийн Хууль, хүний нөөцийн газрын дарга Д.Лхамжав, “Эрдэнэс Тавантолгой” хувьцаат компанийн Санхүү, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Г.Бадрах нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ж.Бямбадулам, Хуулийн газрын дарга Ш.Хишигсүрэн, Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын дарга Б.Хатантуул, мөн газрын Төсвийн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Б.Гандулам, зөвлөх Бат.Баярмаа, референт Б.Ууганцэцэг нар байлцав.

Төслийг анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн талаарх Төсвийн байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Мөнхсоёл танилцуулав.

Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн О.Номинчимэг, Ж.Ганбаатар, О.Саранчулуун, Ц.Мөнхтуяа, Б.Жаргалан нарын тавьсан асуултад Сангийн сайд З.Мэндсайхан, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж, мөн яамны Санхүүгийн бодлогын газрын дарга С.Тулга, “Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл” хязгаарлагдмал хариуцлагатай компанийн Санхүүгийн нэгдсэн удирдлагын газрын дарга Ц.Зоригтбат, “Эрдэнэс Тавантолгой” хувьцаат компанийн Санхүү, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Г.Бадрах нар хариулж, тайлбар хийв.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.12-т “Хуралдаан даргалагч тухайн асуудлаар санал хураалт явуулах цагийг тухай бүрд нь урьдчилан зарлаж болно.” гэж заасны дагуу санал хураалтыг 20.00 цагт явуулахаар хойшлуулав./18:50/

Зургаа.Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2026.08.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, гурав дахь хэлэлцүүлэг/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд З.Мэндсайхан, Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын захирагч Б.Пүрэвдагва, Монгол Улсын Ерөнхий аудитор С.Магнайсүрэн, Эрүүл мэндийн яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга Н.Эрдэнэбаяр, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж, мөн яамны Санхүүгийн бодлогын газрын дарга С.Тулга, Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Ж.Дэлгэржаргал, Санхүү, төсвийн судалгааны газрын дарга Л.Ичинноров, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Б.Мөнх-Эрдэнэ, мөн яамны Хөрөнгө оруулалтын бодлогын газрын дарга Б.Төгөлдөр, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн дарга Ж.Дэлгэрсайхан, мөн зөвлөлийн гишүүн Л.Гангэрэл, Р.Ринчинбазар, Монголбанкны Мөнгөний бодлого, судалгааны газрын захирал Н.Ургамалсүвд, мөн банкны Санхүүгийн зах зээл, валютын газрын захирал П.Мөнхбаяр, Үндэсний аудитын газрын Нийцлийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Б.Баттуяа, Санхүүгийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Н.Цэвэлмаа, мөн газрын аудитын менежер С.Нацагдорж, Тусгай чиг үүргийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Д.Баярсайхан, Гүйцэтгэлийн аудитын газрын аудитын менежер М.Наранжаргал, Татварын ерөнхий газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Б.Цогтнаран, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын дарга Б.Батжаргал, “Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл” хязгаарлагдмал хариуцлагатай компанийн Санхүүгийн нэгдсэн удирдлагын газрын дарга Ц.Зоригтбат, мөн компанийн Хууль, хүний нөөцийн газрын дарга Д.Лхамжав, “Эрдэнэс Тавантолгой” хувьцаат компанийн Санхүү, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Г.Бадрах нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ж.Бямбадулам, Хуулийн газрын дарга Ш.Хишигсүрэн, Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын дарга Б.Хатантуул, мөн газрын Төсвийн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Б.Гандулам, зөвлөх Бат.Баярмаа, референт Б.Ууганцэцэг нар байлцав.

Төслийг гурав дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн талаарх Төсвийн байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатар танилцуулав.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.12-т “Хуралдаан даргалагч тухайн асуудлаар санал хураалт явуулах цагийг тухай бүрд нь урьдчилан зарлаж болно.” гэж заасны дагуу санал хураалтыг 20.00 цагт явуулахаар хойшлуулав./18:57/

Долоо.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.08.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хоёр дахь хэлэлцүүлэг/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол Улсын Тэргүүн Шадар сайд бөгөөд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Ж.Энхбаяр, Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд З.Мэндсайхан, Эдийн засаг, хөгжлийн дэд сайд С.Даваасүрэн, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Санжаадорж, мөн яамны Санхүү, төсвийн судалгааны газрын дарга Л.Ичинноров, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Б.Мөнх-Эрдэнэ, мөн яамны Хөрөнгө оруулалтын бодлогын газрын

дарга Б.Төгөлдөр, Төсвийн хүрээний төлөвлөлтийн хэлтсийн дарга О.Мягмардорж, Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн дарга Ж.Дэлгэрсайхан, мөн зөвлөлийн гишүүн Л.Гангэрэл, Р.Ринчинбазар, Монголбанкны Мөнгөний бодлого, судалгааны газрын захирал Н.Ургамалсүвд, мөн банкны Санхүүгийн зах зээл, валютын газрын захирал П.Мөнхбаяр нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ж.Бямбадулам, Хуулийн газрын дарга Ш.Хишигсүрэн, Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын дарга Б.Хатантуул, мөн газрын Төсвийн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Б.Гандулам, зөвлөх Бат.Баярмаа, референт Б.Ууганцэцэг нар байлцав.

Төслийг хоёр дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн талаарх Төсвийн байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзориг танилцуулав.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Б.Пүрэвдорж 19 цаг 45 минутаас 20 цаг 33 минутад хуралдааныг даргалав.

Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Ганбаатар, О.Батнайрамдал, Да.Цогтбаатар, А.Ариунзаяа, Х.Тэмүүжин, Ц.Туваан, Ө.Шижир, Ч.Лодойсамбуу, С.Ганбаатар нарын тавьсан асуултад Төсвийн байнгын хорооны дарга Н.Наранбаатар, Сангийн сайд З.Мэндсайхан, Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын захирагч Б.Пүрэвдагва, Монголбанкны Мөнгөний бодлого, судалгааны газрын захирал Н.Ургамалсүвд нар хариулж, тайлбар хийв.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.12-т “Хуралдаан даргалагч тухайн асуудлаар санал хураалт явуулах цагийг тухай бүрд нь урьдчилан зарлаж болно.” гэж заасны дагуу санал хураалтыг 20.00 цагт явуулахаар хойшлуулав./19:50/

Найм.Дэд хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай асуудал

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ж.Бямбадулам, Хуулийн газрын дарга Ш.Хишигсүрэн, Байнгын хорооны асуудал эрхлэх газрын дарга Б.Хатантуул, мөн газрын Хууль зүйн байнгын хорооны ажлын албаны ахлах зөвлөх Г.Золжаргал, зөвлөх Ч.Батбямба нар байлцав.

Дэд хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай асуудлыг хэлэлцсэн талаарх Хууль зүйн байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баярбаатар танилцуулав.

Санал хураалт явуулахаар зарласан цаг болсон тул Дэд хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай асуудлыг хэлэлцэхийг түр хойшлуулав.

Тав дахь асуудал буюу Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн талаарх Төсвийн байнгын хорооноос гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулав.

Төсвийн байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Нэг.Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар:

С.Бямбацогт: 1.Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатар, А.Ариунзаяа, Р.Батболд, Х.Болормаа, Х.Булгантуяа, Х.Жангабыл, Д.Жаргалсайхан, Б.Заяабал, П.Наранбаяр, Д.Пүрэвдаваа, П.Сайнзориг, Да.Цогтбаатар, Ж.Чинбүрэн /цаашид “Ажлын хэсэг” гэх/ нарын гаргасан, Төслийн 2 дугаар зүйлийн “үүсвэрийг тухайн санхүүгийн жилийн эхний хагаст” гэснийг “үүсвэрээс бүрдсэн ногдол ашиг, орлогыг тухайн санхүүгийн жилийн эхний хагас жилд” гэж өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 57
Татгалзсан: 36
Бүгд: 93
61.3 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн “4 дүгээр зүйлийн 4.1.5 дахь заалтын “толгой” гэсний дараа “компани буюу “Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл”” гэж,” гэснийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 53
Татгалзсан: 40
Бүгд: 93
57.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Хоёр.Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар:

С.Бямбацогт: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийг хууль санаачлагчид нь буцаах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 60
Татгалзсан: 33
Бүгд: 93
64.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Гурав.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар:

Найруулгын санал:

С.Бямбацогт: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 2 дугаар зүйлийн “нэмэлт,” гэснийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 60
Татгалзсан: 33
Бүгд: 93

64.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Дөрөв.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар:

Найруулгын санал:

С.Бямбацогт: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 2 дугаар зүйлийн “нэмэлт,” гэснийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 58

Татгалзсан: 35

Бүгд: 93

62.4 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Тав.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар:

Найруулгын санал:

С.Бямбацогт: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 3 дугаар зүйлийн “нэмэлт,” гэснийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 55

Татгалзсан: 38

Бүгд: 93

59.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Зургаа.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар:

Найруулгын санал:

С.Бямбацогт: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 2 дугаар зүйлийн “нэмэлт,” гэснийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 56

Татгалзсан: 37

Бүгд: 93

60.2 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Долоо.“Монгол Улсын Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн талаар:

Зөвшөөрсөн: 59

Татгалзсан: 34
Бүгд: 93
63.4 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй санал:

Нэг.Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар:

С.Бямбацогт: 1.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төслийн 2 дугаар зүйлийн “, мөн зүйлийн 12.10 дахь хэсгийн “хэсгийг” гэсний дараа “улсын төсөвт ногдол ашиг төвлөрүүлэх,” гэж” гэснийг хасаж, төслийн 3 дугаар зүйлийн ““арвижуулж, хөрөнгийн удирдлагыг хэрэгжүүлнэ” гэж” гэсний дараа “, 12 дугаар зүйлийн 12.10 дахь хэсгийн “хэсгийг” гэснийг “хэсгийн 30 хүртэл хувийг тухайн хуулийн этгээдийн санхүүгийн тогтвортой байдал, өр төлбөр, хөрөнгө оруулалтын хэрэгцээ, нэгдлийн стратеги төлөвлөгөө, төсвийн тэнцэл, Засгийн газрын өрийн түвшин, инфляц болон макро эдийн засгийн нөхцөл байдлыг харгалзан улсын төсөвт төвлөрүүлж,” гэж тус тус” гэж нэмэх гэсэн Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 38
Татгалзсан: 55
Бүгд: 93
40.9 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Чойжилсүрэнгийн “дэмжсэн” санал техникийн саатлын улмаас “эсрэг” гарсан тул дээрх санал хураалтыг хүчингүйд тооцож, дахин санал хураалт явуулах горимын санал гаргав.

С.Бямбацогт: Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Чойжилсүрэнгийн гаргасан горимын саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 45
Татгалзсан: 48
Бүгд: 93
48.4 хувийн саналаар горимын санал дэмжигдсэнгүй.

С.Бямбацогт: 2. Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалангийн гаргасан, Төслийг хууль санаачлагчид буцаах гэсэн Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 49
Татгалзсан: 44
Бүгд: 93
52.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулж дууслаа.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 41 дүгээр зүйлийн 41.12-т заасны дагуу Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт

оруулах тухай хуулийн төсөл, “Монгол Улсын Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийг хууль санаачлагчид буцаах тухай тогтоол баталсанд тооцов./20:49/

Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороонд шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 20 цаг 50 минутад хэлэлцэж дуусав.

Зургаа дахь асуудал буюу Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн гурав дахь хэлэлцүүлэг санал хураалтаар үргэлжлэв.

НЭГ.ТӨСВИЙН БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДЭМЖСЭН САНАЛ:

С.Бямбацогт: Зарлагын хэмжээг нэмэгдүүлэхгүйгээр төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын төсвийн багцад тусгагдсан урсгал болон хөрөнгө оруулалтын зардалд зохицуулалт хийх санал

1.1.Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатар, А.Ариунзаяа, Р.Батболд, Х.Болормаа, Х.Булгантуяа, Х.Жангабыл, Д.Жаргалсайхан, Б.Заяабал, П.Наранбаяр, Д.Пүрэвдаваа, П.Сайнзориг, Да.Цогтбаатар, Ж.Чинбүрэн /цаашид “Ажлын хэсэг” гэх/ нарын гаргасан, Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2602001067 төслийн кодтой, “Хавдар судлалын Үндэсний төв-II” цогцолборын А, С блокийн барилга, гадна шугам сүлжээ /Улаанбаатар, Сонгинохайрхан дүүрэг/, хэрэгжих хугацаа 2026-2028 он, төсөвт өртөг 25,605.6 сая төгрөг, санхүүжих дүн 25,605.6 сая төгрөг гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг хүлээгдэж буй гүйцэтгэлд үндэслэн **6,012.0 сая** төгрөгөөр бууруулж энэ эх үүсвэрээр дараах байгууллагуудын урсгал зардлыг доор дурдсан хэмжээгээр нэмэгдүүлэх. Үүнд:

- Хүний эрхийн үндэсний комиссын даргын урсгал зардлыг **224.1 сая** төгрөгөөр;
- Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн даргын урсгал зардлыг **107.3 сая** төгрөгөөр;
- Цагаатгах ажлыг удирдан зохион байгуулах улсын комиссын даргын урсгал зардлыг **20.0 сая** төгрөгөөр;
- Эрүүл мэндийн сайдын урсгал зардлыг **4,436.0 сая** төгрөгөөр;
- Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгийн урсгал зардлыг **741.9 сая** төгрөгөөр;

Сонгуулийн ерөнхий хорооны даргын урсгал зардлыг **482.7 сая** төгрөгөөр тус тус нэмэгдүүлж, нийт урсгал зардлыг **6,012.0 сая** төгрөгөөр нэмэгдүүлэх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Татгалзсан: 42
Бүгд: 93
54.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.Хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний 2026 оны санхүүжих дүнд нөлөөлөхгүй санал

С.Бямбацогт: 2.1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2102900758 төслийн кодтой “Гандангийн дэнж” шинэ аялал жуулчлалын бүсийн зураг төсөв, барилгын ажил /Улаанбаатар, Баянгол дүүрэг, 16 дугаар хороо/, хэрэгжих хугацаа 2022-2027, төсөвт өртөг 23,484.9 сая төгрөг, санхүүжих дүн 2,120.5 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **1,820.5 сая** төгрөгөөр бууруулж, УТ2403401124 төслийн кодтой “Соёл урлагийн цогцолборын барилга /Дундговь, Өндөршил сум/, хэрэгжих хугацаа 2024-2027 он, төсөвт өртөг 4,848.0 сая төгрөг, санхүүжих дүн 425.0 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **715.5 сая** төгрөгөөр, УТ2600910155 төслийн кодтой “Гал түймэр унтраах, аврах ангийн барилга /Улаанбаатар, Баянгол дүүрэг/, хэрэгжих хугацаа 2026-2027 он, төсөвт өртөг 5,904.2 сая төгрөг, санхүүжих дүн 2,017.7 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **355.0 сая** төгрөгөөр, УТ2602001140 төслийн кодтой “Дүүргийн хүүхдийн эмнэлгийн их засвар, шинэчлэл /Улаанбаатар, Баянгол дүүрэг/, хэрэгжих хугацаа 2026-2027 он, төсөвт өртөг 3,880.8 сая төгрөг, санхүүжих дүн 2,189.8 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **750.0 сая** төгрөгөөр тус тус нэмэгдүүлэх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 54
Татгалзсан: 39
Бүгд: 93
58.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2402804336 төслийн кодтой “Өлгий-Сагсай-Улаанхус-Цэнгэл сум чиглэлийн хатуу хучилттай авто замын дөрөвдүгээр хэсэг, 23.13 км /Баян-Өлгий/, хэрэгжих хугацаа 2024-2026 он, төсөвт өртөг 43,121.1 сая төгрөг, санхүүжих дүн 21,558.0 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **17,000.0 сая** төгрөгөөр бууруулж, УТ2502808162 төслийн кодтой “Өлгий-Сагсай-Улаанхус-Цэнгэл сум чиглэлийн хатуу хучилттай авто замын дуусгал, 66 км /Баруун бүс/, хэрэгжих хугацаа 2025-2028 он, төсөвт өртөг 150,926.6 сая төгрөг, санхүүжих дүн 16,527.2 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **17,000.0 сая** төгрөгөөр нэмэгдүүлэх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 51
Татгалзсан: 42
Бүгд: 93
54.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.3.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2102900758 төслийн кодтой “Гандангийн дэнж” шинэ аялал жуулчлалын бүсийн зураг төсөв, барилгын ажил /Улаанбаатар, Баянгол дүүрэг, 16 дугаар хороо/, хэрэгжих хугацаа 2022-2027, төсөвт өртөг 23,484.9 сая төгрөг, санхүүжих дүн 2,120.5 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **135.0 сая** төгрөгөөр бууруулж, УТ2001350434

төслийн кодтой, “Эрдэнэзуу музейн “Аялал жуулчлалын гудамж” төслийн үлдэгдэл санхүүжилт /Өвөрхангай, Хархорин сум/” гэсэн төсөл, арга хэмжээнд **135.0 сая** төгрөг нэмж тусгах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 53
Татгалзсан: 40
Бүгд: 93
57.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.4.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2603400590 төслийн кодтой “Байгалийн түүхийн музейн үзүүлэг дэглэлт, үзмэрийн интерьерийн зураг, цуглуулга, үзмэрийн тоноглол, тоног төхөөрөмж /Улаанбаатар, Хан-Уул дүүрэг/” гэсэн төсөл, арга хэмжээ нь 2026-2029 онд үргэлжлэн хэрэгжих бөгөөд уг төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртгийг 2026 оны батлагдсан төсөвт өртгийн хэмжээгээр тусгах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 53
Татгалзсан: 40
Бүгд: 93
57.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

3.Зарчмын зөрүүтэй саналын томьёололд нийцүүлэн хуулийн төсөлд өөрчлөлт оруулах санал

С.Бямбацогт: 3.1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн талаар гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал дэмжигдсэнтэй уялдуулан төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын зарцуулах зардалд өөрчлөлт оруулах, төслүүдийн зүйл, хэсэг, заалтын дугаарлалт болон тэдгээрийн эшлэлийг нийцүүлж өөрчлөх, үг хэллэг, нэр томьёог жигдлэх засварыг хийх, мөн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээнд төслийн код өгөх, дугаар, төсөвт өртөг, эдийн засгийн ангилал, хэрэгжих хугацааг саналын томьёололтой нийцүүлэн өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 57
Татгалзсан: 36
Бүгд: 93
61.3 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

4.Найруулгын санал

С.Бямбацогт: 4.1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлийн “зүйлийг” гэснийг “зүйл, хэсгийг” гэж, мөн зүйлийн 2 дахь заалт буюу “6 дугаар зүйл” гэснийг “6.1 дэх хэсэг” гэж, 2 дугаар зүйлийн “1 дүгээр хавсралтаар гэснийг” “энэ хуулийн 1 дүгээр хавсралтаар” гэж, 3 дугаар зүйлийн “11 дүгээр зүйлийн” гэснийг “9 дүгээр зүйлийн” гэж тус тус өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 58
Татгалзсан: 35
Бүгд: 93

62.4 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

5.Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар:

С.Бямбацогт: 5.1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 3 дугаар зүйлийн Тэтгэврийн даатгалын сангийн зарлагыг 50.0 тэрбум төгрөгөөр бууруулж, Тэтгэмжийн даатгалын сангийн зарлагыг 50.0 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлэх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 55

Татгалзсан: 38

Бүгд: 93

59.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

ХОЁР.ТӨСВИЙН БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДЭМЖЭЭГҮЙ САНАЛ

Нэг.Бусад Байнгын хорооны санал:

С.Бямбацогт: 1.Улсын Их Хурлын гишүүний С.Цэнгүүний гаргасан, Хархорум хотын Зөвлөлийн Ажлын албаны **1,531.7 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлэв.

Зөвшөөрсөн: 41

Татгалзсан: 52

Бүгд: 93

44.1 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан 2.Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны сайдын төсвийн багцад тусгагдсан “И-Монгол Академи”-ийн урсгал зардлыг **3,582.3 сая** төгрөгөөр бууруулах;

3.Эрчим хүчний сайдын төсвийн багцад тусгагдсан импортын цахилгаан эрчим хүчийг хэрэглэгчдэд нийлүүлэхэд үүсэх үнэ, тарифын алдагдлын зөрүүнд олгох татаас **107.3 тэрбум** төгрөгийг хасах гэсэн 2, 3 дахь саналуудаа татаж авсан тул санал хураалт явуулаагүй болно.

Ажлын хэсгийн ахлагч, Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатар 4.Улсын Их Хурлын гишүүн О.Батнайрамдал, Ж.Галбадрах, О.Саранчулуун, С.Эрдэнэбат нарын гаргасан, Сангийн сайдын багц дахь хөрөнгө оруулалт, их засварын зардлыг **13,223.9 сая** төгрөгөөр бууруулж, Боловсролын сайдын багц дахь Боловсролын зээлийн сангийн санхүүжилтийг **13,223.9 сая** төгрөгөөр нэмэгдүүлэх;

5.Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2601300905 төслийн кодтой “Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын суурь конвенцын 17 дугаар бага хурал зохион байгуулахтай холбоотой барилга байгууламж /Улаанбаатар, Баянзүрх дүүрэг/, хэрэгжих хугацаа 2026-2027 он, төсөвт өртөг болон санхүүжих дүн 95,695.9 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **3,862.0 сая** төгрөгөөр бууруулж, Байнгын асаргаа шаардлагатай 16 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд

олгох амьжиргаа дэмжих мөнгөн тэтгэмжийн 478.0 мянган төгрөгийг 112.0 мянган төгрөгөөр нэмэгдүүлж, амьжиргааны доод түвшинд хүргэж 600.0 мянган төгрөг болгоход зориулж Байнгын асаргаа шаардлагатай 16 хүртэлх насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд олгох амьжиргааг дэмжих мөнгөн тэтгэмжийг **3,862.0 сая** төгрөгөөр нэмэгдүүлэх гэсэн 4, 5 дахь саналуудыг гүйцээн боловсруулах чиглэл авах хүсэлт гаргав.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 71 дүгээр зүйлийн 71.14-т заасны дагуу санал хураалт явуулав.

С.Бямбацогт: Ажлын хэсгийн ахлагч, Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатарын гаргасан 4, 5 дахь санал, Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Баясгалангийн гаргасан 1, 2 дахь саналуудыг гүйцээн боловсруулахаар Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн гурав дахь хэлэлцүүлгийг дахин явуулах чиглэлийг өгөх нь зүйтэй гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн:	59
Татгалзсан:	34
Бүгд:	93

63.4 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

6.Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Баясгалангийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ 2601300905 төслийн кодтой “Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын суурь конвенцын 17 дугаар бага хурал зохион байгуулахтай холбоотой барилга байгууламж /Улаанбаатар, Баянзүрх дүүрэг/, хэрэгжих хугацаа 2026-2027 он, төсөвт өртөг болон санхүүжих дүн 95,695.9 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **47,685.8 сая** төгрөгөөр бууруулж, асаргааны тэтгэмжийг 330.0 мянган төгрөгөөс 270.0 мянган төгрөгөөр нэмэгдүүлж 600.0 мянган төгрөг болгоход зориулж Асаргааны тэтгэмжийг **47,685.8 сая** төгрөгөөр нэмэгдүүлэх гэсэн Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Баясгалан саналаа тайлбарлаж үг хэлэв.

Зөвшөөрсөн:	39
Татгалзсан:	54
Бүгд:	93

41.9 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

Хоёр.Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны санал:

Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 15-д тусгагдсан төрийн бус өмчийн ерөнхий боловсролын болон сургуулийн өмнөх боловсролын хувьсах зардал болох 104,219.7 сая төгрөгийн санхүүжилтийг хасах гэсэн саналаа татсан тул санал хураалт явуулаагүй болно.

С.Бямбацогт: 2.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалангийн гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн

захирагчдын томилолт, зочны зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу 4,808.4 сая төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 38
Татгалзсан: 55
Бүгд: 93
40.9 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

3.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан, С.Цэнгүүн нарын гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын судалгаа, хөгжүүлэлтийн зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **10,539.4 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 47
Татгалзсан: 46
Бүгд: 93
50.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

4.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалангийн гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын урсгал засварын зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **15,342.8 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан саналаа тайлбарлаж үг хэлэв.

Зөвшөөрсөн: 47
Татгалзсан: 46
Бүгд: 93
50.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

5.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан, С.Цэнгүүн нарын гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын ном хэвлэлийн зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **2,917.6 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 48
Татгалзсан: 45
Бүгд: 93
51.6 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

6.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан, С.Цэнгүүн нарын гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын байрны түрээсийн зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **14,157.2 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлэв.

Зөвшөөрсөн: 43
Татгалзсан: 50
Бүгд: 93
46.2 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын бусад хөрөнгийн зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **148,602.2 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн 7 дахь саналаа татсан тул санал хураалт явуулаагүй болно.

8.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалангийн гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын шууд зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **142,001.8 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 53
Татгалзсан: 40
Бүгд: 93
57.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

9.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалангийн гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Үндэсний батлан хамгаалахын их сургуулийн урсгал зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **2,513.7 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 52
Татгалзсан: 41
Бүгд: 93
55.9 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

10.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалангийн гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Батлан хамгаалах яамны урсгал зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **4,643.1 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 53
Татгалзсан: 40
Бүгд: 93
57.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

11.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалангийн гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Зөвсэгт хүчний жанжин штабын урсгал зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **20,294.2 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 53
Татгалзсан: 40
Бүгд: 93
57.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

12.Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалангийн гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Сангийн яамны хөрөнгө оруулалт, их засварын зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **22,987.5 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 52
Татгалзсан: 41
Бүгд: 93
55.9 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

13.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын бичиг хэргийн зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **768.7 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлэв.

Зөвшөөрсөн: 42
Татгалзсан: 51
Бүгд: 93
45.2 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

14.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын гадаад албан томилолтын зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **1,508.1 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 45
Татгалзсан: 48
Бүгд: 93
48.4 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

15.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын дотоод албан томилолтын зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **2,477.7 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 49
Татгалзсан: 44
Бүгд: 93

52.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

16.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын зочин төлөөлөгч хүлээн авах зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **822.7 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 50

Татгалзсан: 43

Бүгд: 93

53.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

17.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын тээврийн хэрэгслийн татвар, оношилгооны зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **171.7 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 50

Татгалзсан: 43

Бүгд: 93

53.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

18.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын төрийн өмчит байгууллагад олгох татаасыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **391,330.8 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлэв.

Зөвшөөрсөн: 51

Татгалзсан: 42

Бүгд: 93

54.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

19.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын хувийн хэвшлийн байгууллагад олгох татаасыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **134,492.6 сая** төгрөгөөр бууруулах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 53

Татгалзсан: 40

Бүгд: 93

57.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

20.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Нэгдсэн төсөл

хэрэгжүүлэх нэгжийн **554.3 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлэв.

Зөвшөөрсөн: 45
Татгалзсан: 48
Бүгд: 93
48.4 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

21.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Шадар сайдын Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **337.2 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 45
Татгалзсан: 48
Бүгд: 93
48.4 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

22.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **382.9 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 49
Татгалзсан: 44
Бүгд: 93
52.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

23.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Боловсролын яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **571.2 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 47
Татгалзсан: 46
Бүгд: 93
50.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

24.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Гэр бүл, хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **361.7 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 49

Татгалзсан: 44
Бүгд: 93
52.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

25.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Зам, тээврийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **589.9 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 49
Татгалзсан: 44
Бүгд: 93
52.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

26.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Сангийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **658.9 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 45
Татгалзсан: 48
Бүгд: 93
48.4 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

27.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Соёл, спорт, аялал жуулчлал, залуучуудын яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **278.9 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 50
Татгалзсан: 43
Бүгд: 93
53.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

28.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Хот байгуулалт, барилга, орон сууцжуулалтын яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **1,070.5 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй санал саналыг дэмжье гэсэн хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 46
Татгалзсан: 47
Бүгд: 93
49.5 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

29.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **365.6 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн

зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 50
Татгалзсан: 43
Бүгд: 93
53.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

30.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **502.9 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 49
Татгалзсан: 44
Бүгд: 93
52.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

31.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **296.2 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 45
Татгалзсан: 48
Бүгд: 93
48.4 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

32.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Эрүүл мэндийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **493.7 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 47
Татгалзсан: 46
Бүгд: 93
50.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

33.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Эрчим хүчний яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **1,155.5 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 46
Татгалзсан: 47
Бүгд: 93

49.5 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

34.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Нийслэлийн Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **797.5 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 44

Татгалзсан: 49

Бүгд: 93

47.3 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

35.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Цагдаагийн ерөнхий газрын “Сүүж-Уул” сэргээн засах сувилал 810-р тусгай салбарын **2,399.0 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 48

Татгалзсан: 45

Бүгд: 93

51.6 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

36.Улсын Их Хурлын гишүүн С.Цэнгүүний гаргасан, Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын “Төр хурах” нөхөн сэргээх сувиллын **924.6 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах гэсэн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 46

Татгалзсан: 47

Бүгд: 93

49.5 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

Зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулж дууслаа.

Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг тодорхой асуудлын хүрээнд гурав дахь хэлэлцүүлгийг дахин явуулахаар Төсвийн байнгын хороонд буцаав.

Уг асуудлыг 21 цаг 48 минутад хэлэлцэж дуусав.

Долоо дахь асуудал буюу Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хоёр дахь хэлэлцүүлгийг үргэлжлүүлэн явуулав.

Ажлын хэсгийн ахлагч, Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатар Хуулийн төслийн 2 дугаар зүйлийг хасах гэсэн саналаа татаж байгаа талаар мэдэгдсэн тул санал хураалт явуулаагүй болно.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг гурав дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодод шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 22 цаг 18 минутад хэлэлцэж дуусав.

Чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар 8 асуудал хэлэлцэв.

Бусад. Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Лувсанжамцын урилгаар Эрчим хүчний хэмнэлттэй цонх, шилэн хийц үйлдвэрлэгчдийн холбооны гишүүд, Улсын Их Хурлын гишүүн Л.Энх-Амгалангийн урилгаар “Улаанбаатар төмөр зам” хувь нийлүүлсэн нийгэмлэгийн дэргэдэх Зорчигчийн вагон депогийн эмэгтэйчүүдийн сувиллын албан хаагчид, Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 189 дүгээр сургуулийн 8^д ангийн багш, сурагчид, Улсын Их Хурлын гишүүн С.Эрдэнэбатын урилгаар Монголын төмөр замчдын Үйлдвэрчний эвлэлийн холбооны удирдлага, албан хаагчид, ахмадууд, Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Мөнхсоёлын урилгаар “Монгол Коосен” технологийн коллежийн багш, албан хаагчид Төрийн ордон, Улсын Их Хурлын чуулганы үйл ажиллагаатай танилцав.

Чуулганы нэгдсэн хуралдааны зохион байгуулалтыг Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хуралдаан зохион байгуулах газрын дарга Г.Агар-Эрдэнэ, мөн газрын шинжээч Ш.Мөнхцоож, С.Энхзаяа, ахлах мэргэжилтэн С.Золжаргал нар хариуцан ажиллав.

Хуралдаан 8 цаг 18 минут үргэлжилж, 126 гишүүнээс 98 гишүүн хүрэлцэн ирж, 77.8 хувийн ирцтэйгээр 22 цаг 18 минутад өндөрлөв.

Тэмдэглэлтэй танилцсан:
ЕРӨНХИЙ НАРИЙН БИЧГИЙН
ДАРГА

Л.ӨЛЗИЙСАЙХАН

Тэмдэглэл хөтөлсөн:
ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ
ГАЗРЫН ШИНЖЭЭЧ

П.МЯДАГМАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ

2026 оны 10 дугаар сарын 02-ны өдөр,
Баасан гараг Төрийн ордон “Их хуралдай” танхим 14 цаг 00 минут.

НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

С.Бямбацогт: Улсын Их Хурлын гишүүдийн өдрийн амгаланг айлтгая. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны 2026 оны 10 дугаар сарын 2-ны өдрийн ирц ирвэл зохих 126 гишүүнээс 77 гишүүн буюу 61 хувийн ирцтэй байна аа. Чуулганы хуралдааныг нээснийг мэдэгдье.

Өнөөдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанд Мөнхчулууны Энхцэцэг, Жадамбаагийн Баясгалан, Баатаржавын Мөнхсоёл, Очирбатын Амгаланбаатар, Болдын Уянга нарын гишүүд өглөө 9 цаг 00 минутад ирцдээ орсон байна аа.

Чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлыг танилцуулъя.

Өнөөдрийн хуралдаанаар дараах 9 асуудлыг хэлэлцэнэ.

1.Конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэнэ. Аж үйлдвэр болон худалдаан дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 81 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг Засгийн газар 2026 оны 6 дугаар сарын 18-нд өргөн мэдүүлсэн, зөвшилцөх.

2.Конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэнэ. Хөдөө аж ахуй дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 129 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг Засгийн газар 2026 оны 6 дугаар сарын 18-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, зөвшилцөх.

3.Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг хэлэлцэх эсэх, Улсын Их Хурлын гишүүн Сайнзориг нарын 28 гишүүн 2026 оны 7 дугаар сарын 2-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх.

4.Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулна.

5.Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, тогтоолын төслүүдийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулна.

6.Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийн гурав дахь хэлэлцүүлгийг явуулна.

7.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн 2 дахь хэлэлцүүлгийг явуулна.

8.Дэд хорооны бүрэлдэхүүний тухай асуудлыг хэлэлцэнэ.

9.Баталсан хууль, тогтоолын эцсийн найруулгыг сонсоно оо.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 29.1-д Улсын Их Хурлын дарга хууль санаачлагчаас Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх Байнгын хороог хэрэв тухайн төсөл хэд хэдэн Байнгын хорооны эрхлэх асуудлын хүрээнд хамаарахаар бол зөвлөлтэй зөвшилцөн холбогдох болон бусад Байнгын хороог тогтоож нэгдсэн хуралдаанд мэдээлнэ гэж заасан.

Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслийг холбогдох Байнгын хороонд хуваарилсан талаар танилцуулъя.

1.Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Улсын Их Хурлын гишүүн Саруулсайханы Цэнгүүн нарын 31 гишүүн 2026 оны 9 дүгээр сарын 29-ний өдөр өргөн мэдүүлснийг Төсвийн байнгын хороонд хуваарилсан.

Хэлэлцэх асуудалдаа орё.

Нэг.“Аж үйлдвэр болон худалдаан дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 81 дүгээр конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.06.18-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, зөвшилцөх/

Конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэнэ.

Аубакир сайдыг дуудъя. Өчигдөр олон улсын ахмадын өдөр болсон. Жил бүрийн 10 дугаар сарын 1-ний өдөр олон улсын ахмадын өдөр болж 1994 оноос хойш тэмдэглэгддэг болсон байгаа.

Монгол Улсынхаа хөгжил дэвшил бүтээн байгуулалтад залуу нас мэдлэг ур чадвараа зориулсан нийт Монголынхоо ахмадууддаа Ахмадын баярын мэндийг Улсын Их Хурлынхаа нийт гишүүдийн нэрийн өмнөөс өргөн дэвшүүлье ээ.

Тэгээд та бүгдийнхээ мэдлэг боловсрол, чадвар туршлага, Монголын өнөө цагийн хөгжил дэвшлийг бий болгоход маш үнэтэй хувь нэмэр оруулсан ахмадууд та бүгдээсээ бид бүхэн суралцаж Монгол Улсынхаа хөгжил дэвшлийн төлөө хичээж зүтгэж ажиллаж байгаа гэдгээ илэрхийлье.

Энэ намрын чуулганаар бид нар төсвийн тодотголоор ахмадуудынхаа тэтгэврийг нэмэгдүүлэх асуудлыг хэлэлцэж шийдвэрлэнэ.

11 сарын 1-ээс үндсэндээ ахмадуудын маань тэтгэвэр нэмэгдэх боломжтой болж байгаа. Мөн Улсын Их Хурал ахмадууд маань тэтгэвэрт гарчхаад өнөөдөр боловсон хүчин дутагдалтай байгаа салбарт тухайлах юм бол боловсролын

салбарт багшлах эрүүл мэндийн салбарт эмчээр ажиллах энэ боломж бололцоог нээж өгсөн байгаа. Тэтгэврээ аваад нэмээд дээрээс нь эмчийн багшийнхаа цалинг нэмэлтээр аваад ажиллах боломжийг нээж өгсөн. Мөн цаашдаа бид бүхэн тэр авч байгаа цалингаас нь НДШ авахгүй байх энэ эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхээр ажиллаж байгааг нийт Монголынхоо ахмадууддаа дуулгахад таатай байна аа. Аубакир сайдыг дуудъя. Засгийн газар, сайд нар ажлаа хийнэ шүү. Улсын Их Хуралд хүндэтгэлтэй хандах ёстой. Улсын Их Хурал хэлэлцэж байгаа асуудалдаа хариуцлагатай оролцох ёстой үүрэгтэй. Иргэдийн бухимдал гомдол ард иргэдийн амьдралд тулгамдаж байгаа асуудлыг шийдвэрлэх гэж төсвийн тодотголын Их Хуралд Засгийн газар өргөн барьсан Улсын Их Хурлын гишүүд аль болох хурдан хугацаанд хуулийнх нь хугацаанд батлах гээд хичээж ажиллаж байна. Бараа бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт, бензин шатахууны хомсдол иргэдийг маш ихээр бухимдуулж байна. Иргэдтэйгээ гараад нүүр тулж уулзаад асуудлыг нь сонсоод учир байдлаа ойлгуулаад зөвшилцөөд ярилцах хэрэгтэй байна. Өчигдөр жагсаал цуглаан боллоо. Иргэд маань шатахууны хомсдолоос болж бухимдаж байна. Энийг холбогдох сайд нар гараад мэдээлэл өгөөд учир байдлаа ойлгуулаад ярихад хүн хэлээрээ мал хөлөөрөө дэлхий нийтээрээ дэг журам өөрчлөгдсөн бензин шатахууны хомсдолд орсон бензин шатахууны үнэ урьд өмнө байгаагүй өндөр үнэтэй болж нэмэгдэж байгаа энэ зовлон Монгол Улсыг тойрч гарахгүй байна. Үүнийгээ зөв ойлгуулаад зөв тайлбарлаад яриад хэлэх юм бол ард иргэд маань ойлгоно шүү дээ.

Тийм болохоор Дамдинням сайд энэ тал дээр анхааръя аа. Ард иргэддээ зөв ойлгуулъя аа. Үүнээс болж бухимдаж байгаа, жагсаж цуглаж байгаа иргэдийн буруу биш ээ. Үзэл бодлоо илэрхийлэх, үгээ хэлэх эрх, эрх чөлөөнд жагсах цуглах эрх нь нээлттэй байгаа. Харин хүч хэрэглэх, хууль зөрчих, бусдын эрх, эрх чөлөөнд халдах ийм зүйл байж болохгүй шүү гэдгийг хэлье. Аубакир сайд танилцуулгаа хийе. Индэрт урьж байна.

С.Бямбацогт: Монгол Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллага болох олон улсын Хөдөлмөрийн байгууллагын гишүүн 187 Улс байдаг бөгөөд Монгол Улс 1968 онд гишүүнээр элсэн орж олон улсын хөдөлмөрийн хэм хэмжээ стандартыг үндэсний хууль тогтоомж бодлого практикт тусган хэрэгжүүлэх, хөдөлмөрлөх эрхийг хамгаалах, зохистой хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, нийгмийн түншлэлийг хөгжүүлэх чиглэлээр хамтран ажиллаж ирсэн билээ. Монгол Улс олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 21 конвенцод нэгдэн орсон байна. Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын Аж үйлдвэр худалдаан дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 81 дүгээр конвенцод 151 улс нэгдэн орсон ба энэхүү конвенц нь нэн тэргүүнд тавигдах буюу засаглалын конвенц гэж тодорхойлогдсон байдаг аа. Уг конвенц нь хөдөлмөрлөх эрхийг хэрэгжүүлэх хөдөлмөрийн хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах ажил хөдөлмөр эрхлэгчдийн ХАБ, эрүүл мэндийг хамгаалах үр дүнтэй хөдөлмөрийн хяналтын тогтолцоог бүрдүүлэх засаглалыг бэхжүүлэхэд чиглэгддэг ээ.

Мөн Европын холбооны худалдааны хөнгөлөлт эдлэх нөхцөлийг хүний эрх, хөдөлмөрлөх эрх, байгаль орчны хамгаалал, сайн засаглалын чиглэлээрх олон улсын 27 конвенцыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэн тайлагнах үүрэгтэй уялддаг. Энэ хүрээнд олон улсын Хөдөлмөрийн байгууллагын Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 81 дүгээр конвенцыг 2027 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс хэрэгжих Европын Холбооны Жи Эс Пи зохицуулалтад хамруулж шинээр нэмсэн байна аа.

Монгол Улс Европын Холбооны худалдааны татварын хөнгөлөлтийг ноолуур, нэхмэл, арьс шир болон бусад боловсруулах үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүнийг Европын зах зээлд гаргахад бэлддэг. Европын Холбоо бусад томоохон худалдан авагч улс орнууд. Бараа бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх, түгээх, худалдаалах сүлжээнд хүний хөдөлмөрлөх эрх, зохистой хөдөлмөрийн зарчмыг хангасан байх шаардлагыг тавьдаг болсон байна аа.

Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны яамнаас олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын стандартад нийцсэн Хөдөлмөрийн хяналтын практиктив буюу болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх аргачлалыг нэвтрүүлэх олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын аж үйлдвэр худалдаан дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай 81 дүгээр конвенцод нэгдэж олон улсын түвшинд тавигддаг нийтлэг шаардлагыг хангасан хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх зорилтыг 50 ажиллаж байна 2021 онд батлагдсан Хөдөлмөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад хөдөлмөрийн хяналтын байцаагчийн чиг үүргийг Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 81 дүгээр конвенцтой нийцүүлэн тусгасан. Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 81 дүгээр конвенцод нэгдэн орсноор дараах ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

Нэгдүгээрт хөдөлмөрийн хяналтын тогтолцоог олон улсын нийтлэг зарчимд нийцүүлэн бэхжүүлэх.

Хоёрдугаарт хөдөлмөрийн хяналтын байцаагчдыг чадавхыг сайжруулах, хараат бус эрсдэлд суурилсан практикт шинэлэг хяналт шалгалтын арга хэлбэрийг нэвтрүүлэх юм.

Гуравдугаарт аж үйлдвэр худалдааны салбарын ажиллагсдын хөдөлмөрлөх эрх зөрчигдөх, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хөдөлмөрийн хяналтыг боловсронгуй болгох.

Дөрөвдүгээрт торгууль шийдвэр хүлээлгэхээс илүүтэй ажил олгогч ажилтанд хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн талаар мэдээлэл өгөх, зөвлөн туслах замаар хяналтын үр нөлөөг нэмэгдүүлэх, 5 дугаарт Монгол Улсын экспортод үйлдвэрлэлийн өрсөлдөх чадварыг сайжруулах, гадаад худалдааг дэмжих, тарифын хөнгөлөлтийг эдлэх боломжийг бүрдүүлэх зэрэг ач холбогдолтой юм.

Улсын Их Хурлын дарга, Эрхэм гишүүд ээ,

Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын аж үйлдвэр худалдаан дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 81 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэн дэмжиж өгөхийг хүсье ээ.

С.Бямбацогт: Аубакир сайдад баярлалаа.

Хуулийн төслийн талаарх Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Жангабыл танилцуулна аа.

Х.Жангабыл: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас 2026 оны 6 дугаар сарын 18-ны өдөр Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын аж үйлдвэр болон худалдаан дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 81 дүгээр конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 77 дугаар зүйлд заасны дагуу Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо 2026 оны 9 дүгээр сарын 23, 10 дугаар сарын 1-ний өдрийн хуралдаанаараа хэлэлцлээ.

Аж үйлдвэр болон худалдан авах хөдөлмөрийн хяналтын тухай 81 дүгээр конвенцод 151 улс орон нэгдэж орсон нь хүний эрх ялангуяа ажлын байран дахь хөдөлмөрлөх суурь эрхүүдийг хангах хөдөлмөрийн хяналтын үр дүнтэй тогтолцооны чиг үүргүүд ажилтныг сонгон авахад тавигдах шаардлага хөдөлмөрийн хяналтын байцаагчийн нөөц боломж, тэдний эрх, үүргээ хэрэгжүүлэх эрх мэдэл, хариуцлага, бие даасан болон тэгш шударга байдал зэргийн хамтарсан зохицуулалтууд тусгагдсан. Конвенцод нэгдэн орсноор Хөдөлмөрийн тухай хууль болон ТХШТХ-ийн хэрэгжилтийн үр нөлөөг сайжруулж ажилтан, хүний амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах, тэдний хөдөлмөрлөх эрхийг хангуулахад онцгой ач холбогдолтой юм аа. Байнгын хорооны хуралдаанаар хуулийн төслийг хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Бум-Очир конвенцод нэгдэн орсноор Монгол Улсын гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалт, бизнесийн оршин болон ажилчдын эрх ашиг үйлдвэрлэлийн бүтээмж нэмэгдэх эсэх талаар асуулт асууж хариулт авсан болно оо.

Аж үйлдвэр болон худалдаан дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай олон улсын конвенцын байгууллагын 81 дүгээр конвенцод нэгдэн орохыг зөвшөөрч конвенцод соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэхийг Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн болно.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Конвенц, соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг зөвшилцөх хэлэлцүүлэхийг шийдвэрлэсэн талаарх Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье ээ.

Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

С.Бямбацогт: Хажекберийн Жангабыл гишүүнд баярлалаа.

Ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнийг танилцуулъя.

Тилеуханы Аубакир Гэр бүл, хөдөлмөр, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Адьяасүрэнгийн Даваажаргал тус яамны ТНБД, Баасансүрэнгийн Алимаа тус яамны Хөдөлмөрийн харилцаа хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогын газрын дарга Жигжидийн Цэвэлмаа тус яамны Хөдөлмөр харилцаа, хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогын газрын ахлах шинжээч, Дамирангийн Нарансүх Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийн дарга, Чимэдцэрэнгийн Нанжидсамбуу Монголын ажил олгогчдын нэгдсэн холбооны ерөнхийлөгч, Эрдэнэчулууны Бадамхорол Үндэсний ХАҮТ-ын Гадаад худалдааны бичиг баримт баталгаажуулах газрын дарга.

Ажлын хэсгийн гишүүд Улсын Их Хуралд хүндэтгэлтэй хандаж Улсын Их Хурлын гишүүдэд үнэн зөв бодитой мэдээлэл өгөх ёстой шүү үүрэгтэйг танилцуулъя.

Хууль санаачлагч илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан асуулт асууж, үг хэлэх гишүүд нэрээ өгнө үү. Наранбаяр гишүүнээр тасаллаа.

Зочин танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Ганзоригийн Лувсанжамцын урилгаар Эрчим хүчний хэмнэлттэй цонх, шилэн хийц үйлдвэрлэгчдийн холбооны гишүүд Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна аа. Төрийн ордонтой танилцаж байгаа та бүхэндээ Улсын Их Хурлынхаа нийт гишүүдийн нэрийн өмнөөс эрүүл энх аз жаргал сайн сайхан бүхнийг хүсэн ерөөе өө.

Монгол Улсын агаарын бохирдлыг бууруулахад та бүхний хувь нэмэр их шүү. Тэгээд сайн технологи шинэ шийдлүүд гаргаж нэвтрүүлээрэй гэж хүсье.

Бөхчулууны Пүрэвдорж гишүүн асуулт асууж үг хэлнэ ээ.

Б.Пүрэвдорж: Монгол Улсын анхны ардчилсан Үндсэн хуулийг тогтоогч Цагаатгах ажлын улсын комиссын нарийн бичгийн даргаар олон жил ажилласан бас УБХ-ын гишүүн Өлзийт Хутгийн Ганхуяг гуайтай би хэд хэдэн удаа уулзаж энэ ялангуяа дээр үеийн Ардын хянан шалгах хороо гээд байсан. Тэгээд ер нь Ардын хянан шалгах хорооны шалгалт тэр бүх зүйл нь маш чанартай явдаг тэндээс гарсан шийдвэр нь шууд хэрэгждэг. Энэ талаар нэлээн ярилцсан юм тэгээд сүүлийн үед энэ санхүүгийн асуудал маш их хүндэрсэн. Иддэг уудаг зүйл нь хэтэрсэнтэй холбоотойгоор энэ Аудитын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах нь зүйтэй юм гэж би үзээд байгаа юм. Ер нь аудитын байгууллагыг эрх баригч нар тавихаар өөрсдөөрөө хяналт ерөөсөө тавьж чадахгүй байна.

Тийм учраас аудитын байгууллагыг сөрөг хүчин нь толгойлдог. Эрх баригчдынхаа гарж байгаа гаргаж байгаа зардалд нь хяналт тавьдаг ийм л юм руу очихгүй бол болохгүй нь. Тийм учраас Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны бүрэлдэхүүнийг тэр чигээр нь сөрөг хүчин нь бүгдээрээ бүрдүүлдэг. Тэндээсээ даргаа томилдог, тэр томилсон, тэр Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооноосоо аудитын удирдлагыг томилдог, аудитын удирдлага нь сөрөг хүчнийхээ хяналтад байгаад энэ эх захгүй ирж байгаа энэ эрх баригчдын асуудлыг шийдвэрлэдэг ийм зүйл рүү очихгүй бол болохгүй нь ээ. Төрийн хянан шалгах хороо болгож энэ асуудлыг цэгцлэхгүй бол болохгүй нь. Зөвлөл нь чиглэх ийм зүйлт зүйлтэй. Тэгээд ерөөсөө нэг зөвлөдөг. Тэгэнгүүт хэргийг нь хэрэгжүүлдэггүй ийм нөхцөл байдал их байна.

Тийм учраас аудитын байгууллагад хуульд өөрчлөлт оруулаад хэрэг бүртгэх эрхтэй акт тавиад 2 сарын дотор хэрэгжүүлэхгүй бол, 3 сарын дотор хэрэгжүүлэхгүй бол буцаагаад хэрэг бүртгээд хэрэг бүртгэсэн тэр материалыг нь улсын цагдаагийн улсын мөрдөнд өгдөг, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг ийм юм руу явахгүй бол энэ санхүүгийн хариуцлага маш тийм сул байна. Тэгээд ер нь ингээд тодорхой хугацаатай. Жишээ нь энэ 2028 оны 6 сард сонгууль боллоо гэхэд нөгөө сөрөг хүчин нь дахиад он дуустлаа нөгөөдхөө удирдаад эрх баригч боллоо гэхэд бусад материалыг нь татаж үзэх тэр боломжуудыг нь нээж өгөөд ингэсний үр дүнд бас энэ нэг хамжааргатай болно гэж бодож байгаа юм. Жишээ нь нэг сум дээр Төв аймгийн

Лүн сум дээр АН яллаа. Ялсан байлаа гэхэд нөгөө Ардын намынхан нь энэ суман дээр ийм ийм хууль бус гүйлгээ гарсан гэдгийг нь хэлж өгөөд тэрнийх нь дагуу шалгалт явдаг, хариуцлагатай байдаг ийм юм руу ер нь цаашдаа явахгүй бол энэ хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа чинь маш тийм дутуу дулимаг мөлгөр тэрнээсээ болоод ерөөсөө л энэ аудитын байгууллагыг хэн нэгэн тоодоггүй. Тэгээд ингээд санхүүгийн луйвар.

С.Бямбацогт: Гишүүд хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулж асуулт асууж, үг хэлнэ ээ. Одоо хэлэлцэж байгаа асуудал бол олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын аж үйлдвэр болон худалдаан дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 81 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах асуудал байгаа шүү.

Мөнгөнцогийн Ганхүлэг гишүүн асуулт асууж, үг хэлнэ.

М.Ганхүлэг: Конвенц соёрхон батлах тухай асуудал орж ирж байна. Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 81 дүгээр конвенцыг Монгол Улсын Засгийн газраас соёрхон батлах асуудлаар Их Хуралд өргөн барьж өнөөдөр хэлэлцэж байгаа юм байна. Аубакир сайдаас илүү энэ конвенцтой холбогдолтой ач холбогдол, цаашдын хэрэгжилттэй холбогдолтой, ялангуяа энэ аж үйлдвэр, худалдаа, ХАА-н салбар гээд дотор нь жоохон ангилаад хүн амын ажиллах хүчний дийлэнх хэсгийг бүрдүүлж байгаа ХАА-н салбар дээр энэхүү конвенц батлагдсанаараа ямар шууд болон шууд бус үр нөлөөллүүдийг үзүүлэх вэ? Ялангуяа бас энэ ажиллах хүчний хомсдол сүүлийн жилүүдэд нэлээн ажиглагдах боллоо. Залуу малчдын асуудал, залуу тариаланчдын асуудал гээд үүнтэй холбогдолтой тодорхой асуудал дээр энэхүү конвенц болон олон улсын тодорхой энэ туршлагууд Монгол Улсад яаж нэвтрэх агуулгууд туссан байгаа вэ? Улирлын болон түр ажлын байр энэ салбарт нэлээдгүй шаардлагатай байгаад байгаа. Тэгэхээр үүнтэй холбогдолтой асуудлууд яаж тусаж орж ирж байна вэ гэдэг эхний асуулт байгаа.

Хоёр дахь нь ХАА-н салбар дээр химийн бодистой хүнд нөхцөлд ер нь байгалийн эрс тэрс нөхцөл байдалд ажиллаж байгаа олон ажилтан албан хаагч нар байна. Эдгээр ажилтан албан хаагч нарын хөдөлмөр эрхлэгч нарын эрхийг хамгаалахтай холбогдолтой нарийвчилсан тодорхой зохицуулалт агуулгууд байна уу? Нөгөө талаасаа энэ хөдөлмөрийн хяналт гэдэг энэ агуулгаараа тодорхой хяналтууд нэмэгдэх үү? Энэ салбарт ажиллаж байгаа ажилтан албан хаагч нарын хувьд тавих хяналт шалгалт үүнийг хэрэгжүүлэх бүтэц зохион байгуулалт гээд олон асуудлууд үүний ард тодорхойгүй санагдаж байна. Тэгэхээр эдгээр асуудлуудыг тодруулъя аа.

С.Бямбацогт: Аубакир сайд хариулъя.

Т.Аубакир: Ганхүлэг гишүүний асуултад хариулъя.

81 дүгээр конвенцод дэлхийн 150 гаруй улс нэгдэн орсон байдаг. Европын холбооны улсууд, Зүүн Ази, Америкийн улсууд маань энэхүү конвенцод нэгдэн орсон улсаас худалдаж авах бүтээгдэхүүнээ илүүтэй үнэлдэг. Яагаад гэвэл тэнд хүний эрх зөрчигдөөгүй зүй зохистой хөдөлмөрөөр бүтсэн бүтээгдэхүүн гэдэг шошго дагаж явдаг.

Тийм учраас энэхүү конвенцод нэгдэх нь манай улсын хувьд ач холбогдолтой. Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамнаас Хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын тухай хуулиа өргөн барьж байгаа. Энэ хүрээнд ч гэсэн бид нар конвенцтой нийлүүлээд Хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын тухай хуулиа хүртэл бид нар олон улсын стандартад нийцүүлэн ажиллаж байгаа.

Сая Ганхүлэг гишүүн асуулт асуулаа. Манай яамнаас энэ ХАА дээр химийн бодистой ажилладаг эрс тэс уур амьсгалтай нөхцөлд ажилладаг энэ маань хүнд нөхцөл гэсэн илүүтэй байна уу гэдэг дээр манай яам хариулчих.

Ер нь бол хөдөлмөрийн хяналтыг тасалж болохгүй. Мэргэжлийн хяналтыг татан буулгасантай холбоотой байх. Зарим салбарууд дээр хяналт бол буурч байгаа. Үүнтэй холбоотой ХАБ үйлдвэрлэлийн осол нэмэгдэх хандлагатай байгаа.

Тийм учраас гэр бүл Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамнаас жил бүрийн 4 сард тасралтгүй улсын хэмжээнд ХАБ-ын хууль эрх зүйн орчныг танилцуулах ажил олгогч ажилтнуудтай уулзаж ХАБ-ыг илүүдээ хангаж ажиллах заавар инструкц юмнуудаа өгдөг. Энэ хүрээнд 2026 онд Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам 4 сараас эхлээд 21 аймаг, 44 суманд бид нар явж ХАБ-ынхаа үйл ажиллагааг танилцуулж байгаа. Энэ маань юуг харуулж байна гэхээр бид нар хөдөлмөрт тавих зүй зохистой хөдөлмөр эрхлэх энэ хөдөлмөрийн мөлжлөг зэрэгтэй холбоотой мөн эдийн засаг тэлж олон шинэ техник технологи орж ирж байгаатай холбоотой энэ үйлдвэрлэлийн осол буурахгүй байгаа учраас бид нар энэ хөдөлмөр дээр тавих хяналтаа үргэлжлүүлэх нь зүйтэй. Энэ маань мэдээжийн хэрэг энэ конвенцод ч гэсэн тодорхой заасан байгаа. Торгож шийтгэхээсээ илүү саяын тэр ХАБ-ыг хангаж ажиллахыг дадал болгоход жил болгон явж ажиллах зайлшгүй шаардлага байгаа юм. Тийм учраас конвенц дээр ч заасан байгаа. Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны яамнаас ч гэсэн улсын хэмжээнд ХАБ-ыг хангуулах ажлыг бол заавал хийнэ хийсээр ч байгаа л даа. Тийм учраас тэр ХАА-н салбар дээр ажиллах хүнд нөхцөлд орох уу ямар бодлого барьж байгаа талаар манай Алимаа дарга хариулъя.

С.Бямбацогт: Индрийн 4 дүгээр микрофон Алимаа дарга хариулъя.

Б.Алимаа: Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны яамнаас Алимаа, гишүүний асуултад хариулъя аа.

ХАА-н салбарт манай нийт ажиллагсдын 337 мянга орчим ажиллагсад ХАА-н салбарт газар тариалан, ХАА-н салбарт ажиллаж байна. Бид нар сүүлийн 3 жилийн байдлаар үйлдвэрлэлийн ослын статистикийг товчхон танилцуулахад ХАА-н ойн аж ахуй, газар тариалангийн салбарт нийтдээ 17 ХАБ эрүүл ахуйн дүрэм журам зөрчсөнтэй холбоотой ослууд гарсан.

Хоёр нас барсан осол гарсан. ХАА-н салбарын онцлог нь илүү албан бус хөдөлмөрийн хяналтад хамрагддаггүй энэ байдлаасаа шалтгаалаад үйлдвэрлэлийн осол зарим тохиолдолд бүртгэгдэхгүй байх ийм тохиолдлууд байж байгаа.

Дараагийн асуудал дээр яригдана. Энэ ХАА дахь хөдөлмөрийн хяналтын конвенцоор бол энэ ХАА-д хөдөлмөрийн хяналтыг сайжруулах ялангуяа хяналтын байцаагчдын чадавхыг бэхжүүлэх ХАА-н салбараар мэргэшүүлэх гэх мэтчилний.

С.Бямбацогт: Ганхүлэг гишүүн тодруулж асууя.

М.Ганхүлэг: Тийм яах вэ бид нар конвенцуудад нэгдэх тодорхой хуулиуд батлах гол нь хэрэгжилтийн асуудал дээр яг тодорхой хөрсөн дээрээ бодит байдал дээрээ нийцэх талаас нь та хэд маань тайлбарлаж өгөөч гэдэг ерөнхий байдлаар хариулаад байна аа. Жишээлэх юм бол туслах малчны асуудал. Улирлын болон түр ажлын байртай холбогдолтой асуудлууд ихэвчлэн нэг гэрээ янз янзын хөдөлмөрийн харилцааны тодорхой гэрээнүүд байгуулагдахгүй бараг явж байгаа байх. Тэгээд энэ дээр Олон улсын байгууллагын энэ конвенц тодорхой дэмжлэг болох заалт агуулгууд байдаг юм уу? Ер нь бид ер нь яг энэ одоо хөдөлмөрийн харилцааг илүү мэдээлэлжүүлэх тодорхой энэ шалгууруудыг үндсэндээ тавих тал дээр ер нь анхаарч байгаа зүйлүүд байна уу гэдгийг нэмээд тодруулъя.

С.Бямбацогт: Алимаа дарга. 4 индрийн.

Б.Алимаа: Гишүүний асуултад нэмж хариулъя. Монгол Улс өнөөдөр хэлэлцэгдэж байгаа 2 конвенцод нэгдэх асуудлаар олон жил ажиллаж хууль эрх зүйн хүрээндээ конвенцод нийцүүлэх ажлуудыг хийсэн. 2021 онд батлагдсан Хөдөлмөрийн тухай хуулиар анх удаа хөдөлмөрийн харилцаанд энэ туслах малчдын хөдөлмөрийн харилцааны асуудлыг албажуулах чиглэлээр зарчмын өөрчлөлтүүд орсон. Одоогийн байдлаар энэ хөдөлмөрийн харилцаанд туслах малчдын асуудлаар хөдөлмөрийн гэрээний загварыг гаргах малчид, ЖДҮ эрхлэгч, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн ХАБ эрүүл ахуйн асуудлыг сайжруулах чиглэлээр сургалт арга зүйн нэлээн мэдээлэл өгөх ажлуудыг эрчимтэй зохион байгуулж байгаа. Тэгээд энэхүү конвенцод нэгдэн орсноор энэ ХАА албан бус салбарт ажиллаж байгаа энэ хүмүүсийн ХАБ эрүүл ахуйн асуудал дээр нь анхаарах. Мөн ХАА-н чиглэлээр ажиллаж байгаа байцаагч нартай хөдөлмөрийн байцаагч нар маань хамтарч ажиллах гэх мэтчилний энэ орон олон арга хэлбэрээр зөвхөн байцааж торгож шийтгэхээсээ илүүтэй.

С.Бямбацогт: Хариултаа дуусгачихъя.

Б.Алимаа: Мэдээлэл зөвлөгөө өгөх гэх мэтчилний энэ энэ хөдөлмөрийн хяналтын байцаагчдын чиг үүргийг нэлээн өргөжүүлж байгаа гэдгийг хэлэх гэсэн юм аа. Баярлалаа.

С.Бямбацогт: Ганхүлэг гишүүн дахиж тодруулъя.

М.Ганхүлэг: Баярлалаа. 2 асуултаа ингээд нийлүүлээд би асуучхаж байгаа шүү дарга аа. Аж үйлдвэр хөнгөн үйлдвэртэй холбогдолтой асуудал дээр ер нь ажиллах хүчин олдохгүй байна гэдэг асуудлыг үйлдвэрлэгч нар маань тавиад байгаа. Тэгээд сая бид бүхэн Бизнесийн эрх чөлөөг дэмжих тухай хуулиар бол гаднаас ажилтныг авч ажиллуулах энэ боломжийг нээж өгсөн. Ингээд энэ конвенцтой холбоотойгоор орон нутгийн малчид иргэдээс гадна гаднын ажиллах хүчтэй холбогдолтой асуудлыг зохицуулах тодорхой заалтууд байна уу? Ялангуяа энэ хөнгөн үйлдвэрийн салбарт бол бид бүхэн гадаад ажиллах хүчийг ашиглах зайлшгүй ийм нөхцөл байдал тулгарчихсан юм байна лээ. Мэргэжлийн яг энэ ноос ноолуурын салбар дээр ажиллах боловсон хүчин Монголд дутагдалтай болчихсон. Нөгөө талдаа бас ХАА-н салбарын энэ хөрөнгө оруулалтууд үйлдвэрүүд сайжраад

байдаг тоног төхөөрөмжүүд сайжраад байдаг. Боловсон хүчний хувьд нэлээн хүндрэлтэй байгаа асуудал дээр яаж зохицуулж байгаа вэ гэдгийг нэмээд асууцх.

С.Бямбацогт: Тэгээд энэ их чухал асуудал шүү дээ. Одоо ингээд л яг ургац хураалт болж байна намрын. Өдөрт 100 мянгаар ургац хураалгая төмс талбай талбай дээр ажиллуулаад өгөх хүн олдохгүй байна. Барилга дээр өдрийн 100 мянгаар ажиллах хүч олдохгүй байна гээд байдаг. Нөгөө талд нь ажилгүй байна амьдрал хэцүү байна гээд яриад байдаг. Энэ дээр манай хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн яам ямар бодлого барьж байгаа юм. Нэмээд хариулчих.

Т.Аубакир: Энэ их тулгамдаад байгаа асуудал л даа. Зөвхөн манай улсын хувьд биш дэлхий даяар Зүүн Өмнөд Ази, Европ, Америк зэрэг улсууд маань ажиллах хүчний хомсдолд бодитойгоор орж эхэлсэн. Тийм учраас энэ ажиллах хүчний хомсдолтой холбоотой манай Монгол Улсын Засгийн газраас ямар бодлого арга хэмжээ авч явуулах юм бэ гэдгийг бид нар судалгаа юмнуудаа хийгээд бодлогоо хэрэгжүүлээд явж байна. Яг өнөөдрийн байдлаар Монгол Улсад нийтдээ 34 мянга орчим гадаадын иргэд ажиллаж байгаа. Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 2 дахин нэмэгдүүлсэн төлбөр төлдөг. Сая шинэ хуулиар бид нар 5 салбарын ажиллах хүчийг шимтгэлээс төлбөрөөс чөлөөлсөн байгаа. Аялал жуулчлал үйлчилгээний салбар зэрэг салбаруудад. Энэ маань нөгөө талдаа монголчууд маань ажил хийхгүй байгаад байгаадаа ерөөсөө биш юм байгаа юм. Энэ манай Монгол Улсын эдийн засаг үйлдвэрлэлийн салбар маань өөрөө хүссэн хүсээгүй тэлчихсэн. Байгаа хүмүүс маань тэнд дотоодынхоо ажлын байрыг хангаж дийлэхгүйдээ байгаад байна л даа. Манай яаман дээр байдаг Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангийн хүрээнд бид нар хөдөлмөр эрхэлдэггүй иргэдтэйгээ яг кэйс болгон дээр, айл болгон дээр тулж ажиллах.

Жишээлбэл энэ жилийн хувьд бид нар 5 мянган өрхийг хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, амьжиргааны түвшнээс дээгүүр орлоготой болгох бодлогоо хэрэгжүүлээд явж байна. Энэ хүрээнд тухайн иргэнийг сонгож аваад мэргэш мэргэжилтэй болгох, түүнийгээ ажлын байранд зуучлаад ажлын байран дээр нь дадлагажуулах хүртэл үйл ажиллагааг бид нар хэрэгжүүлээд явж байгаа. Гаднын ажиллах хүчтэй холбоотой бид нар хуульдаа нийцүүлээд гадаад улсын нэг иргэн маань манай улсын нийт хүн амын нэг хувиас хэтрэхгүй байх гэсэн хуульдаа нийцүүлээд явж байна. Үүнтэй зэрэгцээд нөгөө талдаа Монголоос гадагшаа явж ажиллаж байгаа иргэдийнхээ асуудлыг бид харах ёстой. Энэ хүрээнд Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны зүгээс бид нар нийгэм хамгааллын хэлэлцээрээ гадаад улсуудтай хийдэг. Өнөөдрийн байдлаар манай Монгол Улс 8 улстай Нийгэм хамгааллын хэлэлцээртэй. Хамгийн сүүлд сая Япон улстай хэлэлцээрийг эхний тохиролцоонд хүрээд явж байгаа. Энэ маань гадаад улсад ажиллаж амьдарч байгаа иргэд.

С.Бямбацогт: Зочин танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Лувсанцэрэнгийн Энх-Амгалангийн урилгаар УБТЗ хувь нийлүүлсэн нийгэмлэгийн дэргэдэх Зорчигчийн вагон депогийн эмэгтэйчүүдийн сувиллын албан хаагчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна аа. Төмөр замчдынхаа мөн хүн ардынхаа эрүүл энхийг сахин хамгаалах үйлсэд хүчин зүтгэж та бүхний ажил үйлс үргэлж бүтэмжтэй өөдрөг байхын ерөөлийг Улсын Их Хурлынхаа нийт гишүүдийн нэрийн өмнөөс өргөн дэвшүүлье ээ. Амжилт хүсье та бүхэндээ.

Пүрэвсүрэнгийн Наранбаяр гишүүн асуултаа асууя. Асуулт асууж үг хэлнэ.

П.Наранбаяр: Баярлалаа. Тэгэхээр энэ 2019 оноос хойш Засгийн газарт чиглэл өгөөд энэ асуудал орж ирж байгаа юм байна. 7 жилийн дараа. Тийм учраас ажил хэрэгч хандаж байгаа Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны хамт олонд юуны түрүүнд энэ дээр талархал илэрхийлье ээ. Тэгээд миний асуулт бол нэг ийм байгаа юм. Аливаа юмыг олон улсын конвенц гэдэг чинь яг Монгол Улс өөрийнхөө дотоодын хууль дүрмүүдийг үүнтэйгээ зохицуулж дараа нь энийгээ янзална л гэсэн үг шүү дээ. Хэрвээ энэ 2-ын хооронд эрх зүйн зөрчилдөөн харшилдаан гарвал олон улсын эрх зүйг дагана гээд манай өөрийн хуулиуд дээр байж байдаг.

Тэгэхээр энийг дагаад ямар ямар хууль өөрчлөгдөх гээд байна вэ гэдгийг сонирхож асуух гээд байгаа юм нэгдүгээрт.

Хоёрдугаарт энэ хууль ингээд боловсруулах явцад ерөөсөө манайхан энэ нэг хуулиа сэдвээ ядартал ярьж хоорондоо ерөөсөө зөвшилцөхгүйгээр ингээд яаралтай горим энэ тэр гээд бариад ороод ирдэг. Би нэг Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн хуулийг л хэлэх гээд байгаа юм. Гэнэт өргөн барьчихсан нэг ийм жоохон охин хөөрхий амь насаа алдсан ийм хэрэг гарахад шууд гэнэт өргөн барьчихсан. Ингээд энэний араас юу болж байна гэхээрээ үйлдвэрчний эвлэл нь нэг ОУБ, олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын мэргэжилтнүүдийг дагуулж орж ирчихсэн тэгээд Байнгын хорооны дарга Ганзоригтой уулзаж байгаа. Би тэр уулзалт дээр байлцсан. Тэгэхэд тэд юу ярьж байна гэхээрээ гэнэт ингээд өргөн барьчихсан тэгээд үйлдвэрчний эвлэлийн саналууд ерөөсөө туссангүй гээд. Тэнд нэг Испанийн нэг нөхөр байсан тэр хэлж байсан. Бид энэ хуулийг яахын тулд 2 жил ярилцаад явж байна гээд. Тэгэхээр манайх ингэж болохгүй шүү дээ. Би Аубакир сайдаас асуухад тэр хуулиа эргүүлэн татсан гэж надад хэлсэн. Яамных нь улсуудаас асуухад энэ иргэн татаагүй л гэж байна. Энэ чухам аль нь юм бэ? Энийг нэгдүгээрт асууя.

Яг энэ чинь буух эзэн буцах мөртэй хариулт болох учраас энэ чуулган дээр зориуд асууя гэж бодож орж ирсэн юм аа.

Хоёрдугаарт нь энэ хөдөлмөрийн зах зээл улам өрсөлдөөнтэй болох тусам ялангуяа энэ худалдаан дээр энэ жижиглэн ийм худалддаг ийм ЖДҮ-лэгч нар маш их байдаг. Тэгээд бичил ААН-үүд маш их байдаг. Тэнд гарч байгаа хөдөлмөрийн зөрчлүүдийг та бүхэн бүртгэж үзсэн үү, хэдэн хувьтай байна. Хүний эрх дээр нь нэмээд хөдөлмөрлөх эрхийг хамгаалах чиглэлээр ямар ажил хийж явж ирсэн юм. Энэ талаар тоон мэдээллүүд байвал өгвөл сайн байна.

Гуравдугаарт нь ер нь энэ иргэний нийгмийнхэнтэй өнөөдөр уулзахад хэлж байна шүү дээ. Улсын Их Хурлаар оруулж ирж байгаа энэ асуудлууд даргын зөвлөлөөр ороод, ингээд шийдэгддэг ээ. Чухам эрэмбийг нь яаж тавиад байгаа тэрийгээ ард нь тайлбарлаж өгч байгаач гэж. Өөрөөр хэлэх юм бол энэ энэ асуудлуудыг 1, 2, 3 гэж оруулж ирлээ. Ийм ийм учраас ингэсэн шүү гээд. Яагаад яаралтай горим гэж оруулж ирсэн гээд. Энэ дээр энэ иргэний нийгмийнхний тийм асуулт юмнууд байсан учраас Бямбацогт дарга энийг анхаарч аваад цаашдаа даргын зөвлөлөөр ингээд Улсын Их Хурал руу оруулж байгаа тохиолдолд ард нь заавал тайлбартайгаар ийм ийм учраас эрэмбийг нь ингэж тавьж оруулж ирж байгаа юм гэдэг ийм зүйлийг иргэний нийгмийнхэнд тайлбарлаж хэлж байвал их зүгээр байна гэдгийг хэлэх гэсэн юм. Баярлалаа.

С.Бямбацогт: Аубакир сайд хариулъя.

Т.Аубакир: Тийм ХАБ-ын тухай хуулийг бид нар гэнэт өргөн бариагүй л дээ энэ чинь 2, 3 жил. Ариунзаяа сайд байхаасаа эхлээд л энэ ХАБ-ын тухай хуулийг шинэчлэх асуудлыг олон жил явж байсан. Тэгээд хуулийг олон нийтэд хэлэлцүүлэх ди парламент дээр байрлуулах. Яг бид нар ХАБ-ынхаа хуулиар үйлдвэрчний эвлэл дээр 5 удаа очиж хэлэлцүүлэг хийсэн байдаг. 2 дээр нь би өөрөө биечлэн очсон байдаг. Зөвхөн нэг үйлдвэрлэлийн осол гарангуут ингээд хөөе хаая гээд л хам хум өргөсөн зүйл биш л дээ. Яг энэ ХАБ-ын асуудлыг бид нар богино хугацаанд хурдан явуулахгүй бол 2, 3 жил болчихлоо.

Дээрээс нь энэ үйлдвэрлэл ялангуяа 4 сараас эхлээд нөгөө бүх үйлдвэрлэл үйлчилгээ юу гэдэг юм ХАА-н салбар эхэлдэг учраас энэ цаг үетэйгээ зэрэгцүүлээд энэ ХАБ-ын хуулиа явуулъя гэж байсан. Бид бол Засгийн газраас Улсын Их Хурлын даргад албан ёсны хүсэлтээ өгөөд ХАБ-ын тухай хуулиа эргүүлэн татсан байгаа. Өчигдөр би үйлдвэрчний эвлэлийнхэнтэйгээ уулзсан. Энэ хуулийг яг ширээн дээрээ нэг дэлгэж тавьж байгаа та нар маань нэг сайн хараач конвенцод нийцүүлэх зүйл юу байна. Хүнд хортой нөхцөлд ажиллаж байгаа иргэддээ ямар шаардлага тавих вэ? Энэ зөвхөн тухайн ажилтнаа хүнд нөхцөлд ажилласан юм шүү гээд ингээд юу гэдэг юм хөгжлийн бэрхшээлтэй болтол нь ажиллуулахаасаа илүү ажил олгогч маань тэр иргэнийг тэр хүнд хортой нөхцөлд удаан ажиллуулахгүй байх үүргийг хүртэл хүлээдэг байхгүй юу.

Тийм учраас бид нар энэ хууль дээрээ тухайн заалтуудыг хүртэл оруулж өгч байгаа. Иргэн Аубакирыг та газар доорх нөхцөлд өдөрт тэдэн цаг ажиллуулна, тэдэн сар, тэдэн жил ажиллуулна шүү. Тэгэхгүй бол намайг тэтгэвэрт гартал, эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй болтол энд ажиллуулчихаад зүгээр ээ, чи ажиллаж бай, дараа нь хүнд хортой нөхцөлөөр эрт тэтгэвэрт гарна чи гэж болохгүй байхгүй юу гэх зэрэг маш олон нарийн заалтуудыг бид нар зохицуулсан. Үүнтэй энэ хуультайгаа ч холбоотой бид нар хуулийг эхэлж ХАБ-ын тухай хуулиа хэлэлцэж батлахаас өмнө бид нар энэ саяын 2 конвенцоо соёрхон баталж авах нь чухал. Ингээд конвенцтой нийцүүлээд саяын ХАБ-ын тухай хуулиа бид нар орчин үеийн яг өнөөдрийн энэ нийгмийн эдийн засагт зохицсон тухайн ажилтныхаа эрхийг илүүтэй зохисгүй хөдөлмөр эрхлэх байдаг ч юм уу хүнд хортой нөхцөлд яаж олгох вэ гэсэн эрхийг нь тусгаад нөгөө талдаа ажил олгогчийн ч гэсэн эрх үүргийг тодорхой тусгаж өгөх ёстой. Энэ дээр нь төр яаж хяналт тавих вэ гэдэг механизмаа хүртэл оруулж өгсөн ийм том хууль маш чухал хууль.

Тийм учраас бид нар хуулиа бол гэнэт оруулж ирээгүй ээ. Тэгээд албан ёсоор хуулиа татсан байгаа. Дахиж хэлэлцүүлээд энэ намрын чуулганаар хэлэлцэж батлах чухал байгаа. Зарим тоо статистик дээр Нарансүх дарга хариулах уу?

С.Бямбацогт: Нэмэлт хариулт байгаа юу? Бэлдэж бай. Би тэр хооронд хариулчихъя. Наранбаяр гишүүнээр дамжуулаад тэр иргэний нийгмийн байгууллага иргэддээ мэдээлэл өгье өө. Ер нь Монгол төрийн бодлого тодорхой байх, ёстой тогтвортой байх, ёстой залгамж чанартай байх ёстой. Тэр үүднээсээ Улсын Их Хурлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн тухай хууль, Монгол улсын Үндсэн хууль гээд олон хуулиудад энийг тодорхой заагаад өгчихсөн. Энэний дагуу бид нар үндсэндээ урт хугацааны хөгжлийн бодлого буюу Монгол улсын нийгэм эдийн засгийг хөгжүүлэх Алсын хараа-2050 гээд бодлогын бичиг баримт 2050 он

хүртэл энийг баталчихсан байгаа. Дунд хугацааны зорилтот хөтөлбөрүүд буюу 8 чиглэлээр зорилтот хөтөлбөр болох ёстой. Энэ 10 жилийн хугацаатай. Энийгээ бид нар нэгийг нь баталсан бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалаа баталсан. Бусад нь Засгийн газар оруулж ирэх ёстой одоог хүртэл оруулж ирээгүй байгаа. Түүний дараад нь 5 жилийн төлөвлөгөө, үндсэн чиглэл, 5 жилийн үндсэн чиглэлийг бид нар ингээд батлаад явдаг. 2020-2025 оны 5 жилийн үндсэн чиглэл бол шинэ сэргэлтийн бодлого байсан. Мөн өнгөрсөн жил бид нар 2026-2030 оныхоо 5 жилийн үндсэн чиглэлээ баталсан. 2024 онд шинэ Их Хурал бүрдсэн үедээ бид нар Хурдтай хөгжлийн зориг хэмээх нэртэй Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг баталсан.

Энэ төрийн бодлогын урт, дунд, богино хугацааны бодлогын бичиг баримтуудыг хэрэгжүүлэх богино хугацаан дотроо жилийн төлөвлөгөө түүнийг хэрэгжүүлэхийн тулд төсвөө бид баталдаг. Энэ урт, дунд, богино хугацааны бодлогын бичиг баримтыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай эрх зүйн орчныг л Монгол Улсын Их Хурал бүрдүүлэх ийм үндсэн үүрэгтэй. Нэг талаасаа бүрэн эрх. Манайхан бүрэн эрхийг эрх гэж ойлгоод байдаг үгүй үүрэгтэй бид нар. Энэ хүрээндээ Засгийн газраас болон хууль санаачлагч, бусад субъектээс Ерөнхийлөгчөөс, Их Хурлын гишүүдээс өргөн мэдүүлж байгаа хуулиудыг Их Хурал дээр хэлэлцэж баталдаг. Ингэхдээ хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох үндсэн чиглэлийг бид баталчихсан байгаа. 2024-2028 оны Үндсэн чиглэл. Үндсэн чиглэлд тусгагдсан, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан эдгээр асуудлыг илүү эрэмбэлж урагш нь тавьдаг. Мөн Улсын Их Хурлын тухай хууль болон бусад Хууль тогтоомжийн тухай хуулиудаар зайлшгүй намрын чуулганаар, хаврын чуулганаар ийм хуулиудыг заавал батлах ёстой гэсэн хууль байдаг аа. Энд бол Төсвийн тухай хууль, Төсвийн хүрээний мэдэгдэл одоо энэ намрын чуулганаар Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар баримтлах бодлогын бичиг баримт гээд хуультай бодлогууд хуулиудаа бид нар батална.

Үүнээс гадна түрүүн ярьсан Хууль тогтоомжийн тухай хууль, Засгийн газрын мөрийн хөтөлбөрт туссан асуудлыг оруулж байж батална аа. Ингэхдээ бид нар өмнөх чуулганы төгсгөлд ТББХ бусад Байнгын хороодоос бүх саналуудыг аваад ТББХ-н дээр энэ асуудлыг дараагийн чуулганаар хэлэлцье гэдэг дараалал хэлэлцэх асуудлын жагсаалтыг оруулж ирээд Их Хурлаар Их Хурал баталдаг. Их Хурал баталсан жагсаалтыг тухайн дараагийн чуулганы эхэнд даргын зөвлөлийн хурал дээр энэ асуудлуудыг ийм дарааллаар хэлэлцье гэдгээ баталдаг. Даргын зөвлөлийн хурлаар. Даргын зөвлөлийн хурлаар батлахдаа бид нар түрүүн ярьсан энэ бодлого болон хуулиуд заасан шаардлагуудад нийцүүлж эрэмбэлдэг. Ингээд дараад нь сарын төлөвлөгөө даргын зөвлөлөөр батална. 7 хоногийн төлөвлөгөө батлахдаа бид нар Байнгын хороодын саналыг авч эрэмбэлдэг ээ.

Мэргэжлийн Байнгын хороод энэ асуудал маш чухал яаралтай ач холбогдолтой гэж үзэж эхэлж эрэмбэлж оруулж ирвэл түүнийх нь дагуу тавьдаг. Өөрөөр хэлэх юм бол үндсэндээ 7 хоног бүрийн төлөвлөгөө, сарын төлөвлөгөө бол мэргэжлийн Байнгын хороодын санал дээр тулгуурлаж батлагддаг.

Намрын чуулганы батлах асуудлын дараалал бол ТББХ-н дээр мэргэжлийн Байнгын хороодоос саналуудыг нь авч орж ирж батлагддаг ийм эрэмбээр явдаг. Засгийн газар бол нэн яаралтай горимоор хуулийн төслийг өргөн мэдүүлдэг. Энэ бол хууль хоорондын хэлэлцүүлгийн хугацаа хамаардаггүй богино хугацаанд батлах ёстой байдаг. Энэ үндэсний эдийн засгийн аюулгүй байдалтай холбоотой

асуудлуудаар гээд Засгийн газар тодотгоод ийм учраас нэн яаралтай горимоор хэлэлцэж өгнө үү гэж энэ Засгийн газраас онцгой бүрэн эрхэд хадгалагддаг. Энийг л бид нар нэн яаралтай хэлэлцдэг. Бусад нь бол Улсын Их Хурлын болон Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд заасны дагуу л хэлэлцэж баталдаг гэдгийг иргэддээ иргэний нийгмийн байгууллагууддаа мэдээлэл болгож хэлье ээ.

Жамбын Батсуурь гишүүн асуултаа асууя. Алга байна. Тодруулчих уу Наранбаяр гишүүн. Наранбаяр гишүүн тодруулъя.

П.Наранбаяр: Баярлалаа. Тэгэхээр ямар ч байсан хуулийн төслийг эргэн татаж илүү иргэний нийгмийн байгууллагууд, үйлдвэрчний эвлэлтэйгээ ярилцаж чамбайруулж оруулж ирж байгаа ирэх гэж байгаа энэ Засгийн газрын байр суурийг дэмжиж байна.

Хоёрдугаарт бол Их Хурлын дарга сайхан тайлбарлаж хэлж өгсөнд талархал илэрхийлье. Мөн цаашдаа даргын зөвлөхөөр гарч байгаа энэ Улсын Их Хурлаар хэлэлцүүлэх энэ асуудлууд дээрээ иргэдэд хүргэхдээ ийм байдлаар тайлбарлаж ийм ийм учраас энэ асуудлууд орсон гэдгээ тухайн тохиолдол бүрдээ хэлээд явах юм хүмүүс их сайн хүлээж авахаар юм байна лээ шүү гэдгийг нэмж хэлье ээ.

Тэгээд эцэст нь энэ конвенцыг дэмжиж байгаа энийг аль болохоор бид сайн хэлэлцээд ингээд батлах ёстой гэсэн ийм байр суурьтай байгаа. Бид цаашдаа энэ зохистой хөдөлмөр. Энэ дээр л их анхаарах ёстой. Зохистой хөдөлмөр чинь алдагдчихаад байгаа учраас өнөөдөр залуучууд гадагшаа гарч ажиллаад байгаа ийм л нөхцөл байдалтай байгаа. Тэгээд миний нөгөө тоо баримттай асуусан асуултад хариулж өгөхийг хүсье ээ.

С.Бямбацогт: Индрийн 4 ажлын хэсэг хариулъя.

Д.Нарансүх: Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийн дарга Нарансүх. Энэ жил жижиг, дунд үйлдвэрүүд болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч нарт зориулсан Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн сургалт мэдээллийн арга хэмжээ бол 10 аймаг, 6 дүүрэгт 4 сараас 9 сарын хооронд зохион байгуулсан. Энэ хэмжээнд нийт 7 мянга гаруй ажил олгогчийг Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн сургалтад хамруулсан. Мөн үйлдвэрлэлийн осол хөдөлмөрийн хяналттай холбоотой үүнд давхардсан тоогоор 7 мянга гаруй ажил олгогчийн ажил олгогчдын хамаарах хүрээнд ажилладаг 100 мянга гаруй ажилтнуудад хүрсэн. Ийм урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг зохион байгуулсан. Хөдөлмөрийн хяналтын чиглэлээр хийсэн хяналт шалгалтын тоонд 2025 онд 1204 объектод хяналт хийгдсэн. Гэхдээ бичил жижиг.

С.Бямбацогт: Гишүүд хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан асуулт асууж, үг хэлж дууслаа.

Санал хураалтыг 17 цагт нэгтгэж явуулна. өнөөдөр төсвийн тодотголтой холбоотой нэлээд олон хууль хэлэлцэж байгаа. Тийм болохоор өнөөдөр асуудлуудаа бүрэн хэлэлцэж дуусаж байж чуулганы хуралдаан өндөрлөнө.

Гишүүдийг чуулганы хуралдаандаа идэвхтэй оролцохыг хүсье ээ. Төсвийн тодотгол өнөөдөр хэлэлцэж байж бид нар 11 сарын 1-ээс ахмадуудын тэтгэврийг нэмэгдүүлэх, төрийн албан хаагчдын цалинг нэмэгдүүлэх энэ бензин шатахууны

хомсдолыг шийдэхэд тодорхой Засгийн газартаа дэм үзүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, төмс, хүнсний ногоо, мах, гурил гээд стратегийн бүтээгдэхүүн нөөцийг бүрдүүлэх ийм боломжууд бий болно шүү. Тийм болохоор гишүүд маань хариуцлагатай чуулганы хуралдаандаа оролцоцгооё оо. Өнөөдөр чухал хуралдаан байгаа шүү гэдгийг сануулж хэлье. 17 цагаас санал хураалттай. Мэдээж сайд нар тийм асуудлаа оруулж байгаа сайд нар бол өөр илүү хариуцлагатай өшөө илүү Улсын Их Хуралдаа хүндэтгэлтэй хандах ёстой. Гишүүдийн асууж байгаа асуулт хэлж байгаа үгэнд эмзэглээд байх хэрэггүй ээ. Ачаа даах гэж, ажил хийх гэж, асуудал шийдэх гэж сайд болдог болохоос тэгээд л эмзэг нялх танхил амьтан шиг эмзэглээд байх юм байхгүй шүү. Сайд нар ажлаа хийцгээх ёстой.

14.45 цаг

Дараагийн асуудалдаа оръё.

Хоёр.Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын “Хөдөө аж ахуй дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” 129 дүгээр конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.06.18-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, зөвшилцөх/

Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Монгол Улсын Засгийн газрын гишүүн Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны сайд Тилеуханы Аубакир танилцуулна аа. Индэрт урьж байна аа.

Т.Аубакир: Монгол Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын ХАА дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 129 дүгээр конвенцод 58 улс орон нэгдэн орсон бөгөөд энэхүү конвенц нь ХАА-н салбарын ажиллагсдын хөдөлмөрлөх эрхийг хангах хөдөлмөрийн хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг сайжруулах, ажил хөдөлмөр эрхлэгчдийн Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийг хамгаалах үр дүнтэй хөдөлмөрийн хяналтын тогтолцоог бүрдүүлэх засаглалыг бэхжүүлэхэд чиглэгддэг ээ. Энэхүү конвенц нь Олон Улсын Хөдөлмөрийн байгууллагын 81 дүгээр конвенцын нэгэн адил засаглалын конвенц гэж тодорхойлогдсон байдаг. Олон улсын Хөдөлмөрийн байгууллагын ХАА дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 129 дүгээр конвенцод газар тариалан, МАА, ойн аж ахуй болон ХАА-н бүтээгдэхүүний анхан шатын боловсруулалт зэрэг үйл ажиллагаа хамаарна аа.

Улсын хэмжээнд 531.5 мянган хүн албан бус хөдөлмөр эрхэлж байгаагаас 337 мянган хүн буюу 63.4 хувь нь ХАА-н салбарт ажиллаж байна. Иймд ХАА-н салбарын ажиллагсдын Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндийг хамгаалах, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог бэхжүүлэхэд онцгой анхаарч ажиллах шаардлагатайг харуулж байгаа юм аа.

Энэхүү конвенц нь ХАА-н салбарын ажиллагсдын хөдөлмөрлөх эрх, ХАБ, эрүүл мэндийг хамгаалахад үйлдвэр худалдааны салбарт хэрэглэгддэг нийтлэг хяналтын арга барилаас гадна салбарын онцлогт тохирсон хөдөлмөрийн хяналтын зохицуулалтын хэм хэмжээг тогтоосон байдаг. Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 129 дүгээр конвенцод нэгдэн орсноор дараах ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

Нэгдүгээрт ХАА-н салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн хөдөлмөрлөх эрх ХАБ, эрүүл мэндийг хамгаалах хяналтын тогтолцоог олон улсын нийтлэг зарчимд нийцүүлэн бэхжүүлж салбарын онцлогт тохирсон хөдөлмөрийн хяналтыг хэрэгжүүлэх.

Хоёрдугаарт ХАА-н үйлдвэрлэлийн шинж чанар болон ажлын байрны онцлогт нийцүүлэн хөдөлмөрийн хяналтын үр нөлөөг сайжруулах.

Гуравдугаарт үйлдвэрлэлийн осол мэргэжлээс шалтгаалсан өвчин болон хөдөлмөрийн нөхцөлтэй холбоотой эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн хяналтыг төлөвшүүлж, ажил олгогч ажилтанд хууль тогтоомжийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх талаар мэргэжлийн мэдээлэл арга зүйн зөвлөгөө өгөх үйл ажиллагааг өргөжүүлэх.

Дөрөвдүгээрт ХАА-н хяналтын мэргэшсэн байцаагч, тогтвортой ажиллуулах, төрийн болон ажил олгогч ажилтны төлөөллийн байгууллагын хамтын ажиллагаанд тулгуурласан үр дүнтэй хөдөлмөрийн хяналтын тогтолцоог бүрдүүлэх зэрэг ач холбогдолтой юм.

Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын ХАА дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 129 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэн дэмжиж өгөхийг хүсье ээ. Баярлалаа.

С.Бямбацогт: Аубакир сайдад баярлалаа.

Хуулийн төслийн талаарх Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны санал дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Хажекберийн Жангабыл гишүүн танилцуулна аа. Таныг индэрт урьж байна.

Х.Жангабыл: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас 2026 оны 6 дугаар сарын 18-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын ХАА дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 129 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 77 дугаар зүйлд заасныг үндэслэн 2026 оны 9 дүгээр сарын 23, 10 дугаар сарын 1-ний өдрийн хуралдаанаараа хэлэлцлээ.

Байнгын хорооны хуралдаанаар хуулийн төслийг хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын гишүүн Бум-Очир конвенцыг баталснаар манай улсад ямар давуу тал бий болох, малчдын малын ноос, ноолуурыг экспортлох, бэлчээрийн МАА-г хөгжүүлэх боломжтой эсэх талаар асуулт асууж, хариулт авсан болно оо.

Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын хөдөө аж ахуй дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 129 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх үед Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүд үг хэлээгүй бөгөөд хуулийн төслийг хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн болно.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын ХАА дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай 129 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг хэлэлцсэн талаарх Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье ээ.

Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

С.Бямбацогт: Жангабыл гишүүнд баярлалаа.

Ажлын хэсэг түрүүн танилцуулсан ажлын хэсэг хэвээрээ байгаа.

Хууль санаачилсан илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан асуулт асууж, үг хэлэх Улсын Их Хурлын гишүүд нэрсээ өгнө үү.

Ганбаатар гишүүнээр тасаллаа. Мандхай гишүүнээр тасаллаа. Мандхай гишүүнийг оруулъя. Ирцийн дарааллаар Мэндбаярын Мандхай гишүүн асуулт асууж, үг хэлнэ.

М.Мандхай: Бид нар их чухал конвенцыг хэлэлцэж байгаад ялангуяа энэ ХАА-н салбарт хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүний эрхийн асуудал, аюулгүй байдлын асуудлыг хамгаалах ийм чухал конвенцыг ярьж байгаад талархаж хүлээж авч байгаа. Гэхдээ энд бас нэг ХАА-н салбар тэр дотроо манай монголын энэ нүүдлийн аж ахуй их онцлогтой салбар учраас энэ олон улсын конвенцод манай энэ нүүдлийн МАА хэрхэн уялдаж зохицуулагдах вэ гэдэг дээр нэг ийм эргэлзээтэй асуудал байгаа учраас тодруулж асууя. Энэ хөдөлмөрийн энэ ялангуяа Монголын хувьд гол асуудал энэ хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллаж байгаа тариаланч малчин ажилтнаас гадна өөрсдөө хөдөлмөр эрхэлж байгаа нүүдлийн малчин гэр бүлийн энэ хөдөлмөр хоршооны гишүүдийг энэ тогтолцоонд ер нь хэрхэн хамруулахаар тусгаж оруулж өгсөн юм бол оо? 129 дүгээр энэ конвенцын 5 дугаар зүйл дээр зааснаар бол энэ өөрөө хөдөлмөр эрхэлдэг малчин, тариаланч, хоршооны гишүүн, гэр бүлийн хөдөлмөр эрхлэгчдээс яг аль ангиллыг нь энэ хөдөлмөрийн хяналтад хамруулахаар ер нь тусгасан байгаа юм бэ гэдэг дээр нэг тайлбар өгөөч ээ.

Хоёрдугаарт энэ ХАА-н салбарт хэдэн хүнийг ер нь хамруулж байгаа вэ? Яг тодорхой тоо судалгаа байна уу? Дараа нь энэ Монгол Улс энэ конвенцод нэгдсэний дараа яг хэнийг хөдөлмөрийн хяналтад ер нь хамруулна гэдгийг яг тодорхой яг хэлээд өгөөрэй.

Гуравдугаарт гэр бүлээрээ малаа малладаг энэ уламжлалт нүүдлийн малчин өрхийг бид нар ажил олгогч эсвэл энэ ажилтан гэсэн энэ хөдөлмөрийн харилцаагүй байгаа тохиолдолд энэ хөдөлмөрийн хяналтын объект гэж үзэх үү гэдгийг нэг тодорхой болгоод өгөөрэй.

Хоёрдугаарт байцаагч очоод хяналт тавихаар байгаа тийм ээ. Тэгэхээр энэ малчны өвөлжөө хаваржааг ажлын байр гэж үзэх үү? Байцаагч ямар тохиолдолд энэ эрх зүйн үндэслэлээр нэвтрэх боломжтой болж байгаа вэ гэдгийг бас нэг тодорхой хэлээд өгөөрэй. Яагаад гэхээр энэ өөрөө шууд ингээд механикаар ингээд хэрэгжүүлбэ гэхээр өөрөө энэ зөрчилтэй. Ялангуяа энэ нүүдлийн МАА-н онцлогтой улсад энэ их зөрчилтэй ийм заалт харагдаад байгаа учраас энийг нэг тодорхой болгож өгөөч ээ. Хөдөө орон нутагт магадгүй жижиг фермер эрхлэгч өрхийн энэ

үйлдвэрлэлд хэрэгжиж байгаа, хэрэгжүүлэхэд мэдээж энэ хүндрэл гарч болзошгүй байгааг энэ тандан судалгаагаар тэмдэглэсэн байна лээ.

Тэгэхээр энэ асуудлыг тодорхой болгох шаардлагатай гэж харж байгаа. Тэгэхээр энэ дээр.

С.Бямбацогт: Аубакир сайд хариулъя.

Т.Аубакир: Манай улсад нийт хөдөлмөр эрхэлж байгаа иргэдээс 337 мянган иргэн яг ХАА-н салбарт ажиллаж байгаа. 337 мянган иргэн буюу нийт хөдөлмөр эрхэлж байгаа иргэдийн албан бус хөдөлмөр эрхэлж байгаа иргэдийн 63.4 энэ маш өндөр тоо. Бид нар энэ конвенцод нэгдсэнээр зөвхөн нөгөө талдаа бид нар байцаагч гээд ярихаар л торгож шийтгэх гэж ойлгохоосоо илүү хэрвээ Монгол Улс маань энэ конвенцод нэгдчихвэл манай ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүнүүд Мандхай гишүүн ээ ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүнүүд маань зүй зохистой хөдөлмөрөөр бий болсон юм аа.

Конвенцод нэгдэн орж конвенцод тавигдсан шаардлагуудыг биелүүлсэн одоо хөдөлмөрөөр бүтсэн бүтээгдэхүүн учраас илүүтэй Европын улсууд руу бусад Зүүн Азийн улсууд руу нөгөө борлуулалтад энэ ач холбогдолтой зүйл байхгүй юу. Энэ конвенцод нэгдээгүй улсуудынх энэ яг зүй зохистой хөдөлмөрөөр бүтсэн бүтээгдэхүүн үү эсвэл хөдөлмөрийн мөлжлөгөөр бүтсэн бүтээгдэхүүн үү гэдэг маань эргэлзээтэй шүү дээ. Энэ конвенцод нэгдэж орсноор бид нар гадагшаа нөгөө экспортоо бодох ёстой. Нөгөө талдаа бид нар энэ конвенцод нэгдэн орсноор байцаагч гээд яриад байгаа маань торгож шийтгэхээсээ илүүтэй зааж зөвлөх. Жишээлбэл тухайн байцаагч маань албан бус секторт ажилладаг малчны гэрт очоод өвөлжөө хороо чинь жишээлбэл галын аюултай байна эсвэл та бууц хороогоо ер нь ингээд ариутгасан уу, тэдэн жил боллоо, танайд урьд өмнө ийм гоц халдвартай өвчид гарч байсан гэж зөвлөхөөс л бүх зүйл эхэлнэ шүү дээ. Түүнээс очоод нөгөө уламжлалт аргаа та эвдэж энэ малаа нүүдлийн биш эрчимжсэн рүү суурин маллагаа руу чиглүүл гэж хэлэхгүй л дээ. Тийм учраас энэхүү конвенцод нэгдэн орсноор бид нар энэ олон улсын түвшинд хүлээн зөвшөөрөгдсөн хөдөлмөрөөр бий болсон бүтээгдэхүүнтэй улс шүү гэдэг ангилалд орох юм л даа. Энэ харилцааг зохицуулахад манай Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн маань үйлдвэрчний эвлэлийн байгууллагад ажиллаж байсан. Тухайн үед Ганбаа гишүүний ажиллаж байсан үеэс өнөөдрийн хөдөлмөрийн нөхцөл олон улсын түвшинд тавигддаг олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагаас тавьдаг шаардлагууд маань үргэлж шинэчлэгдэж байгаа.

Бид нар магадгүй ингэж ярьж сууж байгаад 10 жилийн дараа дахиад нэг өөр нөхцөл яриад гараад ирэхийг үгүйсгэхгүй л дээ. Тийм учраас бид нар Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны яам төр гэж байгаа л бол албан бус секторт өөрийнхөө малыг маллаад явж байгаа ч гэсэн иргэний аюулгүй байдалд төр хяналт тавих л ёстой л доо. Тийм учраас энэ конвенц бол манай хувьд экспортод болоод саяын Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, үйлдвэрлэлийн ослыг бууруулахад ажлын байрыг сайжруулахад, хүнд хортой нөхцөлийг бууруулахад чухал ач холбогдолтой. Зарим тоо статистик дээр манайхан нэмээд хариулах зүйл байвал хариулаарай.

С.Бямбацогт: Алимаа дарга 4 дүгээр микрофон.

Б.Алимаа: Мандхай гишүүний асуултад нэмэлт хариулт өгье. Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны яам Алимаа.

Конвенцын 4, 5 дугаар зүйлийн дагуу конвенцын хамрах хүрээг зааж өгсөн. Үндсэндээ бол хөдөлмөрийн харилцаанд оролцож байгаа цалин хөлс авч байгаа өөрөөр хэлэх юм бол нүүдлийн МАА эрхлээд явж байгаа малчид гэхээсээ илүүтэй эрчимжсэн аж ахуй эрхэлж байгаа эс үгүй бол туслах малчны хөдөлмөр гэх мэтчилний энэ хөдөлмөрийн харилцаанд орчихсон оролцож байгаа бол хяналт шалгалтын объект болохоор зааж байгаа. Гэхдээ яах вэ зүгээр энэ конвенцын гол агуулга бол яг Үйлдвэр худалдааны түрүүний конвенц шиг хөдөлмөрийн хяналтын уламжлалт арга барилаасаа илүүтэйгээр энэ тухайн улсын онцлогт тохирсон ХАА-д чиглэсэн хяналтын онцлог хяналтын тогтолцоонуудыг нэвтрүүлэхийг зөвлөж байгаа. Өөрөөр хэлэх юм бол илүү зөвлөн туслах, илүү зөвдөх, сургах ХАБ, эрүүл ахуйн зөвлөгөө мэдээллээр хангах гэх мэтчилний энэ илүү уян зөөлөн чиглэлтэй зөөлөн хяналтын тогтолцоог энэ ХАА-н конвенцоороо нэвтрүүлнэ ээ.

С.Бямбацогт: Мандхай гишүүн тодруулъя.

М.Мандхай: Тэгэхээр би дахиад тодруулах юм байна. Ер нь нүүдэлчин малчид яг өөрсдөө малаа маллаад явж байгаа малчин өрх, хоршооны гишүүн малчид энд хамрагдахгүй юм байна гэж би сая ойлголоо. Тэгэхээр эрчимжсэн МАА гээд ингээд явахаар төвийн бүс яг л нэг тодорхой заагдсан бүсийн хамаарах хүрээнд л яг энэ конвенц хэрэгжихээр юм ойлгогдоод байна л даа. Тэгэхээр яг одоо 367 мянган статистикаар та хэдийн гаргасан тоогоор 367 мянган хүн энэ салбарт ажиллаж байгаа гэж тооцох юм бол туслах энэ хөлсөөр ажиллаж байгаа хүмүүсийн ХАБ-ыг хангах гэж байгаа юм бол яг хэдэн хүн юм бэ гэдэг судалгаа тооцоо хэрэгтэй байна. Нэгд бүсээр нь хуваагаад. Тэгэхгүй бол та хэд чинь ингээд энэ конвенц дээрээ хяналт тавих байцаагчдынхаа хөлсний тоо ингээд тооцоо судалгааг ингээд гаргаад өгчихсөн байна л даа.

Тэгэхээр энэ хэдэн хүн яг хамрагдах юм бэ? Энд. Аль бүс?

С.Бямбацогт: Тодорхой хариулчхаарай 4 дүгээр микрофон.

Б.Алимаа: Шууд тэдэн хүн хамрагдана гэж тоо хэлэхэд миний хувьд тоо хэлж чадахааргүй байна. Бид нар эрчимжсэн МАА-н асуудлаар 2024 онд туршилтын маягаар хяналт шалгалт хийж үзсэн. Энэ конвенцыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотойгоор. Нийтдээ 47 ААН ялангуяа Төв, Сэлэнгэ, Дарханы бүсийн 47 эрчимжсэн аж ахуйн ААН-д хяналт шалгалтаа хийж шалгасан. Нийтдээ нэг 210 гаруй зөрчил хөдөлмөрийн харилцаанд зөвлөмжөө өгөөд ингээд ажиллаж байна. Тэгээд цаашдаа ялангуяа энэ эрчимжсэн маягаар ажиллаж байгаа хөдөлмөрийн харилцаа үүсгэж байгаа цалинжуулж хүн ажиллаж байгаа ААНБ ХАА-н гаралтай бүтээгдэхүүн анхан шатын үйлдвэрлэл дээр бол энэ хөдөлмөрийн хяналтын гол объект гэж энэ конвенцын дагуу үзэж байгаа.

С.Бямбацогт: Мандхай гишүүн тодруулъя.

М.Мандхай: Тэгэхээр хэдүүлээ ингээд төсөв ярьж байгаа учраас аягүй тодорхой сайн судалгаатай хамрах хүрээ нь тодорхой эргээд энэ дээр нь хариуцлага үр дүн нэхдэг ийм юм руу явахгүй болохгүй байгаад байна аа. Одоо энд 2023 оны хөдөлмөрийн эрүүл ахуйн чиглэлээр 2413 объектод 82 улсын байцаагч

төлөвлөгөөнд урьдчилан сэргийлэхэд зарцуулсан зардал 700 сая төгрөгийн төсөвлөсөн байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр энэ хөдөө аж ахуй дээр хэчнээн хүнийг хамруулаад, хэдэн хүн ажиллаад хэдий хэмжээний төсөв гарах юм? Эргүүлээд энэ яг бодитой үр дүн хамгаалах ажлуудаа хийж чадсан уу гэдэг дээр бид нар үр дүн нэхдэг болох хэрэгтэй байна.

Тэгэхээр одоо тоогоо хэлж чадахгүй байгаа гэдэг чинь маш л хангалтгүй л судалсан байна гэсэн үг шүү дээ. Тэгээд энийгээ тодорхой болгож өгөөрэй. Тэгээд энэ их чухал ажил байна. Ялангуяа энэ хөлсөөр ажиллаж байгаа энэ хүмүүсийг эрүүл ахуй тэр хүний эрх аюулгүй байдлыг нь хангахад ажиллах гэж байгаа чиглэх гэж л байгаа юм бол.

С.Бямбацогт: Аубакир сайд хариулъя.

Т.Аубакир: Тийм Мандхай гишүүний хэлж байгаа зөв зөв. Аливаа хөтөлбөр хэрэгжүүлсэн үедээ төсөв тавьдаг. Тэр төсвийн биелэлт энэ төсвийн мөнгө маань яг үр дүнтэй зарагдаж байна уу үгүй юу гэдгээр миний хувьд ч гэсэн салбар дээрээ хамгийн их анхаардаг зүйл тийм ээ. 700 орчим тэрбум төгрөг тавьсан байна. Бид нар сая энэ 4 сараас эхлээд үндсэндээ ХАБ-ыг хангуулах хүрээнд 21 аймаг 44 сумаар явж ажиллаж байгаа. Ялангуяа уул уурхайн салбар дээр шинээр сургууль төгсөөд байдаг ч юм уу залуучууд очиж ажилладаг. Мэдээжийн хэрэг ажил олгогчийн зүгээс ХАБ-ыг дүрэм журмаа танилцуулах шаардлага хэдий тавигддаг боловч яг ажил олгогч тэр үүргээ биелүүлж байна уу, яг тэр шинээр очсон ажилтанд маань тэр хүнд даацын машин тэрэг дээр ажиллах газрын доор ажиллах конвер дээр ажиллахад яг заавар зөвлөгөөгөө зөв өгсөн үү гэдгийг манайхан очиж хяналт тавьж сургалтаа хийдэг. Энэ маань нэг хийгээд хаячихаар жил болгон ингээд ажлын байраа солиод явдаг залуучууд байна. Шинээр тухайн ажлын байран дээр очиж байна. Хяналт шалгалт.

С.Бямбацогт: Асуултад гүйцэд хариулагдаагүй бол манай ажлын хэсэг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамныхан тодорхой нэмэлт мэдээлэл өгчхөөрэй. Тэгээд Улсын Их Хурлаар баталж байгаа төрийн бодлого шийдвэр хамгийн гол нь үр дүнгээр хэмжигддэг байх ёстой. Үр дүн гарч байх ёстой. Тэгэхгүй бол тэгээд баахан хоосон хууль баталдаг, хэрэгждэггүй, ард иргэдийн амь амьдралд үр өгөөжөө өгдөггүй байж таарахгүй ээ. Үр өгөөж гардаг үр дүн гардаг л байх ёстой шүү. Энэ рүү илүү анхаарч тодорхой яг ийм үр дүн ийм үр өгөөж иргэдэд бий болох юм гэдгээ бичгээр хариултаа өгчхөөрэй.

Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн асуулт асууж, үг хэлнэ.

С.Ганбаатар: Аубакир сайд энэ конвенц оруулж ирдэг том ажил, сайн ажил би нэг хэдэн тодруулах зүйл байна. Ер нь хэрэгжих боломж байгаа юу? Конвенц батлаад л нэг хэдэн төгрөгийн төсөл аваад л тэгээд л нэг амьдраад байдаг байдалтай биш. Энэ конвенц үнэхээр хэрэгжих үү, хэрэгжих урьдчилсан бэлтгэлийг хангасан уу? Энэ урьдчилсан тандан судалгааны тайланд хуудас 48, 49-ийг та нар хараарай. Конвенцуудад нэгдэх хамгийн үр дүнтэй хувилбар гэдэг дээр үе шаттайгаар нэгдэн орох загварыг та нар сонгож авсан байна. Өөрөөр хэлбэл 1-ээс 4 дүгээр үе шатын үйл ажиллагааны биелэлт үр дүн нь конвенцод нэгдэж орох урьдчилсан нөхцөлийг хангаж байгаа юм уу. Энэ ер нь конвенцтой юу ч болсон нэгдчихээд дараад нь бэлтгэл ажлаа хангая гэдгээр явж байна уу? Алимаа дарга

энэ дээр та нар маань улаан 0 байна уу, үнэхээр онцгой сайн байна уу? Нэг хариулаад өгөөч 1 дүгээр асуулт.

Хоёрдугаар асуулт энэ конвенцууд батлаад л байдаг. Нэг олон улсын байгууллагуудаас төсөл хэрэгжүүлээд л байдаг. Мөнгө аваад л хэдэн дарга нар баясаад л байдаг. Өмнөх конвенцуудын хэрэгжилт тайлан Их Хурлаар орсон уу? Одоо би хэд хэдэн конвенцуудыг оруулах гээд зөндөө миний мэдэхийн 12, 13 жил явж байгаа конвенцууд хэзээ орох вэ? Яг суурь конвенцууд нь орохгүй байгаа шүү дээ?

Хоёрдугаар асуулт энэ асуултаа тодруулах юм бол Хөдөлмөрийн хуулийн 162.3.4-д заасны дагуу Үйлдвэрчний эвлэлээс хөдөлмөрийн хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд холбоотой гомдлыг хөдөлмөрийн хяналтын улсын байцаагчид гаргадаг гэж байгаа юм. Энэ конвенц болон энэ хууль тогтоомжуудтай холбоотой хэдэн гомдол гарсан бэ? Яг тоогоор нь хэлнэ шүү. Тоон үзүүлэлтээр нь. Тэгээд тэр нь хэрэгжсэн үү? 161.2-т заасан байгаа шүү дээ. Гомдол гарна гээд.

Хэдэн ТББ энэ дээр ажиллаж байгаа вэ? Үйлдвэрчин ажил олгогч эздийн холбоо гээд л хаячхаад байна уу? Цаана чинь өөр байна уу? Байхгүй бол та нар таг амыг нь таглаад хаачихсан байна л гэсэн үг. Монголд дүүрэн хөдөлмөрийн конвенц гомдлууд байгаа, хөдөлмөрийн. Зүгээр хэдэн гомдол гарсан, гомдол шалгалтын үр дүнг надад нэг тусгайлж бүүр нэг хэлээд өгөөч.

Гуравдугаар асуулт. Төслийн судалгаагаар хөдөлмөрийн улсын байцаагчын орон тоо 122 байхаас дөнгөж 82 байна. 25 сул орон тоо байна. Хөдөлмөрийн асуудлыг шийдчихээд 25 орон тоог ингээд та нар хэмнээд байгаа юм уу эсвэл хөдөлмөрийн асуудлыг энэ Монголын ард түмэн энэ хөдөлмөрчдөд ямар хамаа байна гэж тоохгүй хаяад байгаа юм уу? Миний 3 дахь асуултад хариулаарай. 25 хүний цалинг та нар орон тоог яагаад өгөхгүй байгаа юм. 112 гэхээд байхад л хэмнээд байдаг.

Дөрөвдүгээр асуулт. Өнөөгийн байдлаар худалдааны салбарт ХАА-н салбарт хөдөлмөрийн хяналтын тогтолцоо яг ямархуу байгаа вэ? Хэдэн байцаагч ажиллаж байгаа вэ?

С.Бямбацогт: Аубакир сайд асуултад хариулъя.

Т.Аубакир: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Манай ажиллагсдын хөдөлмөр эрхэлж байгаа иргэдийн эрхийг илүүтэй хамгаалах байгууллагын төлөөлөл манай 126-тай парламентад ажиллаж байгаа. Манай Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн байна. Манай Эрдэнэбат гишүүн байна. Энэ олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын конвенцууд маань илүүтэй ажиллагч буюу тэр ажилтны эрх ашгийг илүүтэй хамгаалахад чиглэсэн байдаг. Ажил олгогчийн гэхээсээ илүү тиймээ. Зүй зохистой хөдөлмөр эрхлүүлэх ажилтнаар хүнд хортой нөхцөлийн зохицуулалт хийх энэ ажилтан тэдэн цагаас илүү ажиллуулж болохгүй шүү гэдэг юм уу иймэрхүүд илүүтэй конвенцуудыг олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагаас Монгол Улс нэгдэж орох нь зөв шүү гэсэн зөвлөмжүүдийг өгдөг л дөө.

Тийм учраас энэхүү конвенцод нэгдсэнээр ажил олгогч гэхээсээ илүү, төрийн хяналт гэхээсээ илүү тухайн ажиллагсдын эрх ашгийг илүүтэй хамгаалах руу чиглэгдсэн байдаг. Конвенцын хэрэгжилтийн үнэлгээний тайлан 2-оос 5 жилд олон

улсын хөдөлмөрийн байгууллага хийдэг байгаа. Конвенцод нэгдэн ороод 2-оос 5 жилд хийдэг. Байцаагч гэхээр яах вэ нөгөө өмнөх л ойлголт шиг л дээ. Бид нар торгож шийтгэдэг очоод ажлыг нь зогсоодог дансыг нь битүүмжилдэг гэдэг ч юм уу энэ конвенцоор бол илүүтэй заан зөвлөх дасан зохицоход чиглэсэн зөвлөгөөнүүдийг энэ конвенцын дагуу өгөх ёстой шүү гэсэн агуулга нь энэ конвенц дээр илүү түлхүү явж байх юм.

С.Бямбацогт: Индрийн 4 дүгээр микрофон хариулъя.

Б.Алимаа: Ганбаатар гишүүний асуултад нэмэлт хариулт өгье өө.

Энэ конвенцыг бол Ганбаатар гишүүн ч сайн мэдэж байгаа. Ер нь бол нэлээн олон жил судалж байгаа. 2000 оны эхнээс л энэ конвенцын агуулгуудыг үндэсний хууль тогтоомждоо тусгах чиглэлээр ажиллаж байсан. 2021 онд батлагдсан Хөдөлмөрийн хуулийн шинэчилсэн найруулга дээр энэ хөдөлмөрийн хяналтын байцаагчийн бүрэн эрх эрх үүргийн асуудлыг бол ер нь үндсэнд нь конвенцтой нийцүүлээд тусгачихсан. энэ конвенц соёрхон батлахтай холбоотой хуулийг дагаж бол Монгол Улсын ямар нэгэн хууль тогтоомжид өөрчлөлт орохгүй байдлаар өмнөх бэлтгэлүүдийг хууль эрх зүйн хүрээнд хангачихсан.

Тийм учраас шинээр хууль гарах ийм хууль дагуулаагүй ээ. Өнөөдрийн байдлаар 134 хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн хамгааллын хяналтын байцаагч нар ажиллаж байна. Хөдөлмөрийн хяналтын 74, эрүүл ахуйн 29, нийгмийн хамгааллын 31 байцаагч ажиллаж байна. Энэ конвенц батлагдсанаар орон тоо нэмэх байдаг юм уу, ийм чиглэлээр бол бид нар тооцоо хийгдээгүй. Энэ хүчин чадлынхаа хүрээнд илүү чадавхжуулах.

С.Бямбацогт: Ганбаатар гишүүн тодруулж асууя.

С.Ганбаатар: Алимаа дарга үгүй мөн туршлагатай хүн дээ юунд нь ч хариулсангүй шиг л санагдах юм даа. Тэгээд энэ салбарын төлөө л их л зүтгэж олон үр дүн гаргаж байгаа. 112 байхаас 82 ажиллаж байгаа, 25 нь яагаад сул орон тоо байгаа юм бэ л гэж асууж байна. Төслийн судалгааны хөдөлмөрийн судалгаанаас нь авсан шүү. Өнөөдөр олон улсын судалгаан дээр тэр хуудас 16-г уншаарай. Олон улсад 10 мянган ажилтан тутамд нэг хяналтын байцаагч байхад манайх 40 мянга тутам нэг хүн байгаа. Үгүй энэ чинь үнэхээр сайн байгаа учраас энэ ингээд хэмнээд байгаа юм уу эсвэл ерөөсөө монгол хөдөлмөрчин хүн хэнд ч хамаагүй юм уу гэж би асууж байна. Тэгээд би хариултаа аваагүй нэг юм нь үгүй энэ чинь зөндөө л конвенцууд байна. Үр дүн хэрэгжилт нь хаана байгаа вэ? Хэдийд ингэж тайланг нь Их Хурал болон холбогдох байгууллагууддаа тавих вэ?

Энэ дээр та үнэхээр санаа зовж ажилладаг учраас би нэг зүрх сэтгэл нэгтэй учраас асуугаад байгаа ухаантай юм шүү дээ. Энэ хөдөлмөрийн.

С.Бямбацогт: Хариулъя. Ажлын хэсэг. Бичгээр хариултыг гүйцээгээд өгч болно шүү дээ.

Б.Алимаа: Би нөгөө хөдөлмөрийн байцаагчийн тоог 134 гэдэг нь яг одоо ажиллаж байгаа орон тоогоор ажиллаж байгаа байцаагчийн тоог хэлээд байгаа юм. Судалгаа бол 2025 онд хийгдсэн учраас нэг нөгөө жилийн хугацаа өнгөрчихсөн учраас тоон дээр зөрөө гарсан байх. Төлөвлөгөөт болон төлөвлөгөөт бус урьдчилан

сэргийлэх хяналт шалгалтын сүүлийн жилүүдийн тайланг Ганбаатар гишүүнд бичгээр хүргүүлье. Ер нь бол олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын конвенцын тайланг түрүүн сайд хэлсэн. 2-оос 5 жилийн хугацаанд тайлагнадаг үүрэгтэй. Үйлдвэрчний эвлэлийн байгууллага, ажил олгогчдын байгууллага хамтарсан ажлын хэсэг гаргаад конвенцын зүйл заалт болгоноор тайлангаа нэгтгээд санал нэгдэж байж ингэж олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагад хүргүүлдэг процессынх нь дагуу л явж байгаа.

С.Бямбацогт: Та хэд нэмэлт мэдээлэл Ганбаатар гишүүнд өгөөрэй. Сүхбаатарын Эрдэнэбат гишүүн асуултаа асууя. Үг хэлж болно.

С.Эрдэнэбат: Өнөөдөр маш чухал юм орж ирж байна аа. Тэгээд Монгол Улсын НҮБ-д элсэн орсон хөдөлмөрийн энэ конвенцод элсэнэ гэдэг нэг талаар хариуцлага нөгөө талаар Монгол Улсын энэ суурь салбар ХАА-н салбар хөдөлмөрийн хяналтын асуудал сул байгаа нь үнэн. Саяхан намайг үйлдвэрчний эвлэлд байхад Шинжань Уйгарт очиход хөвөн тариалалтыг хийхдээ төрийн албан хаагчдаа хөдөлмөрийн хяналт хамгаалалгүйгээр компаничилж дайчилсан гэдгээр олон улсын хөдөлмөрийн шинжээч нь үнэлгээ хийгээд 2 жилийн хугацаанд хөвөн даавууг нь Европ болон АНУ бусад улс орнуудад гаргахыг нь хаачхаж байсан.

Тийм учраас энэ юуг хэлж байна вэ гэхээр бид нарыг ч гэсэн энд дайрах магадлал өндөр. Түрүүн Аубакир сайд хэллээ. Магадгүй манай ноолуур маш их амжилттай гадаад зах зээлд гарч байгаа. Ноолуур самнахдаа маш олон ингээд бид нар чинь хөдөлмөрийн хөлсөөр гэрээгээр ингээд ноолуураа самнуулдаг болсон тэнд нь хөдөлмөрийн тодорхой стандарт хяналтуудыг алдах юм бол бид нар магадгүй Европын улсууд ноолуур гаргахыг хязгаарлана гээд л нэг өдөр л акт гаргаад тавьчих ийм эрсдэл байгаа.

Тийм учраас энэ конвенцод орсноороо бид нар мөнгө олж болно. Нөгөө талдаа энийг саппай чэйн буюу нийлүүлэлтийн буюу бэлтгэхээс нь авхуулаад хөдөлмөрийн стандарт хөдөлмөрийн хяналтыг нь хийх ёстой гэдэг ийм үүрэг хүлээсэн байж байгаа. Европын улс орнууд руу бид нар чинь маш олон бүтээгдэхүүнийг хөнгөлөлттэй үнээр гаргахын нөгөө талд нь бид нарын хүлээсэн үүрэг байдаг.

Тийм учраас энэ хөдөлмөрийн хяналт дээр сүүлийн жилүүдэд ХАА-н салбарт хэчнээн осол аваар гарсныг бүртгэсэн бэ? Яг ний нуугүй хэлэхэд үхээгүй л бол одоо тэгээд л хөдөө нэг малчин гэрээт ажилтнууд ингээд л осол аваар мотоциклоос унасан модонд ч даруулсан малд ч тийрүүлсэн гээд л энэ суурь өвчлөл асар их байгаа юм байна лээ. Би саяхан Хөвсгөл аймагт очоод бүх багийн дарга нараас ингээд барихад нь судалгаа авахад яг үйлдвэрлэлийн осол гарсан гэдэг судалгаа бол тэр хөдөлмөрийн хяналт дээр байхгүй байна лээ. Гэтэл бодит байдлаар маш олон осол аваарууд гарсан байдаг юм байна. Зам тээврийн ослууд ажил үүргээ гүйцэтгэж байгаа явж байгаа.

Тийм учраас энэ мэдээлэл судалгаа статистик хөдөлмөрийн хяналт гээд түрүүн хэллээ. Очоод торгоод шийтгээд байна гэхээсээ илүү бид нар яг ХАА-н салбарт ажиллаж байгаа ажилчдадаа урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах зааж өгөх. Одоо энэ техник технологи хөгжчихсэн байгаа энэ юу руу орох ийм зүйлийг хийх ёстой юм. Мал бол төрийн хамгаалалтад байна гээд бид нар чинь хуультай байдаг мөртөө малчин нь өөрөө яаж хамгаалагдах юм бэ гэдэг энэ зүйл ерөөсөө байхгүй.

Тийм учраас 120 хөдөлмөрийн байцаагч бол яг ний нуугүй хэлэхэд хөдөө очоод л хянаад шалгаад байгаа юм сул байгаа. Энийгээ бид нар бодитоор нь миний хувьд мэдэж байна.

Тийм учраас энэ конвенцод элсэх асуудлыг би бүрэн дэмжиж байна аа.

С.Бямбацогт: Аубакир сайд хариулъя.

Т.Аубакир: Сүүлийн 3 жилийн байдлаар ХАА-н салбарт 17 осол бүртгэгдсэн. 3 хүн нас барсан гэсэн мэдээлэлтэй байгаа. Энэ албан бус секторт ажиллаж байгаа иргэд маань ямар нэгэн үйлдвэрлэлийн осолд орохдоо ХАБ-ын холбогдох байгууллагад мэдэгдэхгүй шууд нөгөө Гэмтлийн эмнэлэг дээр очдог ч юм уу хуруу гараа тастах байдаг ч юм уу энэ ХАБ-ынхаа байгууллагад ингээд албан ёсоор бүртгүүлэхгүй болохоор тухайн нөгөө иргэн маань эргээд нөгөө үйлдвэрлэлийн ослын тэтгэмжээ авч чадахгүй гэдэг ч юм уу тийм элементарны зүйлүүд үлдээд байдаг л даа. Бид нар энэ конвенцыг дэмжиж байгаад Эрдэнэбат гишүүнд баярлалаа. Яг л салбарын хүн энэ ажиллагсдынхаа эрх ашгийг илүүтэй хамгаалах чиглэл рүү ажилладаг байгууллагын хувьд энэ конвенцод нэгдэж орох нь чухал ач холбогдолтой гээд дэмжиж байгаа явдалд баярлалаа.

Энэхүү конвенцод сая та жишээ дурдаад хэлж байна л даа? Энэхүү конвенцод нэгдэн орсноор конвенцод тавьсан шаардлагыг манай улсын төрийн захиргааны байгууллагууд хэрэгжүүлснээр манай улсын экспортод гарч байгаа бүтээгдэхүүн маань энэхүү бүтээгдэхүүн яг зүй зохистой хөдөлмөр эрхлээд бүтээгдсэн бүтээгдэхүүн шүү гээд гарахад хамгийн чухал түлхэц өгөх үзүүлэлт. Нөгөө талдаа ажлын байран дээр буюу хөдөлмөрийн харилцаанд оролцож байгаа иргэдээ бид нар зүй зохистой хөдөлмөрийн хуульд заасны дагуу конвенцод заасны дагуу цаг нартай ажиллуулах, хүнд хортой нөхцөлд би түрүүн хэлсэн хүнд хортой нөхцөлд бид нар тухайн иргэнээ хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн болтол нь ажиллуулж байна шүү дээ. Энэ шаардлагыг хүртэл тухайн ажил олгогчдоо тавихад энэхүү эрх зүйн орчин бүрдэж байгаа юм л даа.

Тэгээд Эрдэнэбат гишүүнд дэмжиж үг хэлсэнд баярлалаа.

С.Бямбацогт: Баярлалаа гишүүд асуулт асууж, үг хэлж хариулт авч дууслаа.

15.16 цаг

Санал хураалтыг 17 цагт явуулна. Өнөөдөр олон санал хураалт байгаа төсвийн тодотгол хэлэлцэж байгаа. Засгийн газрын гишүүд, сайд нар, Их Хурлын гишүүд чуулганы хуралдаандаа идэвхтэй оролцоно шүү. Эртнээс сануулаад хэлээд байхад тэгээд 17 цагт байхгүй байвал тэгээд цоллох л асуудал болно шүү дээ.

Дараагийн асуудалдаа оръё.

Гурав.Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзориг нарын 28 гишүүн 2026.06.12-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийг явуулна.

Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Улсын Их Хурлын гишүүн Пүрэвжавын Сайнзориг танилцуулна аа. Таныг индэрт урьж байна.

П.Сайнзориг: Улсын Их Хурлын дарга эрхэм гишүүд ээ,

Улсын Их Хурлын гишүүн Алтангэрэл, Алтаншагай, Анар, Ариунзаяа Батсүмбэрэл, Бат-Эрдэнэ, Ж.Бат-Эрдэнэ, Б.Баярбаатар, Ж.Галбадрах, Ганзориг, Д.Ганмаа, Ганхүлэг, Мөнхсайхан, Мөнхсоёл, Наранбаатар, Отгонбаяр, Пүрэвдаваа, Рэгдэл, Түвшин, Хосбаяр, Хэрлэн, Да.Цогтбаатар, Л.Энхнасан, С.Эрдэнэбат, Эрдэнэболд, Энхцэцэг, Шижир, Мөнхтулга нарын 27 гишүүний хамтаар Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга буюу төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн төслийг боловсруулж Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүллээ.

Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого Алсын хараа-2050 төрийн худалдан авалтаар бичил, жижиг, дунд бизнесийг дэмжих, төрийн худалдан авалтыг, ногоон худалдан авалтад үе шаттайгаар шилжүүлэхээр тусгасан. Мөн Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт төрийн худалдан авах ажиллагааны бодлогыг шинэчлэх, ЖДҮ-лэлийг бүтээгдэхүүн борлуулалтыг төрийн худалдан авалтаар дэмжих худал худалдан авах ажиллагааны тогтолцоог оновчтой болгох, хиймэл оюуныг ашиглах, том төслүүдийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх зорилтыг мөн дэвшүүлсэн. Гэвч худалдан авах ажиллагааны бодит өнөөдрийн нөхцөл байдал нь оролцогчдод тавих шаардлага, тендерийн баталгаа, татвар, нийгмийн даатгалын өр төлбөртэй холбоотой шалгуур нь зэрэг нь ЖДҮ-лэгчдийг тендерт оролцох боломжийг хязгаарлах нөхцөл болж байна аа. Сүүлийн жилүүдэд тендер шалгаруулалтад оролцогч ААН-ийн тоо буурч оролцогчгүй тендерийн тоо өсөх хандлагатай байгаа бөгөөд 2024 онд нийт тендер шалгаруулалтын 44 хувь нь амжилтгүй болж дахин зарлагдсан байна аа.

Тендер шалгаруулалтад оролцох болон зохион байгуулахад зардал цаг хугацаа их шаардагдаж тендерийг давтан зохион байгуулж байгаа нь төлөвлөсөн ажлыг хугацаанд нь хэрэгжүүлэхэд хүндрэл мөн учирч байна аа. Үүний зэрэгцээ цахим дэлгүүр дэх бараа, ажил, үйлчилгээний нэр төрөл, захиалагчийн хэрэгцээг бүрэн хангахгүй том төслүүдийн тендер шалгаруулалт гэрээ байгуулах зохицуулалт уян хатан бус байна.

Түүнчлэн худалдан авах гэрээний эрх зүйн зохицуулалт болон гомдол маргаан хянан шийдвэрлэх тогтолцоог олон улсын сайн зуршилд нийцүүлэн боловсронгуй болгох шаардлага үүссэн байна аа.

Эдгээр хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн холбогдох зохицуулалтыг тусгахад хуулийн нийт заалтын 50-аас дээш хувьд нь нэмэлт, өөрчлөлт орох болсон тул Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасны дагуу шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулсан болно оо.

Мөн энэ хуулиар төрийн болон орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр хийх худалдан авалтаас гадна төрийн болон орон нутгийн өмчит компани, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой компанийн худалдан авах ажиллагааг зохицуулж байгааг харгалзан хуулийн нэрийг Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль болгон өөрчлөхөөр тусгалаа.

Хуулийн төслөөр худалдан авах ажиллагааны үр ашиг, өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлж, оролцогчдын санхүүгийн болон захиргааны ачааллыг бууруулахын зэрэгцээ эх оронч худалдан авалтыг дэмжиж дотоодын болон ЖДҮ-лэгчдийн оролцоог нэмэгдүүлэх зохицуулалтыг түлхүүдээ тусгалаа.

Тухайлбал 10 тэрбум төгрөг хүртэлх тендерт баталгаа шаардахгүй байх татвар, нийгмийн даатгалын төлбөрийг тендерээс шууд татгалзах үндэслэл болохгүй байхаар тусгасан. Мөн ЖДҮ-лэл үйлчилгээ эрхлэгчдийн санал болгосон дотоодын бараанд илүү давуу нөхцөлөөр үнэлгээ хийх, орон нутгийн үйлдвэрлэл, ажлын байрыг төрийн худалдан авалтаар дэмжих боломжийг нэмэгдүүлэхээр тусгалаа.

Түүнчлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт, үйлдвэрлэл, нийгмийн оролцоог дэмжих хүрээнд тэдний үйлдвэрлэсэн чанар стандартын шаардлага хангасан барааг шууд худалдан авах ба дараа ажил, үйлчилгээний техникийн тодорхойлолт, хүртээмжийн шалгуурыг тусгах боломжийг бүрдүүлсэн.

Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн аж ахуй эрхлэгчид худалдан авах ажиллагааны давуу эрх эдлэхээр тусгалаа. Үүний зэрэгцээ худалдан авах ажиллагаанд чанар үнийн хосол хослолыг харгалзан гүйцэтгэгчийг сонгох хиймэл ойн болон технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх, тендер шалгаруулалтыг шуурхай, хялбар цахим хэлбэрээр зохион байгуулах том төслийн худалдан авах ажиллагаанд чадавхад суурилсан хэлэлцээний аргаар хэрэглэх, гомдол, маргааныг байнгын ажиллагаатай зөвлөлөөр шийдвэрлэх зэрэг бусад Үндсэн зохицуулалтыг хуулийн төсөлд тусгалаа.

Хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Төсвийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Төрийн хэмнэлтийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай болон хуулийн зарим хэсэг хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төслүүдийг тус тус дагалдан боловсрууллаа.

Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн үзэл баримтлалын үнэнд хэлэлцэж дэмжиж өгөхийг та бүхнээсээ хүсье ээ.

С.Бямбацогт: Хууль санаачлагч Сайнзориг гишүүнд баярлалаа.

Төслүүдийн талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Эдийн засгийн байнгын хорооны дарга Батжаргалын Заяабал танилцуулна аа. Таныг индэрт урьж байна аа.

Б.Заяабал: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Сайнзориг нарын 28 гишүүнээс 2026 оны 7 дугаар сарын 3-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг Төсвийн байнгын хороо 2026 оны 9 дүгээр сарын 16-ны өдрийн хуралдаанаараа хэлэлцлээ.

Хууль санаачлагч төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа ажил үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааг оновчтой, үр ашигтай төлөвлөж, хуулийн хүрээнд зөв зохион байгуулах, захиалагч, гүйцэтгэгч хооронд гэрээ байгуулах, гэрээний хэрэгжилтийг хангаж ажиллах, тайлагнах, хяналтыг хэрэгжүүлэх болон эдгээр үйл ажиллагаатай холбоотой гомдлыг бодит мэдээлэлд тулгуурлан гаргах, тухайн гомдлыг үндэслэлтэй шийдвэрлэх зэргээр төсвийн хөрөнгийг үр ашигтай зарцуулахтай холбоотой зохицуулалтуудыг тусгасан байна аа.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар төрийн худалдан авах ажиллагаанд ил тод өрсөлдөөнт байдал бий болж зах зээлийн бодит үнээр чанартай бараа ажил үйлчилгээг худалдан авах боломж бүрдэх бөгөөд хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн баримт бичигт тусгагдсан томоохон бүтээн байгуулалтын ажлуудыг хийж гүйцэтгэх боломж бүрдэнэ гэж ингэж үзжээ.

Хуулийн төслийг D_parliament.mn цахим сайтад байршуулж иргэд олон нийтийн саналыг авч байгаа болно оо.

Байнгын хорооны хуралдаанаар хуулийн төслийг хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын гишүүн Ганхуяг хуулийн төсөл тендер сонгон шалгаруулалтын явцад аль нэг тал маргаан гаргавал худалдан авалт нь амжилтгүй болдог тул уг асуудлыг хэрхэн зохицуулсан, мөн цахилгаан бараа тоног төхөөрөмж автомашиныг худалдан авах ажиллагааг 100 хувь бэлэн мөнгөөр бэлэн төлөлтөөр бус лизингээр шийдэх боломжтой эсэх. Түүнчлэн улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар баригдах барилга байгууламж төсөл арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хугацаатай холбоотойгоор тодорхой зохицуулалт тусгагдсан эсэх, мөн сонгон шалгаруулалтын үр дүнд хамгийн бага үнийн арга хэрэглэснээр чанарын асуудал хөндөгддөг тул үүнийг хэрхэн шийдвэрлэсэн талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Үүрийнтуяа төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааг зохицуулж байгаа хуулийг шинэчлэх шаардлагатай болсон тул хуулийн төслийг дэмжиж байгаагаа илэрхийлээд худалдан авах ажиллагаанд хуулийн этгээдийн бус иргэд оролцох боломжийн талаар болон бараа ажил үйлчилгээний үнийн дүнгээс хамааран худалдан авалтыг ангилах боломжтой эсэх, мөн хуулийн төсөлд худалдан авах ажиллагааны зохион байгуулалт дотоод хяналтыг боловсронгуй болгохтой холбоотой асуудлуудын талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Батжаргал цаашид төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааг зөвхөн тендерийн хуулиар зохицуулах бус Улсын Их Хурлын хэлэлцүүлгийн шатад байгаа Нийтийн өмчийн тухай хуулийн төсөлтэй нийцүүлж уялдааг хангах нь зүйтэй гэсэн саналыг хэлж төрийн худалдан авах ажиллагаанд үндэсний үйлдвэрүүдийн болон ХАА-н анхдагч бүтээгдэхүүнүүдэд давуу эрхийг хэрхэн олгох, мөн орон нутгийн төсөв батлагдах хугацаатай уялдуулан орон нутагт тендер зохион байгуулах хугацаанд өөрчлөлт оруулсан эсэх талаар асуулт асууж, хариулт авлаа.

Хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Заяабал, Ганхуяг, Үүрийнтуяа нар хуулийн төслийг дэмжиж байгаагаа илэрхийлж төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулахад Төрийн хэмнэлтийн тухай хуульд тусгагдсан 5 дугаар сарын 31-ээр тасалбар болгож дуусгах хугацааг орон нутгийн онцлогт тохируулан ялгавартай тогтоох, мөн хэрэгжиж байгаа хуульд тусгагдсан бага үнийн аргаас татгалзах нь зүйтэй бөгөөд тендерийн баталгааны хугацааг уртасгаж энэ хугацаанд гарах засвар үйлчилгээний зардлыг гүйцэтгэгч тал хариуцах зохицуулалтыг төсөлд тусгах.

Мөн бүтээн байгуулалтын ажил хийгдэх газар чөлөөлөлтийн зардлыг орон нутгийн төсвөөс шийдвэрлэх, төрийн худалдан авалтыг нээлттэй ил тод үр ашигтай зохион байгуулах болон үндэсний үйлдвэрлэгчдийг дэмжих бодлогыг хуулийн төсөлд тусгах нь зүйтэй гэсэн саналуудыг хэлсэн болно оо.

Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжиж, чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх нь зүйтэй гэж үзлээ.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай Төрийн хэмнэлтийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, хууль, зарим хэсгийг хүчингүй болсонд тооцох тухай, Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийг явуулсан талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье ээ.

Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

С.Бямбацогт: Заяабал даргад баярлалаа.

Ажлын хэсэг танилцуулъя. Зоригтбаатарын Энхболд Сангийн яамны Хууль эрх зүйн газрын дарга, Цэдэнбалын Батзул Төрийн худалдан авах ажиллагааны газрын дарга. Ажлын хэсгийн гишүүд Улсын Их Хуралд хүндэтгэлтэй хандаж Улсын Их Хурлын гишүүдийн асуусан асуултад үнэн зөв, бодитой мэдээлэл өгч, хариулт өгөхийг хүсье ээ.

Байнгын хорооны санал, дүгнэлт хууль санаачлагчийн илтгэл болон хуулийн төслийн үзэл баримтлалтай холбогдуулан урьдчилан ирүүлсэн нэрсийн дагуу гишүүд асуулт асууна аа.

Дашцэрэнгийн Энхтүвшин гишүүн асуултаа асууя.

Д.Энхтүвшин: Хууль санаачлагчаас 2 асуулт. Эхнийх нь болохоор хуулийн зорилго дээр төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаатай холбоотой энэ харилцааг зохицуулахад оршино оо гэж хуулийн зорилгыг бичсэн байна.

Тэгэхээр яах вэ Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 36.1.2 дээр болохоор төрийн болон орон нутгийн өмчтэй холбоотой энэ хуулийн шинэчилсэн найруулгуудыг зөвхөн Засгийн газар санаачлах ийм эрхтэй гээд ийм заалт байгаад байна. Тэгэхээр энэ дээр нэг тайлбар өгөөч нэгдүгээрт.

Хоёрдугаарт энэ хуулийн төслийн 56.5 дээр хэрвээ энэ 61.1.1 дээр д заасан гомдол гаргавал төсөвт өртгийн 2 хувьтай тэнцэх хэмжээний тендерийн баталгааг зөвлөлд гаргана гэчихсэн байсан. Энэ шинээр ингээд дахиад баталгааны зардлыг энэ тендерт оролцож байгаа хүмүүст нэмэгдүүлж байгаа юм шиг зардал гаргаж зардлыг нэмэгдүүлэх ийм агуулгатай заалт байна л даа. Энэ талаар тайлбарлаа ч. Ийм 2 асуулт байна.

С.Бямбацогт: Хууль санаачлагч Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Энхтүвшин гишүүний асуултад хариулъя аа. Эхний асуултыг хариулъя.

Тэгээд хуралдаан даргалагч зөвшөөрвөл ажлын хэсгээс нэмж хариултуудыг өгөх боломжийг олгоно уу. Ер нь зүгээр Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 34 дүгээр зүйл дээр Засгийн газар, Улсын Их Хурлын гишүүд, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч ямар хүрээнд хууль санаачлах эрхтэй вэ гэдэг зүйлүүдийг энэ Үндсэн хуулийнхаа агуулга зарчимд нийцүүлээд заачихсан. Яг таны хэлж байгаа төрийн болон орон нутгийн өмчтэй холбоотой гэдэг нь нөгөө бид нарын яриад байгаа нийтийн өмчийн тухай буюу энэ агуулгын хүрээнд ерөнхий ойлголт байгаа. Энэ хүрээндээ ч хуулийг тухайн үедээ боловсруулж энэ протоколд үлдсэн тэр хүрээндээ үлдсэн байдаг юм байна лээ.

Тийм учраас Улсын Их Хурлын гишүүдээс Тендер худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийг зохицуулсан энэ хуулийг санаачлахад дээрх хуулийн заалттай ямар нэгэн зөрчил үүсэхгүй гэдэг зүйлийг танд хэлмээр байна.

Хоёрдугаарт энэ хуулийн гол зорилго нь ерөөсөө маргааныг цаг зардал багатайгаар шийдэх. Тэгэхдээ ямар нэгэн байдлаар зардал багатай гэдгийн цаана тендерт оролцож байгаа нэг этгээд нь ялагдсан этгээд гэж бодъё. Одоо энэ боломжийг ашиглаж ялсан компанийг шантаажлах гэдгийг би зүгээр хаалт дотор хэлж байгаа. Ямар нэгэн байдлаар тодорхой хувь нэхдэг. Ажлыг явуулахгүй байх энэ үүднээс ингээд үндэслэлгүйгээр гомдол гаргах энэ зүйлүүд байдаг. Үндэслэлтэй бөгөөд янз бүрийн хууль зөрчсөн үйлдлүүдийг нягтлуулъя гэдэг асуудлыг энүүгээр хязгаарлаагүй ээ.

Тэгэхээр энэ зүйлүүдийг бодолцож дээрх маргаан таслах зүйлийг илүү их бие даасан байдлаар ажиллуулах энэ бололцоог бүрдүүлж байгаа. Одоо бол Сангийн яаман дээр үндсэндээ тодорхой Төрийн захиргааны албан хаагчид энийг хариуцаж байгаа бол цаашдаа яах вэ энэ хууль дээр яг татварын маргаан таслах зөвлөл шиг куази буюу хагас шүүхийн загвараар тэгээд энэ нь өөрөө эргээд Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасны дагуу захиргааны шүүхийн хяналтад байх энэ агуулгаар хуулийн төсөл маань оруулж ирсэн.

Тэгээд ажлын хэсгээс тодорхой нэмж хариулах зүйлүүд дээр хариулъя.

С.Бямбацогт: Хэн хариулах вэ? Ажлын хэсэг. Батзул дарга хариулъя. 4 дүгээр микрофон.

Ц.Батзул: Төрийн худалдан авах ажиллагааны газар Батзул Энхтүвшин гишүүний асуултад хариулъя аа.

Шинэчилсэн найруулгын төсөл дээр тендерт оролцоход 10 тэрбум төгрөгөөс доошоо төсөвт өртөгтэй тендер шалгаруулалтад ямар нэгэн тендерийн баталгаа гаргахгүй байхаар хуульчилсан байгаа. Харин нөгөө үндэслэл бүхий маргаан гаргаж байгаа нотлох зорилгоор зөвлөлд маргаан гарах тохиолдолд 2 хувийн дэнчин байршуулж байж матал баталгаа гаргахаар ингэж журамласан байгаа. 10 тэрбумаас дээш төсөвт өртөгтэй тендер шалгаруулалтын хувьд бол 2 хувьтай тэнцүү хэмжээний баталгааг гаргадаг хэвээрээ гаргаад явахаар ийм өөрчлөлт орсон байгаа.

С.Бямбацогт: Энхтүвшин гишүүн тодруулж асууя.

Д.Энхтүвшин: Тийм. Тэгэхээр яах вэ Сайнзориг гишүүн надаас илүү хууль ч л даа. Яах вэ зүгээр миний ингээд харахаар төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа ажил үйлчилгээ худалдаж авах ийм харилцаа болж байгаа юм. Тэгэнгүүт энэ Их Хурлын тухай хууль дээр 36.1.2 дээр болохоор төрийн болон орон нутгийн өмч, татвар, энэтэй холбоотой шинэчилсэн найруулгыг зөвхөн Засгийн газар санаачилна гээд. Тэгэхээр ингэж л уншигдаад байсан. Тэгээд яг саяын хариулсан хариултаасаа яг нөгөө саяын эргэлзээ тайлагдсангүй л дээ. Тэрэн дээр дахиад нэг Сайнаа гишүүн тодруулаад дахиад нэг илүү дэлгэрэнгүй хэлж болох уу?

С.Бямбацогт: Хууль санаачлагч Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Яг таны яриад байгаа Улсын Их Хурлын 36 дугаар зүйлийн төрийн болон орон нутгийн өмч гэдэг нь өмчийг бүртгэл, төрд яаж өмч бий болгох, энийг хэрхэн бүртгэх, бүртгэсэн өмчийн менежментийг хэн хэн нь шат шатдаа авч явах, бүртгэлээс хасах, актлах, энэ өмч хоорондыг орон нутаг руу шилжүүлэх, орон нутгаас төр рүү шилжүүлэх эсвэл хувийн хэвшил тодорхой төрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлж байгаа байгууллагад түр хугацаагаар ашиглуулах гэх мэт энэ харилцаанууд нь одоо тэр наад агуулгын хүрээнд яригддаг. Энэтэй холбоотойгоор ч Засгийн газар нийтийн өмчийн тухай хууль буюу таны ярьж байгаа Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулийн шинэчилсэн найруулгыг өргөн бариад Үүрийнтуяа, Номинчимэг гишүүнээр ахлуулчихсан ингээд ажиллаад явж байгаа. Энэ дээр ямар нэгэн зөрчил байхгүй. Энэ агуулга төөрөлдүүлээд байгаа учраас зүгээр Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль болгож байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр энэ цаана нь зохицуулалт нь тэр төрийн болон орон нутгийн.

С.Бямбацогт: Одсүрэнгийн Номинчимэг гишүүн асуулт асууя.

О.Номинчимэг: Тендерийн шинэчилсэн найруулга орж ирж байгаа юм байна. Тэгээд практикт гардаг нэг 2 асуудал байгаад байна. Тэр нь өөрөө энэ нөгөө тендер үр дүнгүй байх, гажуудах, хэн нэг нь давуу эрх олгох механизм болчихоод байгаа. Тэгээд 1.1 нь юу вэ гэхээр манайх өмнө нь нэг хийж байхдаа нөгөө сингл сорс контекст буюу нөгөө эхлээд техник техникийн шалгуур санхүүгийн шалгуураар нь гаргаад биш санхүүгийн шалгуурыг нь гаргаад хамгийн хямдаар нь ингээд нэг гаргаж байгаад зөвхөн нэг тендерт оролцогчийг үлдээснийхээ дараа тэрэнтэй хэлэлцээ

хийх ийм нэг юутай модельтой байсан. Тэгтэл уг нь хамгийн шалгарсан арга нь хэд хэдийг гаргаж байгаад хооронд нь өрсөлдүүлэх маягаар буюу компетитив сорс гэж компетитив сорс буюу олон ийм зэрэгцээ хэлэлцээр хийх юм бол илүү санхүүгийн хувьд илүү давуу байдлыг гаргаж ирээд төр илүү үр ашигтай байх энэ зарчим бүрэлддэг.

Тэгэхээр энэ зарчим энэ модель энэ шинэ тендерийн хуулийн шинэчилсэн найруулгаар нэгдүгээрт орж ирж байгаа юу эсвэл өмнөхөөрөө нөгөө сингл сорсоороо яваад байгаа юу гэдэг 1 дүгээр асуулт байна.

Хоёрдугаар асуулт маш их маргаан хардалт сэрдэлт дагуулдаг юм бол нөгөө хуулийн үйлчлэх хүрээ байдаг. Тэгээд одоогийн хуулийн нөгөө 3.3-д юм байна. Тэгээд энэ дээр юу болдог вэ гэвэл нөгөө энэ хууль үйлчлэхгүй гээд эсвэл нөгөө нууцтай холбоотой ч юм уу нэг асуудлуудыг Засгийн газраас ч юм уу шийдвэр гаргаж байгаа тагнуулаас ч юм уу нэг ийм тодорхойлолт авч байгаад шууд хэрэглэчихдэг. Тэгээд энэ дээр нөгөө хэн нэг нь давуу эрх болох гээд эсвэл хурдан хийх гээд эсвэл нэг холбоо хамаарал нөхдөдөө оруулах гээд ч байдаг юм уу ингэлээ эсвэл ингэсэнгүй гэдэг бөөн маргаан болдог. Ил тод нээлттэй биш хууль дүрмийг ерөнхийдөө гажуудуулж хэрэглэж байгаа. Тэгэхээр энэ асуудал дээр ялангуяа нууцад авч байгаад тендерийн шууд худалдан авалт хийдэг асуудал хэр цэгцэрч орж ирж байгаа вэ? Ямар зарчмын өөрчлөлтүүд орж ирж байгаа вэ гэдэг ийм 2 асуулт байна.

С.Бямбацогт: Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Номинчимэг гишүүн чухал асуудлыг оруулж ирлээ. Одоо манай тендерийн буюу энэ худалдан авах ажиллагааны хууль дээр үндсэндээ тендер худалдан авалтын 4 арга байгаа гэж хэлж болно.

Энэ 4 арга бас яг хэрэгцээ шаардлагыг хангаж чадаж байна уу гэдэг дээр эргэлзээтэй. Жишээ нь нээлттэй байгаа. Дээрээс нь харьцуулалт буюу одоо яах вэ энэ хууль дээр бид нар үнийн санал дуудах арга гээд оруулаад ирчихсэн. Гэрээ шууд байгуулах арга байгаа. Нэг өгсүүрээс худалдан авах арга гээд энэ 4 арга байгаа. Цаашдаа зүгээр яах вэ? Оруулж ирж байгаа энэ аргууд дээр ерөнхий гэрээ байгуулах гээд энэ асуудлыг илүү их тодруулж нарийвчилж оруулж ирж байгаа.

Хоёр дахь нь чадавхад суурилсан хэлэлцээний арга гэж орж ирж байгаа. Ийм 6 аргатай болж байна.

Хоёрдугаарт яг таны яриад байгаа энэ тендер сонгон шалгаруулалтын аргуудаас яг хэрэглэхээсээ өмнө урьдчилсан сонгон шалгаруулалт явуулж эхлээд техникийн нөхцөлийг сонсдог бид нарт ямар ямар техникийн болоод чанарын үзүүлэлтүүд эсвэл боломжит үр ашигтай нөхцөл байдлуудыг санал болгож байна. Тэр компанийн чадавх санхүүгийн байдал нь юу юм, хүний нөөц нь юу юм гэдгийг шалгаруулалтыг үзээд дараа нь үнийн саналаа сонсдог ч юм уу ийм байдлаар оруулж өгөх үүднээс хуулийн төслийн 12 дугаар зүйл дээр урьдчилсан сонголт явуулах гэсэн ийм үе шатыг оруулж ирж байгаа. Захиалагч нь шаардлагатай гэж үзвэл тендер ирүүлэхээс өмнө сонирхогч этгээдийн чадавх болон туршлагын шаардлагын мэдээллийг магадлах зорилгоор урьдчилсан сонголт явуулж болох бөгөөд дараах шаардлагыг баримтална гээд энэ асуудлыг илүү их тодорхой үе шаттай зохицуулалт орж ирж байгаа.

Хуулийн үйлчлэх хүрээ яг үнэн. Тэгээд энэ хуулийн үйлчлэх хүрээнээсээ гараад тендерийн маргаанууд аль хэсэг нь бараг Захиргааны шүүхээр явах вэ? Эргээд энэ хуулийн үйлчлэлд хамаарахгүй маргаанууд гарвал шүүх дээр очих уу үгүй юу гэдэг үндэслэл өнөөдрийн түвшинд эргэлзээтэй байгаа. Тэгэхээр энийг ч гэсэн цаашдаа ер нь тодорхой болгох, ёстой. Тендер худалдан авах ажиллагааны үйлчлэх хүрээнд хамаарахгүй гэсэн тэр харилцаанууд үндсэндээ шууд гэрээ байгуулах аргаар л явж байгаа шүү дээ. Тэгэхээр энийг ер нь зүгээр цаашдаа шинэчилсэн найруулга учраас таны ярьж байгаа саналуудыг шууд худалдан авалтны аргууд дээрээ нэмээд ёстой цэгцлэх энэ боломж байгаа. Яг өнөөдрийн түвшинд яах вэ үйлчлэх хүрээнд хамаарахгүй харилцаа болон шууд гэрээ байгуулах гээд энэ 2 давхцалтай. Энэ дээр бол ингээд хуучин яг байсан нь өнцгөөрөө ерөнхийдөө ороод ирж байгаа гэдэг зүйлийг танд хэлмээр байна. Тэгээд гишүүд тодорхой саналууд гарвал шинэчилсэн найруулга учраас уг асуудлыг бодит яг нэг талдаа оруулаад төлөвлөлтөөсөө эхлээд нөгөө сонгон шалгаруулалт тэгээд гүйцэтгэлээ гаргуулах энэ хяналтаа тавих энэ боломжийг бүрдүүлэх үүднээс ер нь ингээд иж бүрэн уялдаатай харилцаа явах ёстой гэдэг ийм зарчмын таны хэлж байгаа саналтай санал нэг байна аа.

С.Бямбацогт: Бөхчулууны Пүрэвдорж гишүүн асуулт асууя.

Б.Пүрэвдорж: Ер нь Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийг нь шинэчилсэн найруулгыг нь маш зөв өө гэж үзэж байна. Тэгэхдээ энэ яг тийм бизнес эрхэлж байсан туршлага байгаа юм уу манай Сайнзориг гишүүн чинь тэгээд 1 жижиг Тавантолгой дээр БЭТ-өөр томилогдоод 300-аад тэрбумын тендерийг хүчээр шийдчихээд л буцаад явсан юм шиг юм байхгүй байх гэж найдаж байна л даа. Энэ чинь тэгээд төсвийн хөрөнгө оруулалт, орон нутгийн болон төрийн өмчийн компаниудын худалдан авалтуудыг бүгдийг нь шийдвэрлэх ёстой. Тэгэхээр ер нь аливаа энэ Төрийн худалдан авах үйл ажиллагааны хууль чинь бусад хуультайгаа их зохицож байж илүү сайн явна.

Өөрөөр хэлбэл юу байдаг юм нэг сум дээр нэг цэцэрлэгийн барилга барих гээд жишээ нь би бүтэн сайн өдөр Булган аймгийн Хишиг-Өндөр сумын иргэдтэй уулзсан. Тэрэн дээр сумын орлогч дарга Тарвийн Бурмаа гэдэг хүн асууж байлаа л даа. Бид нар ингээд энэ жил цэцэрлэгийнхээ мөнгийг 30 сая төгрөг тавьж байгаад зураг зуруулчихсан юм. Энэ ингээд энэ жил төсөвт орохгүй бол ирэх жил дахин нөгөө төсвийг нь бодох учраас ингээд бид нар дахиад мөнгө хайх эрэлд гарах гээд байна гээд.

Тэгэхээр одоо бид нар энэ асуудлаар юу шийдвэрлэх ёстой юм бэ гэхээр өөрөөр хэлбэл нөгөө манай Монгол Улс мэдээж газар хөдлөлийн тодорхой бүсүүдтэй. Тэр бүсүүдэд нь зориулаад яг ингээд энэ бүс нутаг, ийм газар хөдлөлтэй энэнд нь зориулаад 150 хүүхдийн цэцэрлэг ямар өртөгтэй байх юм. Тэрийг нь бүгдийг нь тавиад энэ бүс нутагт ийм газар хөдлөлтэй тийм учраас ийм баллаасаа шалтгаалаад ямар, төсөвт өртөгтэй, ямар байх юм гэдгийг нь бүгдийг нь гаргасан нэг тийм нэг зурагтай болмоор байна л даа.

Тэгээд 1 зурагтай байхгүй бол тэр сум болгон зураг гаргадаг. Тэр зургийнх нь мөнгө нь хүрэлцдэггүй, олддоггүй. Олдохоороо нэг ийм зураг хийдэг. Зургаа хийгээд дуусангуут нь улсын төсөв дээрээ тавьж чаддаггүй. Тэгээд өнжингүүт нь дахиад зураг зурах болдог. Ийм л нэг зургийн компаниудын лоббинд ороод ингээд яваад

байгаа байхгүй юу. Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар чинь хэд хэдэн нийгмийн шинжтэй хөрөнгө оруулалтын ажлуудыг хийж байгаа шүү дээ. Энүүгээрээ энэ асуудлаа шийдвэрлэж чадаж байгаа юу чадахгүй байгаа юу? Бусад томоохон худалдан авалт хийдэг тэр барилгын сая би хэллээ шүү дээ барилгынх гэж жишээ нь хүнснийх ч юм уу энэ хуулиудтайгаа яаж уялдаж цогц болгож асуудлаа шийдвэрлэж чадаж байгаа юм бэ? Энэ талаар мэдээлэл авъя.

С.Бямбацогт: Хууль санаачлагч Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Пүрэвдорж даргадаа баярлалаа. Яг нэг ийм тайван нөхцөлд арай юу гэдэг юм янз бүрийн худал үнэн мэдээлэл багатай үед би хариулт өгөх гэж байгаадаа баяртай байна. Орон нутгийн өмчид энэ Тавантолгой гэдэг компани байдаг. Өмнөговь аймгийн эзэмшил энэ компани дээр Пүүжээ дарга та наашаа харж байгаач. Энэ хөрс хуулгах ажиллагаа буюу олборлолтын үйл ажиллагаа ямар нэгэн тендер худалдан авалтгүйгээр шууд гэрээлдэг тэнд эрх мэдэлтнүүд зүгээр л гэрээ байгуулдаг байсан. Ямар ч тендер сонгон шалгаруулалтгүйгээр. Би Засгийн газраас явж очоод энэ компанийн худалдан авах бодлогыг өөрчлөөд энэ бүх зүйлүүдийг нь ТУЗ-өөр нь батлуулаад ТУЗ-ийн баталж өгсөн төсөвт өртгийнх нь дагуу тендерийн багцаар нь зарлуулаад тэгээд энэ маргаан гараад зарим нь шүүх дээрээ шийдэгдээд ингээд явсан ийм зүйл байдаг. Энэ харин нэг албан тушаалтан шууд миний санаж байгаагаар 7, 8 олборлох компанитай байгуулаад тэндээсээ хувь авдаг ийм яриа хэлэлцээр ч гэсэн явдаг байсан. Батлагдах батлагдахгүй нь мэдэгдэхгүй. Энэ бүх үйл ажиллагааг харин тендерийн хуулийн хяналтад оруулж ил тод болгож энэ төсвийн ялангуяа орон нутгийн өмчит компанийн үйл ажиллагааг ил тод нээлттэй болгох энэ үйл ажиллагааг хийсэн юм Пүрэвдорж дарга аа.

Тэгэхээр та хэлж байгаа мэдээлэлдээ хариуцлагатай байгаа байх гэж бодож байна. Яах вэ зүгээр хүчээр хийлээ гэж ярьж байх шиг байна. Тийм зүйл байхгүй. Энэ бүх зүйлүүд чинь Сангийн яаман дээрээ хянагдаад 2 багцын нэг нь Сангийн яаман дээр хянагдаад Захиргааны шүүх дээр хянагдаад ингээд явсан юм байна лээ. Би тэр үед ажлаа аль хэдийн Засгийн газарт тайлангаа тавиад өгчихсөн байсан. Ийм л зүйл байдаг. Харин та энийг иргэд олон нийтэд хэлэх тэр бололцоог нь олгосонд баярлалаа. Ер нь орон нутгийн өмчит компаниуд чинь ийм замбараагүй, төсвийг зарцуулж явдаг хяналтгүй явж байсан байна гэдэг нь л эндээс харагддаг юм шүү дээ. Энэ зүгээр нэг л жишээ.

Тэгэхээр энэ асуудлууд цаашдаа ч гэсэн цэгцрээд явах ёстой байдаг юм аа. Энэ хуулийн дагуу ил тод явах ёстой гэдэг зүйл дээр хэлмээр байна.

Хоёрдугаарт Пүүжээ даргын хэлж байгаа үнэн. Төсөв таргалуулах гэдэг юм уу яг энэ ажлын уялдаа байхгүй хууль хоорондын энэ нэг ийм уялдаагүй байдлаас шалтгаалаад энийг бага үнийн дүн өгсөн компаниуд ажлыг явуулахгүй байдлаар төсвийн жил дамнуулдаг, энийгээ дахиж төсөвт өртгөө нэмэгдүүлэх байдлаар асуудлуудыг ханддаг. Ингээд төсөв таргалуулаад энэ нийгэмд хэрэгтэй тэр бүтээн байгуулалтууд нь явдаггүй ийм зүйлүүд даамжирсан.

Хоёрдугаарт энэ маргаан хянан шийдвэрлэх процесс нь тодорхой болгож өгөхгүйгээс шалтгаалаад ялагдсан компаниуд нь ялсан компаниа шантааж хийж тодорхой хувь нэхдэг үзэгдлүүд хүртэл практик дээр гарсан байгаа. Энэ бүх зүйлүүдийг л үндсэндээ шийдэх үүднээс энэ дата судалгаан дээр үндэслэсэн юм аа.

Үндэслэж энэ хуулийг судалгаатай энэ мэргэжлийн байгууллагуудынх нь судалгааг үндэслэж маш олон хэлэлцүүлгүүдийг энэ худалдан авах ажиллагааны газартай хамтран зохион байгуулж байж энэ хууль боловсруулагдсан гэдэг зүйлийг танд хэлмээр байна.

Хоёрдугаарт бид нар маш их хэмжээний зээл тусламж.

С.Бямбацогт: Зочин танилцуулъя. Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 189 дүгээр сургуулийн Бүжинлхам багштай 8-ын д ангийн сурагчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна аа.

Эрхэм багш сурагч та бүхэндээ Дэлхийн багш нарын баярын өдрийн мэндийг хүргэе ээ. Сурлагын өндөр амжилт, хамгийн сайн сайхан бүхнийг нийт Улсын Их Хурлынхаа гишүүдийн нэрийн өмнөөс хүргэе ээ. Тэгээд сайн сураарай. Монгол Улсынхаа ирээдүйн эзэд Монгол Улсаа авч явах хүмүүс та нар шүү. Тэгээд сайн суралцаарай. Хичээлээ сайн хийгээрэй манай Цогтбаатар гишүүн хэлж байна шүү.

Пүрэвдорж гишүүн тодруулъя.

Б.Пүрэвдорж: Тэгээд бодит байдал дээрээ шал ондоо юм байна лээ шүү. Өөрөөр хэлбэл тэнд очоод БЭТ-өөр ажиллахдаа ганцхан том тендер шалгаруулчихаад л буцаад явсан. Бусад компанийн үйл ажиллагааг нэлээн дордуулсан ийм л яг баахан нүүрсний борлуулалтыг урьдчилж гэрээ баахан хийчихээд л буцсан. Тэнд компанийн үйл ажиллагааг сайжруулах дээр нэг ч зүйл хийгээгүй гэдэг ийм л яриа маш их байдаг юм байна лээ. Би ер нь ингээд сум орон нутгаар явж маш их ажил хийдэг хүмүүсээс юм сонсдогийн хувьд энэ талаар нарийн мэдээлэлтэй байгаа шүү гэдгийг хэлье.

С.Бямбацогт: Хэлэлцэх асуудалтай холбогдуулж үг хэлнэ. Сайнзориг гишүүн.

П.Сайнзориг: Пүүжээ дарга сууж байгаач хариулчихъя. Энэ хов живээ та нотлоорой гэж хүсэж байна.

Хоёрдугаарт би зүгээр нэг засварын цехийг нь ганцхан механикч аваад тавихад 6 тэрбум төгрөгийн хэмнэлт хийсэн шүү дээ тэр компани дээр. Өөрөөр хэлэх юм бол хот руу машины тос солиулахдаа хүртэл хот руу дуудлага өгч солиулдаг байсан компани байхгүй юу.

Хоёрдугаарт бүгдийг нь энэ цахимаар буюу биржээр арилжсан байдаг юм Пүүжээ даргаа. Би энийгээ ингээд дуусгачихъя. Та тэгэхээр тэр хавиар нэлээн оролцоотой юмнууд явдаг юм байна. Илүү мэдээлэл аваад байхыг бодохоор.

Хоёрдугаарт яах вэ тэр хүнсний асуудлыг та дурдсан. Өмнөх хариулт дээр би хариулж чадаагүй. Энэ орон нутагтаа татвар төлж байгаа ажлын байр бий болгож байгаа ургуулж байгаа малаа маллаад мах шүүсээ ядаж сургуулийн хоол үйлдвэрлэлд нийлүүлэх энэ бололцоог нь орон нутгийн ААН байгууллагуудад өгч байгаа юм аа. Тэгэхээр би юу уриалах гэж байна гэхээр ер нь ийм жижиг үйлдвэрлэлүүдийг орон нутгийн ААН-үүдэд нь үлдээгээч гэдгийг би би бизнесийнхэндээ уриалаад ганц нэг ийм бизнесийн хуваарилалт.

С.Бямбацогт: Лхагвасүрэнгийн Соронзонболд гишүүн асуулт асууна.

Л.Соронзонболд: Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Төрийн худалдан авах ажиллагааны хууль маань 2023 онд батлагдсан. Энэхүү хуулийн шинэчилсэн найруулгаар томоохон төсөл хөтөлбөрийг явуулахтай холбоотой тендер шалгаруулалт мөн нийслэл болон том тендер шалгаруулалттай холбоотой асуудлыг нэлээн нарийн зохицуулсан ийм юм болсон байна гэж харж байгаа.

Тэгэхээр хууль санаачлагчаас асуух асуулт маань юу байна гэхээр тухайн орон нутагт жижиг, дунд бизнес эрхэлж байгаа ААН-үүд тухайн орон нутгийнхаа тендерт оролцоод ялах боломжийг ямар байдлаар нээсэн бэ гэдэг нэг ийм асуулт хамгийн нэгдүгээрт тавигдаад байгаа юм.

Дараагаар нь болохоор энэ өмнөх хуультай одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хууль дээрээс өөрчилсөн заалтууд байгаа. Тэгэхээр шинэчилсэн найран найруулгын 26.5 дээр жишээлбэл үнэлгээний хорооны гишүүнээр захиалагчаас хараат бус гишүүнийг томилж болно оо гээд заачихсан байдаг. Гэтэл одоо хүчин төгөлдөр мөрдөж байгаа хуулиар уул нь 3-ны 1-ийг нь хараат бусаар байхаар заалттай байсан. Энийг яагаад ингээд өөрчилж байгаа юм бэ гээд 2 дахь асуулт байгаад байна. 28.5 дээр худалдан авах ажиллагаанд оролцож байгаа ажилтан албан тушаалтны үүргийг нэлээн нарийн заацгааж өгсөн нь сайн болсон байна аа. Ялангуяа 28.5.4 дээр захиалагч үндэслэлгүйгээр хуульд заасан хугацаанд тендерт шалгарсан этгээдтэй гэрээ байгуулаагүй хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл болно оо гэж заасан байгаа.

Тэгвэл энэ дээр нэг асуух гээд байгаа зүйл нь гэрээний үүргийг тасалдуулсан гэрээнд заасан нөхцөлийн дагуу төлбөр тооцоог гүйцэтгэхэд саад учруулсан бол мөн аж ахуйн эрхлэгчийг чирэгдүүлсэн бол гэсэн үндэслэлүүдийг одоо энэ шинэчилсэн найруулгын төсөл дээр тусгах боломж байсан уу? Энэ тал дээр ямар бодолтой байна вэ гэж асуумаар байгаад байгаа юм.

31 дүгээр зүйл дээр заасан зарим заалтууд жишээлбэл 31.1.10-аас эхлээд 31.1.14 хүртэлх заалтууд бол худалдан авах ажиллагаа хариуцсан төв байгууллагын чиг үүрэгтэй холбоотой асуудлыг санхүү төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрхтэй ингэж байхаар тусгасан байна аа. Энэ дээр ямар тайлбар байна энэ яагаад ингэж тусгасан юм бэ гэдэг асуулт байгаа.

Дараа нь болохоор энэ 33.8 дугаар заалт тийм зарим заалт нь бол захиалагч үр ашигтай гэж үзсэн тохиолдолд төрийн болон төрийн өмчийн компаниар үйл ажиллагаа явуулж болно оо гээд 4 заалт байгаад байгаа. Энэ дээр ер нь хувийн хэвшил оролцох боломжийг хаасан ийм заалт орчхож байгаа юм биш биз дээ? Энийг яагаад заавал ингэж оруулсан юм бэ гэдэг ийм асуулт байна. Энэний дараа болохоор бас ямар асуулт байна вэ гэхээр тендер шалгаруулалтын үед биш, яг тендерийн шалгаруулаад гэрээ байгуулах үед болохоор татвар, нийгмийн даатгалын өрийн асуудал гарч ирж байгаа. Тэгээд яг тендерийн гэрээ байгуулах гэж байгаа үед нөгөө татвар нийгмийн даатгалын өрөөс болоод нөгөө хүн чинь энэ тендерийнхээ үйл ажиллагааг гүйцэтгэж чадахаа болиод гэрээ байгуулж чадахаа болих юм бол энэ тендер амжилтгүй болох үндэслэл болно оо. Яагаад ийм ингэж оруулж ирсэн юм бэ гэдэг ийм асуултууд байна аа.

С.Бямбацогт: Сайнзориг гишүүн. Хууль санаачлахаас бусад нь хариулж болно шүү. Хорин хэдэн гишүүн санаачилсан байсан тиймээ. 28 гишүүн санаачилсан. Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Мэдээж яг энэ асуудлыг хариуцсан Засгийн газрын гишүүн сууж байгаа. Ер нь хамтарч ажилласан. Тэгэхээр хариултууд нэмж болох болов уу? Зүгээр хуралдаанаар зөвшөөрвөл. Би зүгээр тодорхой асуултуудыг нь гялс хариулъя. Хараат бус гиш гишүүний асуудал ерөөсөө тендерийг л ил тод хяналттай болгох ийм үндэслэлээр анх орж ирж байсан юм байна лээ.

Тэгэхээр энэ сүүлдээ ужгираад орон нутагт нөгөө хараат бус гишүүнээр ажиллах тийм этгээдүүд нь олдохгүй төрийн бус байгууллагууд нь ажилладаггүй. Ер нь сүүлийн үед ч гэсэн энэ төрийн бус байгууллагуудаас ийм үйл ажиллагаа нь тендерийн үнэлгээний хороонд орж ажиллахаасаа татгалзаж байгаа юм байна лээ. Орсон зарим этгээдүүд нь ашиг сонирхол гаргадаг үнэлгээний хорооны шийдвэр дээр дэмжиж саналаа өгчхөөд яг дүгнэлт дээрээ зурдаггүй ажлуудыг ингээд саатуулдаг ийм зүйлүүд гарсан. Тэгэхээр энийг ямар нэгэн байдлаар шууд больчихъё гэж байгаа юм биш. Тэгэхээр нөгөө техник технологийн давуу талаар буюу тендер худалдан авалтын үйл ажиллагааг нээлттэй ил тод болгож байгаа юм нь өнөөдөр цахимаар явуулж байгаа бүх зүйлүүдийг видео хэлбэрээр тендерийн бичиг баримтыг нээхээсээ эхлээд энэ үнэлгээний бүх процессууд үндсэндээ ил тод явж байгаа цахимаар явж байгаа гэсэн үг.

Тэгэхээр энэ зүйлүүд нь орлогдоод нөгөө анх энэ хараат бус гишүүнээр ажиллах тэр нөгөө зохицуулалтын цаад мөн чанар буюу ил тод нээлттэй хяналттай байлгах энэ зүйлүүд нь ингэж орж ирсэн учраас энийг яах вэ? Захиалагчийн сонголт байдлаар оруулж ирж байгаа юм аа. Яг орон нутагт зохион байгуулж байгаа тендер худалдан авалт дээр яг бодит байдал дээр нэг хэдэн ТББ-ын хүмүүс ээлжлээд ордог. Ер нь зарим газар ч бараг хараат бус гишүүнээр орж ажиллах хүнгүй бүтчихээд байгаа юм байна лээ гэдэг зүйлийг хэлъе.

Хоёрдугаарт яах вэ татвар, нийгмийн даатгалын өртэй этгээдүүд бараг тендер худалдан авах ажиллагаанд оролцохгүй байгаа нь бизнесийн зарчим буюу өрсөлдөөнийг тодорхой хязгаарлаад байгаа. Тэгэхээр ер нь ийм татварын гэдэг юм уу нийгмийн даатгалын өргүй компани ховор доо. Тэгээд яг тендер худалдан авалтдаа оролцоод гэрээ байгуулахынхаа өмнө шатад энэ тендер худалдан авалтынхаа өр төлбөрөө барагдуулаад энийг хийгээд явах бололцоог нь бүрдүүлж л өгч байгаа.

Тэгэхээр энэ үндсэндээ яах вэ зүгээр тендерийг амжилтгүй болгох гэхээсээ илүүтэйгээр илүү их өрсөлдөөн бөгөөд энэ хувийн хэвшил дотоодын ААН-дээ боломж олгож байгаа ийм бодлогоо л гэж танд хэлмээр байна аа. Бусад асуултууд дээр манай ажлын хэсгээс нэмээд хариулна уу? Хэн хариулах вэ?

С.Бямбацогт: Батзул дарга хариулъя.

Ц.Батзул: Соронзонболд гишүүний асуултад хариулъя аа.

Төрийн худалдан авах ажиллагааны газар Батзул. Дотоодын давуу эрхийн зөрөө тооцох асуудал дээр 2 зохицуулалт байгаа. Нэг нь давуу эрхийн зөрөө нөгөөдөх нь гадаадын этгээд орж болох босго гэж байгаа. Хүчин төгөлдөр

мөрдөгдөж байгаа хууль дээр ажлын хувьд 10 тэрбум төгрөг, барааны хувьд 1 тэрбум төгрөг, үйлчилгээний хувьд 300 сая төгрөгөөс доош төсөвт өртөгтэй тохиолдолд гадаад этгээд оруулахгүй гэдэг зохицуулалттай. Энийг бол хуулийн төсөл дээр нэмэгдүүлж ажлын хувьд 50 тэрбум төгрөг, барааны хувьд 10 тэрбум төгрөг үйлчилгээний хувьд 3 тэрбум төгрөгийн төсөвт өртөгтэй бол гадаадын этгээд оролцуулах ийм зохицуулалт орж байгаа. Мөн энэ хоол үйлдвэрлэл болон хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчдийг орон нутагт үйл ажиллагаа этгээдүүдээс нь шууд худалдаж авахаар хуулийн төсөлд тусгасан байгаа. Давуу эрхийн одоогийн зохицуулалтууд нь хэвээр үргэлжилж байгаа. Монголд үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнүүдийг нь шууд цахим дэлгүүрт оруулах Засгийн газрын тогтоолд оруулах ийм зохицуулалт хэвээр хадгалагдана. Гэрээний гүйцэтгэлтэй холбоотой асуудал дээр нь эрүүгийн хариуцлага болон бусад төлбөрийн асуудал үүсээгүй бол хар жагсаалтад оруулах ийм зохицуулалт хэвээр хадгалагдаад явна Засгийн газрын тогтоолоор хар жагсаалтад оруулах журам батлагдаад энэ журмынхаа дагуу цаашид тендер шалгаруулалт оруулахгүй байх ийм зохицуулалт муу байгаа. Мөн бүртгэлийн тогтолцоо гэдэг зохицуулалт бүхэлдээ байгаа. Энэ дээр бол ААН-ийн хэрэгжүүлж байгаа болон хэрэгжүүлэхээр эрх авсан аж ахуйн гэрээний гүйцэтгэлийг нь ил тод бүртгээд явна.

Хэрвээ энэ гүйцэтгэл нь асуудалтай бол дараагийн тендер шалгаруулалтад мөн хамааруулахаар хуулийн төсөлд тусгагдсан байгаа.

33.8-тай асуудал дээр болохоор энэ төрийн өмчит болон орон нутгийн өмчит компаниуд тухайн үйлчилгээг үзүүлдэг ийм үзүүлэхээр байгуулагдсан орон нутгийн өмчит компаниуд байдаг. Тухайлбал АЗЗА гэж байгаа. Яг одоогийн хуулиар бол АЗЗА нар заавал тендер шалгаруулалт оруулж засвар арчилгааг нь хийх ийм хуультай байгаа. Энийг бол Зам, тээврийн яам болон АЗЗА нараас гаргасан саналын дагуу хуульчилсан байгаа. Нөгөө талаар бас хэчнээн удаа зарласан ч гэсэн оролцогчгүй байгаа тохиолдолд орон нутгийн өмчит.

С.Бямбацогт: Соронзонболд гишүүн тодруулж асууя.

Л.Соронзонболд: Хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн нөгөө танилцуулга дээр байсан л даа. Засгийн газраас нэлээн хэдэн санал өгсөн байсан. Ялангуяа энэ дотоодод үйлдвэрлэсэн бараа бүтээгдэхүүний жагсаалтыг Засгийн газар өөрөө ингээд батлаад байх нь өрсөлдөөн талаасаа шаардлага хангахгүй юм аа. Тийм учраас энийг бараг энэ хуулийн төсөл дээр зогсохгүй байх нь зүйтэй гээд яриад байгаа. Гэтэл та хэдийн ярьж байгаагаар болохоор Засгийн газрын жагсаалтын тогтоол батлах юм шиг яриад байна л даа. Энийг ер нь одоо Засгийн газраас ирсэн санал дээр ямар бодолтой байгаа юм бэ?

С.Бямбацогт: 4 хариулья.

Ц.Батзул: Түрүүнийхийг гүйцээгээд хариулчихъя. 33.8 дээр болохоор өөрөө тухайн чиг үүргийг гүйцэтгэдэг өмчит тусгай чиг үүргийн байгууллагууд байдаг. Энүүгээрээ бас ажил хийлгэх боломжийг нь нээж өгсөн. Энэ зохицуулалт хэвээр хадгалж байгаа. Үүн дээр нэг зохицуулалт орж ирсэн нь энэ 2 заалт орж ирсэн. Нэг нь тендер шалгаруулалт зарлаад нэг ч этгээд ороогүй бол орон нутгийн өмчит болон ТӨК-д нэг удаа санал тавих эрхийг нь захиалагч байгууллагад өгч байгаа. Дараачийнх нь энэ улсын чанартай авто замын арчилгааг бол энэ төрийн өмчит АЗЗА нараар хийлгэх энэ харилцааг оруулж ирсэн байгаа.

С.Бямбацогт: Мэндбаярын Мандхай гишүүн асуултаа асууя. Сайнзориг гишүүн нэмж хариулъя.

Л.Соронзонболд: Соронзонболд гишүүн маань чухал асуулт асуугаад байна. Яг энэ дотоодын ААН байдлыг бодитой яаж дэмжих вэ гэдэг асуудал дээр бид хэд түрүүн Пүүжээ дарга ч асууж байсан. Хөнгөлөлттэй зээл өгөөд л байдаг тоног төхөөрөмжөөр хангаад л байдаг яг энийг бас тодорхой түвшинд гарал үүслийг нь яг тогтоож байгаад худалдан авах ажиллагаагаар энэ ЖДҮ-лэлийг дэмжих энэний яг бодит хэрэгжих боломжтой тэр зохицуулалтыг хангах үүднээс л Засгийн газарт энэ эрхийг нь өгч байгаа.

Тэгэхгүй ерөнхийд нь дэмжинэ явчихдаг. Энийг бас сүүлд нь маргаанууд дагуулах улам энэ байгууллагууд дэмжигдэхгүй байх. Монголд үйлдвэрлэсэн нэрийг ашиглаж зүгээр импортоор орж ирж байгаа бараа бүтээгдэхүүн эзлэх ч гэдэг юм уу энэ байдлуудаас л хангаж уян хатан байдлаар буюу Засгийн газарт энийг тогтоох энэ боломжийг нь үлдээж зохицуулсан байгаа гэдэг зүйлийг хэлье. Тэгээд шинэчилсэн найруулга учраас гишүүд маань тодорхой асуудлуудыг ямар ч хувилбарыг дэвшүүлээд ярилцахад хуулийн нөгөө техникийн хувьд боломжтой байгаа.

С.Бямбацогт: Мэндбаярын Мандхай гишүүн асуултаа асууя.

М.Мандхай: Энэ Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль нэлээн шинэчилж орж ирж байгаад зарчмын хувьд дэмжиж байгаа. Тэгээд нэг хэд хэдэн нэг тодруулах асуултууд байна аа. Энэ шинэ төсөл дээр бол захиалагчийн тодорхойлолтод төрийн өмчит орон нутгийн өмчит 50 ба түүнээс дээш хувийн төрийн орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдүүдийг бас хамруулж байгаа юм байна аа.

Тэгэхээр 50-аас дээш хувийн төрийн өмчийн оролцоотой энэ бүх компани ТӨК-ийн худалдан худалдан авалтад орох боломжтой. Гэхдээ нэг ижил тендерийн дэглэмээр ингээд хувийн хэвшилтэйгээ адилхан зохицуулалттай явах уу тэгээд энэ нь одоо яг үр ашигт яг хэрхэн нөлөөлөх юм бол оо гэдгийг нэг тодруулаад өгчхөөрэй.

Хоёрдугаарт орон нутгийн бизнесийг шууд худалдан авалтаар дэмжих ийм зохицуулалт явж байгаа. Жишээлбэл Улаанбаатараас бусад орон нутагт байнгын үйл ажиллагаатай тухайн орон нутагт бүртгэлтэй гээд ажлын байр бий болгодог гэсэн ийм хэдэн шаардлагуудыг заачихсан байгаа. Тэгээд нөгөө үйлдвэрлэгчийн жишээлбэл үйлдвэрлэсэн хүнсний бүтээгдэхүүнийг шууд худалдан авах боломжийг бий болгохоор харагдаад байна л даа. Тэгээд ялангуяа энэ бид нар нөгөө сургуулийн хоол үйлдвэрлэлтэй холбоотой асуудлыг хөндөж ярьдаг учраас.

Тэгэхээр энэ орон нутгийн үйлдвэрлэгч яг гэдгийг компани тухайн нутагт бүртгэлтэй байж болох юм байна. Гэхдээ энэ нь өөрөө хангалттай үзүүлэлт болж чадах уу? Орон нутагт хоол хүнс үйлдвэрлэлийн чиглэлээр бизнес ингээд эрхлэх нь өөрөө стандарт шаардлагын дагуу Улаанбаатар хотод үйлдвэрлэж байгаа хоол үйлдвэрлэгч тэр стандарттай нийцэхгүй байвал яах вэ гэдэг нэг асуултыг нэг тодорхой болгоод өгөөч ээ.

3 дугаарт энэ 10 тэрбум хүртэлх тендерийн баталгаа гэсэн нэг зүйл байгаад байна лээ. Тэгээд энэ нь бизнес эрхлэгчдэд маш том өөрчлөлт гэж харагдаж байна. Тийм давуу тал гээд. Тэгэхээр энэ 10 тэрбум төгрөг хүртэлх төсөвт өртөгтэй энэ тендерийн баталгаа шаардахгүй байгаа энэ баталгааны мэдэгдлээр оролцох боломжтой гэж ойлгож болох уу? Энэ дээр яг ямар давуу талууд үүснэ гэж харж байгаа вэ гэдгийг нэг тодруулаад өгөөч. Тэгээд энэ нь өөрөө том болон жижиг дунд бизнесийн тендерт ороход энэ босгыг бууруулах ийм зорилготой юм болов уу эсвэл яг ямар зохицуулалттай байгаа вэ гэдгийг нэг ялгаж салгаж нөгөө бизнесийнх нь түвшнээр нь нэг ялгаж салгаж ойлгох гэсэн юм. Энийг нэг тодруулаад өгөөч.

С.Бямбацогт: Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Мандхай гишүүн чухал асуулт асууж байна. Би сүүлийнхээс нь хариулчихъя. Худалдан авах ажиллагааны цахим системээр давхардсан тоогоор 2025 онд 26288 тендер шалгаруулалт зохион байгуулагдсан юм байна лээ. Үүнээс бол 10 тэрбум төгрөг хүртэлх төсөвт өртөгтэй тендер шалгаруулалт нь 25941 байсан буюу нийт 98.7 хувийн ийм бага хэмжээний гэдэг юм уу тендерүүд байгаа юм. Тэгэхээр энэ аж ахуй эрхлэгч 100 сая төгрөгөөс дээш төсөвт өртөгтэй энэ тендер дээрээ 0.5 хувийн тендер шалгаруулалтад төсөвт өртгийн 0.5 хувьтай тэнцсэн хэмжээний баталгааг байршуулдаг.

Тэгэхээр энэ нь ингээд л 2025 онд л гэхэд 35801 тендерийн баталгаанд 493.9 тэрбум төгрөгийг банкны баталгаа хэлбэрээр байршуулж үүний төлбөр хүүд ойролцоогоор 9.4 тэрбумыг л ААН-үүд зарцуулсан байгаа байхгүй юу. Энэ нь өөрөө нөгөө тендер шалгарсан компани бэлтгэл ажлаа хийгээд бараа материалаа татах ажиллах хүчээ олох энэ тендерийг амжилттай гүйцэтгэлийг зохион байгуулах үйл ажиллагаанд зарцуулж байх мөнгө маань үндсэндээ банканд дээр очоод хэвтэж байна гэсэн үг.

Тэгэхээр өнөөдрийн энэ ААН байгууллагууд дээр санхүүгийн нэмэлт ачаалал үүсгээд байгааг больё оо энийгээ харин тэр тендерийн бэлтгэл ажил бүх юмандаа зарцуулах энэ бололцоог нь олгоё оо л гэдэг байдлаар энэ тендерийн баталгаан дээр ингэж уян хатан зохицуулалтыг оруулж ирж байгаа юм аа.

Хоёрдугаарт энэ орон нутгаас орон нутгийн ААН байгууллагуудыг дэмжих ялангуяа сургуулийн хоол үйлдвэрлэлийн энэ үйл ажиллагааг ч гэсэн орон нутгийн ААН-үүд хийчих бололцоотой байгаа. Улаанбаатарт зөвхөн чанартай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг гэж бас бид ойлгож болохгүй. Өөрөөр хэлэх юм бол захиалагч нь нийслэл Улаанбаатар хотоос бусад орон нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг тухайн орон нутагт бүртгэлтэй орон нутгийн татварын албатай харьцдаг буюу татвараа төлдөг ажлын байр бий болгодог үйлдвэрлэгчийн үйлдвэрлэсэн гэж байгаа юм. Тэгэхээр үйлдвэрлэгч өөрөө Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомж стандартад нийцсэн л хүнсний бүтээгдэхүүнийг Улаанбаатар гэлтгүйгээр хөдөө орон нутагт ч гэсэн үйлдвэрлэх үүрэгтэй. Энийгээ хангаж байгаа бол сургуулийн хоол үйлдвэрлэл дэмжих нийлүүлэх бололцоог нь л олгоё оо. Тэгэхгүй өнөөдөр бодит байдал дээр сургуулийн хоол үйлдвэрийг Улаанбаатар хотод байдаг компаниуд хаа байсан баруун аймгуудад төв аймгуудад нийлүүлээд эндээс бараа материалаа татаад очно гэдэг хүүхдүүдэд идэх ёстой тэр хоолноос л тээврийн зардлаасаа эхлээд л хасагдаж байна л гэсэн үг. Тээврийн зардал нэмэгдэж очно. Энэ дээрээс үнэтэй очих нь гэдэг юм уу ийм байдлаасаа бодохоор ерөөсөө хүүхдүүдийн тэр идэх ёстой илчлэг байдаг юм уу хоол тэжээлийн хэмжээнээс л буурч байна гэсэн үг.

Нөгөө талдаа орон нутагт ажлын байр бий болгож энэ Улаанбаатар хот руу явж байгаа энэ төвлөрлийг сааруулах орон нутагтаа аятай тухтай амьдрах орон нутагтаа хүнсний ногоо ургуулж байгаа тэр мал маллаад мах шүүсээ нийлүүлж байгаа жижиг дундаж ААН байгууллагуудыг бодит худалдан авах бодлогоор дэмжихгүй бол эд нар бойжих ямар ч бололцоогүй байна аа. Нөгөө ХХАА-н салбарт өгөөд байгаа дэмжлэгүүд чинь бодит байдал дээрээ үр дүн гарахгүй байгаа.

С.Бямбацогт: Тодруулчих юм уу? Тодруулахгүй бол гүйцээчихье. Сайнзориг гишүүн хариултыг гүйцээе.

П.Сайнзориг: Ийм учраас л өгье гэж байгаа. Тэгээд өмнөх хуулийн бас нэг эффект бол энэ жижиг дунд үйлдвэрлэлүүд бол тендер сонгон шалгарвал шалгарахаа больж зах зээлээс нэлээн шахагдаж байгаа гэдэг ийм дүр зураг энэ судалгаанаас гарсан учраас энийг дэмжье л гэдэг байдлаар орж байгаа.

Хоёрдугаарт мэдээж энэ ТӨК-уд аль болох хувийн хэвшилтэй өрсөлдөхгүй байх энэ нөхцөл байдлыг бид нар зарчмын хувьд баримталж байгаа. Тэр энэ Төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийн засаглалын тухай хуулиараа тодорхой энэ компаниудыг татан буулгах болоод ер нь аль компани үлдэх энэ бодлого тодорхой гараад ирэхээр яг өнөөдрийн байдлаар хувийн хэвшилтэй давхцаж энэ тендерийн үйл ажиллагаанд ордог энэ зүйлүүд багасна аа. Зүгээр төрд байгаа энэ судалгаа шинжилгээний институцүүд орох ажил нээлттэй байгаа. Энэ дээр тендерийн баталгаа шаардахгүй. Эд нар бол тодорхой хэм хэмжээний судалгаа болон ТЭЗҮ боловсруулах зураг төсөв хийх зэрэг энэ үйл ажиллагаан дээр ийм чиглэлийн төрийн өмчит зарим компаниуд оролцох зайлшгүй л юм байна лээ.

С.Бямбацогт: Мандхай гишүүн тодруулъя.

М.Мандхай: Энэ хуулийн төслөөр энэ орон нутагт яг энэ хоол хүнс үйлдвэрлэлийн энэ салбарыг хөгжүүлэх ийм зохицуулалтыг дэмжиж оруулж өгч байгаад талархаж хүлээж авч байгаа.

Хоёрдугаарт нэг асуудал байгаа юм. Энэ өртэй бизнесийн асуудал. Энэ татвар, нийгмийн даатгалын хугацаа хэтэрсэн өртэй оролцогчийг тендерийн шатад шууд хасахгүй.

Хэрэв шалгарсан тохиолдолд өрөө барагдуулах ийм уян хатан зохицуулалтыг оруулж өгч байгаа юм байна. Тэгэхээр яах вэ энэ бизнес эрхлэгчдэд энэ шууд мэдэгдэхүйц их давуу тал л даа. Өөрчлөлт гэж харагдаж байгаа. Тэгэхдээ энд тендерт оролцох үед өртэй байж болно гэхээр өрийн хэмжээ заасан уу гэдгийг нэгдүгээрт асууя. Хэрэв татварын маргаантай шүүхэд байгаа өрийг яаж зохицуулах вэ? 10 сая төгрөгийн өртэй компани юм уу, эсвэл тэр 10 тэрбум төгрөгийн өртэй гээд одоо энэ харилцан өрийн хэмжээ адилхан биш тохиолдолд энд ялгах уу?

Ямар зохицуулалтууд орж байгаа вэ гэдгийг нэг тодруулаад өгөөч.

С.Бямбацогт: Ажлын хэсэг хариулъя. Батзул дарга.

Ц.Батзул: Мандхай гишүүний асуултад хариулъя аа. Төрийн худалдан авах ажиллагааны газар Батзул. Хуулийн төсөлд ямар нэгэн өрийн хэмжээ тавиагүй.

Одоо бол дутуу өглөгтэй хугацаа хэтэрсэн татварын өртэй бол тендер шалгаруулалтаас ерөнхий шаардлага хангаагүй гээд хасдаг. Одоо бол цаашдаа шинэчилсэн найруулгын төслөөр бол татварын хэмжээгээр буюу татварын өрийн асуудлаар НДШ-ийн өглөгөөр татгалзахгүй гэдэг ийм зохицуулалт байгаа. Энэ дээр ямар нэгэн юу хэмжээ байхгүй. Харин гэрээ байгуулах үедээ энийгээ төлчхөөд гэрээгээ байгуулна гэдэг ийм зарчимтай зохицуулалтууд орж байгаа. Тэрийгээ нөгөө гэрээ байгуулах үедээ нотлох баримтаа өгөөд өргүй л байх ёстой тийм л асуудал. Баярлалаа.

С.Бямбацогт: Батын Батбаатар гишүүн асуулт асууя. Алга байна. Пүрэвсүрэнгийн Наранбаяр гишүүн асуултаа асууя алга байна.

Зочин танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Сүхбаатарын Эрдэнэбатын урилгаар МТЗ-чдын үйлдвэрчний эвлэлийн холбооны удирдлага, албан хаагчид, ахмадууд Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна аа. Төмөр замчдынхаа хууль ёсны эрх ашиг, нийгмийн баталгааг хангах, тэдний дуу хоолой болох хариуцлагатай үүргийг гүйцэтгэх та бүхнийхээ хүчин зүтгэл бүхэн үр өгөөжтэй байхын өлзийтэй ерөөлийг өргөн дэвшүүлье ээ. Ажлын өндөр амжилтыг Улсын Их Хурлынхаа нийт гишүүдийн нэрийн өмнөөс хүсэн ерөөе.

Отгоны Саранчулуун гишүүн асуулт асууя.

О.Саранчулуун: Сайн байна уу? Би хамт санаачилсан гишүүдийн нэг.

С.Бямбацогт: Санаачилсан гишүүн асуухгүй дэгийнхээ хуулиар явъя. Бат-Өлзийн Бат-Эрдэнэ гишүүн асуултаа асууя.

Б.Бат-Эрдэнэ: Баярлалаа. Хуулийг бол дэмжиж байна. Ялангуяа төрийн болон орон нутгийн өмч хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль гэж урт нэртэй хууль асуудал их байна аа. Ер нь энэ хуультай холбоотой асуудлууд маш их. Хуулийн хэрэгжилттэй холбоотой асуудлууд маш их байна. Сайнзориг гишүүнээс нэг 4, 5 асуулт асууя.

Нэгдүгээрт, Сангийн яаманд ирсэн гомдлын тоо сүүлийн жилүүдэд эрс нэмэгдсэн. Гомдлыг шийдвэрлэсэн байдлыг нь харахаар 80 орчим хувьд нь гомдол үндэслэлтэй гэж үзсэн байгаа. Үндэслэлтэй эргээд Шударга өрсөлдөөн хэрэглэгчийн төлөө газар буюу өнөөгийн Монополын эсрэг газар захиалагч тендерийн баримт бичгийг боловсруулахдаа тодорхой нэг этгээдэд чиглэсэн тендерийн баримт бичиг боловсруулах, улмаар энэ өрсөлдөөнийг зөрчсөн үндэслэлээр тендерийн баримт бичигт өөрчлөлт оруулах ажиллагаа практикт гарч байна гэсэн судалгааны тайлан гарсан байна. Тэгээд Сангийн яамны шийдвэрлэсэн гомдлын 77.6 хувь нь гомдол гаргагчийн гомдол үндэслэлтэй гэж шийдвэрлэгддэг буюу захиалагчийн буруутай байдал ажиглагдаж байгаа. Тэгэхээр 1 дүгээр асуулт үүнтэй холбоотойгоор энэ захиалагчийн сахилга, үүрэг, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, үнэлгээний хорооны гишүүд, хараат бус гишүүдийн мэргэшсэн байдал хариуцлагыг чангатгахтай холбоотой ямар өөрчлөлтүүд орж ирж байгаа вэ гэдгийг би асуумаар байна. Ялангуяа энэ хараат бус гишүүдийг үндэсний хорооны бүрэлдэхүүнд хараат бус гишүүнийг оруулна гэсэн заалттай ч, ямар тохиолдолд, ямар ч тохиолдолд нэр төдий оролцоотой эсвэл намын харьяалалтай гэдэг юм уу ингээд тодорхой хэмжээний асуудлууд энэ дотор бол явдаг. Энэ нь өөрөө хөндлөнгийн хяналт

тавихад бол саад учруулдаг гэж би бол боддог юм шүү. Тэгээд 1 дүгээр асуулт нь тэр.

Хоёрдугаар асуулт нь энэ 8.4-ийн хуулийн төслийн 8.4.5 дээр ажиллах хүчний 30 ба түүнээс дээш хувийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн эсвэл 34 хүртэлх насны залуучууд, эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн болон 34 хүртэлх насны залуучууд эзэлдэг ба 25 ба түүнээс дээш ажилтантай ААН эрхлэгч үйлдвэрлэсэн буюу нөгөө дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжих давуу эрх тооцох дээр оруулж ирж байгаа юм. Энийг би дав дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжих давуу эрх тооцохыг бол зөв гэж бодож байна. Гэхдээ шүүхийн ямарваа нэг маргаан гарвал энэ дээр үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 14 дэх хэсэг эрх эрх чөлөө зөрчигдсөн гэж үзэх юм биш биз дээ. Ялангуяа хүнийг насаар нь ялгаварлан гадуурлах гадуурхаж үл болно оо гээд Үндсэн хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заачихсан байгаа. Тэгээд энийг та юу гэж тайлбарлах вэ хууль санаачлагчийн хувьд үүнийг юу гэж авч үзэж байгаа вэ гэдгийг асууя.

Гуравдугаарт төслийн үр нөлөөний үнэлгээний тайлангаас харахад тендер шалгаруулалтын тоо 2017 онд 4540 байсан бол 2024 онд 43037 болсон. Тэгсэн мөртөө нэг тендер шалгаруулалтад оролцогчийн тоо муу онуудад дунджаар 2.69-1.39 болж буурсан байгаа. Энийг юунаас?

С.Бямбацогт: Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Бат-Эрдэнэ гишүүн чухал өнцгүүдийг асууж байна аа. Яах вэ би ер нь энэ 8 дугаар зүйл дээр байгаа дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжих давуу эрх тооцох гээд энэ улс орнууд маань тодорхой хэмжээний өөрийн улсынхаа бодлогод нийцүүлж энэ эксепшнүүдээ хийж болдог оо. Ер нь зүгээр Дэлхийн худалдааны байгууллагын гишүүнчлэлээр орохдоо ямар ямар салбар дээр дотооддоо давуу тал орох ер нь хязгаарлалтууд тавих вэ гэдгээ хэлж ордог. Харамсалтай нь манайх 1998 онд Дэлхийн худалдааны байгууллагад орохдоо ямар нэгэн салбараа хамгаалалтгүй орсон ийм зүйл байгаа. Гэхдээ өнөөдөр энэ хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажлын байраар хангах залуучуудыг буюу сургууль төгссөн энэ залуучуудыг ажлын байр дээр авч туршлага хуримтлуулах тэр боломжийг олгоно гэдэг бол энэ жижиг ААН болон энэ ер нь хувийн хэвшлийнхэнд маш их хэмжээний зардал байдаг, сэтгэл байдаг. Энийг бид нар урамшуулах ёстой дэмжих ёстой. Ингэж байж энэ гадагшаа урсаад байгаа энэ залуучуудын энэ хөдөлгөөн буюу ажиллах хүчнээ бид нар бусад оронд тавиад туучхаж байна шүү дээ. Манай яг хөдөлмөрийн бүтээмж өндөртэй 2 зуугаад мянган иргэн гадаадад ажиллаж байна. Эд нарыг яаж эх нутагтаа үлдээх вэ монголынхоо энэ хөгжил дэвшил, энэ үйлдвэрлэл, энэ зүйлүүдэд оруулах вэ гэдэг зүйлүүдийг бид нар тодорхой төрийн худалдан авалтын бодлогоороо дэмжье ээ. Ийм ажлын байраар хангаж байгаа ААН байгууллагуудаа дэмжье ээ. Ийм зүйлүүдийг явахад энэ дээр Үндсэн хуулийн ямар нэгэн гажуудал үүсэхгүй тодорхой хэмжээний эксепшн буюу ийм зүйлүүдийг угаасаа улс орны хуулиуд дээр тодорхой зохицуулалтууд байгаа. Тэгэхээр энийг энэ хүрээндээ бид нар оруулсан. Ингэж байж энэ хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хэнээс ч гуйхгүйгээр халамж гуйхгүйгээр хөдөлмөр эрхэлж байж энэ чинь ажил амьдралаа аваад явмаар байна. Залуучууд энэ улсаас гарч явъя, дайжъя, явъя гэдэг сэтгэл зүйг нь бид нар бага ч гэсэн сааруулах буюу ажлын байраар хангаж эндээ орлоготой итгэлтэй амьдрах энэ бололцоог нь бүрдүүлж өгье өө л гэдэг байдлаар нэгдүгээрт орж байгаа гэдэг зүйлийг хэлье.

Хоёрдугаарт тэр гомдлын асуудал үнэн. Тэгэхээр энэ захиалагчийн хяналтыг бол сайжруулах эсвэл захиалагчийн яг үнэндээ хэлэхэд улсын хэмжээнд нэг 4 мянга орчим хүмүүс л энэ тендер худалдан авах ажиллагааны үнэлгээний хороонд ажиллаад ер нь орох хүнгүй болж байна Бат-Эрдэнэ гишүүн ээ. Орсон болгоныг нь хардаж сэрдэж нөгөө хууль хяналтын байгууллагад өгөөд энд чинь орж ажиллах хүнгүй болж байгаа. Тэгэхээр энийг хиймэл оюуны тусламжтайгаар эдгээр хүмүүсийг ажлын бүтээмжийг нэмэгдүүлэх болоод ажлын ачааллыг бууруулах тодорхой зах зээлийн судалгаа байдаг юм уу энэ тендерийн бичиг баримтуудын шаардлага хангаж байгаа ч гэдэг юм уу ийм тодорхой үйл ажиллагааны хиймэл оюунаар хөнгөвчилж нэг талдаа хариуцлагын асуудлыг нь ч гэсэн энүүгээр шийднэ ээ. Харин бүх зүйлүүдийг ил тод нээлттэй болгох энэ протоколоосоо эхлээд тендер нээх гэдэг юм уу бүхий л үйл ажиллагааг бодит цагийн нээлттэй байдлын горимд оруулчихсан байж байгаа.

Тэгэхээр энэ зүйлүүдээрээ бид нар энэ захиалагчийн хяналтыг сайжруулна. Нэг зүйл байгаа. Захиалагч яг юу хүсэж байгаагаа үндсэндээ тодорхойлж чадахгүй байна. Энэ бол нийтлэг байгаа. Энэ одоо жишээ нь барилга байгууламж дээр барилгын хуулиудыг уг суурь дээр нь өөрчлөх хэрэгтэй байна. Энэ стандартад тохирлын хуулиудыг өөрчилмөөр байна. Үнэндээ хэлэхэд энэ стандарт 5 мянга орчим стандартуудыг чинь бараг 2 мянган жишээ нь социализмын үед батлагдчихсан ийм сайжруулах шаардлагатай байгаа байхгүй юу. Энэ стандартаа бариад л яваад байхаар энэ төсөвт өртөг өсдөг. Бид нар юу хүсэж байгаагаа мэдэхгүй ийм нөхцөл байдал руу орчихоод байгаа.

Тэгэхээр зөвхөн энэ тендер худалдан авалтын хууль болон зохион байгуулалтын ажлаасаа гадна салбарын энэ хуулиудыг зайлшгүй уян хатан буюу цаг үедээ нийцүүлж шинэчлэх энэ ажил зайлшгүй яригдах ёстой юм байгаа юм аа. Тэгээд энэ дээрээ бид нар захиалагч яг юу хүсэж байгаа гэдэг энэ тодорхойлолтыг баараггүй хийж чадах юм бол энэ тендер дээр маргаан гарахгүй. Ерөнхий байдлаараа л одоо хийж чаддаггүй ийм зүйлүүд орохоор л энэ маргаануудыг үүсгэдэг сэдэл төрүүлдэг ийм зүйлүүд байгаа гэдэг зүйлийг танд хэлмээр байна аа.

С.Бямбацогт: Бат-Эрдэнэ гишүүн тодруулъя.

Б.Бат-Эрдэнэ: Баярлалаа. Хүний оролцоог багасгаж байгаа хиймэл оюун ухааныг ашиглаж байгаа нь 9.7 байна лээ. Хиймэл оюун ухаанд суурилсан цахим системийг дараах үйл ажиллагаанд дүгнэлт гаргах зорилгоор ашиглаж болно оо гээд. Ашиглаж болно оо гээд ингэчихээр заавал ашиглах үүрэг хүлээхгүй. Тэгээд хуулийн шинэчлэлийн нэг хэсэг гэж үзэхээр энэ зохицуулалт нь нэр төдий зүгээр идэвхтэй заалт болоод өнгөрчих вий дээ. Уул нь энийг маш сайн дэмжиж байна. Энэ дэмжих ёстой заалт, хууль.

Нөгөө талдаа орон нутагт яг өнөөдөр ний нуугүй хэлэхэд тендерийн худалдан авалтын босгон дээр та юу гэж бодож байгаа вэ? Орон нутагт үйл ажиллагаа явуулахад энэ босгын асуудал дандаа асуудал дагуулж байгаа гэдгийг орон нутгийнхан маань хэлээд байгаа юм. Энийг та юу гэж бодож байгаа вэ гэдгийг би асууя. Монополын эсрэг газар гэж нэг ажил хийдэггүй газар байна. Билгүүн гэж нөхөр оччихсон. Энэ өрсөлдөөний хуулиар зохицуулагдаж байгаа харилцаа маш чухал уул нь. Тендер дээр ч хяналт тавьдаг. Асуугаадахъя.

С.Бямбацогт: Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Одоо би яах вэ Засгийн газрын агентлагийн ажил хэр сайн явж байгааг би дүгнэж чадахгүй. Тэгээд яах вэ энэ байгууллагын ер нь яах вэ үүгээр бид нарын зах зээл жижигхэн байна гээд яах вэ дээ гээд хаяж болохгүй. Хууль эрх зүйн орчныг зайлшгүй шинэчлэх шаардлага байгаа. Ер нь манайх энэ өрсөлдөөний хууль тогтоомж буюу ямар байдлыг яг монопол болчихсон юм. Ямар нь төрийн давамгайл байдлтай байгаа юм. Ямар нь үнэхээр картель үүсгээд байгаа юм энэ тэр асуудлыг яг нарийн тодорхойлж чадахгүй байгаа. Яг бодит байдал дээр нефть үйлдвэрлэгчид, импортлогчид хүртэл өөрсдөө холбоо байгуулчихсан картелын шинжтэй байгаа шүү дээ. Уг нь бусад оронд ийм холбоо байгуулахыг бүүр хуулиараа тас хорьдог. Гэтэл өнөөдөр ийм байгаа. Тэгээд яах вэ энийг Доржханд сайд маань өөдөөс хараад сууж байх шиг байна. Хийх байх. Ер нь өрсөлдөөний хууль яах вэ хэт зохицуулалтууд хүчтэй ороод ирвэл энэ жижиг зах зээлийг дор нь байхгүй болгоод хаячихна. Өөрсдийгөө боомилчихно.

Тийм учраас эв дүнг нь олоод би яах вэ Билгүүндээ биш байх гэж бодож байна. Тийм учраас.

С.Бямбацогт: Хүрэлбаатарын Баасанжаргал гишүүн асуултаа асууя. Алга байна. Цэндийн Баатархүү гишүүн асуулт асууя. Алга байна. Бадамдоржийн. Пунсалмаа гишүүн асуултаа асууя.

Б.Пунсалмаа: Сайн байцгаана уу? Намрын энэ өдрийн чуулганы өдрийн мэнд хүргэе. Энэ Тендерийн тухай хууль орж ирж байна аа. Энэ маш чухал хууль орж ирж байгаа. Тэгэхээр улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар төсөл арга хэмжээ сонгон шалгаруулахад энэ ТЭЗҮ тэгээд энэ яамдууд нь эрэмбэлээд тэгээд Улсын Их Хурлаар батлаад олон шатлал давдаг. Түүний дараагаар бол гүйцэтгэгчийг нь болохоор төрийн худалдан авах ажиллагаа гээд бүүр тусдаа байгууллага сонгон шалгаруулж байгаа.

Энэ 2-ын дундаас үр дүнгүй удааширсан төсөл арга хэмжээ үүсэх ийм эрсдэл байна. Тэгэхээр энийг энэ хууль дээрээ хэрхэн шийдэж байгаа вэ? 1 дүгээр асуулт.

Хоёрдугаар асуулт нь болохоор хувийн хэвшлийнхэн бол маш их тендерт оролцох сонирхолтой байдаг. Гэтэл энэ ордон дотор болж байгаа хурлууд дээр хувийн хэвшлийнхэн тендер дээр ирэхгүй байна, оролцохгүй байна гэдэг. Энэ 2 хэрэгцээ шаардлага яагаад зөрөөд байна аа? Юуг бид нар сайжруулбал энэ иргэдийн энэ ААН-үүдийн энэ тендерт орох энэ хэрэгцээ бий болох юм бэ гэдэг ийм асуудал.

Гуравдугаарт нь энэ үндэсний үйлдвэрлэгч нарт Тендерийн тухай хууль дээр давуу байдал бий болгосон. Импортын бараанаас ялимгүй үнэтэй байсан ч гэсэн энэ үндэсний үйлдвэрлэлийг тендерийн худалдан авалтаар авах ийм хууль бидэнд байна. Гэхдээ сүүлийн үед энэ яамдууд агентлагуудын тендер зарлахдаа багцаар зарлаад байх юм. Тэр багцад нь нэг үндэсний үйлдвэрлэл, дээрээс нь нэмэгдээд хэд хэдэн импортын бараа дагаж орж ирэх хэрэгтэй. Тэгээд үйлдвэрлэгч нар бол үйлдвэрлэл бүтээгдэхүүнээ л үйлдвэрлэнэ шүү дээ. Түүнээс импортоор бараагаа хайгаад л тэрийг багцад оруулах гээд ингээд явж байх ийм зав зай байхгүй.

Тэгэхээр энийг энэ хууль дээрээ яаж бид нар тусгаж өгч байгаа юм?

Дөрөвдүгээрт нь энэ улс орнууд ер нь үндэсний үйлдвэрлэл аягүй дэмжиж энэ төрийн худалдан авалтаар бүүр зайлшгүй л үндэснийхээ бараа бүтээгдэхүүнийг хэрэглэх юм аа. Манайх энэ төрийн худалдан авалтаараа нэг 10 хувь, 20 хувь нийт энэ төрийн худалдан авалтын хувьд энэ үндэсний үйлдвэрлэлээ оруулж ирэх ийм квот тогтоож лимит тогтоож оруулж ирэх ийм боломж байдаг юм уу? Ингэх юм бол энэний цаад талд маш олон ААН-үүд үйлдвэрлэлүүд ерөөсөө сэл гээд л босоод ирэх ийм боломж байна аа. Ийм 4 зүйлийг манай энэ хууль дээр хэрхэн суугдаж тусгаж оруулж ирсэн юм.

С.Бямбацогт: Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Пунсалмаа гишүүнд баярлалаа. Бас нөгөө өөрөө болохоор нөгөө төсвийн хөрөнгө оруулалтыг үр ашигтай зарцуулах яах вэ зүгээр энгийн үгээр хэлэхэд нөгөө төсөв таргалуулахгүй байлгахын тулд нэлээн санаачилгатай ажилладаг холбогдох тогтоол энэ тэрийг Улсын Их Хурлаар батлуулаад араас нь явж байгаа хүний хувьд бол нарийн мэдээлэлтэй байгаа гэдэгтээ би эргэлзэхгүй байна. Тэгэхээр энэ бол тендер худалдан авалтын үйл ажиллагаа үндсэндээ улсын төсөвт тодорхой хөрөнгө оруулалтууд суугаад энэ төлөвлөх үйл ажиллагаанаасаа эхлээд уялдаатай явах, ер нь зүгээр яах вэ би бол барилга байгууламжийн хувьд энэ зургийн автороосоо эхлээд яг бодит тэр хүмүүсийн оролцоо, хариуцлага, урамшуулал, механизм зөв байхгүй болохгүй байна аа. Үнэндээ хэлэхэд зарим гүйцэтгэгч компаниуд үндсэн тэр зургийн автороор барина гэдэг бол худлаа. Энүүгээр явах юм бол бүр бид нар хүнд байдалд орно оо. Анхнаасаа зурагтайгаа бид хийгээ гээд ингээд түлхүүр гардах нөхцөлөөр өгч болох уу үгүй юу гээд.

Тэгэхээр энэ нөгөө тендер худалдан авалтын харилцааны онцлогоосоо худалдан авах арга, хэлбэрүүдийг бид нар хумих биш илүү их бололцоог нь захиалагчид өгөх 1 дүгээр асуудал байгаа.

Хоёрдугаарт таны яг хэлж байгаа асуудал буюу гүйцэтгэгч нар оролцох буюу энэ тендер сонгон шалгаруулалтад оролцох энэ харилцаа дотоодын ААН-д хаалттай байгаа нь нөгөө өр төлбөрийн асуудал. Үнэндээ хэлэхэд өнөөдөр хувийн хэвшил дээр жижигхэн нэг төгрөгийн л өр төлбөр гарахад тендер шууд автоматаар хасагдаж байгаа шүү дээ. Тэгэхээр наад захын энэ бололцоог нь бид нар нээж өгөхгүй байгаа учраас энэ дотоодын ААНБ чинь ийшээ бараг зориглож ордог цаг хугацаагаа бичиг цаас үрээ ч яах вэ гэдэг байдалтай зарим нь ханддаг болж эхэлж байна.

Хоёрдугаарт энэ оролцсон ААН байгууллагуудаас маргаан гарч болно оо. Маргаж болно. Хүн бас нөгөө мэдээлэл дутуу байж болно, хардаж сэрдээд маргаан гарч болно. Энийг нь зардал багатай байхдаа шууд шуурхай шийдэж өгөх ёстой. Яах гээд байгаа нь мэдэгдэхгүй тэгээд үндсэндээ яах вэ Сангийн яамнаас авангуутаа ингээд шүүх дээр 70200-г тушаагаад хэдэн тэрбумын маргаан байсан ч зогсоож чадна. Өнөөдөр 500 мянган төгрөгийн тендерийн шууд худалдан авалтын гэрээ байсан ч зогсоож чадна.

Тэгэхээр энэ нөхцөл байдлуудыг бид нар цаашдаа бас зохицуулж байгаа. Жишээ нь Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хууль дээр ялангуяа төсөвт өртгийн тодорхой хувиас нь шүүхэд хандах гэж байгаа бол төлье гэж байгаа юм. Одоо яг Иргэний хууль шиг шүүхэд ханддаг болно. Өөрөөр хэлэх юм бол 1-130 мянган төгрөгийн хоорондох төсөвт өртөгтэй асуудал дээр маргаан үүсгээ гэвэл 4550

төгрөг, 130-650 болох юм бол 4500 төгрөг дээр нэмэх 130 мянган төгрөгөөс давсан үнийн дүнгийн 3 хувь ч гэдэг юм уу ингээд нөгөө өндөр хэдэн тэрбумын өртөгтэй юмнуудыг зохиомлоор тендерийг гацааж ингэж үүсгэдэг энэ нөхцөл байдлуудыг арилгая гэж байгаа юм. Ингэж байж бид нар энэ жишээ нь Тавантолгойн станцын энэ тендерийг амжилттай болгохгүй бол энэ гаднын компаниудад бол монголын зах зээлээс дахиад жил болгон 150 сая долларыг авахын тулд тендерийн тэр 70200-г тушаагаад ингээд 2 жил тендерийг сунжруулах алба байхгүй.

С.Бямбацогт: Ажлын хэсэг гүйцээгээд хариулчихъя. 4 Батзул дарга.

Ц.Батзул: Пунсалмаа гишүүний асуултад хариулъя аа. Төрийн худалдан авах ажиллагааны газар Батзул.

Багцлахтай холбоотой асуудал болохоор төсөв бол олон төрлийн барааг нэг болгоод батлагддаг тэгээд тухайн төсвийн хүрээнд бол 10 ч юм уу, мянга ч юм уу барааг худалдаж авахаар болдог. Тэгээд хуульд бол газар зүйн байршил, нэр төрөл, зориулалтаар нь багцлах эрхтэй байгаа. Тэгээд ойролцоо нэр төрлөөр нь багцалдаг. Түрүүн нөгөө гишүүд асууж байсан. Засгийн газрын тогтоолоор яагаад жагсаалт батлаад байгаа юм бэ гэхээр нөгөө тендер шалгаруулалт зарлах шаардлагагүй дотоодын бүтээгдэхүүнүүдийн мэдүүлэх зорилгоор жагсаалтад дотоодод үйлдвэрлэсэн, чанар, стандартын шаардлага хангасан барааны жагсаалтыг нь батлаад байгаа. Тэгээд хэрвээ энэ жагсаалтад багтсан бол тухайн бүтээгдэхүүнийг зөвхөн дотоодын үйлдвэрлэгчээс авдаг ийм зохицуулалттай хуулийн төсөл дээр тусгачихсан байгаа.

С.Бямбацогт: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн асуултаа асууя.

С.Ганбаатар: Энэ техниктэй, хуультай холбоотой зүйлүүд давхардсан учраас энэ хуулийн техник бичвэртэй холбоотой хэдэн асуулт асуулаа. Энэ сүүлийн үед хууль оруулж ирэхдээ гишүүдийг ер нь л бид чинь бас л а, б-гүй л уншдаг юм шүү дээ. Цэг, таслалгүй уншдаг. Тэгээд манай урдаа барьдаг хууль боловсруулдаг гишүүн орж ирсэн учраас би тодруулж асууя аа. Тайланд судалсан төслийн заалтууд нь өргөсөн төслийн заалтуудтай бичлэгийн хувьд маш олон удаа зөрж байна. Би зүгээр жишээ хэлье. Тайлангийн хуудас 3-д заасан байгаа 62 дугаар зүйлийн захиалагчийн шийдвэрт гомдол гаргах гэдэг нь өргөсөн төслийн 62 дугаар зүйл дээр хүчин төгөлдөр бус гэрээ гээд ороод ирсэн. Яг аль нь зөв бэ? Тайлангийн хуудас 6-д 61 дүгээр зүйл дээр тендер шалгаруулах гээд байж байхад 61 дүгээр зүйл нь өргөсөн төсөл дээр гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах гээд заачихсан. Энэ дээр би асуулт. 1 дүгээр асуулт.

Хоёрдугаар асуулт төсөлд заасан хуудас 48, 55 дугаар зүйлийг асууж байна. Орон тоо 10 орон тоотой юм байна. Зөвлөлийн гишүүд нь 9 орон тоотой, 1 тэрбум төгрөгийн зардал гарах юм байна. Тэгвэл хуудас 23 дээр 25.1, 25.4 дээр ажиллагааны асуудал хариуцсан агентлагийн эрх бүхий байгууллага байх, тэр нь аймаг, нийслэл, дүүрэгт нэгжтэй байхаар зохицуулжээ гэж. Энэ эдгээртэй холбоотой үүсэх зардлын тухай зардлын тооцооны судалгааны тайлан дээр юу ч байхгүй байгаа. Энэ тал дээр надад их тодорхой хэлж өгөөч. Энэ хууль хэрэгжье гэвэл энэ зардлын тайлан дээр энэ мөнгө нь тавигдах ёстой шүү дээ. Миний асуулт ойлгомжтой байх гэж бодож байна. 2 дугаар асуулт.

Гуравдугаар асуулт. Төслийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцэх эсэхийг шийдэхийн өмнө төслийн бүрдүүлбэр чанарт хийсэн үнэлгээ дүгнэлт байна уу?

Дөрөвдүгээр асуулт би бүүр бүүр инээдтэй юм асууя. 33.12-т 10.11-д гээд нэг заачихсан байгаа. Би уншихаас цаг хэмнээ дээ. Хэрэглээний үнийн индекс гэж заагаад тэгээд 10.11-д заасан төсөвт өртгийн дээд хязгаарыг санхүү гээд явчихсан байгаа. Энэ хууль дотроо 10.11 гэж байхгүй. Энэ гишүүд бүгдээрээ энийг уншдаг. 35 үсэг тайлагдсан.

Энийг надад тайлбарлаж өгөөч?

Тавдугаар асуулт. Үгүй бүр гоё инээдтэй юм байгаа. 32.13-д энэ хуулийн 32.5-д заасан нөхцөл бий болсноос хойш 3 жилийн хугацаанд улсын байцаагчийн хяналт шалгалтыг эхлүүлж болно оо гээд заасан. Энэ 2 ер нь ямар холбоотой юм бэ? Та нар нэг эрх зүйн үндсийг нь тайлбарла даа шалтгааныг нь. 32 нь өөрөө худалдан авах ажиллагааны улсын байцаагч гэдгийг нь заасан байгаа. Тэгээд 32-ын тавтай ямар холбоотой вэ? Ийм 5 асуултад би хариултаа авъя аа.

С.Бямбацогт: Хэн хариулах вэ? Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Ганбаатар гишүүд баярлалаа. Нэлээн сайн харсан юм байна. Бид нар яах вэ шинэчилсэн найруулга хэлбэрээр явж байгаа учраас таны ярьж байгаа энэ зарим энэ техникийн, редакцын юмнуудыг нягталчихна. Яах вэ энэ олон хувилбараар боловсруулагдаад саналууд ирээд мэргэжлийн холбоодоор хэлэлцээд энийг нэм, энийг хас гээд ингээд явж байхад жижиг сажиг ийм техникийн тохируулгууд алдсан байна. Энийг би хүлээн зөвшөөрч байна.

Хоёрдугаарт яах вэ зардлын хувь дээр ингэдэг Ганбаатар гишүүн ээ, өнөөдөр нэгэнт төсөв дээр суугаад явдаг гарч байгаа зардлуудыг би дахин тооцдоггүй. Энэ угаасаа төсөв дээр байдаг. Шинээр үүсэх зардал буюу энэ маргаан таслах зөвлөл байгуулахтайгаар нэмж шинэ зардал төсөв дээр цаашдаа шаардагдах уу гэдэг дээр нь л үнэлгээ хийж орж ирдэг. Хууль тогтоомжийн хуулийн аргачлал байдаг. Өөрөөр хэлэх юм бол өнөөдөр маргааныг авч хэлэлцдэг нь Сангийн яамны хууль эрх зүйн газар буюу 1 тавхан хүнтэй л байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр энийг илүү их хувийн хэвшилдээ мэргэжлийн бөгөөд илүү их цаашдаа шүүх рүү явахгүй. Тэгээд хараат бусаар шийдэх үүднээс маргаан таслах зөвлөл буюу татварын маргаан таслах зөвлөл гэдэг шиг ийм хагас шүүхийн загвар гэж ярьдаг энэ куази корт маягийн энэ маргаан таслах зөвлөлийг энэ тендерт оролцогчдоо санал болгож байгаа юм.

Ингэснээрээ бид нар төсвийг амжилттай, тендерийг амжилттай болгож чадвал төсөвт өртөгтөө багтаагаад гүйцэтгэлээ гаргуулаад явж чадвал нөгөө олон жил дамнадаг энэ бүтээн байгуулалтууд дамнадаг эсвэл тендерийн мөнгө хураагдчихлаа гэж ярьдаг. Энэнээсээ болоод цаана нь нийгэмд хэрэгтэй, ард иргэдэд хэрэгтэй, орон нутагт хэрэгтэй тэр сургууль, цэцэрлэг, нийгмийн байгууламж эсвэл юу гэдэг юм шаардлагатай тэр дэд бүтцийн юмнуудыг л баригдахгүй цаг хугацаа алдаж байгааг л засах гэж байгаа л асуудал шүү дээ.

Тэгэхээр би энэ дээр зардлыг тооцохдоо ийм байдлаар явдаг гэж танд хэлмээр байна. Тэгээд энэ 9 хүнтэй энэ маргаан таслах зөвлөл гаргаж ирээд явбал цаг хугацаа үр нөлөөтэй байх юм болов уу гэж үзэж байгаа юм. Тэгээд эцэст нь танд ингээд хэлэхэд ерөнхийдөө энэ маань нөгөө шинэчилсэн найруулга учраас ажлын

хэсэгт орж байгаа гишүүд маань тал талаас нь саналаа хэлээд хууль зүйн техникийн хувьд ямар ч хувилбаруудыг дэвшүүлээд ярилцах бүрэн боломжтой байгаа юм аа.

Тэгэхээр энэ дээр таны саналуудыг цаашдаа анхаарч ингээд ажиллая гэж бодож байна.

С.Бямбацогт: Тодруулж асууя Сайнхүү Ганбаатар гишүүн.

С.Ганбаатар: Сайнзориг гишүүний хариулж байгааг ойлголоо. Тэгэхдээ энэ бол шинээр бүтэц бий болох гэж байгаа шүү. Асуудал хариуцсан агентлагийн эрх бүхий байгууллагын байх, тэр нь аймаг нэгж, нийслэл, дүүрэгт нэгжтэй байхаар зохицуулсан гэж байгаа шүү. Шинээр нэгж бий болж байгаа учраас энэ санхүүгийн тайландаа та нар заавал энэ судалгааны тайландаа зардлын тооцооны судалгаанд заавал оруулах ёстой.

Хоёрдугаарт 10.11 гэж байхгүй байгаа тэрийг тэгээд энэ чигээр нь явуулах гээд байгаа юм уу?

Гуравдугаарт тэр ямар ч хамаагүй 2 хуулийн заалтуудыг хооронд нь зохицуулаад биччихсэн байгаа. Би маш энгийн юм асууж байгаа юм даа уг нь. Тэгээд энэ ийм юм зөндөө орж ирдэг. Ер нь энэ Тамгын газрынхан энэ дээр анхаараарай. Гишүүд бас а, б-гүй сэтгэл гаргаж уншдаг юм шүү дээ. Тэгээд ерөөсөө энэ дээр би нэг тоохгүй засах байлгүй дээ гээд хаядаг. Сайнзориг гишүүн энэ нарийн мэддэг учраас би энийг асууж байгаа юм шүү.

С.Бямбацогт: Батзул дарга хариулъя.

Ц.Батзул: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Төрийн худалдан авах ажиллагааны газар Батзул. 2011 оны 6 сарын 9-ний өдөр Тендерийн хуульд өөрчлөлт оруулаад аймаг, нийслэл, дүүрэг дээр худалдан авах ажиллагааны асуудал хариуцсан нэгжтэй байна гээд байгуулагдсан. Энэ маань 2013 оноос хойш үргэлжлээд хүртэл үйл ажиллагаа нь хэвийн үргэлжилж байгаа. Түрүүн хууль санаачлагч Сайнзориг гишүүн бол яг энэ талаар хэлсэн. Одоо явж байгаа бүтэц нь хэвийн үргэлжилж байгаа. Улсын хэмжээнд худалдан авах ажиллагааны яг энэ мэргэжлийн байгууллага түүний нэгжид 230 орчим албан хаагч байгаа. Нийслэл дүүрэг дээр дүүрэг дээр албууд байгаа. Нийслэл дээр Худалдан авах ажиллагааны газар гэж байгаа. Аймгууд дээр Худалдан авах ажиллагааны газар гэж байгаа. Хуулийн төсөл дагалдуулаад зардлын тооцоог нь гишүүнээс тавьсан байна лээ. Үүнд нийтдээ 119.3 сая төгрөгийн нэмэлт зардал гарна гэсэн ийм тооцоо гарсан байна лээ.

10.11-тэй холбоотой зохицуулалт нь түрүүн харин гишүүн.

С.Бямбацогт: Гүйцээгээд Ганбаатар гишүүнд дутуу хариултуудыг нь гүйцээгээд бичгээр өгчхөөрэй эсвэл уулзаад хариулчхаарай. Зарим нэг чухал асуудлуудыг ярьж байна шүү. Одоо уулзчих даа Сайнзориг гишүүнээ. 2 талаасаа босоод уулзчих та 2.

Зочин танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Баатаржавын Мөнхсоёлын урилгаар Монгол Коосен технологийн коллежийн багш ажилчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна аа.

Төрийн ордонтой танилцаж байгаа та бүхэндээ. Одоо инженер техникийн мэргэжилтнүүдийг бэлтгэх үйлсэд нь оюун ухаан, эрдэм мэдлэг, хүч хөдөлмөрөө зориулдаг та бүхнийхээ ажил үйлсэд нь Улсын Их Хурлынхаа нийт гишүүдийн нэрийн өмнөөс амжилт хүсэж, ажлын өндөр амжилт хүсье ээ.

Отгоны Саранчулуун гишүүн асуулт асууя. Сая өөрөө би хууль санаачлагчийн хувьд асууя гээд андуурсан. Хууль санаачлагч асуудаг дэг байхгүй. Гэтэл хууль санаачлагчид байхгүй байгаа юм байна. Цаашдаа гишүүд энэ хууль санаачилсан бол асуулт асуухгүй гэдгээ ойлгох хэрэгтэй. Бас юун дээр гарын үсэг зурсан зураагүйгээ сайн мэддэг байх хэрэгтэй шүү.

Отгоны Саранчулуун гишүүн асуултаа асууя.

О.Саранчулуун: Баярлалаа дарга аа ойлголоо. Энэ хууль дээр надад 4 төрлийн тодруулж асуух зүйл байгаа. Бид нар Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг хэлэлцэж байгаа.

Яагаад тодруулж байгаа вэ гэхлээр энийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон тэдний асран хамгаалагч нар бизнес хийж бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг хүмүүс сонсоосой гэж бодож байгаа юм. Энэ хууль дээр жишээлэх юм бол 8.4.5 дээр ингэж тусгасан байгаа. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажилладаг бол давуу эрх олгоно оо гэчихсэн байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр хууль санаачлагч нар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажилладаг ААНБ-ын судалгаа эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн өмчилдөг ААНБ-ын судалгааг харсан уу? 30 хувь ба түүнээс дээш хувийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн гэчихсэн байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр Монголд энэ хэчнээн хэмжээний тоо гарах бол гэдгийг баримжаа тоо харъя гэж бодож байна. Та хэдэд тоо байгаа юу? Мөн хуулийн төслийн 16.1.6 дээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний үйлдвэрлэсэн чанар стандарт шаардлага хангасан бараа худалдан авах гэж байгаа юм. Ингэж тусгасан нь сайн хэрэг. Гэхдээ иргэний үйлдвэрлэсэн гэдгийг нь яаж ялгах вэ гэдгээр энэ дээр байгаа нөгөө 30 хувиас дээш ААН гэдгээр явах уу эсвэл өөр байх юм уу гэдэг тоо. Яагаад вэ гэхлээр 25 ба түүнээс дээш ажилтантай гэхлээр тоон дээр нэг л эргэлзээ үүсээд байна л даа. Тэгэхээр нөгөө бэрхшээлтэй хүмүүс чинь их олон том компанийн эзэд байдаггүй, дандаа жижиг дээд тал нь 10 хүнтэй ч юм уу ААН их байдаг учраас тодруулах гээд байгаа юм. Энэ бол яг тэр нөгөө бизнесийг тодорхойлох тал дээр тодруулаад асууж байгаа гэсэн үг. Энэ хууль дээр нэг ийм заалт байгаа юм. Хяналтын тал дээр нь. 32.5 дээр байгаа улсын байцаагч оролцогчтой холбоотой дараах нөхцөлийн талаар дүгнэлт гаргана гэж байгаа юм.

Өөрөөр хэлбэл худалдан авах ажиллагааны улсын байцаагч гэсэн үг. Энэ байцаагчийн энэ дүгнэлт гаргаад орхино. Энэ чинь болж байна, болохгүй гээд дүгнэнэ гэдэг чинь өөрөө хяналт мөн. Гэхдээ энэ бол идэвхгүй хяналт байхгүй юу. Тэгэхээр энэ дээр жишээлбэл хугацаа байгаа юу. Одоо жишээлбэл манай ААН нийт хүмүүсийнхээ 30-аас илүү хувийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажиллуулдаг гэж тендерт орж ялчихаад тэгээд юу гэдэг юм 6 сарын дараа ч юм уу, 3 сарын дараа больчихдог. Эсвэл идэвхгүйгээр зүгээр ийм хуурмаг байдлаар ийм гэрээ хийчихсэн байвал яах вэ гэж асуугаад байгаа юм. Яагаад гэвэл одоо маш олон ААНБ ийм нөхцөл дээр байгаа. Зөвхөн тэр орон тоог бөглөх гэж энэ хүмүүсийг авч ажиллуулдаг. Гэхдээ яг мэргэжлийн ажлыг нь хийлгэдэггүй ур чадвар дээр нь байлгадаггүй ийм асуудал байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр энэ дээр нэг мэдээлэл өгөөч

ээ. Энийг яаж ялгаж тодорхойлох юм бэ? Дүгнэлтийн дараа хугацаа хэдий хугацааны дараа эргээд яг энэ хэвээрээ байна уу үгүй юу гэдгийг нь шалгах вэ?

С.Бямбацогт: Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Чухал асуулт асуулаа яах вэ зүгээр хүнсний хэмжээний тоо судалгаанууд угаасаа ил тод байгаа шүү дээ, статистикаараа гарч байгаа. Тэгэхдээ та бас бодоод үзвэл энэ текст дээр 2 юм байгаа байхгүй юу. Магадгүй нэг 9 хүнтэй ААН-ийн 3 нь л гэсэн үг шүү дээ. Энэ бол магадгүй нэг жижиг хүнсний үйлдвэрлэл дээр боломжтой л тоо харагдаж байгаа юм. Энэ үзүүлэлт нь бүр 25-аас дээшээ хүнтэйгээр бүр илүү тодорхой нэг нөхцөл орж ирж байна. Тэгээд энэ заалт бол яах вэ зүгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй байсан залуучуудаа дэмжих. Энэ бодлогын хүрээнд орж ирж байгаа. Зүгээр аль аль нөхцөлүүдийгээ бид нар зэрэг хангачихсан байхыг ч шаардаж болно. Эсвэл аль нэгийг хангаж байгаагаа ч байж болно. Ингэж байж яах вэ зүгээр нийгэмд юу гэдэг юм нэг их миний л хувь хандлага. Би энийг өөрөө илүү бодож түлхүү оруулсан. Ер нь халамж гуйгаагүй гэж ойлгодог. Ямар нэгэн байдлаар төрөлхийн байж болно эсвэл олдмол байдлаар ингэчхээд ерөөсөө л нэг бүтээмжгүй болчихсон юм шиг халамжийн хүн шиг болгочихсон юм шиг ингэж орхигдуулж болохгүй.

Тэгэхээр энэ нийгэмд нөгөө оролцоотой байх энэ зүйлүүдээс нь л хангаж өгье. Энэ мэдээж тодорхой хэмжээний хууль зүйн үр дагавартай харилцаанууд үүснэ ээ. Хөдөлмөрийн гэрээ, тогтвортой хөдөлмөрийн харилцаа явж байх ёстой. Энэ нь нөгөө цалин, тэтгэвэр, цалин болоод цалин хөлс олгож байгаа тэр болон нийгмийн даатгал төлж байгаа энэ зүйлүүдээрээ нотлогдож байх ёстой энэ юмнууд нь ороод ирнэ ээ. Мэдээж дүр эсгэсэн энэ асуудлууд байвал энэ тодорхой хэмжээнд цаашдаа шүгэл үлээх гэдэг юм уу иймэрхүү байдлаараа зүй тогтолдоо орно. Энэ нь цаашдаа нөгөө хууль зөрчиж ийм явах юм бол нөгөө хар жагсаалтад орох хүртэл нөхцөл байдлууд ААН рүү эрсдэл нь орж ирж байгаа байхгүй юу.

Тэгэхээр энийг бид нар огтоосоо энийгээ та нар шалгаж чадахгүй эсвэл гэдэг өнцгөөрөө хандаагүй. Аль болохоор боломжийг нь олгоё. Боломжийг олгоод харин энийг буруугаар ашиглавал та хар жагсаалтад орно. Ийм л нөхцөл байдлуудыг ерөнхийд нь оруулж ирж байгаа юм. Тэгээд яах вэ мэдээж энэ ААН байгууллагуудын ямар хүнийг ямар ажлын байран дээр ажиллуулахыг бол хэлж мэдэхгүй. Зүгээр энэ дээр тухайн байгууллагын яг байнгын ажлын байран дээр ажилладаг энэ цалин хөлс олгогдсон болоод нийгмийн даатгал төлж байгаа энэ бусад байдлаараа нотлогдсон байх гэдэг энэ гол хууль зүйн үндэслэл фактаараа л шалгагдаж дэмжигдэх ёстой л гэж бид нар харж байгаа юм.

С.Бямбацогт: Саранчулуун гишүүн тодруулж асууя.

О.Саранчулуун: Баярлалаа.

Мөн хуулийн төслийн 35.3 болон 35.6 дээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хүртээмжтэй байх барилга байгууламж дэд бүтэцтэй холбогдох техникийн тодорхойлолтод тохирох хэрэглэгдэхүүн түгээмэл загвар хоёроо тусгасан байгаа. Тэгэхээр энэ дээрээс авууштай зүйл байна л даа. Хүртээмжтэй байх тохирох хэрэглэгдэхүүн байнга тусгачихсан байгаа. Гэхдээ энэ чинь төрийн төсвийн мөнгөөр шүү дээ. Тэгэхээр төсвийн мөнгөөр төрийн энэ худалдан авалт хийж байгаа бол Монгол Улсын нэгдэн орсон гэрээ конвенцууд дээр энийг болно гэж биш заавал

тусгах хэрэгтэй нөхцөл байгаа байхгүй юу. Заавал тусгах хэрэгтэй байгаа. Тэгэхээр заавал тусгахгүй байвал заавал гэж зааж өгөхгүй л байх юм бол энийг хийхгүй ч байж болно гэсэн үг болчхоод байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр энэ дээр ямар тайлбар өгөх вэ?

С.Бямбацогт: Сайнзориг гишүүн хариулъя.

П.Сайнзориг: Саранчулуун гишүүний энэ болгоомжлолыг анхааръя аа. Тэгээд хэдүүлээ Улсын Их Хурал энэ хэлэлцэхийг нь дэмжээд ажлын хэсэг гарсан тохиолдолд тодорхой хэмжээний энэ шинэчилсэн найруулга учраас саналууд яригдаж болно. Тусгаж болно оо гэснийг тусгана гэдэг байдлаар илүү тодорхой төрлийн бараа ажил үйлчилгээн дээр нарийвчилж өгөх бүх зүйлүүд дээр байна гэвэл бас зарим онцлогууд байхыг үгүйсгэхгүй. Тэгэхдээ илүү юу гэдэг юм нийтийн зориулалттай тэр дэд бүтэц байдаг юм уу барилга байгууламж юун дээр бол таны хэлж байгаа энэ саналууд заавал тусаж явах олон улсын гэрээ конвенцод нэгдэж орсон энэ үүргээ бид нар биелүүлэх ёстой. Тэгэхээр энийг бид нар хэлэлцэх асуудлыг шийдсэн тохиолдолд таны гаргаж байгаа энэ саналуудыг ажлын хэсэгт уламжилж шийдээд явах бололцоотой гэж хэлмээр байна.

С.Бямбацогт: Гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Хуулийн төслүүдийн талаар Байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг дэмжсэн, эсрэг байр суурьтай гишүүд урьдчилсан ирүүлсэн нэрсийн дагуу дэмжсэн, дэмжээгүй байр сууриа илэрхийлж үг хэлнэ ээ. Бадарчийн Хэрлэн гишүүн алга байна. Цагаанхүүгийн Мөнхбат гишүүн алга байна. Отгоны Саранчулуун гишүүн үг хэлнэ ээ. Индэр дээрээс хэлэх юм байна шүү.

О.Саранчулуун: Миний хувьд энэ төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгагдсан хүртээмж болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний бараа үйлчилгээг дэмжих бизнесийг дэмжих агуулгаар тусгагдсан олон заалтуудыг харсан. Эндээс онцолж байгаа зүйлүүд нь бол энэ хөгжлийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн гэдгийг илүү онцолсон байгаа. Энэ дээр би юу нэммээр байгаа вэ гэхээр энэ хуулийн төслийг бүхэлд нь дэмжиж байна. Гэхдээ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн дангаараа бизнес эрхлэхээс гадна тэдний асран хамгаалагч насаараа хүүхдүүдээ асраад явж байгаа ээж аав нар, гэр бүлийнхэн бизнес хийдэг ээ.

Тэгэхээр энэ дээр тэр өмчлөгч бизнес эрхлэгчийнх нь тодорхойлолтыг оруулахдаа анхаарах хэрэгтэй гэсэн нэг асуудлыг хэлмээр байгаа юм.

Хоёр гэвэл энэ дээр тусгагдсан байгаа хүртээмж тохирох хэрэглэгдэхүүн зэрэг асуудлуудыг тусгахдаа заавал тусгуулах ёстой, оруулах ёстой. Яагаад гэвэл энэ чинь төрийн мөнгөөр, төрийн өмчөөр, нийтийн үйлчилгээтэй холбоотой л ихэнх агуулга нь худалдан авалт тендерийн ажлууд явагдаж байгаа тэ. Тэгэхээр энэ нь өөрөө нийт иргэдийн эрх ашгийн асуудал байгаа. Нийт иргэдийн мөнгөөр. Тэгэхээр энэ дээр тэр хүртээмжийг тусгахдаа эсвэл универсал загвар гэдгийг ярихдаа болно гэдгийг биш заавал тусгах хэрэгтэй.

Хэрвээ ингэж чадах юм бол хэрвээ яг энэ миний хэлсэн энэ санаагаар энэ хуулийн төсөл маань орж чадах юм маш олон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд тэдний асран хамгаалагч бизнес хийж байгаа хүмүүст ээлтэй ийм зохицуулалт бий болох юм байгаа юм.

Гуравдугаарт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулдаг ААН-ийн тухай тусгагдсан байна лээ. Тэгэхээр бэрхшээлтэй хүнийг ажилд авчхаад 25.1 гэдэг нөгөө хуулийн бид нарын олон удаа ярьдаг зүйлээр авчхаад эргээд тэр хүмүүсээ яг мэргэжлийн түвшин дээр ажиллуулахгүй байгаа нөхцөл маш их байгаа. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажил хийнэ гэхлээр зөвхөн дандаа үйлчлэгч, цэвэрлэгч гэсэн ийм ажлуудыг дандаа ажлын байрны хөтөч зар зуучлал эд нар байгаад байгаа. Тэгээд энэ нь өөрөө бэрхшээлтэй хүн гэдэг бол ажил хийх чадваргүй зөвхөн эсвэл оюуны хөдөлмөр эрхлэх чадваргүй юм шиг ийм дүр төрх рүү аваачаад байгаа.

Тэгэхээр энэ тодорхойлолт дээр жишээлбэл харагдаад байна л даа. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулсан байвал гэж тендерт ялчхаад тэгээд тодорхой хугацааны дараа тэр иргэн хяналтыг нь сайжруулахгүй байх юм бол буцаагаад нөгөө хүнээ зүгээр л гэр тэй мөртөө яг үнэндээ ажиллуулдаггүй нөхцөл үүсээд байгаа. Тэгэхээр энийг энэ хуулийн заалт дээр эргэж хянах тэр улсын байцаагчийнх нь дүгнэлтийг тодорхой хугацаанд давтамжтайгаар байх ёстой гэсэн ийм зохицуулалтыг санал хэлмээр байгаа юм.

Ер нь бол бид нар өнөөдөр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн бизнесийн талаар судалгаа хийсэн. Хөдөлмөр эрхэлж байна уу гээд судалгаа хийхлээр маш жижигхэн байхгүй юу. Маш цөөхөн хүн байгаа. Харин асран хамгаалагчийг оролцуулж эхлэх юм бол энэ дээр жинхэнэ жинхэнээсээ баялаг бүтээх ийм тогтолцоо байна гэдэг ийм тоо байдаг. Гэхдээ нэгдсэн статистик тун цөөхөн. Тэгэхээр бид нар ажилд орёе гэхлээр ажилд орж чадахгүй. Биеэ даагаад нэг бизнес хийе гэхээр нөгөө тендер худалдан авах үйл ажиллагааны шаардлагад нь хангадаггүй. Барьцаа зээл авъя гэхээр барьцаанд хүрдэггүй ийм нөхцөлтэй байгаа үед энэ хуулийн төсөл дээр байгаа зохицуулалт хэрвээ саяын миний хэлсэн зүйлүүдийг нэмж оруулах юм бол нэлээн үр өгөөжтэй өөрчлөлтийг авчрах болов уу гэж бодож байна аа. Баярлалаа.

Б.Пүрэвдорж: Сайн байцаана уу? Их Хурлын гишүүн Өлзийхүүгийн Шижир үг хэлнэ ээ.

Ө.Шижир: Бүгдэд нь өдрийн мэнд хүргэе.

Бид ер нь ингээд л улсын төсөв тойроод л хэрэлдээд байдаг. Улсын төсөв тойроод л хэрэлдээд байдаг. Яг бодит байдал дээр улсын төсөв болон ТӨК-удтай тэр компаниудын худалдан авалт, зардал, хөрөнгө оруулалттай холбоотой юмнууд ер нь хэлэлцдэггүй. Тэгээд ер нь цаашдаа энэ Улсын Их Хурал дээр зөвхөн улсын төсөв тойроод биш энэ төрийн худалдан авалттай холбоотой юман дээр хяналт мөн захиалагчийн хяналтыг бүүр сайжруулах тийм зайлшгүй шаардлагатай байдаг. Зөвхөн ТӨК-уд гэхэд нийт активын дүнгээрээ 100 их наяд орчим хөр төгрөгийн хөрөнгөтэй. Тэгээд сүүлийн 10 жилд 133.1 их наяд төгрөгийн тендер худалдан авалт зарласан байх жишээтэй. Зөвхөн ТӨК-уд дээр. Тэгэхээр энэ энэний цаана бид нар юу байгаа вэ гэхээр энэний цаана заавал хяналт байх ёстой гэдэг шаардлагыг бид нар хийх ёстой. Ер нь жинхэнэ туйлал чинь төрийн компаниуд дээр л явдаг юм байна. Худалдан авалтаар, урсгал зардлаар, хөрөнгө оруулалтаар гээд.

Хамгийн сүүлийн жишээ гэхэд 1.5 их наяд төгрөгт зарцуулсан Тавантолгой түлш гэдэг компани өнөөдөр үйл ажиллагаа явуулахгүй зогссон байгаа. Тэгэхээр бид нар төрийн хөрөнгө гэдэг зүйл өөрөө юу вэ гэдгийг энэ тал дээр харах хэрэгтэй.

Зөвхөн Эрдэнэс Тавантолгой компани сүүлийн жилүүдэд 8.4 их наяд төгрөгөөр төсөл хөтөлбөр санхүүжүүлсэн. Тэгэхээр бид нар үүн дээр хяналтаа тавих хэрэгтэй. Ер нь төрийн мөнгөөр, төсвийн мөнгөөр хийсэн худалдан авалт, аливаа бараа материал, ажил үйлчилгээ араасаа мөнхийн асуудал дагуулж байдаг. Гомдол дагуулж байдаг, хэрүүл дагуулж байдаг, маргаан дагуулж байдаг, шүүхийн шийдвэрүүд дагуулж байдаг.

Нөгөө талдаа энэ юу болдог вэ гэхээр аж ахуйн нэг тухайн ажлыг гүйцэтгэж байгаа ААН талдаа маш хүндрэлийг бий болгодог, санаатай үйлдэл гаргадаг, эс үйлдэл гаргадаг, тухайн байгууллагын үйл ажиллагаа явуулдаггүй, эсвэл хясан боогдуулдаг, гарын үсгээ зурдаггүй гэдэг ч юм уу. Энэ өөрөө нөгөө талдаа бизнес эрхэлж байгаа ААН-үүд маш том дарамт болдог оо. Одоо манай дээр бас нэг гажиг тогтолцоо байна. Шинээр бизнес эрхэлж байгаа шинэ бизнес эрхлэгч нар старт ап компаниуд, эсвэл багахан мөнгөн дүнтэй компаниуд төрийн худалдан авах үйл ажиллагаанд оролцох ямар ч эрх байхгүй. Боомилсон, яаж боомилсон бэ гэхээр сүүлийн 3 жил юм уу эсвэл 5 жилийн туршлагатай гээд заачихдаг. Сүүлийн 3-аас 5 жилийн борлуулалтын орлогын хэмжээ нь тэд гээд заачихдаг. Тэгээд хэлэхээр тэнд чинь шинэ компаниуд аж ахуй нэгж оролцох ямар ч боломжгүй болоод өнөөдөрт л хардаг хэдэн компаниуд орж байгаа юм. Заримдаа юу болдог вэ гэхээр захиалагчдадаа зориулж тендер зарладаг болсон. Ланд крузер 300 маркийн машинтай дүйцэхүйц гээд заачихдаг. Энэ чинь Ланд крузер 300 ав л гэсэн үг шүү дээ. Эсвэл яг ийм нэртэй бараатай ижил төстэй хийхийг заачихдаг тэр чинь тэрийгээ л ав гэсэн үг. Тэгэхээр ийм зүйлүүд дээр энэ цаашдаа ажлын хэсгийнхэн маань анхаарах хэрэгтэй.

Манай энэ хууль дээр нэг ажлын хэсэг цаашид анхаараарай гэсэн нэг юм байгаа нь тендерээр тохирсон үнэ ажлын хэмжээг гэрээ хэрэгжих явцдаа өөрчилж болно оо гэсэн агуулгатай заалт байгаа. Энэ дээр яг тодорхой хувь хэмжээг нь зааж өгөхгүй бол гэрээ ямар нэгэн аргаар яаж ийгээд гэрээ байгуулчхаад дараа нь ажлынхаа объёомыг нэмэгдүүлэх, мөнгөн дүнгээ нэмэгдүүлэх, ингээд тэр дундаа процессын үйл ажиллагаанууд нэмүүлэх гэдэг ч юм уу ийм асуудлууд үнэхээр үүснэ ээ. Тэгэхээр үүн дээр энэ Улсын Их Хурлаас гарах ажлын хэсэг үүн дээр цаашид анхаараарай гэж хэлье.

Ер нь бас бид нар энэ төрийн худалдан авалттай холбоотой аливаа асуудлуудыг нэг сэгсэрч ярих нь бол зөв зүйтэй гэж үзсэн. Тийм учраас төрийн худалдан авалттай холбоотой ТӨК-удын зарлага, урсгал зардал, хөрөнгө оруулалттай холбоотой Хянан шалгах түр хороо байгуулж байгаа гэдгээ Улсын Их Хурлын гишүүдэд зарим гишүүдэд хэлсэн. Өнөөдрийн байдлаар 44 Их Хурлын гишүүн гарын үсэг зурсан байгаа.

Тэгээд үүн дээр та бүгдийг идэвхтэй оролцоорой гэж хүсье. Яагаад гэвэл бид нар дахиад хэлье. Зөвхөн улсын төсөв тойроод л дагаад л хэрэлдээд байдаг. ТӨК-уд дээр улсын төсвөөс хэд дахин том, хэд дахин их хэмжээний ажил үйлчилгээ, түүнийг дагасан хулгай, луйвар, булхай, тендер, худалдан авалтууд байна аа. Тэгэхээр үүнийг бид нар цаашдаа анхаарах нь зүй ёсны хэрэг юм гэж үзэж байна аа. Баярлалаа.

Б.Пүрэвдорж: Шижир гишүүнд баярлалаа. Сэддорж гишүүн алга байна. Тэгэхээр энэ хууль өргөн барьсан гишүүдэд анхааруулж хэлэхэд ер нь олон олон

худалдан авалт чинь голцуу барилга байгууламж дээр голцуу явж байгаа. Тэгэх дээр Барилгын тухай хууль бусад жишээ нь тэр газар олгохоос өгсүүлээд тийм тэр барилгын зураг, бүх зүйлийг хийх тэр хуультайгаа уялдаж бусад хуулиуд чинь илүү энэ төрийн худалдан авах үйл ажиллагааг илүү хурдан шуурхай явуулахад зохицсон тэр хоорондын холбоосуудыг сайн хийх нь зүйтэй шүү гэдгийг хэлье.

Ингээд гишүүд үг хэлж дууслаа.

Санал хураалтыг 17 цагаас нэгтгэн явуулна.

16.50 цаг

Дөрөв.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгтгэсэн төсөл /Засгийн газар 2026.08.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэж анхны хэлэлцүүлгийг явуулъя.

Төслийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулсан талаарх Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны хамтарсан хуралдаанаас гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Жадамбаагийн Баясгалан танилцуулна аа. Индэрт урьж байна.

Ж.Баясгалан: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Тэмүүлэн нарын 13 гишүүнээс 2026 оны 6 сарын 10-ны өдөр Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон Монгол Улсын Засгийн газраас 2026 оны 8 дугаар сарын 20-ны өдөр Монгол Улсын Их Хуралд Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийг Улсын Их Хурлын чуулганы 2026 оны 9 дүгээр сарын 25-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар тус тус хэлэлцэж анхны хэлэлцүүлэгт бэлдүүлэхээр Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороонд шилжүүлсэн.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.26-д 1 асуудлаар 2 ба түүнээс дээш хуулийн төсөл өргөн мэдүүлсэн бөгөөд хууль санаачлагчид нь нэгтгэн хэлэлцэхийг зөвшөөрсөн бол Байнгын хороо, тэдгээрийн анхны хэлэлцүүлгийн шатад нэгтгэн 1 төсөл болгож, Байнгын хорооны санал, дүгнэлтийн хамтаар нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлнэ гэж заасны дагуу Монгол Улсын Засгийн газар болон Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Тэмүүлэн нарын 13 гишүүнээс Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хууль санаачлагчид нь нэгтгэн хэлэлцэхийг зөвшөөрсөн тул Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны 2026 оны 10 дугаар сарын 2-ны өдрийн хамтарсан хуралдаанаар Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах

тухай хуулийн нэгтгэсэн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлд заасны дагуу явуулж хуулийн төслийг зүйл бүрээр нь хэлэлцлээ.

Хуулийн нэгтгэсэн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулах үед Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Ганбаатар Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгтгэсэн төсөлд нэгдсэн төсвийн тусгай шаардлагуудад өөрчлөлт оруулахтай холбоотойгоор төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл дэмжиж байгаа эсэх талаар асуулт асууж, хариулт авсан болно оо.

Байнгын хороодын хамтарсан хуралдаанаар хуулийн нэгтгэсэн төслийг хэлэлцэх үед Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2026 оны 330 дугаар захирамжаар байгуулагдсан Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд болон хамт өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоолын төслүүдийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий ажлын хэсгээс нэгтгэсэн хуулийг дагаж мөрдөх хугацааг тус тус тусгасан байсныг хасаж нэгтгэсэн хуулийн төслийн талаар гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал дэмжигдсэнтэй уялдуулан холбогдох зүйл заалтын дугаарлалтын нийцүүлэн өөрчлөх, мөн хууль санаачлагчид өргөн мэдүүлсэн төсөлд тусгагдаж нэгтгэсэн хуулийн төсөлд давхардсан зохицуулалтыг нэг зүйл болгон нэгтгэж хуулийн техникийн засварыг хийхтэй холбоотойгоор зарчмын зөрөөтэй 3 санал гаргасныг хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн болно оо.

Мөн хуулийн нэгтгэсэн төсөлтэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Ариунзаяа нэгтгэсэн хуулийн төслийн 6.1.2 дахь заалтын ДНБ-ий 2 хувиас илүүгүй алдагдалтай гэснийг ДНБ-ий 3 хувиас илүүгүй алдагдалтай гэж өөрчлөх.

Зарчмын зөрүүтэй нэг санал Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Лувсанжамц нэгтгэсэн хуулийн төслийн 6.1.2 дахь заалтаас тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн хувь гэснийг хасаж өөрчлөн найруулах, Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалан, Г.Лувсанжамц нараас хуулийн төслийн 2 дугаар зүйлийн 7 дугаар зүйлийн 7.5 дахь хэсэг 19 дүгээр зүйлийн 19.9 дэх хэсгийг гэснийг хасаж өөрчлөн найруулж Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд хэвээр үлдээх гэсэн зарчмын зөрүүтэй 3 санал гаргасныг хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх нь дэмжээгүй болно оо.

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгтгэсэн төслийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлд заасны дагуу зүйл бүрээр нь хэлэлцэж хуулийн нэгтгэсэн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулсан талаарх Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны санал, дүгнэлт хуулийн төсөл нэгтгэсэн болон зарчмын зөрүүтэй томъёоллыг олонхын санал авсан, аваагүйгээр нь бүлэглэн та бүхэнд хүргүүлсэн болно.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгтгэсэн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулсан талаарх Төсвийн болон эдийн засгийн байнгын хорооны хамтарсан хуралдаанаас гарсан санал, дүгнэлт

болон зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье ээ.

Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

Б.Пүрэвдорж: Баясгалан гишүүнд баярлалаа.

Ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнийг танилцуулъя. Жадамбын Энхбаяр Монгол Улсын Тэргүүн Шадар сайд бөгөөд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд, Жамсрандоржийн Дэлгэрсайхан Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн дарга, Содномдаржаагийн Даваасүрэн Эдийн засаг, хөгжлийн дэд сайд, Лхагважавын Гангэрэл, Равсалын Ринчинбазар Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүд, Мижиддоржийн Санжаадорж Сангийн яамны ТНБД-ын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч, Жамьяншаравын Дэлгэржаргал Сангийн яамны Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга, Батхишигийн Мөнх-Эрдэнэ Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга, Лувсанванданы Ичинноров Сангийн яамны Санхүү, төсвийн судалгааны газрын дарга, Отгондэмбэрэлийн Мягмардорж Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын төсвийн хүрээний төлөвлөлтийн хэлтсийн дарга.

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн дагуу Засгийн газрын гишүүн, ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнд орсон холбогдох албан тушаалтнууд үнэн зөв мэдээллийг Улсын Их Хурлын гишүүнд өгөх ёстой. Хэрвээ худал мэдээлэл өгвөл хуулийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

Улсын Их Хурлын гишүүд Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны хамтарсан хуралдаанаас гаргасан санал, дүгнэлттэй холбогдуулан урьдчилан ирүүлсэн нэрсийн дагуу асуулт асууна аа.

Чинбаатарын Анар гишүүн алга байна. Анар гишүүн үг хэлье. Асуулт асууя.

Ч.Анар: Хууль өргөн барьсан хууль санаачлагчаас асуумаар байна аа. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай гэдэг нэртэй хамгийн тогтворгүй хууль. Энэ хууль өнөөдөр нийтдээ өнгөрсөн хугацаанд 22 удаа дандаа төсөв дагаж өөрчлөлт орж ирдэг. Одоо 23, 24 дэх өөрчлөлт нь. Тэгэхээр энэ хууль бол 2010 онд төсвийг улс төрийн зорилгоор эрх мэдлийн хуваарилалтын зорилгоор хөдөлгөхгүй гэдэг зориулалтаар энэ хууль батлагдсан. Бид нар дефолттой болсон. ОУВС-ийн шаардлагаар хийсэн. Гэхдээ энэ хуулийг бол одоо 2010 оны анхны үзэл баримтлал зарчмыг нь сэргээж орж ирж байгаа нь сайн байгаа хэдий ч хууль санаачлагч гишүүдээс энэ хуулийг байнга ингэж өөрчлөлтгүй байх, хориглосон зүйл заалтыг яагаад оруулж ирсэнгүй вэ? Тийм боломж байсангүй юу гэж асуумаар байна? Нэгдүгээрт.

Хоёрдугаарт Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс асуумаар байгаа юм. Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл эрх зүйн статусын хувьд ямар байгууллага вэ? Хараат бус байгууллага уу, хараат бус байдлаар, бие даасан шийдвэр гаргаж чаддаг уу. Их Хурлын дэргэдэх байгууллага юм уу? Төсвийн тогтвортой байдлын гаргасан зөвлөлийг Их Хурал хэлэлцдэг үү? Засгийн газарт дүгнэлт хүргэдэг. Дүгнэлтийг Засгийн газар хүлээж авах эсэхээ хэлэлцдэг үү.

Тэгэхээр энэ тодорхойгүй байдал нь яах юм. Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн 7 гишүүнийг Их Хурал томилдог. Энэ нь өөрөө хараат бус байж чадаж байгаа юу.

Хоёрдугаарт ажлын алба, Тамгын газрын харьяанд байдаг. Тэгэхээр энэ улс төрийн нөлөөлөлд орохгүй гэсэн баталгаа байгаа юу? Энийг Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс асууна дараа нь тодруулна.

Б.Пүрэвдорж: Асуултад Монгол Улсын Тэргүүн шадар сайд бөгөөд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд. Жадамбын Энхбаяр хариулна аа.

Ж.Энхбаяр: Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль тогтвортой байх асуудлыг хөндлөө. Энд юу хэлэхийг хүсэж байна гэвэл Монгол Улсын эдийн засгийн өөрийн онцлог байна. Төсвийн орлого үндсэндээ эрдэс баялгийн салбарын үйл ажиллагаа экспортын орлогоос өндөр хамааралтай хэлбэлзэлтэй байгаа. Түүхий эдийн үнэ, экспортын хэмжээ. Сүүлийн үед гадаад зээлийн ашиглалт ашиглалттай холбоотой хууль эрх зүйн орчин. Томоохон төсөл хөтөлбөр, гадаад зээлийн ашиглалт нэмэхэд Төсвийн тогтвортой байдлын хууль тодорхой хэмжээнд хязгаарлалт болдог. Энийг бид нар хавар шийдсэн. Эрдэнэбүрэн нефть боловсруулах Алтан ширээгийн үйлдвэрийг тусад нь гаргаж тооцсон. Тэгэхээрээ цаг цаг үедээ тааруулаад Монгол Улс тухайн үеийнхээ макро эдийн засгийн нөхцөл байдал гадаад эдийн засгийн идэвхжилттэй холбоотойгоор өөрчлөлтүүдээ хийгээд яваад ирсэн. Энэний үр дүн нь өнөөдөр ингээд бид байж байна.

Энэний өөрчлөлттэй холбоотойгоор муудсан зүйл байхгүй. Гадаад өрийн харилцаа зохистой хэмжээнд дээд хязгаартаа хүрэхгүй хуулийн хүрээнд байна. ДНБ-д эзлэх төсвийн хэмжээ 30 хэдэн хувьтай тогтвортой байж байна. Монгол Улсын зээлжих зэрэглэл өндөр байна. Валютын нөөц өнөөдөр 8.9 тэрбум доллар хүрээд байна. Экспорт сайн явж байна. Гадаад орчны өөрчлөлттэй холбоотойгоор шатахуун дээр нэлээн тодорхой хэмжээний саатлууд үнийн өсөлтүүд энэ инфляцын гэнэтийн ийм шокууд орж ирж байна. Түүний хариу арга хэмжээг авахын тулд Тогтвортой байдлын хуулиа шаардлагатай бол өөрчлөөд хурдан шуурхай арга хэмжээ авах тэр бололцоог л бүрдүүлэхийн тулд энэ хууль эрх зүйн өөрчлөлтийг хурдан хурдан хийгээд маневрлаад л явж байгаа. Энэ цаг үед аль болох засаг мэдрэмтгий хариу арга хэмжээг хурдан шуурхай авч чадахаас энэ дотоод эдийн засаг иргэдийнхээ орлогыг ААН-үүдээ хамгаалах л ийм шаардлагатай. Шаардлагатай арга хэмжээг авч чадна шүү дээ. Энэ тулд л шаардлагатай зарим өөрчлөлтүүдийг хийгээд л. Жишээлбэл, гадаад зээлийн асуудал шийдэгдэнгүүт бид 2024 оныхоо зохицуулалт руу буцаж ороод явах нь зүйтэй гэж үзээд л оруулж ирж байгаа юм.

Үнэхээр манай улсын онцлог эрдэс баялгийн салбарын орлогоос хамаарч хэлбэлзэж байгаа. Эдийн засгаа бид бүтэн төрөлжүүлж чадаагүй байна. ХАА-н хөнгөн хүнсний үйлдвэрүүдээ босгох том бодлого бид нар хэрэгжүүлээд явж байна. Аялал жуулчлалын салбараа босгох бодлого хэрэгжүүлээд явж байна. Мөн шинэ эдийн засгийн буюу хиймэл оюун ухаан, мэдээллийн датанууд, эрчим хүчний сэргээгдэхийн төслүүд гээд олон ажлууд хийгдэж байгаа хэдий ч эрдэс баялгийн салбарын хамаарал өндөр хэвээрээ л байгаа. Иймд энэ хамаарлыг хэрхэн багасгах вэ? Тэр хүрээнд л бид энэ өөрчлөлтүүдийг хийхээс аргагүй нөхцөл байдал. Тэгэхээр чинь нэг хүсэж хийгээд байгаа юм биш шүү дээ. Шаардлага үүсээд л байгаа юм. Аль

болох эдийн засгийн хохирол багатай даван туулах л энэ цаг үеийн хариу арга хэмжээнүүдийг нь.

Б.Пүрэвдорж: Ажлын хэсэг хэн хариулах вэ?

Тогтвортой байдлын зөвлөлөөс асуулт асуусан хараат бус байж чадах уу гээд. Индрийн 3 дугаар микрофон.

Ж.Дэлгэрсайхан: Анар гишүүний асуултад хариулъя.

Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл Дэлгэрсайхан. Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл хуулиараа бие даасан ил тод бусдын нөлөөнд үл автах төсвийн тогтвортой байдлыг хангах, нийтийн ашиг сонирхлыг сонирхлыг хамгаалах гэсэн ийм хамтын удирдлага бүхий Улсын Их Хурлаас бүх гишүүд нь томилогддог.

Гишүүд дундаасаа даргаа сонгож үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллага. Хууль зүйн энэ статусынхаа хувьд бид харьцангуй бие даасан хараат бус ийм байдалтай байгаа гэж үздэг.

Дараагийн асуудал нь гол нь бидний хувьд тулгамдаж байгаа 2 гол асуудал байдаг. Энэ нь нэгдүгээрт бүтэц, зохион байгуулалт. Сая Анар гишүүн дурдлаа. Бүтэц зохион байгуулалтын хувьд бид Улсын Их Хурлаас томилогдсон 7 гишүүнтэй ажлын албатай судалгааны нэгжтэй байхаар ингэж зохион байгуулагдсан боловч ажлын алба маань Улсын Их Хурлын Тамгын газрын харьяанд байдаг бөгөөд томилгоо болон бусад зүйлс тэндээс шууд шалтгаалж байдаг. Манай төсөв мөн Улсын Их Хурлын Тамгын газрын харьяанд байдаг учраас төсвийн бие даасан ийм эрх мэдэл бидэнд байдаггүй гэсэн ийм онцлогтой байгаа.

Гурав дахь асуудал нь бол бид нар.

Б.Пүрэвдорж: Анар гишүүн тодруулъя.

Ч.Анар: Одоо энэ орж ирж байгаа хууль санаачлагчийн нэмэлт, өөрчлөлтийг бол дэмжиж байгаа. Гэхдээ төсвөө ингэж байнга өөрчилдөг асуудлуудыг хаасан зохицуулалт нь 2015 он дээр энэ Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 19.7 гэдэг заалтыг АН-ын Засгийн газрын АН-ынхан өөрчилчихсэн байгаа байхгүй юу. Их Хурлын нийт гишүүдийн 3-ны 2-оор үнэхээр улс оронд ноцтой нөхцөл байдал үүслээ, тусгай шаардлага үүслээ гэдэг зүйл заалтаар өөрчилсөн байсан боловч энэ заалтыг хасчихсан. Тэгэхээр одоо ингээд дураараа кноп цуглуулж байгаад л ер нь энэ Төсвийн тогтвортой байдлыг хуулийг өөрчлөөд тогтворгүй байдлын тухай хууль болгож байхгүй юу. Одоо энэ орж ирж байгаа заалт бол 2010 оны чиг үүрэг заалт руугаа оруулж ирж байгаа нь сайн. Гэхдээ бид нар удахгүй хаврын чуулганаар хаврын төсвөөр дахиад 26 дахь заалт дээрээ тухайн үеийн нөхцөл байдал геополитик хэцүүдлээ гээд буцаах эрсдэлтэй байгаа байхгүй юу. Энийг яагаад хийгээгүй юм бэ л гэж асуугаад байгаа юм.

Б.Пүрэвдорж: Энэ асуудал дээр мэргэжлийн хүний хувьд Хишигдэмбэрэлийн Тэмүүжин гишүүн хариулчихъя.

Х.Тэмүүжин: Тухайн үед нөгөө ҮХЦ дээр маргаан үүсээд Үндсэн хуульд заагдаагүй өндөр хувь тавьсан байна аа. Үндсэн хуульд бол Улсын Их Хурлаас

шийдвэр гаргахдаа тодорхой зүйлүүд дээр хувь тавьж Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт дээр гэх мэтчилнээр. Гэтэл Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль чинь хууль байна. Одоогоор Үндсэн хууль дээр органик хууль буюу хуулиас өөр форм шаардаж баталдаг тийм жишиг байхгүй байна гээд ҮХЦ дээр маргааныг тэгж шийдсэн учраас Улсын Их Хурлын тэдэн гишүүн гээд өндөрсгөсөн бо

Б.Пүрэвдорж: Анар гишүүн тодруулъя.

Ч.Анар: Тэгэхээр босго оноо өндөр байсан. ҮХЦ дээр унасан юм байна. Тэгвэл өөр эрх зүйн, хууль зүйн техникийн хувьд энийг байнга өөрчилдөг зохицуулалтыг өөрөөр хийх боломж байгаа юу, үгүй юу? Өөрөөр хийх боломж байх боломжтой л гэж хараад байгаа юм.

Хоёрдугаарт дахиад тэр нөгөө Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс дахиад тодруулах юм нь. Европын холбоо, Солонгос, сүүлд сонсоход Австрали бүх энэ төсвийг хяналт дор оруулж ирдэг Их Хурлын гишүүд нь дураараа улс төржсөн тойрог орон нутагтаа төсөв тавьдаггүй ээ.

Тэгэхээр энэ систем институт Монголд үүсэх бололцоо бий юу, шаардлага бий юу?

Б.Пүрэвдорж: Энхбаяр сайд хариулъя.

Ж.Энхбаяр: Улсын Их Хурлын онцгой бүрэн эрх, төсөв батлах бүх ард түмнийг төлөөлж сонгогдсон гишүүд төсөв Засгийн газрын өргөн барьсан төсөв дээр өөрчлөлт оруулах эрхтэй. Тодорхой тодорхой хязгаарын дотор. Тэгээд тэр бүрэн эрхэд халдах бололцоо байхгүй.

Хоёрдугаарт Засгийн газар гадаад орчин макро эдийн засгийн бүх төлөв байдал дэлхийн эдийн засгийн өсөлт бууралттай тооцоод Монгол Улсын эдийн засгийнхаа тохиргоог хийгээд Их Хуралдаа өргөн барилаа. Одоо Их Хурлын бүрэн эрх хэрэгжинэ. Их Хурал энэ дээрээ энэ өөрчлөлтийг хийх үү, хийхгүй юу. Энэ Засгийн газрын бодлогыг дэмжих үү, дэмжихгүй гэдэг дээрээ л байгаа. Нээлттэй хэлэлцээд л олонхоороо санал хураагаад ингээд явна. Цаашдаа ингэж явах нь ч зүйтэй. Тэрнээс хязгаарлаад, гишүүдийн эрхийг хаагаад тэр нөгөө талдаа их өндөр босго тавьж энэ хэлэлцүүлгийг хүндрүүлэх нь тийм зохистой зүйл биш. Өнгөрсөн хугацаанд янз янзаар л бид нар үзэцгээсэн. Тэгээд энэ нээлттэй байя.

Тавь дээр нэмэх нь нэгээрээ шийддэгээрээ шийдье.

Б.Пүрэвдорж: Анар гишүүн ээ яг энэ Засгийн газрын гишүүд нь бүгдээрээ Улсын Их Хурлаас томилогдож байгаа тохиолдолд энэ улсын Их Хурал руу орж ирж байгаа Засгийн газрын өргөн барьсан төсвийн төсөл чинь бас нэг талдаа гишүүн сайд нарын тойрогтоо хөрөнгө оруулалтыг тавих ийм давуу байдал бий болгоод байгаа юм аа.

Тийм учраас Их хурлын гишүүд энэ асуудлыг цэгцэлж ер нь энэ төсвийн хуваарилалтыг зөв болгох ийм бүрэн эрхтэй байдаг шүү гэдгийг хэлье.

Ингээд Батын Батбаатар гишүүн алга байна. Хүрэлбаатарын Баасанжаргал гишүүн алга байна. Лувсанбямбаагийн Мөнхбаясгалан гишүүн алга байна. Цэндийн

Баатархүү гишүүн алга байна. Бадамдоржийн Пунсалмаа гишүүн алга байна. Улсын Их Хурлын гишүүд хүмүүс гишүүдийн өмнүүр орж үг авчхаад яг үг хэлэх болохлоороо алга болчихдог байдлаа цэгцлэх нь хэрэгтэй. Бүлгийн дарга нар энэ дээрээ анхаараарай.

Отгоншарын Батнайрамдал гишүүн асуулт асууж, үг хэлнэ.

О.Батнайрамдал: Их Хурлын дэд даргад баярлалаа. 2026 оны төсвийн тодотгол, төсвийн тогтвортой байдлаа бид нар хэлэлцэж байна л даа. Төсвийн алдагдал нэг 1.4 их наяд уул нь нэг их их мөнгө биш. Оюу Толгойгоос олж байгаа орлоготой харьцуулах юм бол. Тэндээс Монголын 34 хувьд оногдох боломж нөхцөлөө авч үзэх юм бол. Дөнгөж өчигдөр Онтрэ ресурс буюу бидний 120 дугаар тогтоолоор Оюу Толгой бүлэг ордын стратегийн 2 лицензийг эзэмшдэг Онтрэ ХК-ийн толгой компани нэгэн мэдэгдэл гаргасан байна. Үр дагавраараа энэ чинь хэдэн тэрбум долларын ач холбогдол яригдана шүү дээ. Бид нарын ярьж байгаа төсвөөс том мөнгө яригдана гэсэн үг.

Энэ мэдэгдлээр бол Онтрэ компани өөрийн харьяалалд байгаа стратегийн ордод харьяалал бүхий Шивээ толгой, Жавхлант 2 лицензийг Оюу толгой ХК руу Оюу толгой компани руу шилжүүлэх процесс явахад шаардлагатай байгаа тэр татвараа төлж татварын тодорхойлолт авах ёстой байдаг. Яг энэ процесс явж байсан учраас тухайн үедээ Хянан шалгах түр хороог хүртэл байгуулсан. Тэгээд энд чуулгандаа бид нар сууж байгаад 120 дугаар тогтоолыг баталж Онтрэ дээр гуравдагч том гэрээ байгуулах ёстой гэдэг чиглэлийг Засгийн газар төгссөн. Гэтэл Онтрэгийн захирлын тэр гаргасан мэдээллээр бол 2026 оны 6 сард 3 сарын өмнө бид нарын хаврын чуулган бараг дуусаагүй үед Монголын татварын алба руу Онтрэ компаниас 24.3 тэрбум төгрөг татвар болгож шилжүүлсэн байна. Энийгээ тэгээд гадаадын веб сайтаас л олж мэдэж байгаа юм л даа. Энэ нэг зүгээр татвар төлчихсөн юм шиг сонсогдож байгаа боловч энэний үр дагавар нь маш том шүү дээ. Онтрэ дээр ид хэлцэл явж байгаа энэ үед тэр 2 лиценз шилжүүлэхэд ерөөсөө хоёрхон үйл ажиллагаа хийгдэх шаардлагатай.

Стратегийн ач холбогдол бүхий ордын лиценз Улсын Их Хурлын бүрэн эрхийг даваад шилжих процесс л явах гээд байсан шүү дээ. Гэтэл энийг Хянан шалгах Түр хороо гаргаж зогсоосон. Гэтэл гуравхан сарын өмнө Хянан шалгах хороо гараад Улсын Их Хурлын тогтоол батлуулаад Засгийн газарт чиглэл өгөөд Онтрэ 24.3 тэрбум төгрөгийг ОТ-н компани руу манай лицензийг шилжүүлэхэд татварын бодолтоо хийгээд ингээд өгчихлөө. Энэ яг юу болж байгаа юм бэ? Нөгөө 3 их наядын ноогдол ашиг авна гэсэн чинь он тэрийгээ тавиад туучхаж байгаа юм биш биз айн? Тэр татвар төлөлт яваад тэр татвар төлөгдөнө гэдэг бол бид нар татварын тодорхойлолт өгсөн өгөөгүй тэр лиценз шилжих гэж байна гэдгийг албан бусаар хүлээн зөвшөөрч байна гэж ойлгогдоно шүү дээ. Яагаад гэх юм бол Канадын тэр захиан дээрээ татвараа бид нар төлчихлөө тодорхойлолтоо аваад лиценз шилжүүлэхэд үйл ажиллагаа урагшаа ахиж байна гэдэг агуулгыг Канадын хөрөнгө оруулагчдаас Онтрэ ресурс өгчихсөн байна шүү дээ.

Тэгэхээр энийг татварын алба Монголын сангийн яам хариулах хэрэгтэй. Яагаад энэ татварын мөнгийг хүлээн зөвшөөрч байгаа юм бэ? 6 сард хийсэн байна. Энэ чинь 3 сарын хугацаанд энийг дансандаа ингээд байлгаад байж болох юм уу? Оюу толгой руу эсвэл тэр 2 лицензийг шилжүүлэхийг та нар нэг ёсондоо албан бусаар хүлээн зөвшөөрч байна гэж ойлгох уу? Эндээс гарах хариуцлагыг тэгээд хэн

хүлээх юм? Энэний үр дагавар хэдэн тэрбум доллароор яригдана шүү. Монголын 3 дахь том хөрөнгө оруулалтын гэрээ Онтрэ дээр хийгдэх гээд бид нар хүлээж байгаа яг энэ цаг мөчид таарч байгаа юм. Энэ дээр хариултаа аваад нэмж тодруулъя.

С.Бямбацогт: Сангийн сайд хариулъя.

З.Мэндсайхан: Батнайрамдал гишүүний асуултад хариулъя. Засгийн газар Онтрэгийн эзэмшдэг Жавхлант, Шивээ толгойн тусгай 2 эзэмшиж байгаа лиценз байгаа. Энэнийг ямар нэгэн байдлаар шилжүүлсэн үйлдэл хийгээгүй. Онтрэтэй ямар нэгэн Оюу толгойн хэлэлцээртэй холбоотойгоор Онтрэгээр барьцаалсан болон Засгийн газар Онтрэгийн талаар ямар нэгэн үүрэг хүлээгээгүй ээ. Тийм учраас Онтрэгийн энэ лиценз шилжүүлсэн асуудал огт байхгүй гэдгийг хариуцлагатайгаар хэлье.

6 сард тухайн компани лиценз шилжүүлэлтийн оногдох татвараа өөрөө тооцоод татварын дансанд 24.3 тэрбум төгрөгийг нь шилжүүлсэн. Энэ дээр Монгол Улсын татварын албанаас энийг тооцоолж нэхэмжлэх өгсөн асуудал огт байхгүй. Энэ татварын орлогыг та буцаа гэж хэлж байна лээ. Энэ ороод ирсэн, энийг яагаад бид шилжүүлээгүй вэ гэхээр Нэгдүгээрт Монгол Улсын Сангийн сайдын 2019 оны 302 дугаар тушаалаар баталсан журмын дагуу энэ хүсэлтээ гаргасан. Улсын Их Хурлаас Ерөнхий сайдын 72, 73 дугаар захирамжаар Онтрэгийн төрийн эзэмшлийн хувь хэмжээ нэгдүгээрт тодорхой болоогүй байгаа. ОТ-н зэс алтны бүлэг ордын 2015 оны техник эдийн засгийн үзүүлэлт болон 2021 оны нөөцийн тайлан бүлэг ордын хэмжээнд хийгдсэн бөгөөд Жавхлан-Шивээ гэдэг ашигт малтмалын зөвшөөрлийн эдийн засгийн үр ашгийн тооцоолол тусдаа хийгдээгүй. Жавхлан-Шивээ толгой ордын үнэлгээг татвар төлөгч талаар үндэслэлгүй хэт бага дүнгээр тооцож тусгай зөвшөөрөл шилжүүлэх гэрээ байгуулсан гэж үзсэн. Аргачлал журмын дагуу материалаа бүрдүүлээгүй ирүүлээгүй гэсэн үндэслэлээр Татварын албанаас ямар нэгэн тодорхойлолт өгөөгүй. Энэ бол Ашигт малтмалын хуулиараа лиценз шилжүүлсэн энэ тодорхойлолтоо аваад шилжих ёстой шүү дээ. Та маш сайн мэдэж байгаа. Ийм асуудлууд огт байхгүй гэдгийг хэлье.

Хоёрдугаарт тэр татварыг Монгол Улсын ААН-үүд татвар төлөхдөө зөвхөн татварын орлогын дансанд төвлөрүүлдэг. Түүнээс биш лиценз шилжүүлэлтийн данс гэж тусдаа данс байхгүй.

Тийм учраас татварын орлогын дансанд орж ирсэн тэр компанийн өөр бусад суутган тооцох ёстой татварт нь тооцоод л явж байгаа. Түүнээс биш юу гэдэг юм лиценз шилжүүлэхэд 24.3 тэрбум төгрөг шилжүүлсэн энэ нь тусдаа дансанд байж байдаг асуудал. Тэрийг нь бид нар шилжүүлэхгүй барьж байдаг ийм асуудал огт байхгүй гэдгээ хэлье.

С.Бямбацогт: Лхагвасүрэнгийн Соронзонболд гишүүн. Батнайрамдал гишүүн тод тодруулж асууя.

О.Батнайрамдал: Мэндсайхан сайдаа ойлгож байгаа. Гэхдээ энэ дээр нэг зүйлийг хэлье. Татвар Оюу толгой руу 2 лиценз шилжихэд Монголын шаардлагатай хууль нөхцөлд тааруулан лицензийг шилжүүлгийн татварыг төлөөд бид нар ахиц нэхэмжил гаргалаа гэдэг мэдээллийг Канадын хөрөнгийн бирж дээр хөрөнгө хөрөнгө оруулагчдаа өгсөн байна шүү. Тэгэхээр таны хэлсэнтэй чинь тэр нэг агуулга дүйцэхгүй л байна л даа.

Тийм учраас энэ 24.3 тэрбум төгрөг орж ирснийг бид нар хэрвээ буцаахгүй бол албан бусаар лиценз шилжүүлэг хүлээн зөвшөөрч байгаатай ялгаагүй агуулга уншигдаж байна гэсэн үг, хөрөнгө оруулагч талдаа. Тийм учраас энэний үр дагавар өөрөө том юм. Хэлцэлд нөлөөлнө өө.

Тийм учраас тэр 24.3 тэрбумыг буцааж шилжүүлэх ёстой шүү. Хэлцэл явж байгаа үеэр ийм хүлээн зөвшөөрч болохгүй байхгүй юу. Та өөрөө тэр Онтрэ ресурсын вебсайт дээр байгаа захиаг анхааралтай уншаад үзээрэй. Энэ нэлээн ач холбогдолтой л юм болно шүү дээ бас.

С.Бямбацогт: Мэндсайхан сайд хариулъя.

З.Мэндсайхан: Би маш тодорхой хариулж байна. Монгол Улсын Засгийн газрын байр суурийг танд тодорхой хэллээ. Өнөөдрийн үйлчилж байгаа Татварын хуулиараа лиценз шилжүүлгийн хураамжийг тусад нь татвар хураамжийг тусад нь авдаг тийм данс байхгүй. Татварын орлогын дагуу тэр хувь тэр компани өөрөө тооцоолоод ороод ирсэн. Монгол Улсын татварын алба ямар нэгэн нэхэмжлэл өгөөгүй гэдгийг би хэллээ. Энийг Засгийн газар энэ ОТ-н хэлэлцээртэй холбоотойгоор Онтрэг явуулах болон Онтрэтой холбоотой ямар нэгэн үүрэг хүлээгээгүй гэдгийг би хариуцлагатайгаар хэлье. Энд ямар нэгэн үр нөлөө байхгүй. Тэр компани юугаа тайлбарлаж юугаа гаргах нь би тэр тэр компанийн өмнөөс хариуцлага хүлээдэг нь ч биш.

С.Бямбацогт: Батнайрамдал гишүүн дахин тодруулъя.

О.Батнайрамдал: ОТ-н хэлцэл дээр би Сангийн сайд Мэндсайханыг түүхэн үүрэг гүйцэтгэсэн гэж бодож байгаа. Төсвөө оруулж ирэхдээ ОТ-оос 3 их наядын ноогдол ашиг авна гэдэг бол Мэндсайхан сайд таны үед хийгдэж байгаа том гавьяа шүү. Тэрийг би хариуцлагатайгаар хэлж чадна. Нөгөө талаасаа 24.3-хан тэрбум төгрөгийг ингээд буцаахгүйгээрээ бид нар ямар том үр дагавар луу орж ирэхээр та нар сайн тооцоолоорой. Яагаад гэвэл нөгөө талдаа бид нар лиценз шилжүүлгийн төлбөрийг татварыг төлчихлөө. Нэг алхам ахичихлаа гэдэг мэдээллийг гаргаад энэ чинь буцаад хэлцэл чинь асар том нөлөө үзүүлнэ шүү.

Тийм учраас би дахиад хариуцлагатайгаар хэлье. 24.3 тэрбум төгрөгийн татвар буцаад Онтрэ компанийн данс руу төрийн данснаас буцаж шилжих ёстой шүү. Энэ хэлэлцээрт нөлөөлбөл энэ чинь хэдэн их наядын үр дагавар яригдана шүү дээ.

Тийм учраас энийг зөв хийнэ гэж найдаж байна.

С.Бямбацогт: Үг хэлчихлээ, тийм үү? Лхагвасүрэнгийн Соронзонболд гишүүн асуулт асууя.

Л.Соронзонболд: Би ч урьд нь яг энэ асуултыг асуусан юм. Тэгэхдээ дахиад нэг тодруулан асуумаар байгаа юм аа. Энэ 2 дугаар зүйл дээр 6 дугаар зүйлийн 6.6 дахь хэсэг буюу 6.1.2-т заасан суурь тэнцлийн ашгийг Засгийн газрын өрийн үндсэн төлбөрийг төлж барагдуулахад зарцуулна гэдэг заалтыг хасаж байгаа. Тэгээд 6.1.2 дээр болохоор нөгөө тэнцвэржүүлсэн тэнцэл гээд оруулаад ирж байгаа шүү дээ. Тэгэхдээ тэр нь болохоор ДНБ-ний 2 хувиас илүүгүй алдагдалтай эсвэл ашигтай

байна гээд. Тэгэхээр өмнө нь болохоор энэ суурь тэнцлийн ашгийг болохоор бол энэ өрийг барагдуулахад илүү ашиглана гээд зээлээ төлөхтэй холбоотой зарцуулна л гэсэн ийм заалт байсан юм. Тэгээд энийг ингэж хасаад 6.1.2-оор ингэж өөрчилж байгаагийн гол яагаад ингэж өөрчилж байгаа юм гэж асуугаад байгаа байхгүй юу, нэгдүгээрт.

Хоёрдугаарт болохоор энэ нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийг дотоодын тэтгэврийн 2 хувиас илүүгүй ашигтай байж болохгүй юм шигээр тусгачихсан юм шиг ойлгогдоод байгаа юм. Энэ дээр тайлбар авах гээд байгаа юм. Энэ ашгийг нь заавал ингэж хязгаарлах хэрэг байгаа юм уу гээд байгаа юм.

С.Бямбацогт: Хариулъя. Энхбаяр сайд.

Ж.Энхбаяр: 6.1.2. хуучин заалт нь нэгдсэн төсвийн суурь тэнцэл нь тухайн жилийн ДНБ 2 буюу түүнээс дээш хувийн ашигтай байх. Шинэ заалт 2 хувиас илүүгүй алдагдалтай эсвэл ашигтай байх. Энэ 2023 онд гадаад зээл ашиглагдаагүй хуримтлагдсан үлдэгдэл 17.1 их наяд хүрээд өсөөд байсан юм. Өөрөөр хэлбэл тухайн үеийн төсвийн энэ хязгааруудаас болоод бид гадаад зээлийнхээ ашиглаж чаддаггүй. Энэ авсан зээлийнхээ эх үүсвэрт бид нар хүү төлж байсан. Тэгэхээр гадаад зээлийн ашиглалтыг нэмэгдүүлэх хүрээнд уг зээлийн ашиглалтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор суурь зарлага, суурь тэнцэл гэсэн 2 үзүүлэлтийг нэмээд Тогтвортой байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулснаар сүүлийн 2 жилд зээлийн ашиглалт эрс сайжирч ялангуяа өнгөрсөн хавар том төслүүдээ бид нар Эрдэнэбүрэнгийн УЦС, Алтанширээгийн нефтийн асуудлыг шийдсэнтэй холбоотойгоор энэ зээлийн ашиглалт эрс сайжраад ирж байгаа юм. Ингэснээр ирэх жилүүдэд юу үүсэх вэ гэвэл гадаад зээл ашиглах тал дээр ямар нэгэн дарамт ирэхгүй. Иймд энэ уг зохицуулалтыг өөрчлөөд 2024 оноос өмнө мөрдөж байсан тусгай шаардлага руугаа шилжчихье ээ. Одоо тэр өөрчлөлт бол үүргээ гүйцэтгэсэн гэж үзээд 2024 оноос мөрдөж байсан хууль руугаа шилжинэ. Одоо яг энэ дээр Тэмүүлэн гишүүн яг энэ асуудлыг хөндөж нэр бүхий 10 гишүүний хамт энэ хуулийн төслийг өргөн барьсан. Иймд хамтраад хэлэлцээд нэгтгээд явъя гэдэг дээр санал нэгдээд ингээд өргөн бариад явж байна аа. Ажлын хэсэг нэмээд тэр 2 хувь дээрээ заавал 2 хувь ашигтай байх асуудлаар хязгаарлаж байгаа. 3, 4, 5 яагаад байж болохгүй гэж. Энийгээ тайлбарлаадхаач.

С.Бямбацогт: Хэн хариу хариулах вэ? 4 дүгээр микрофон. Одоо санал хураалттай шүү гишүүд ээ. Танхимдаа цуглая. Санал хураалт явуулна.

Б.Мөнх-Эрдэнэ: Эдийн засгийн яам, Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Мөнх-Эрдэнэ. Зарчмын хувьд яг 2024 онд орсон өөрчлөлтийг буцааж байгаа л гэсэн үг. Тэгэхээр нөгөө таны асууж байгаа бичилтийн хувьд бол нийт тэнцэл маань эсвэл ашигтай байх ёстой хэрвээ алдагдалтай гарахаар бол 2 хувиас хэтрэхгүйгээр алдагдалтай байх ёстой гэсэн ийм л агуулгатай заалт юм байгаа.

Дээрээс нь тэр суурь тэнцлийн ашгаар гадаад өр зээлийг төлөх ёстой гэсэн заалт бол нөгөө техникийнхээ хувьд бид нар хууль дээрх суурь тэнцэл суурь зардал гэсэн ойлголтоо арилгачхаж байгаа учраас түүнийгээ дагуулж л арилгаж байгаа. Түүнээс зарчим бодлогын хувьд түүнээс ухарсан зүйл байхгүй ээ.

С.Бямбацогт: Гишүүд Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын санал, дүгнэлттэй холбогдуулж асуулт, асууж хариулт авч дууслаа. Санал хураалтууд явуулна аа.

Эхний асуудлаасаа эхлээд хураачих уу? Гишүүдийг танхимдаа хүрэлцэн ирэхийг урья. Урьж байна. Гишүүд одоо Төсвийн болон эдийн засгийн байнгын хорооноос санал хураалгахаар бэлтгэсэн зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулна. Зарчмын зөрөөтэй саналыг тайлбарлаж түүнийг дэмжсэн эсрэг байр суурьтай намын бүлгийг төлөөлж мөн аль нэг нам эвслийн бүлэгт харьяалагдаагүй тус бүр 2 хүртэл гишүүн үг хэлж болно. Зарчмын зөрүүтэй 7 санал байгаа. Гишүүд санал хураалтдаа бэлтгэе ээ.

2 бүлгийн дарга МАН-ын бүлгийн дарга Батжаргал дарга, АН-ын бүлгийн дарга Цогтгэрэл дарга өөрсдөө чуулганы хуралдаандаа ирье. Мөн гишүүдийнхээ ирцийг бүрдүүлэе ээ. Ардын намын Бүлгийн дэд дарга нар Ариунзаяа дарга байна, Отгонбаяр дарга байна, Болормаа дарга байна, Батсүмбэрэл дарга байна. АН-ын бүлгийн дэд дарга Тэмүүжин дарга байна, Жаргалан дарга байна, Лодойсамбуу дарга байна. Гишүүдийнхээ ирцийг бүрдүүлнэ ээ. Бүлгийн дарга, дэд дарга нар. Хэлсэн хэлсэн Лодойсамбуу дарга гээд хэлсэн шүү. Ирцээ бүрдүүлээ Лодой дарга.

Ирц бүртгэлийн санал хураалт явуулъя. Батшугар сайд суугаарай. Сайд нар хуралдаа суугаарай. Батшугар сайд байна. Бат-Амгалан сайд алга, Аубакир сайд алга. Дамдинням сайд алга. Дамдинням сайдад нөгөө шатахуунтай холбоотой асуудлаар жагсаал хийж байгаа иргэдтэй уулзаж байгаа. Дэлгэрсайхан сайд. Ирц бүртгэлийн санал хураалт явуулъя.

Гишүүд энэ Цогтбаатар гишүүн Даваагийн, Баатаржавын Мөнхсоёл гишүүд гараад явчихлаа. Наашаа ороорой. Ирц бүртгэлийн санал хураалт.

Санал хураалт. Татгалзсан гарч байгаа 45 гишүүнээс Пүрэвдаваа гишүүн байна. Даваагийн Цогтбаатар гишүүн байгаа. Жадамбын Энхбаяр гишүүн байна. Бусад гишүүд энэ татгалзсан гарч байгаа гишүүд ажлаа хийнэ. Чуулган танхимдаа хүрэлцэн ирнэ. Мөнхбаясгалан гишүүн, Цэнгүүн гишүүн, Ганбаатар гишүүн, Анар гишүүд орж ирлээ. Эрдэнэбүрэн гишүүн орж ирсэн байна. Бусад гишүүд татгалзсан гарч байгаа гишүүд танхимдаа хүрэлцэн ирнэ ээ. Энэ чуулганы хуралдаан улс даяараа нээлттэй явж байгаа. Энэ татгалзсан гишүүд ажлаа хийхгүй байгаа гишүүд гэж ойлгоорой. Дахиад нэг ирц бүртгэлийн санал хураалт явуулчихъя.

Тэгээд яг тэр үлдсэн гишүүд үндсэндээ чуулганы хуралдаандаа суухгүй, ирцдээ орчхоод санал хураалтдаа оролцохгүй, ард түмнээ төлөөлөх бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхгүй байгаа гишүүд гэж ойлгож болно оо. Сая сүүлд орж ирсэн гишүүд хуруугаа уншуулчихаарай. Батчимэг гишүүн, Алтаншагай гишүүн.

Ирц бүртгэлийн санал хураалт.

Наранбаяр гишүүн, Жангабыл гишүүн, Зулпхар гишүүн, Мөнхсоёл, Лодойсамбуу гишүүн нар байна. Бусад гишүүд.

Санал хураалт явуулъя. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгтгэсэн төслийн талаар Төсвийн болон зөрүүтэй саналын томъёолол.

Хамтарсан Байнгын хорооны дэмжсэн санал:

1.Нэгдсэн төсөл. Нэгтгэсэн төслийн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.1.10, 12.1.11 дэх заалт нэмэхээр тусгагдсан 1 дүгээр зүйлийг хасах.

Санал гаргасан ажлын хэсэг. Улсын Их Хурлын гишүүн Наранбаатар, Ариунзаяа, Батболд, Булгантуяа, Болормаа, Жангабыл, Жаргалсайхан, Заяабал, Наранбаяр, Пүрэвдаваа, Сайнзориг, Да.Цогтбаатар, Чинбүрэн цаашид ажлын хэсэг гэх дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя.

96 гишүүн оролцсоноос 62 гишүүн буюу 64 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

2.Нэгтгэсэн төслийн хуулийг дагаж мөрдөх хугацааг тусгасан 3 дугаар зүйлийг тус тус хасах санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Уучлаарай энэ санал хураалтыг хүчингүй болгоё чиглэл авъя. Наранбаатар Төсвийн байнгын хороон дарга.

Н.Наранбаатар: Энэ 2 дахь санал хураалт дээр чиглэл авч гүйцээн боловсруулах чиглэл авъя аа.

С.Бямбацогт: Саяын уншсан томъёолол 2 дахь санал хураалтыг гүйцээн боловсруулалт чиглэл өгч байна аа. Хамтарсан байнгын хороонд.

3.Нэгтгэсэн төслийн талаар гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал дэмжигдсэнтэй уялдуулан холбогдох зүйл заалтын дугаарлалтыг нийцүүлэн өөрчлөх, мөн хууль санаачлагчдын өргөн мэдүүлсэн төсөлд тусгагдаж нэгтгэсэн төсөлд давхардсан зохицуулалтыг нэг зүйл болгон нэгтгэж хуулийн техникийн засварыг хийх. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 96 гишүүн орсноос 64 гишүүн буюу 66.7 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

С.Бямбацогт: Энэ татгалзсан гарч байгаа 32 гишүүн чуулганы хуралдаандаа хүрэлцэн ирээрэй. Татгалзсан Цогтбаатар гишүүн, Цэнгүүн гишүүн, Шижир гишүүн байгаа юм байна. Бусад 29 гишүүн. Би бусдыг нь хэлж байна.

Хамтарсан Байнгын хорооны дэмжээгүй санал:

1.Нэгтгэсэн төслийн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн зарим заалтыг өөрчлөн найруулахаар тусгасан 1 дүгээр зүйлийн нэг дэх заалт буюу 6.1.2 дахь заалтын ДНБ-ий 2 хувиас илүүгүй алдагдалтай гэснийг ДНБ-ий 3 хувиас илүүгүй алдагдалтай гэж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

2.Нэгтгэсэн төслийн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн зарим заалтыг өөрчлөн найруулахад тусгасан 1 дүгээр зүйлийн нэг дэх заалт буюу 6.1.3 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“6.1.3.Тухайн жилийн нэгдсэн. Төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь нь тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий дундаж өсөлтөөс хэтрэхгүй байх” Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Лувсанжамц гишүүн. Санал гаргасан гишүүн.

Г.Лувсанжамц: Сайн байцгаана уу? Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль дээр энэ заалтыг оруулж байгаа шалтгаан нь бол Засгийн газраас өргөн барьсан дээр тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь нь тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлт гэж байгаа юм. Эсвэл өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн дунджийн аль ихээс хэтрэхгүй гэж байгаа юм. Тэгэхээр энэ эхнийх дээр гарч ирсэн тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлт гэдэг чинь бид нар энэ төсвийнхөө зарлагыг ярьж байхад энэ тоо гарахгүй байна гэсэн үг. Тэгэхээр тооцоолж тавина гэсэн үг. Тооцоолж тавихаар өндрөөр ч тавьж болно, багаар ч тавьж болно.

Тэгэхээр энийг өмнөх 12 дараалсан жилийн дунджаар эрдэс баялгийн бус салбараар гэж тавьснаараа бид нар төсөвт анхаарахгүй урсгал зардал тэлэхгүй байх энэ зүйлийг зохицуулалтыг илүү тодорхой болгож өгч байгаа тийм зорилготой заалт байгаа. Та бүхэн маань энэ саналыг дэмжихгүй байхыг хүсье ээ.

С.Бямбацогт: Гишүүд санал хураалттай холбогдуулан саналын томьёололтой холбогдож урьдчилан нэрсээ ирүүлэх ёстой. Урьдчилан нэрсээ ирүүлсний дагуу үг хэлэх боломжтой. Одоо саналаа тайлбарлаж үг хэлэх боломж дэг байхгүй. Дэгийн хуулиа үзээрэй. Тийм сая би Дэгийн хуулиа зөрчөөд сая Лувсанжамц гишүүнд үг өгсөн байна. Одоо бол үг хэлэх эрхтэй гишүүн Анар гишүүн нөгөөдөх нь хэн байлаа? Эрдэнэбат гишүүн 2 л тухайн санал дээрээ саналаа тайлбарлаж үг хэлэх боломжтой бусад гишүүд боломжгүй юм байна шүү. Урьдчилаад авчихсан шүү дээ нэрсийг нь.

Одоо саяын саналаар санал хураалт явуулъя. 2 дахь санал хураалт байхаа энэ чинь. Сая саналын томьёоллыг би уншихсан тийм ээ? Тэгээд хамтарсан Байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор сая уншсан томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 95 гишүүн оролцсоноос 32 гишүүн буюу, 33 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй ээ. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураасан сая. Тэгээд дэмжсэн бол хамтарсан Байнгын хорооны санал дэмжигдэнэ гэсэн үг. Дэмжээгүй учраас гишүүний санал дэмжигдэж байна аа.

Дараагийн санал хураалт.

Нэгтгэсэн төслийн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн зарим хэсэг, заалтыг хүчингүй болгохоор тусгасан 2 дугаар зүйлийн 7.5 дахь хэсэг гэснийг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан, Лувсанжамц. Хамтарсан Байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 95 гишүүн оролцсоноос 48 гишүүн буюу 50.5 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

4.Нэгтгэсэн төслийн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн зарим хэсэг, заалтыг хүчингүй болгохоор тусгасан 2 дугаар зүйлийн “19 дүгээр зүйлийн 19.9 дэх хэсгийг хасах”. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан.

Хамтарсан байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя аа.

Санал хураалтад 95 гишүүн оролцсоноос 51 гишүүн буюу 53.7 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

Зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулж дууслаа.

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороонд шилжүүллээ.

Саяын саналууд дээрээ Төсвийн байнгын хороо, Эдийн засгийн байнгын хороо хамтарсан Байнгын хороо энийгээ нэг эцсийн хэлэлцүүлэгт дахиж яриарай 3-ны 2-оор босгох боломж байж байгаа санал гаргасан гишүүд саналаа татаж авах бололцоо байгаа шүү.

17.43 цаг

Дараагийн асуудалдаа оръё.

Нэг дэх асуудал буюу “Аж үйлдвэр болон худалдаан дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 81 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг соёрхон батлах асуудал санал хураалтаар үргэлжлэв.

Байнгын “Аж үйлдвэр болон худалдаа дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 81 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах асуудлаар санал хураалт явуулна.

Байнгын хорооны саналаар санал хураалт явуулна. Гишүүд санал. Хураалтад бэлтгэе.

Энэ санал хураалт нөгөө 64-өөр батлагдах ёстой шүү дээ. Нийт гишүүдийн олонхоор. Тийм болохоор гишүүд хуралдаандаа идэвхтэй оролцъё. Бэлэн бус байгаа. Алтангэрэл гишүүн, Амарсайхан гишүүн, Амгаланбаатар гишүүн, Баасанжаргал гишүүн, Батбаатар гишүүн, Батболд гишүүн, Батсуурь гишүүн, Батчимэг гишүүн, Батшугар сайд хуруугаа уншуулаарай. Бямбасүрэн гишүүн, Галбадрах гишүүн, Ганбаатар Гомбын Ганбаатар гишүүн, С.Ганбаатар гишүүн хуруугаа уншуулаарай, Ганбат гишүүн, Ганхуяг гишүүн, Дэлгэрсайхан сайд, Золжаргал гишүүн, Зулпхар гишүүн хуруугаа уншуулаарай, Мандхай гишүүн хуруугаа уншуулаарай, Мөнхбат гишүүн, Тулга гишүүн, Нарантуяа-Нара гишүүн, Очирбат гишүүн, Пунсалмаа гишүүн, Пүрэвдорж гишүүн хуруугаа уншуулаарай,

Сэддорж гишүүн, Түвшин гишүүн, Цогтгэрэл гишүүн, Чинбүрэн гишүүд санал хураалтдаа бэлтгэе. Чуулганы танхимдаа хүрэлцэн ирье. Одоо ирц бүртгэлийн санал хураалт явуулчихъя. Ирц бүртгэлийн санал хураалт.

Гишүүд анхааралтай байя. Мэндсайхан сайд. Ариунзаяа дарга сандалдаа суудалдаа суугаарай. Ирц бүртгэлийн санал хураалт. Татгалзсан гарч байгаа 26 гишүүн чуулганы танхимдаа хүрэлцэн ирье, ажлаа хийе, ирцдээ орчхоод гараад алга болчихдог, ажлаа хийхгүй, ард түмнийг төлөөлөх үүргээ биелүүлдэггүй байж таарахгүй ээ. Татгалзсан дээр гарч байгаа энийг олон нийт харж байгаа хэвлэл мэдээллийнхэн гаргаж байгаа байх цаашаагаа.

Саналын томъёоллыг уншиж танилцуулъя. “Аж үйлдвэр болон худалдаан дахь хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 81 дүгээр конвенцыг соёрхон баталъя гэсэн саналын томъёоллоор санал хураалт явуулъя.

Ганбаатар гишүүн горимын санал.

С.Ганбаатар: Энэ 10 гаран жил ярьж байгаа юм шүү. Би дэмжиж байгаа юм тэгээд энэ би анзаарсангүй дэмжиж байгаа шүү. Санал хураалтыг хүчингүй болгоод дахиад дэмжээд өгөөч.

С.Бямбацогт: Ганбаатар гишүүний гаргасан санал хураалтыг хүчингүй болгох горимын саналыг дэмжье гэсэн томъёолол санал хураалт явуулъя.

95 гишүүнээс 66 гишүүн буюу 69 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Сая саналын томъёоллыг уншиж танилцуулсан. Одоо эцэслэн батлах санал хураалт явуулъя. 64-өөс дээш батлагдана шүү гишүүд ээ.

Санал хураалтад 95 гишүүн орсноос 66 гишүүн буюу 69 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

Улсын Их Хурлын нийт гишүүдийн олонх дэмжсэн тул Конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн баталсанд тооцлоо. Улсын Их Хурлын гишүүд, ажлын хэсэг, Тамгын газрынханд баярлалаа.

Дараагийн санал хураалт.

Хоёр дахь асуудал буюу “Хөдөө аж ахуй дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 129 дүгээр конвенцыг соёрхон батлах асуудал санал хураалтаар үргэлжлэв.

“Хөдөө аж ахуй дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай” Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын 129 дүгээр конвенцыг соёрхон баталъя гэсэн саналын томъёоллоор санал хураалт явуулъя.

Гишүүд санал хураалтад бэлтгэе. Гишүүд хуруугаа уншуулж санал хураалтад бэлдсэн үү? Санал хураалт явуулъя.

Хөдөө аж ахуй дахь Хөдөлмөрийн хяналтын тухай олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 129 дүгээр конвенцыг соёрхон баталъя гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

95 гишүүнээс 67 гишүүн буюу 70 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ. Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонх дэмжсэн тул Конвенц соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн баталсанд тооцлоо. Улсын Их Хурлын гишүүд, Тамгын газар, ажлын хэсэгт талархлаа илэрхийлье ээ.

Дараагийн асуудал.

Гурав.Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн П.Сайнзориг нарын 28 гишүүн 2026.06.12-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг үзэл төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжих эсэх санал хураалт явуулна. Гишүүд санал хураалтад бэлтгэе.

Санал хураалт явуулъя.

Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя аа. 95 гишүүнээс 67 буюу 70 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Хамт өргөн мэдүүлсэн:

Төсвийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя аа. 95 гишүүнээс 66 гишүүн буюу 69 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

3.Төрийн хэмнэлтийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор. Санал хураалт явуулъя. 95-аас 67 буюу 70 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

4.Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёолол санал хураалт явуулъя аа. 95-аас 64 буюу 67 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

5.Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя аа. 95-аас 65 буюу 68 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

6.Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор.

Санал хураалт явуулъя аа. 95-аас 65 буюу 68 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

7.Хуулийн зарим хэсэг хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 95-аас 64 гишүүн буюу 67 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг санал хураалтад оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн тул төслүүдийг анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороонд шилжүүллээ.

Энэ дээр ажлын хэсэг байгуулна. Энэ төрийн худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийг Их Хурлаар шинэчлэн батлах гэж маш олон жил олон удаа оролцсон. Энийг энэ намрын чуулганы хугацаанд яаралтай хэлэлцэн батлах ёстой. Төрийн худалдан авалт гэдэг бол үндэсний ААН-үүд хувийн хэвшлийн хөлд оруулах гол хөшүүрэг. Энэ төрийн худалдан авалт, хөрөнгө оруулалтын цаад талд олон үндэсний компаниуд олон. жижиг дунд бизнес эрхлэгчид ажилтай орлоготой байж ажлын байр бий болгож татвар төлж төсвийн орлого бүрдүүлдэг.

Тийм учраас энэ томоохон шинэчлэл хийх ёстой. Энэ өргөн барьсан хуулиар сая гишүүд ярьж байхад ялангуяа сургуулийн үдийн хоол зэрэг хөтөлбөрт жижиг орон нутгийн ААН-үүд оролцох бололцоо боломжийг нээж өгсөн байна. Мөн хямд үнэтэй Эрээний Хятадын чанаргүй бараа бүтээгдэхүүн шахдаг энэ асуудлыг цэгцлэх асуудлыг оруулж ирсэн байна. Хямд үнэ санал болгоод чанаргүй ажил хийдэг хямд үнээр тендерт өрсөлдчихөөд нөгөө өрсөлдөгч компаниа шантаажилж мөнгө авдаг энэ асуудлыг цэгцлэх асуудал оруулж ирсэн байна. Тийм болохоор нэлээн чухал хуулийн төсөл гэж үзэж байгаа. Төсвийн мөнгө уйлдаггүй ч худлаа. Тэгээд үр ашиггүй, бодлогогүй зүйлд үрэн таран хийдэг төгрөг бүрийн цаана татвар төлөгчдийн хөлс нулимс байж байгаа.

Тийм учраас бид энэ илүү анхаарах ёстой хэдэн төгрөгөөр ямар үр дүн гаргав яг юу худалдан авав гэдгээс илүү ямар үр дүн гаргав гэдгийг хэмждэг байх ёстой. Мөн гоё гоё том том төслүүдийн ард талд нь өндөр үнэтэй, өндөр өртөгтэй, төсөвт өртөг нь байнга нэмэгддэг энэ асуудлыг цэгцлэх, шийдэх ёстой. Тийм болохоор энэ бүхэнд бид анхаарч энэ үндэсний компаниудаа үндэсний ААН-үүдээ ялангуяа ЖДҮ-лэгчдээ дэмжсэн ийм иргэддээ үндэсний компаниуддаа ээлтэй хууль батлах ёстой шүү. Энэ дээр ажлын хэсэг анхаарч ажиллах ёстойг сануулъя аа.

16.50 цаг

Дараагийн асуудалдаа оръё.

Төсвийн тодотгол дагасан төсвийн тодотголтой хамааралтай хуулиудын 3 дахь, 4 дэх хэлэлцүүлгүүд явагдана аа.

Төсвийн тухай хуулийг цаг алдахгүй хэлэлцэж батлах ёстой байгаа. Энэ нэлээн олон санал хураалттай. Өнөөдөр үүнийгээ хэлэлцэж дуусна аа. Тэгж байж 11 сарын 1-нд бид нар төсвийн тодотгол батлагдсан төсвийн тодотголоор хэлэлцэх

шийдэх ёстой асуудлууд шийдэгдэж эхэлнэ шүү гэдгийг гишүүддээ хэлье. Тийм болохоор чуулганы хуралдаандаа идэвхтэй оролцохыг хүсье.

Санал хураалтууд 60 орчим санал хураалт байгаа. Санал хураалтдаа гишүүдийг идэвхтэй оролцох ёстой шүү гэдгийг сануулъя.

Тав.Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Монгол Улсын Их Хулын тогтоолын төслүүд /Засгийн газар 2026.08.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/

Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоолын төслүүдийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулна.

Төслүүдийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулсан талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Баатаржавын Мөнхсоёл танилцуулна аа. Таныг индэрт урьж байна.

Б.Мөнхсоёл: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас 2026 оны 8 дугаар сарын 20-ны өдөр Улсын Их Хуралд Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийн хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийг Улсын Их Хурлын 2026 оны 9 дүгээр сарын 25-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар явуулж анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороо болон холбогдох Байнгын хороодод шилжүүлсэн.

Төсвийн байнгын хорооны 2026 оны 10 дугаар сарын 2-ны өдрийн хуралдаанаар Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийн анхны хэлэлцүүлгийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.10 дахь хэсэгт заасны дагуу явуулж, дараах санал, дүгнэлтийг гарган та бүхэнд танилцуулж байна аа.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.2 дахь хэсэгт заасны дагуу Улсын Их Хурлын даргын 2026 оны 330 дугаар захирамжаар Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийг Байнгын хороо болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл хангах, санал, дүгнэлтийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Наранбаатараар ахлуулан Улсын Их Хурлын 13 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байгуулан ажиллуулсан. Уг ажлын хэсгийн гишүүд тодорхой салбар чиглэлийг хариуцан хуваагдаж тухайн салбарын асуудал эрхэлсэн төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын төсвийн тодотголд тусгагдсан төсвийн төслийн тооцооллыг судалж, дэд ажлын хэсэг бүрийн гаргасан санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн, олонхын саналаар шийдвэрлэж, дэмжигдсэн саналуудыг Төсвийн байнгын хорооны хуралдаанд танилцуулсан.

Дээрх ажлын хэсгээс Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулиар Засгийн газар нь төрийн өмчийн бүрэн бүтэн байдлыг Улсын Их Хурлын өмнө хариуцах бөгөөд төрийн өмчит хуулийн этгээдийг байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах тухай шийдвэр гаргах түүний дүрмийг батлах бүрэн эрхтэй байх тул Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.5-д заасан орлого төвлөрүүлэгч хуулийн этгээдийг нэрлэн заасан зохицуулалт буюу Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл гэснийг хасах, Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөлд тусгасан. Үнэт цаасыг анхдагч зээлийн үе шатыг дамжуулахгүй шууд 2 догч зах зээлд арилжаалах эрх олгох зохицуулалт нь Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд зааснаар анхдагч болон хоёрдогч зах зээлийн ойлголт, тэдгээрийн дараалал Санхүүгийн зохицуулах хорооны хяналт зөвшөөрлийн тогтолцоотой зөрчих нөхцөл байдал бий болох бөгөөд хувьцаа эзэмшигчийн эрх ашгийг хамгаалах мэдээллийн ил тод байдлыг хангах, зах зээлийн оролцогчдод ижил тэгш түвшний шаардлага тавих, хяналт хариуцлагын зарчмыг сулруулах эрдэлтэй байх тул уг хуулийн төслийг хууль санаачлагчид буцаах Монгол Улсын Загийн газарт чиглэл өгөх тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөлд тусган Засгийн газрын эзэмшлийн хөрөнгө оруулалтын сангийн эрх зүйн статус түүний байгууллага болон төрийн эзэмшлийн хувьцааг эзэмших эрх зүйн үндэслэл хувьцааг шилжүүлсний дараах өмчлөл хувьцаа эзэмшигчийн эрхийг хэрэгжүүлэх субъект хөрөнгийг захиран зарцуулах эрх хэмжээ зэрэг асуудал нь тодорхойгүй байх тул эдгээр харилцааг холбогдох хууль тогтоомжид нийцүүлж, нарийвчлан зохицуулах шаардлагатай гэж үзэн төсвийг хууль санаачлагчид буцаах зэрэг саналууд гарсан.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлд заасны дагуу Хүний хөгжил, нийгмийн бодлогын байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд цэргийн алба хаасны суурь тэтгэвэр, тэтгэмж олгох хугацааг 2026 оны 11 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хэрэгжүүлэхтэй холбоотой хуулийн төслүүдийг ахмадуудын тэтгэврийг нэмэгдүүлж, нийгмийн баталгааг хангах хүрээнд ахмад настнуудын суурь тэтгэвэр үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний тэтгэвэр тэтгэмж олгох хугацааг 2026 оны 11 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хэрэгжүүлэхтэй холбоотой хуулийн төслүүдийг Эдийн засгийн байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд ТӨК-ийн засаглал, ил тод байдал, зах зээлийн үнэлгээг сайжруулж хөрөнгийн зах зээлийг идэвхжүүлэх урт хугацааны хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх зорилгоор боловсруулсан хуулийн төслүүдийг хэлэлцсэн талаарх санал, дүгнэлтийг Төсвийн байнгын хороонд ирүүлснийг танилцуулсан болно оо.

Төсвийн байнгын хороо Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.10 дахь хэсэгт заасны дагуу хуулийн төслийг зүйл бүрээр болон ажлын хэсэг Улсын Их Хурлын гишүүдээс ирүүлсэн зарчмын зөрүүтэй саналуудыг нэг бүрчлэн хэлэлцэн санал хураалт явуулж, олонхын санал авсан аваагүйгээр нь бүлэглэн томьёолж зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллыг анхны хэлэлцүүлэг явуулсан талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийн хамт та бүхэнд хүргүүлсэн болно.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын 2026 оны тэтгэврийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд

нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Цэргийн албан хаагч тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр тэтгэмж төлбөрийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай Монгол Улсын тогтоолын төслүүдийг анхны хэлэлцүүлэг явуулсан талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал дүгнэлт зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье.

Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

С.Бямбацогт: Мөнхсоёл гишүүнд баярлалаа.

Ажлын хэсгийг танилцуулъя. Загджавын Мэндсайхан Сангийн сайд, Түндэвийн Жамбаажамц СЗХ-ны дарга, Мижиддоржийн Санжаадорж Сангийн яамны ТНБД, Батхишигийн Мөнх-Эрдэнэ Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга, Жамьяншаравын Дэлгэржаргал Сангийн яамны Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга, Солонгын Тулга Сангийн яамны Санхүүгийн бодлогын газрын дарга Лувсанвандангийн Ичинноров Сангийн яамны Санхүү төсвийн судалгааны газрын дарга, Зоригтбаатарын Энхболд Сангийн яамны Хууль эрх зүйн газрын дарга, Ванчингийн Рэнцэнханд Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Нийгмийн даатгалын хуримтлалын сангийн бодлогын газрын дарга, Юрагийн Отгонбилиг Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны яам Халамжийн бодлогын газрын дарга, Басангийн Батжаргал НДЕГ-ын дарга, Цэвээнжавын Зоригтбат “Чингис хаан Баялгийн сан нэгдэл” санхүүгийн нэгдсэн удирдлагын газрын дарга, Дансрангийн Лхамжав “Чингис хаан Баялгийн сан нэгдэл” компанийн Хууль, хүний нөөцийн газрын дарга, Ганболдын Бадрах ЭТТ компанийн Санхүү хөрөнгө оруулалтын газрын захирал ийм ажлын хэсэг хүрэлцэн ирсэн байна.

Ажлын хэсгийн гишүүд Улсын Их Хуралд хүндэтгэлтэй хандаж Улсын Их Хурлын гишүүдийн асуусан асуултад бүрэн гүйцэд, үнэн зөв хариулах үүрэгтэй. Худлаа мэдээлэл өгч болохгүй гэдгийг сануулъя аа.

Улсын Их Хурлын гишүүд Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан урьдчилан ирүүлсэн нэрсийн дагуу асуулт асууна аа. Одсүрэнгийн Номинчимэг гишүүн асуултаа асууя.

О.Номинчимэг: Энэ төсөв дагасан хууль, төсөв дагасан хууль дээр бид нар нарийн харахгүй бол энэ Засгийн газар нь ч гэсэн, Улсын Их Хурал нь ч гэсэн ер нь ху хуулиа биелүүлж ажиллах нь ер нь сулраад байна. Тэгээд яах вэ? Ажлын хэсэг бас энийг анхаарч үзээд анзаараад төслийг нь хууль санаачлагчид буцаахаар

оруулаад ирчихсэн байна. Тэрийг нь дэмжиж байна. Энэ 2025 оны зун Улсын Их Хурлаас Хууль тогтоомжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. Энэ ажлыг би ахалж ажилласан юм. Тэгээд энэ дээр явж байгаа концепцын нэг гол асуудал бол энэ төсөв дагуулаад төсөвт ямар ч хамаагүй хууль тогтоол оруулж ирээд бүтэн хэлэлцүүлэг байхгүй, үзэл баримтлал байхгүй төсөв ярьж байгаа нэрээр ард нь ингээд чимээгүйхэн явчихдаг асуудлыг таслан зогсоох ёстой. Энэ чинь өөрөө ингээд манай хууль, эрх зүйн тогтолцоонд гажиг үүсгээд систем эвдлээд байгаа юм байна гэдэг дүгнэлтээр төсөв дагасан хуульд хязгаарлалт тавьсан. Тухайн төсвийн тодотгол болон төсөвтэй ямар нэгэн байдлаар холбогдохгүй, тооцоололд орохгүй зүйлийг төсөв дагуулж хууль өргөн барихыг хориглосон. Энийг Засгийн газар хэрэгжүүлж ажиллахгүй байна.

Энийг өргөн барихад нь Улсын Их Хурал хянаж ажиллахгүй байна. Тэгээд бид нар өөрсдөө хууль тогтоогч нар хууль хэрэгжүүлэгч нар гэхээд Улсын Их Хурал Засгийн газар нь хуулиа хэрэгжүүлэхгүй байвал яаж ард иргэдээсээ хуулиа хэрэгжүүлээч бүх нийтээрээ гэж шахаж шаардаж чадах юм бэ? Ийм энгийн юмыг ийм чухал юм хэлэлцэж байх үед ингээд шургуулаад шургуулаад юу нь мэдэгдэхгүй хэн нь ч мэдэгдэхгүй ингээд хариулаад өнгөрдөг байдлаа болимоор байна. Засгийн газар Энэ дээрээ анхаарч ажилламаар байна. Тэгчхээд ард нийтээсээ янз бүрийн юмаа хууль хэрэгжүүлээч гэдэг юмаа хэлмээр байна. Тэгээд ингээд нэг хуучин зангаа ерөөсөө тавихгүй байгаа нь хууль тогтоо. гаргаад тэрийгээ хэрэгжихгүй байгаа нь ерөөсөө л хуучин арга зам нь болоод байна. Энэ Улсын Их Хурлыг яаж ч бужигнуулж байгаад яаж ч худлаа будилаан гаргаж байгаад хуурч байгаад нэг юм оруулчихъя гэсэн ийм арга заль байгаад байна.

Улсын Их Хурлын дарга та бас энэ дээр анхаараач сонсооч. Тэгээд энэ Хууль тогтоомжийн хуулийг үнэхээр биелүүлж энд төсөв дагаж энийг оруулж ирж байна уу үгүй юу гэдгийг энэ хүлээн авахдаа Тамгын газар маань шалгаж байгаа билүү, үгүй билүү Засгийн газарт энэ дээр ямар хариуцлага байх юм? Яагаад ингээд Улсын Их Хурлын ажлыг ийм юманд зараад байгаа юм. Тэгчхээд асуухаар ерөөсөө олигтой тайлбар байхгүй. Оршил ярьсаар байгаад минутаа дуусгана. Тэгээд олон юм ярьдаг. Ийм байдлаар бид нар төсөв төсвийн тодотгол хэлэлцэж байхад Засгийн газартаа хяналт тавьж чадахгүй асуусан асуултдаа бодлогын хариулт авч чадахгүйгээр үнэндээ бол ингээд хэлэлцүүлэг маш дутуу дулимаг болж байна. Энэ дээр анхаарах ёстой байна. Одоо ингээд хууль тогтоомжийн хууль зөрчиж орж ирж байгаа хуулиудаа яах ёстой юм. Хэлэлцэх эсэх эд нар дээр энэ дээр чинь дүгнэлт гараад ингээд явж байх ёстой юм биш үү? Аль хэдийн энэ чинь хэлэлцэх эсэх нь шийдэгдээд анхны хэлэлцүүлэг дээр одоо энэ асуудал гараад ажлын хэсэг ашгүй энийг ингээд буцаах саналтай орж ирж байгаа юм байна шүү дээ.

С.Бямбацогт: Мэндсайхан сайд хариулъя.

Сангийн яамны Хуулийн газрын дарга хариулах юм уу? Ажлын хэсэг тэр хууль тогтоомж зөрчөөд байгаа юм уу, зөрчихгүй байгаа юм уу? Энхболд хариулъя

Хэрвээ хууль тогтоомж зөрчсөн байх юм бол Улсын Их Хурлын гишүүн санал хураалтаараа буцаах боломжтой. Дээрээс нь мэргэжлийн Байнгын хороод хууль зөрчсөн байна гээд санал, дүгнэлт гаргах боломжтой. 4 дүгээр микрофон.

М.Санжаадорж: Сангийн яам Санжаадорж гишүүний асуултад хариулъя.

Хууль тогтоомжийн хуулийн дагуу бол хуулийн төслийг бол Засгийн газраас боловсруулахдаа ЗГХЭГ-аас мөн дээрээс нь Хууль зүйн яамнаас мөн Эдийн засгийн хөгжлийн яамнаас бол зохих зөвшөөрлүүдийг бол аваад хүргэж байгаа. Төсвийн тухай энэ тодотголтой хамт бол өргөн мэдүүлсэн хуулиудын хувьд бол бүх шаардлагуудаа хангасан гэдэг байдлаар зөвшөөрсөн байдлаар бол өргөн баригдаж явсан байгаа. Мөн Улсын Их Хурал дээр бол хэлэлцүүлгийн шатад бол мөн хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн байдлаар шийдэгдээд явсан учраас Их Хурлын чуулганы дэгтэй холбоотой асуудал дээр би хариулах нь зохимжгүй байх аа. Баярлалаа.

С.Бямбацогт: Номинчимэг гишүүн тодруулж асууя айн?

О.Номинчимэг: Тэгээд энэ Хууль тогтоомжийн хууль дээр төсөв дагуулж орох ирэх гэж байгаа бол тэр танилцуулгад нь яг тэр төсвийн тодотголд яаж нөлөөлж байгаа юм. Тооцоо судалгааг нь маш тодорхой оруулж ир гээд шаардлага цагаанаар хар дээр биччихсэн байгаа шүү дээ. Тэгээд бичээд байхад Хэрэг эрхлэх, Хууль зүйн яам ингэсэн юм тэгэхээр ингээд гээд энэ чинь хаашаа юм тус тусдаа агентлаг уу? Тус тусдаа хуулийн этгээд, тус тусдаа эрх үүрэгтэй юм уу. Засгийн газар чинь нэгдмэл бодлоготой хуулиа хэрэгжүүлж ажилладаггүй юм уу? Одоо хүртэл энэ хууль тогтоомжийн хуулийг нь дагаж гарсан Засгийн газарт чиглэл өгөөд энэ хууль давсан захиргааны хэм хэмжээний актуудыг, журмуудыг цэгцлэх ажлын үр дүн гараагүй байгаа шүү. Тодорхой хугацаа өгсөн. Тэрнээс хагас жилээр хоцорчихсон явж байгаа шүү. Ер нь энэ хууль хэрэгжүүлэх ажил юу болоод байгаа юм бэ? Хууль хэрэгжихгүй байх юм бол бид нар хууль батлаад хэрэг байгаа юм уу. Наад захын Засгийн газар ийм хуулиа хэрэгжүүлэхгүй байх юм бол бид юундаа найдах юм бэ. Тэгээд ингээд ярихаар тэр ч яам, энэ ч яам гээд тэгвэл тэр асуудал гаргаж байгаа газартай нь тэгвэл хариуцлагыг нь тооцъё л доо.

С.Бямбацогт: Ажлын хэсэг нэмж хариулъя. Сайнзориг гишүүн.

П.Сайнзориг: Номинчимэг гишүүний энэ шүүмжлэлийг зүгээр анхаарах нь зүйтэй байх аа. Тэгэхдээ энэ аливаа хууль тогтоомжийн чинь нөгөө хэлэлцэх үе шат гэдэг чинь л эд нарыг шийдэх арга зам байхгүй юу? Магадгүй яг хэлэлцэх эсэхэд анзаараагүй байж болно. Мэдээллээ дутуу авсан байж болно.

Ингээд ажлын хэсэг гараад энэ нь төсвийн тодотголтой шууд хамаатай биш байна гэж үзээд бид нар энийг нь буцааж байгаа. Доторх Үнэт цаасны хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн агуулгыг бид нар ойлгож дэмжиж байгаа. Энийгээ бие даасан үзэл баримтлалтай харин Засгийн газар оруулаад ирэх хэрэгтэй. Иж бүрнээр нь оруулж ирэх хэрэгтэй. Энэ хуулийн хувийн хэрэг ядаж ийм суурь зарчмын өөрчлөлтүүд дээр хамт орж ирэх нь зүйтэй гэдэг байдлаар ажлын хэсэг үзэж байгаа шүү. Тэгээд яах вэ зүгээр бүх зүйлүүдийг магадгүй яг өргөн барихад харж амжихгүй байдаг юм уу эсвэл тухайн үеийн нөхцөл байдал ийм байна гээд итгэл үнэмшилтэй байж болно. Тэгээд тал талаас гишүүдийнхээ үгийг сонсоод энийгээ ажлын хэсэг, Байнгын хороо болон чуулгандаа.

С.Бямбацогт: Номинчимэг гишүүн нэмэлт асуулт.

О.Номинчимэг: Үгүй яах вэ би Хууль тогтоомжийн хууль дээр яг үг үсгээрээ яаж орсныг нь мэдэж байгаа хүний хувьд л хэлээд байна л даа. Тэр анзаараагүй байж болно гэдэг чинь бүх юм хууль зөрчөөд ороод ирж болно тэр үед нь анзаараагүй байж болно гэж тайлбарлаж болохгүй шүү дээ. Анхнаасаа л энэ чинь

төсөв дагуулж ийм юм оруулж ирж болохгүй гэгчихсэн байгаа юмыг бид нар анзаарах ёстой юм шиг, Улсын Их Хурал анзаарах ёстой юм шиг ярьж болохгүй байхгүй юу. Засгийн газар Энийгээ хэрэгжүүлж ажиллах ёстой байхгүй юу. Тэгээд Улсын Их Хурал яах вэ одоо ингээд ажлын хэсэг анзаараад энийг нь буцааж байна. Гэхдээ анхнаасаа ийм юм байх ёсгүй байсан шүү дээ. Энэ дээр яагаад ингээд бид нар ингээд л нэг удаадаа өөгшүүлнэ, нэг удаадаа анзаараагүй гээд явна. Дараагийн удаа яах юм. Хууль тогтоомжийн хууль ямар ч хамаагүй болоод явах юм уу л гэдэг юм авна шүү дээ.

С.Бямбацогт: Тэгээд Их хурлын гишүүд чинь 126 гишүүн бүгдээрээ адилхан эрхтэй. Их Хурлын гишүүд хамтынхаа санал хураалтаар асуудлаа шийднэ. Хэрвээ хууль зөрчсөн гэж үзэж байвал Их Хурал саналаа хургаад шийдэх боломжтой шийдэх боломжтой. Яах гэж мэргэжлийн Байнгын хороод байж байгаа билэ. Мэргэжлийн Байнгын хороод нь тийм үү хууль зөрчсөн байна гэж үзэж байвал тэрийг хэлэлцээд чуулган руу оруулж ирэх ёстой.

Дээрээс нь Тамгын газар байж байгаа. Бидэнд Их Хурлын гишүүдэд мэргэжил арга зүйн туслалцаа үзүүлэх үүрэгтэй. Тэнд юм гарч байх ёстой. Олон давхар хяналт, байж байгаа шүү дээ. 8 хэлэлцүүлэг давж байж хууль батлагддаг. Тийм болохоор хэлэлцэх эсэх дээр нь анхны хэлэлцүүлэг дээр нь Байнгын хороон дээр, чуулган дээр энэ бүх юмнууд чинь үндсэндээ алдаатай хууль гаргахгүйн тулд хууль зөрчсөн хууль гаргахгүйн тулд л ажиллаад байгаа шүү дээ. Тэгэх юм бол энэ ажлаа л хэдүүлээ сайн хийцгээе. Хамтын шийдвэр гаргадаг байгууллага. Тамгын газар мэргэжил арга зүйн туслалцаа үзүүлж байгаа. Эндээ анхаарцгаая.

Жамбалын Ганбаатар гишүүн асуултаа асууя.

Ж.Ганбаатар: Баярлалаа. Их Хурлын дарга анзаарч байгаа байх аа. Энэ төсвийн тодотгол болоод энэ төсөлтэй өргөн баригдсан хуулиудыг хэлэлцэж байгаа байдал Байнгын хороонууд дээр маш сул байна. Та өөрөө анхаарч байгаа болов уу? Би хэлсэн ерөөсөө сайд нар байхгүй. Та өөрөө Засагт их олон удаа ажиллаж байсан би ч гэсэн ажиллаж байсан. Ийм байдалтай асуудалд ханддаггүй байсан. Одоо энэ сайд нараа хардаа. Сонсож байгаа сайдуудаа хар. Тэгээд ийм байж болохгүй шүү дээ. Тэгээд энэ сая Номинчимэг гишүүний хэлж байгаа үнэн шүү дээ. Төсвөө тодотгоно гэж өөрсдөө өргөн барьчаад өөрсдөө юу ч сонсдоггүй, юунд ч хариулдаггүй.

Эдийн засгийн байнгын хороо Төсвийн байнгын хороон дээр бараг сайдууд ирэхгүй байна лээ шүү дээ. Би тэгээд энэ дагаж байгаа төсөлтэй холбоотой дагаад өргөн барьсан хуулиудаас нэг зүйл асууя. Би уул нь тэр Байнгын хороон дээр хариулчихсан бол би чуулган дээр асуудаггүй юм л даа. Тэгээд орлого талд нь санаа зовж байна. Энэ жилийн гүйцэтгэлээс асууя.

Нэгэнт тодотгол учраас тэгээд та бүхэн хэчнээн тонн нүүрс биржээр зарсан бэ? Ялангуяа төрийн өмчит үйлдвэрийн газрууд. Эрчим хүчний сайдтай хамааралтай л даа. Найдалаа сайдтай хамаатай. Манай Шадар сайдтай хамааралтай асуудал асууж байгаа шүү. Тэгэхлээр энэ манай хуучнаар энэ чинь юу билээ. Чингис хаан баялгийн сан хэчнээн тонн нүүрс зарсан юм бэ? Энэнийхээ хэдэн тонныг нь биржээр зарсан юм бэ? Би тэр хувийн хэвшлийг нь бол орхичхож байгаа юм.

Зэс хэдэн тонныг биржээр зарсан юм бэ? 2026 оны гүйцэтгэлээ хэлээч. Тэгээд энийгээ хэлчхээч гэхлээр л ерөөсөө хэлдэг хүн байхгүй. Тэгээд юмаа тайлбарлаад хэлээд энэ чинь тэгээд харилцан ярилцаад сайжруулах талаас нь ярья л даа. Тэгээд ер нь би төсвийн тодотгол дээр их олон удаа сууж байгаа. Ингээд харж байхад бол ер нь төсөв их олон тодотгоно гэдэг бол Засгийн газрын ажлын хамгийн муу үзүүлэлт шүү дээ. Төсвөө юмаа мэдэхгүй байгаагийн илэрхийлэл шүү дээ энэ чинь. Хэдхэн сарын дараахыг харж чадахгүй байгаа, гишүүдийн үгийг сонсохгүй байгаа. Тэгээд төсөв батлагдах болгонд тодотгохгүй биз дээ сайн юмаа тооцсон биз дээ гэхээр тийм асуудал байхгүй чимээгүй байгаарай. Бид нарын тооцоолол маш зөв өө энэ тэр гээд ингээд л байдаг. Тэгээд ингээд жилд бараг заримдаа 2 тодотгож байна шүү дээ. Би тэгээд энэ Биржийн тухай хуулийг яаж биелүүлж байгаа юм бэ? Орлого талаа үнэхээр бид нар орлогоо олж чадаж байгаа юу?

С.Бямбацогт: Мэндсайхан сайд хариулъя.

3.Мэндсайхан: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Энэ оны 9 дүгээр сарын байдлаар нийтдээ 86 сая тонн нүүрс экспортод гаргасан байна. 1 сая 984.4 мянган тонн зэс экспортолсон, 9 сард уул уурхайн биржээр 9 дүгээр сарын 24-ний өдрийн байдлаар 26.5 сая тонн нүүрс, 63 мянган тонн зэс арилжаалсан байна. Оны эхнээс аваад биржээр арилжаасныг нь Эрдэнэс Монголынхон байна уу нэмээд хариулчих.

С.Бямбацогт: 18 цаг өнгөрсөн байгаа. Чуулганы хуралдааныг өнөөдрийн хэлэлцэх асуудлаа хэлэлцэж дуустал хойшлуулж сунгаж байна.

Отгоны Саранчулуун гишүүн, Ганбаатар гишүүн. Хэн хариулах юм? Эрдэнэс Монгол компани Зоригтбат.

Ц.Зоригтбат: Чингис хаан Баялгийн сан нэгдэл компанийн Санхүүгийн нэгдсэн удирдлагын газрын дарга Зоригтбат Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя.

Эрдэнэт Чингис хаан Баялгийн сан нэгдэл компанийн харьяа компаниудын хувьд 26.9 сая тонн нүүрс экспортолсон. Үүний 15.7 сая тонн буюу 58.3 хувийг биржээр арилжаалж экс экспортолсон байна. Зэсийн баяжмалын хувьд 487.3 мянган тонныг экспортолсон. Үүнээс 63.4 мянган тонныг нь буюу 13 хувийг биржээр арилжаалсан байна. Төмрийн хүдрийн хувьд бол 3.2 сая тонн төмрийн хүдэр экспортолсон. Биржээр ажиллаж байсан төмрийн хүдрийн хэмжээ 4 сая тонн байна аа.

С.Бямбацогт: Ганбаатар гишүүн тодруулъя.

Ж.Ганбаатар: Бүгдээрээ мэдэж байгаа байх. Их Хурлын дарга сайн мэдэж байгаа болов уу гэж бодож байна.

Биржийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд зааснаар төрийн оролцоотой компаниуд 100 хувь биржээр бүтээгдэхүүнээ зарах ёстой. Жил бүр анхааруулж хэлж байгаа. Намайг ингээд ярихаар над руу 2 хоног дайрдаг юм. Тэр цаана нь нэлээн тийм нотой хүмүүс байх шиг байгаа юм. Тэгээд яах вэ 2 хоног би бол нэг их өөдөөс нь юм ярьдаггүй юм л даа. Тэгээд яагаад энэ хуулийн заалтыг биелүүлэхгүй байгаа юм бэ? Яагаад тэр биржийн биш худалдааг хэн хийгээд байгаа юм? Хэн сунгаад

байгаа юм? Тэгээд Засгийн газар чинь хууль биелүүлэх хамгийн үлгэр жишээ субъект байх ёстой шүү дээ. Эс үгүй бол энийг биелүүлнэ, тэрийг биелүүлнэ гэдэг юм болов уу. Энэ чинь тэгээд хууль биелүүлэх субъект. Яагаад Биржийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийг бүгдээрээ мэдэж байгаа шүү дээ. 100 хувь биржээр зарах ёстой. Эс үгүй бол өөрчилчихсөн юм уу?

С.Бямбацогт: Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл хариулъя. Яагаад биржээр бүрэн бүтэн борлуулахгүй байгаа юм бэ? Сая хэллээ шүү дээ. Эрдэнэтийн зэсийн арван гуравхан хувь нь биржээр арилжиж байна. Бусад 87 хувь нь яагаад арилжихгүй байгаа юм. Нүүрс 51 хувьтай гэж байна. Үлдсэн 49 нь яагаад арилжихгүй байгаа юм. Хариулаадах.

Г.Бадрах: Ж.Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя аа.

Эрдэнэс Тавантолгой компани бол экспортын нүүрсний гол экспортлогч байгаа. Энэ дээр бол өмнө нь хэрэгжүүлсэн төсөл хөтөлбөрүүдтэй холбоотой ам нөхцөлөөр ачилт хийгдэж байгаа гэрээнүүдийн гүйцэтгэл явж байгаа. Ер нь 2024 онд нүүрсний 38.5 хувийг, 2025 онд 30 хувийг бол биржээр арилжаалсан нүүрс эзэлж байсан байна. Энэ дүн бол 2026 онд 58 хувь болж өссөн. Цаашдаа биржээр буюу хил нөхцөлөөр арилжаалах нүүрсний хэмжээг нэмэгдүүлэх ийм чиглэлээр ажиллаж байгаа. Эрдэнэт үйлдвэрийн хувьд бол урт хугацаатай борлуулалтын гэрээнүүдийн хугацаа бол 2026 онд дуусаж байгаа. Тэгээд одоо бол цаашдаа энэ борлуулалтынхаа үйл ажиллагааг биржээр хийх үйл ажиллагаа руугаа явна гэсэн ийм чиглэлтэй байгаа.

С.Бямбацогт: Ганбаатар гишүүн нэмж асууя.

Ж.Ганбаатар: Та энэ хариултыг нь сонсож байгаа байх. Би яагаад хууль биелүүлэхгүй байна л гэж асуусан. Тэгээд хариулж байгаа нь тэдэн онд тэдэн хувь байсан, тэдэн онд тэдэн хувь болсон гээд энийг яаж хүлээж авах вэ? Уурлаж хүлээж авах уу, инээж хүлээж авах уу? Энийг хариулт гэж үзэх үү? Хариулт биш гэж үзэх үү? Тэгээд бид нарт байгаа оногдож байгаа 1 минутад энийг би юу гэж дүгнэх вэ? Тэгээд на миний асуултад сая хариулсан гэж үзэх юм уу, үгүй юм уу гэж үзэх юм уу тэгээд? Үнэхээр ойлгогдохгүй байна шүү дээ. Тэгээд хуулиа биелүүлэлтгүй, хууль чинь гараад бараг энэ чинь юу вэ 4 жил, 5 жил болж байна шүү дээ. Тэгээд санаатайгаар биелүүлэхгүй байна л гэж үзэхээс. Өөрөөр яах вэ дээ наадах чинь. Тэгээд дарга нь байхгүй уриад ирэхгүй юм.

С.Бямбацогт: Мэндсайхан сайд хариулъя.

З.Мэндсайхан: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя аа.

Энэ одоо нийт гарчихсан байгаа 86 сая тонн нүүрсний 58 хувь нь биржээр арилжаалагдсан бусад нь өмнө нь хувийн хэвшлийнхээс гадна ЭТТ-оос гараад биржээр арилжаалагдахгүй гарсан нөхцөл өмнө нь хийгдсэн гэрээнүүдтэй холбоотой гарч байгаа юм билээ. Энэ гэрээнүүд өмнө хийгдсэн тэр аман нөхцөлөөр хийгдсэн гэрээнүүд энэ оноор дуусгавар болж байгаа. Засгийн газар сая 8 сард ямар нэгэн оффтейк гэрээг дахин сунгахгүй. Бүх уул уурхайн бүтээгдэхүүнээ биржээр арилжаална гэдэг шийдвэрийг гаргасан байгаа. Эрдэнэт үйлдвэрийнх мөн ялгаа байхгүй энэ онд гэрээнүүд нь дуусаж байгаа.

С.Бямбацогт: Тэгээд өмнө нь хийсэн гэрээнүүдтэй холбоотойгоор л үндсэндээ Эрдэнэт үйлдвэр ч тэр, ЭТТ ч тэгсэн гэж хэлж байна шүү дээ. Гэрээ нэгэнтээ байгуулсан гэрээ хугацаатай, хугацаа нь дуусахаараа л зогсооно гэж байгаа юм байна. Отгоны Саранчулуун гишүүн асуултаа асууя.

О.Саранчулуун: Бид нар нөгөө ингээд төсөв харахлаар дандаа батлагдсан төсвөөс тодотгол нь дандаа нэмэгдэж ирсэн дүнг хараад байгаа. Нөгөө үрэлгэн айлын төсөв шиг. Тэгсэн мөртөө зорилтот бүлэгт зориулсан төсөл юм уу, үйл ажиллагаа байна уу гээд харахаар байхгүй. Эсвэл байхаараа дотор нь юуг төлөвлөөд ямар үндэслэлтэй юм бол гээд асуухаар харуулахгүй. Тэгээд 1 жижиг ТББ байсан нэг хандиваар жишээлбэл 1 сая төгрөг авсан ч 100 мянган төгрөг авсан ч юунд зарцуулах вэ гэдгээ аягүй сайн үндэслэж тооцоолж хоорондоо хэлэлцэж байгаад тэгээд зарцуулдаг байхгүй юу. Тэгээд улсын төсөв тэрбум тэрбумаараа багцалж орж ирж байгаа. Тэгээд тэр дотор нь ямар үндэслэл байгаа юм, яагаад энийг зарцуулж байгаа юм, хүлээгдэж байгаа үр дүн нь юу юм эдийн засгийн үр дүн нь юу юм, нийгмийн үр дүн нь юу юм гээд асуухаар чи Түгжилмаа чи тийм юм гээд уурлаад байдаг. Ийм сайдтай. Тэгээд энэ Засгийн газрынхаа бусад төсөл бусад үйл ажиллагаандаа гай болоод байгаа юм. Нөгөө юу гэдэг билээ уулын чинээ цагааныг туулайн чинээ хар гэдэг билүү тэрэн шиг. Тэгээд ингээд ерөөсөө мэтгэлцээн гэж нэрлэхэд хэцүү. Асуудал зарчим ярихаар асуудал зарчмынх нь дагуу буцаагаад хариулахгүй. Буцаагаад хов живийн маягаар ингээд хүн рүү дайраад байдаг ийм Боловсролын сайдтай.

Боловсролын сайд энэ Багшийн дээд, энэ МУБИС-ийн сургуулийн оюутнуудаасаа боловсролын салбарын хүмүүсээсээ уучлал гуйх хэрэгтэй. Боловсролын зээлийн сангийн мэдээллээр 2025 онд хамгийн их төлөлт хийгдсэн байгаа юм. Зээлийн эргэн төлөлт хийгдсэн байгаа юм. Тэгээд зээлийн эргэн төлөлт хийж байгаад ер нь энэ боловсролын зээлийн сангаа босгож аваад илүү өргөн хүрээнд илүү олон хүртээмжтэй мэргэжлээр тэтгэлгээ өгье өө, сайжруулъя гээд өнгөрсөн жилжингээ миний бие болон Батнайрамдал гишүүн бид нар ажилласан шүү дээ. Тэгээд 2026 оны байдлаар эргэн төлөлт нь ерөөсөө өнгөрсөн жилийнхээ дүнг гүйцэхгүй байгаад байгаа байхгүй юу.

Тэгэхээр эргэн төлөлтийг нэмэгдүүлээд энэ хөрөнгөөрөө одоо энэ оюутнуудынхаа төлбөрийг, тэтгэлгийг шийдвэрлэхгүй бол яах гэж энэ оюутнуудад тэтгэлэг өгнө гэж ер нь авсан юм. Өчнөөн оюутнууд өнөөдөр хохирч байна шүү дээ. Зээлгүй тэр чинь тэтгэлэг.

Тэгэхээр энэ дээр ямар нөхцөл байдалд байгааг энэ жагсаж байгаа оюутнуудыг сонссон уу? Тэрэн дээр та бүхэн энэ дээр хариулаад мэдээлэл өг дөө.

С.Бямбацогт: Ажлын хэсэг хариулах ёстой л доо. Энд нөгөө төсөв дагасан хуулиуд хэлэлцэж байгаа. Ажлын хэсэг, Сангийн яам, Эдийн засаг, хөгжлийн яам, Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл хариулах ийм л хууль хэлэлцэж байгаа. Тэр жагсаж байгаа оюутнуудын асуудал бол та төсвийн тодотголын 3 дахь хэлэлцүүлэг. Энэний дараагийн асуудал. Тэрэн дээр сайд нь орж ирэхээр тэндээс асууж болно. Одоо энд бол нөгөө хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдож хариулах хүн байхгүй байна. Энийг та зөв ойлгоорой.

Ганзоригийн Лувсанжамц гишүүн асуултаа асууя алга байна. Лутаагийн Энхнасан гишүүн асуултаа асууя.

Л.Энхнасан: Оройн мэнд энэ одоогийн тогтолцоогоор болохлоороо энэ ТӨК-удын ноогдол ашгийг энэ хуримтлалын санд төвлөрүүлээд тэгээд тэндээс иргэдийн хуримтлал бүрддэг. Харин одоо энэ санал болгож байгаа энэ шинэ зохицуулалтаар болохлоороо зөвхөн ноогдол ашгийг санд төвлөрүүлэхээс гадна энэ ТӨК-удын хувьцааг Хөрөнгө оруулалтын санд шилжүүлээд тэгээд дараа нь хөрөнгийн зах зээл дээр арилжаалах ийм боломжийг нээх гэж байгаа юм байна гэж харагдаж байна. Тэгэхээр энэ чухал ийм тогтолцооны өөрчлөлтийг бол ийм төсвийн тодотголоор бол оруулж хэлж болохгүй л дээ. Энийг дэмжихгүй байгаад байгаа юм. Харин ажлын хэсэг бол энийг хараад энийг буцааж байгаа юм байна. Энийг дэмжиж байна.

Тэгэхээр нөгөө асуулт авахаас асуухаасаа илүү дараачийн удаа энэ үзэл баримтлал шинэчлэгдэж энэ тусдаа оруулж ирэх юм байна. Тэгэхлээр тэр үедээ дараах 3 асуудлыг заавал харах шаардлагатай байна аа. Энэ одоогийн Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль дээр бол 4.1.5 дээр 2 дахь зах зээлийг анхдагч зах зээлд гаргасан үнэт цаасыг дахин арилжаалах харилцаа гэж тодорхойлсон байгаа. Тийм болохлоор зөвхөн 10.9-д гэсэн тусгай заалт нэмэхээс гадна энэ 4.1.5-ыг бас холбогдох бүртгэл арилжааны заалтуудыг хамтад нь ингээд нийцүүлэх хэрэгтэй байна аа.

Хоёрдугаарт бол энэ ТӨК-уд аль хэзээний олон хувьцаа эзэмшигчтэй тэгэхлээр шинээр хөрөнгө оруулалт татахгүй гэж үзэж байгаа бол одоо байгаа хувьцааг арилжаалах юм байна гэвэл IPO хийхгүй байж болно. Тэгэхдээ СЗХ тусгай бүртгэл Монголын хөрөнгийн биржийн листинг аудитлагдсан тайлан, компанийн засаглал, мэдээллийн ил тод байдлын шалгууруудыг бүрэн хангасны дараа хоёрдогч арилжааг эхлүүлэх нь илүү зүйтэй юм аа. Ингэж хуульчлах нь зүйтэй.

Гурав дахь нь бол энэ Үндэсний баялгийн сангийн төсвийг сангийн төрөлжсөн сангуудад төвлөрүүлэхээр энэ орлого, зарлага, хуримтлал, хуримтлалтай холбоотой тогтолцоотой. Тиймээс энэ ТӨК-удыг энэ санд шилжүүлэхдээ энэ саяын тогтоолд заасан байсан 2 тэрбум ам.доллараас доошгүй гэж нийт дүн тавьчихсан байна лээ. Энэ дүн тавихаасаа илүү аль компанийг хэдэн хувиар ямар үндэслэлээр өмчлөх гэж байгаа энэ ноогдол ашиг нь хаашаа орох юм. Хувьцааг заавал орлого хаана төвлөрүүлэх юм гэдгийг илүү ийм тодорхой болгох нь шаардлагатай байна аа. Тэгээд буцааж байгааг бол дэмжиж байна.

С.Бямбацогт: Үг хэллээ.

Батын Батбаатар гишүүн асуултаа асууя алга байна. Цэндсүрэнгийн Мөнхтуяа гишүүн асуултаа асууя.

Ц.Мөнхтуяа: Эхлээд ахмадуудын тэтгэврийн асуудлыг ярина. Сангийн сайд Мэндсайхан сайдаа ахмадуудын суурь тэтгэврийг 2026 оны 11 сарын 1-ээс олгоход 409.3 мянган тэтгэвэр авагчид 192.1 тэрбум төгрөг шаардлагатай гэж тооцож төсөвт тусгаж байна. Энэ бол ахмадын орлогыг нэмэгдүүлэхэд төсвийн тодорхой эх үүсвэр гаргаж болдгийг харуулж байгаа жишээ юм аа.

Хоёрдугаарт эмч, багш нарын цалин багшийн үндсэн цалин 2 сая 800 мянган төгрөгт хүргэхэд яг хэдэн төгрөг шаардлагатай байгаа вэ? Төсвийн боломжгүй тооцоо судалгаа хийнэ гэсэн хариулт бол надад өгөөд хэрэггүй шүү. Яг тодорхой хариулт л шаардаж байна. Энд хэдэн багш хамрагдах вэ? 1 сарын нэмэгдэлд хэдэн

төгрөг шаардлагатай байгаа вэ? 2026 оны үлдэж байгаа хугацаанд нийт хэдэн төгрөг хэрэгтэй байгаа вэ? Яг хэдэн төгрөгийн эх үүсвэр дутаж байгаа вэ гэдгийг Мэндсайхан сайдаас яг тодорхой хариулт авъя аа. Мөн үүнтэй адилхан эмч, сувилагч, эмнэлгийн ажилтнуудын цалинг бодитоор нэмэгдүүлэхэд хэдэн төгрөг шаардлагатай байгааг тооцож үзсэн үү?

Гуравдугаар асуулт нь багш, эмч нарын орон сууцын асуудал байна аа. Энэ төсвийн тодотголоор Засгийн газрын дотоод үнэт цаас гаргах хэмжээг 561.2 тэрбум төгрөгөөс 1.56 их наяд төгрөг болгож 1 их наяд төгрөгөөр нэмэгдүүлэх санал оруулж ирж байгаа. Тэгвэл ийм хэмжээний санхүүгийн эх үүсвэрийг дотоодын зах зээлээс босгох боломж байгаа юм бол эмч багш нарын орон сууцын асуудлыг шийдвэрлэхэд урт хугацааны санхүүгийн механизм бий болгох боломжийг Засгийн газар судалсан уу? Жишээлбэл төрөөс тодорхой эх үүсвэр гаргаж, багш, эмч өөрөө тодорхой хувийн урьдчилгаа төлөөд үлдсэн хэсгийг нь урт хугацаанд ипотекийн санхүүжилтээр шийдвэрлэдэг эргэн төлөгдөх орон сууцны сан байгуулж болох уу? Энэ бол төсвөөс жил бүр мөнгө зарцуулаад дуусах халамжийн хөтөлбөр биш ээ. Орон сууц нь өөрөө хөрөнгө болж үлдэнэ ээ. Иргэн зээлээ эргэн төлнө. Төлөлт нь дараагийн багш, эмчийн орон сууцыг санхүүжүүлэх эх үүсвэр болж болох юм гэж харж байна л даа.

Тиймээс Сангийн сайд Засгийн газраас нэг тийм тодорхой хариулт авъя аа.

Ахмадын тэтгэвэрт 192.1 тэрбум төгрөгийн эх үүсвэр шийдвэрлэж болж байна аа. Дотоод үнэт цаасны хэмжээг 1 их наяд төгрөгөөр нэмэгдүүлж болж байна. Тэгвэл багшийн үндсэн цалинг 2.8 сая төгрөгт хүргэх, багш эмч нарын орон сууцын дорвитой хөтөлбөр эхлүүлэхэд яг хэдэн төгрөг шаардлагатай вэ? Энэ 2 асуудлыг 2026 оны төсвийн болон төсвийн тодотгол болон 2027 оны төсвийн хүрээнд шийдвэрлэх санхүүгийн боломж байгаа юу? Өр, үнэт цаас, сангийн хөрөнгийн асуудал дээр их наядаар ярьж чаддаг шиг ээ. Багш, эмчийн цалин орон сууцны.

С.Бямбацогт: Мэндсайхан сайд хариулъя.

3.Мэндсайхан: Мөнхтуяа гишүүний асуултад хариулъя. 2026 оны 1 сарын 1-ээс багш нарын цалинг 742 мянган төгрөгөөр буюу 50 хувь нэмэгдүүлэхээр 2026 оны төсөвт 618.6 тэрбум төгрөгийг нэмж тусган батлуулсан. Үүний үр дүнд ЕБС-ийн багш нарын үндсэн цалин 1.5-аас 50 хувь нэмэгдэж 2.2 болсон. Тодотголоор дутуу 674 тэрбум төгрөгийг төсөвлөөд зардлын орон зай гаргаад оруулж ирж байна аа. Ер нь Засгийн газрын бодлого бол тухайлсан салбарынхаасаа илүүтэй бид нар Монгол Улсын иргэд жигд хүртээмжтэй байх төсвийн бодлогыг баримталж байгаа. Энэ хүрээндээ энэ орон сууцжуулах бодлогын хүрээнд ипотекийн зээлийг төсөвтэй одоо олон улсын зах зээл дээрээс 500 орчим сая доллар босгож ирэх юм бол энэний зөрөө свопын зардлын төсөвт авах замаар нийт иргэддээ энэ ипотекийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх бодлогыг Засгийн газар баримталж байгаа. Эхний 3 жилд 6 хувийн хүүтэй. Цаашаа 12 хувийн хүүтэй ипотекийг бүтээгдэхүүн гаргахаар Засгийн газар 2027 оны төсөв дээрээ оруулж ирсэн. Энд багш, эмч нар, бүх л төрийн албан хаагч нар хамрагдах боломжтой. Ер нь зүгээр Засгийн газар цаашдаа юу гэдэг юм. Тухайлсан мэргэжлийн юун дээрээ сан байгуулаад явах нь зохимжгүй. Байгаа 30 жилийн явцад тогтсон энэ банкны системээ ашиглаад явах нь зөв байх гэж бодож байна.

С.Бямбацогт: Мөнхтуяа гишүүн нэмж асууя.

Ц.Мөнхтуяа: Энэ өөрөө үнэт цаас сангийн хөрөнгийн асуудал дээр их наядаар ярьж чаддаг шигээ багш, эмчийн цалин, орон сууцын асуудал дээр Засгийн газар тодорхой шийдэл яримаар байна гэж эхлээд гээд хэлье. Тэгээд 1.5-аас 2.2 сая төгрөг хүргэсэн нь сайн. Энийг би муу гэж хэлээгүй. Хамгийн гол нь бид нар 2026-2030 онд нөгөө үндсэн чиглэл баталсан байгаа шүү дээ. Энэ үндсэн чиглэл дээр багшийн үндсэн цалинг 2.8 саяд хүргэнэ гээд цагаан дээр хараар бичээд бид нар өөрсдөө баталчихсан. Тэгээд энийгээ хэзээ хэрэгжүүлэх вэ гэдгийг би сая Мэндсайхан сайдаас асуугаад байна л даа. Улсын дундаж нэрлэсэн цалингаас дээгүүр байна гээд. Бид нар 5 жилийн үндсэн чиглэлдээ баталчихсан шүү дээ. Тэгэхээр энийг хэзээ хэрэгжүүлэх юм бэ? Бид нар одоо ингээд нэг юм баталчхаад ингээд хаяад байх юм уу? Засгийн газар нь энийгээ хэрэгжүүлэх юм уу? Улсын Их Хурлын гишүүдийнхээ батлаад өгсөн юмыг Засгийн газар нь бүүр илүү эрх мэдэлтэй болчихоод энийг.

С.Бямбацогт: Мэндсайхан сайд хариулъя.

З.Мэндсайхан: Мөнхтуяа гишүүнээ энэ бид нар оны эхэнд хийсэн тэр зохицуулалт болон сая төсвийн тодотголоор орж ирж байгаа чинь нийтдээ 1.3 их наяд байхгүй юу. Ийм ачаалал авч байж багш нарын цалинг нэмэгдүүлж байна. Одоо энэнтэй холбоотойгоор бид нар бусад салбаруудын цалин чинь бид нарын хувьд маш том зовлон болоод байна шүү дээ. Ахмадуудын тэтгэвэр байна, төрийн үйлчилгээний албан хаагч нарынх байна, төрийн захиргааныхан байна, төрийн тусгайгийнхан байна. Үгүй энэ багш нарынхыг чинь түрүүлээд дэмжсэнээс болоод энэ байгууллага бусад салбаруудаа бид нар хаяж болохгүй биз дээ. Эд нарыгаа тэгшитгээд явъя. Түүнээс биш бид нарт мөнгө нь байгаад байгаа бол юу гээд ийм асуудал гаргаад өгөхгүй гээд сууж байдаг юм байхгүй шүү дээ. Энэ төсвийн зардал нь болохгүй байна. Та ч гэсэн ингээд төсвийн чинь зардал их болчихлоо та нар зарлаад хэллээ гээд байх юм. Энэ зардлууд чинь л яваад байгаа шүү дээ. Тэгээд эд нарыг л нэг тэгшилчих гээд Засгийн газар урдахаа хойтохоороо хүргээд л явж байгаа юм. Үгүй хангаад л явж байна. Би хүлээсэн хүрээнд нь энэ асуудлыг 50 хувьд хүргэнэ гэсэн асуудлыг нь л бүрэн хангаад явж байна.

С.Бямбацогт: Батбаярын Жаргалан гишүүн асуултаа асууя.

Б.Жаргалан: Бид нэг л буруу замаар будаа тээгээд л их удчихлаа даа. Тэгээд манай улсад энэ тулгараад байгаа асуудлууд бас л макро эдийн засгийн бодлогын алдаануудын хор уршигтай үр дагаврууд гэж харж байгаа. Уул нь бид байгалийн баялгаа гаргаад л байгаа, нүүрс, зэсийн экспорт нэмэгдээд л байгаа, төсвийн орлого нэмэгдээд л байгаа. Тэгсэн хэр нь энэ төсвийн бодлого нь буруу яваад байгаа учраас бид ийм өндөр инфляцтай өрхийн орлого буурч байгаа ийм нөхцөл байдалд орчихоод байна л даа. Тэгээд уул нь сая Учралын Засгийн газар энэ өнгөрсөн 10 гаруй жилийн хугацаанд явж ирсэн макро эдийн засгийн алдаатай бодлогуудаа засаад төсвийн тодотголоо өргөн барих боломж байсан. Харамсалтай нь энэ боломжоо ашигласангүй. Урсгал зардлаа улам нэмэгдүүлээд, төсвийн алдагдлаа 2 дахин нэмэгдүүлээд улсын өрийг нэмэгдүүлсэн ийм төсвийн тодотгол өргөн мэдүүлсэн. Тэгээд түүгээр үл барам төсөвт дагалдуулаад бүүр ийм тогтолцооны суурь шинж чанартай бидний нэлээн ул суурьтай хэлэлцэх шаардлагатай ийм хуулийн төслүүдийг нөгөө чоно борооноор гэдэг шиг өргөн мэдүүлчихсэн. Тэгээд сая өмнө нь гишүүд хэлж байгаад баяртай байна. Энэ төсвийг дагалдуулж ийм янз бүрийн өөр хууль тогтоомжуудыг өргөн мэдүүлж ингэж завсраар нь батлуулах явдал

чинь хуулийн хулгай шүү дээ. Тэгээд энэ дагалдсан хуулийн төслүүд дунд Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай асуудал байна.

Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудал байна Улсын Их Хурлаас Засгийн газарт чиглэл өгөх тогтоол батлах замаар энэ төрийн өмчийн эзэмшлийн хувьцаануудыг нь төвлөрүүлэх энэ тэр гээд бүүр ийм төрийн өмчийн бодлогыг хүртэл ийм нэг тогтоол маягаар оруулаад ирчхэж байгаа юм. Тэгэхээр энэ болгоныг би маш шүүмжлэлтэй хандаж байгаа. Тэгээд Байнгын хорооны хэлэлцүүлэг дээр зарчмын зөрүүтэй саналууд гаргасан. Энэ үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль болон тэр Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай тогтоолын төслийг бол хууль санаачлагчид буцаах саналыг ажлын хэсэг дэмжсэнд баяртай байна. Харамсалтай нь тэр Үндэсний баялгийн сангийн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт яваад байгаа. Тэгээд энэ Үндэсний баялгийн сан гэдэг бол Монголчуудын хуримтлал юм. Тэгээд энэ хуримтлалын сангийн асуудлыг энэ төсвийн тодотгол батлуулах замаар ингэж оруулж ирж байгаад туйлын шүүмжлэлтэй хандаж байна аа. Тэгээд өчигдөр ажлын хэсэг дээр болон Төсвийн байнгын хороон дээр, Эдийн засгийн байнгын хороон дээр хэлэлцүүлэг явсны ар дээр зарим нэг зүйл заалтуудыг өөрчлөн найруулсан байгаа. Гэхдээ асуудалтай заалт энэ дотор байсаар байна аа. Тухайлах юм бол хуримтлалын санд байгаа хөрөнгийг менежмент хийх хөрөнгийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх эрхийг нь Эрдэнэс Монгол компанид өгчхөж байгаа. Тэгээд одоо бол энэ хуримтлалын сангийн хөрөнгийг Монголбанк удирдаж байгаа.

Тэгээд Монголбанкнаас энэ сүүлийн жилүүдэд энэ хуримтлалын сангийн хөрөнгийг хэрхэн яаж удирдаж байгаа вэ? Одоогоор энэ хуримтлалын сангийн үлдэгдэл хэд байгаа вэ гэсэн асуулт байна. Тэгээд Эрдэнэс Монгол дээр чинь л та бүхний яриад байгаа энэ ТӨК-удын хулгай зэлгий луйвар булхай бүгдээрээ байгаад байгаа биз дээ.

Тэгээд энэ Эрдэнэс Монгол гэдэг компанийнхаа нэрийг өөрчлөөд Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл болгочихоор тэр бүх зүйл чинь зогсохгүй биз дээ. Тэгээд нөгөө чононд хадгалуулна гэгчээр заавал энэ компаниар энэ хуримтлалын санг удирдуулах гээд байгаа шалтгаан нь юу байгаа юм бэ гэдгийг Сангийн сайдаас асууя аа. Тэгээд энэ Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг явуулах гээд байгаа шалтгаан нь болохоор төсвийн цоорхой 1 их наяд гаруй төгрөгийг л энэ төрийн ноогдол ашгаар л нөхөх гээд байх шиг байгаа юм.

Тэгэхээр Эрдэнэс Монгол компаниас асуух нь Эрдэнэс Монгол компани дээр өнгөрсөн он жилүүдэд ноогдох төрийн эзэмшлийн ноогдол ашгийн яг хэдэн төгрөг хуримтлагдчихаад та нар зарцуулж чадахгүй сууж байгаа юм бэ? Яг тодорхой он сар өдөртэй тодорхой мөнгөн дүнгүүдийг нь хэлж өгнө үү. Тэгээд яг энэ төсөв дээр хэдэн төгрөгийг.

С.Бямбацогт: Мэндсайхан сайд хариулъя.

З.Мэндсайхан: Жаргалан гишүүний асуултад хариулъя.

Засгийн газар төсвийн тодотголоо өргөн барьсан. Энэ дотор нэг хуулийн хулгай хийгээд байгаа асуудал огт байхгүй. Би тийм хуулийн хулгай гэдэг юмыг чинь ч мэдэхгүй. Зүгээр л таны ярьж байгаагаас би нэг юм ойлгоод байна. Баялгийн сангийн тухай хуульд ямар өөрчлөлт оруулж ирж байгаа гэхээр ТӨК-уд дээр яваад байгаа тэр төсвийн гадуур яваад байгаа хөрөнгө оруулалт энэ замбараагүй эдийн

засаг руу орж байгаа төсөв хөтөлбөрийг цэгцэлье гээд улсын төсөв дээрээ оруулаад ирж байгаа. Тэгээд тэр өөрчлөлт баялгийн сан дээр орж ирж байгаа. Ноогдол ашиг авах гэдэг өгүүлбэрээр. Хуримтлалын талаар би, тэрийг нь нэмээд манай хүн хариулна. Тэгэхээр нөгөө таны хэлээд байгаа баялгийн сан гэж өөрчлөгдсөн ч гэсэн бид нар ноогдол ашгийн хувьд нөгөө өөрчлөлт хийгээд явж байна, нэгдсэн төсөвтөө аваад явна. Нэмээд манай газрын дарга Тулга хариулна.

С.Бямбацогт: 4 дүгээр микрофон.

С.Тулга: Сангийн яам Тулгаа гишүүний асуултад нэмэлт тайлбар өгье өө. 10 сарын 1-ний байдлаар энэ оны 10 сарын 1-ний байдлаар хуримтлалын санд нийт 1.4 их наяд төгрөг хуримтлагдсан байгаа. Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулиар энэ сангуудын хөрөнгө оруулалтын удирдлагыг Засгийн газар батална гэж байгаа. Тэгээд Засгийн газрын тогтоолоор 3 сангийн гурвуулангийнх нь хөрөнгө оруулалтын бодлогыг баталчихсан явж байна. Ирээдүй өв санг бид нар гадагшаа гаргаад удирдаж байгаа. Хуримтлалын сангийн хөрөнгийг болохоор одоо ингээд төв банктай гэрээ байгуулаад тэгээд бодлогын хүүгээс багагүй хэмжээгээр арвижуулна гэж Баялгийн сангийн тухай хуульд заасны дагуу ингээд арвижуулаад явж байгаа. Одоогийн төв банкаараа удирдуулж байгаа хэмжээ бол бүх эх үүсвэр маань нөгөө ипотек рүү гарчхаад байгаа, 6 хувийн моргейж рүү гарчхаад байгаа. Тэгээд зөрүү дүнг болохлоор Засгийн газар төсөв дээрээ тавиад тэгээд яг ингээд сангаа арвижуулаад явж байгаа. Сүүлд Засгийн газрын шийдвэр гаргаад бүхэлд нь моргейж руу биш 60, 40-ийн харьцаатай тодорхой хэмжээг нь яг ингээд 12 хувиас дээш ийм.

С.Бямбацогт: Гүйцээгээд хариулчихъя 4 дүгээр микрофон.

С.Тулга: Санхүүгийн бүтээгдэхүүнд оруулна гэж шийдвэрлэсэн. Үүнтэй холбоотойгоор 60 хувийг нь ипотек 40 хувь нь болохоор 12-оос дээш өгөөжтэй ийм санхүүгийн бүтээгдэхүүн дотоодын зах зээлд гарахаар ингээд төлөвлөөд ажиллаж байгаа. Баялгийн сангийн хууль 2024 онд батлагдаж гарахад үүнийг дагаад Их Хурлын тогтоол гарсан. Тогтоол дээр юу гэж заасан бэ гэхээр 2029 оныг дуусгахаас өмнө Засгийн газраас одоо яг энэ сангуудын удирдлагыг хэрхэн зохицуулах энэ корпорацийн зарчим руу шилжүүлэх энэ эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож оруулж ирэх. Үүнтэй холбогдуулаад тодорхой өөрийн байгууллагуудыг мэргэшил арга зүйгээр хангах гэсэн ийм чиглэлтэй байгаа. Үүний хүрээнд энэ Чингис хаан Үндэсний Баялгийн сан маань энэ хуримтлалын сангийн тодорхой хэмжээний хөрөнгийг Засгийн газартай гэрээ байгуулсны дагуу Монголбанктай зэрэгцээд ингэж удирдах ийм хуулийн зохицуулалт орж ирж байгаа юм.

С.Бямбацогт: Цэндийн Баатархүү гишүүн асуулт асууна алга байна.

Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл компани хариулъя.

Ц.Зоригтбат: Чингис хаан баялгийн нэгдэл сан нэгдэл компанийн санхүүгийн газрын дарга Зоригтбат Жаргалан гишүүний асуултад хариулъя аа.

Үндэсний баялгийн сангийн тухай хууль 2024 онд батлагдсан. Тэгэхээр тухайн жилд бол Чингис хаан баялгийн сайн нэгдэл компаниудын нийт цэвэр ашиг 869.5 тэрбум төгрөг байсан байна. Тэгээд үүнээс Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу 295.6 тэрбум төгрөгийг хуримтлалын санд төвлөрүүлэх ийм шийдвэр гарсан. Үүн

дээр нэмээд ЭТТ компанийн дараа жилийн ноогдол ашгийг урьдчилаад 200 тэрбумыг төвлөрүүлэх шийдвэр гарсан байгаа. Тэгэхээр 2024 ондоо Үндэсний баялгийн сангийн хуримтлалын сангийн дансанд 495.6 тэрбум төгрөгийг төвлөрүүлсэн. 2024 оны компаниудын цэвэр ашиг бол 5.2 их наяд байсан. Үүнээс бол.

С.Бямбацогт: Хариултаа гүйцээе. 3 дугаар микрофон.

Ц.Зоригтбат: 4.2 их наядын ноогдол ашгийг зарласан байгаа. Эндээс төлөгдсөн ноогдол ашиг бол 923.7, үүнээс 507 тэрбумыг хуримтлалын сан руу шилжүүлсэн. 2026 онд буюу 2025 оны ноогдол ашгаар бол нийт компаниудын ашиг 2 их наяд гарсан. Үүнээс бол 1.3 их наядын ноогдол ашиг зарласнаас 571.8 тэрбум төгрөгийн ноогдол ашиг төлөгдсөн байна. Яг энэ төлөгдсөн ноогдол ашгуудаас одоогоор Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл компанид 500 орчим тэрбум төгрөгийн ноогдол ашиг бэлнээр төлөгдөөд байгаа. Мөн ЭТТ компанийн хуваарилсан боловч төлөгдөөгүй байгаа ноогдол ашгийн авлага 5.9 их наяд төгрөг байна.

С.Бямбацогт: Жаргалан гишүүн тодруулъя.

Б.Жаргалан: Энэ төсвийн тодотголд татварын бус орлого тал дээрээ татварын бус орлогын хэмжээг 1 их наяд орчим төгрөгөөр нэмэгдүүлээд энэ тодотголоо өргөн барьчихсан байж байгаа. Тэгэхээр зэрэг цаана нь нөгөө татварын орлого буурч байгаатай холбоотойгоор энэ татварын орлогын бууралтыг нөхөх энэ татварын бус орлого буюу ноогдол ашиг төвлөрүүлнэ гэж тусгасан байна гэж харж байгаа. Тэгэхээр тэр 1 их наяд орчим ноогдол ашиг буюу татварын бус орлогын энэ хэмжээ чинь яг ямар ямар эх үүсвэртэй вэ гэдгээ Сангийн яам хэлээд өгнө үү.

С.Бямбацогт: Сангийн яам. Санжаадорж дарга хариулъя.

М.Санжаадорж: Санжаадорж Сангийн яам. Гишүүний асуултад хариулъя.

Татварын бус орлого бол 2026 оны батлагдсан дүн бол 1.8 их наяд байгаа. Тэгээд 2026 оны тодотголоор 1 их наядаар нэмэгдээд 2.8 их наяд төгрөгөөр нэмэгдэхээр тооцсон байгаа. Үүнээс 1 их наяд 65 тэрбум нь бол ноогдол ашгаар бол төвлөрүүлэхээр тооцсон. Үүний бол дийлэнх нь бол ЭТТ компанийн ноогдол ашиг бол байна гэж бол тооцсон байгаа. Үүний үндэслэл нь бол юу байсан бэ гэхээр өмнө нь бол ЭТТ компани бол 5 удаа бол ноогдол ашиг бол иргэдэд хуваарилсан. Гэхдээ төрд бол хуваарилсан хэсэг бол байхгүй байгаад байгаа. Энэ дүнтэй холбоотойгоор бол Үндэсний аудитын газраас бол энийг зөрчил байна гээд энэ өр төлбөрөө төлөөд.

С.Бямбацогт: Гишүүд асуулт асууж хариулт авч дууслаа.

Санал хураалтыг 20 цагаас явуулна. Төсвийн тодотгол болон тодотголтой холбоотой хуулиудыг өнөөдөр хэлэлцэж дуусна аа. Санал хураалтыг 20 цагт явуулна. Тийм болохоор гишүүдийг 20 цагт бэлэн байгаарай гэж хүсье ээ.

18.57 цаг

Дараагийн асуудалдаа оръё.

Зургаа.Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2026.08.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, гурав дахь хэлэлцүүлэг/

Монгол Улсын 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, ЭМД-ын сангийн 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийн 3 дахь хэлэлцүүлгийг явуулна.

Төслүүдийг 3 дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Төсвийн байнгын хорооны дарга Нанзадын Наранбаатар танилцуулна аа. Наранбаатар гишүүнийг урьж байна.

Н.Наранбаатар: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас 2026 оны 8 дугаар сарын 20-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, ЭМД-ын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийн 2 дахь хэлэлцүүлгийг Монгол Улсын Их Хурлын ээлжит бус чуулганы 2026 оны 9 дүгээр сарын 14-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж 3 дахь хэлэлцүүлэг бэлтгүүлэхээр бусад Байнгын хороод болон Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороонд шилжүүлсэн.

Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг 3 дахь хэлэлцүүлгийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 71 дүгээр зүйлд заасны дагуу Монгол Улсын Их Хурал Хурлын бусад Байнгын хороод эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд 2026 оны 9 дүгээр сарын 22, 23, 10 дугаар сарын 1, Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо 10 дугаар сарын 2-ны өдрүүдэд хийж санал, дүгнэлтээ зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллын хамт Төсвийн байнгын хороонд ирүүлсэн.

Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2026 оны 330 дугаар захирамжаар Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тодотголын төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Монгол Улсын Их Хурлын 13 гишүүний бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулж Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Төсвийн байнгын хорооны дарга Наранбаатар ахалж ажиллалаа.

Ажлын хэсгээс гаргасан доорх саналуудыг Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх нь дэмжсэн болно оо.

Үүнд:

1.Засгийн газрын өргөн мэдүүлсэн төсвийн төслийн зарлагын нийт дүнг нэмэгдүүлэхгүйгээр зардал хооронд зохицуулалт хийх хүрээнд тухайн байгууллагын хуулиар хүлээсэн үндсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд

доголдол үүсэх, зардал санхүүжиж зайлшгүй дутагдах эрсдэл үүсэх магадлалтай. Зарим салбарын төсвийг нэмэгдүүлэх, тухайн санхүүжилтийн эх үүсвэрийг 2026 оны хүлээгдэж байгаа гүйцэтгэлд үндэслэн хөрөнгө оруулалтын зардлаас бууруулах.

2.Улсын Их Хурлын гишүүдээс 2026 оны төсвийн жилд ашиглалтад оруулж дуусгах гүйцэтгэл нь бүрэн гарах боломжтой хөрөнгө оруулалтын зарим төсөл арга хэмжээний санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх, мөн гүйцэтгэл удаашралтай хуулиар батлагдсан санхүүжилтийг бүрэн зарцуулах боломжгүй нөхцөл үүссэн. Арга хэмжээний санхүүжих дүнг бууруулах зохицуулалт хийх зэрэг саналууд болно оо.

Байнгын хорооны хуралдаанаар хуулийн төслүүдийг хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын гишүүн Сайнзориг нийслэлийн 2026 оны төсвийн хүлээгдэж байгаа гүйцэтгэл болон өвөлжилтийн бэлтгэл ажлын талаар асуулт асууж, хариулт авсан болно оо.

Төсвийн байнгын хороо Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 71 дүгээр зүйлд заасны дагуу ажлын хэсэг бусад Байнгын хороо, Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо болон Төсвийн байнгын хорооны гишүүдээс гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналуудыг нэг бүрчлэн хэлэлцэж санал хураалт явуулан олонхын дэмжлэг авсан, аваагүйгээр нь бүлэглэн зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол, төсвийн төслийн 3 дахь хэлэлцүүлгийг бэлтгэсэн талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийн хамт та бүхэнд хүргүүлсэн болно.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгал сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэнд, мэндийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуулийн төслүүдийг 3 дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлт, зарчмын зөрөөтэй саналын томьёоллыг хэлэлцэж шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье.

Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

С.Бямбацогт: Наранбаатар гишүүнд баярлалаа.

Ажлын хэсгийг танилцуулъя. Загджавын Мэндсайхан Сангийн сайд, Бяруузаны Пүрэвдагва Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч, Сандагийн Магнайсүрэн Монгол Улсын Ерөнхий аудитор, Жамсрандоржийн Дэлгэрсайхан Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн дарга, Лхагважавын Гангэрэл Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүн, Равсалын Ринчинбазар Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүн, Мижиддоржийн Санжаадорж Сангийн яамны ТНБД, Намжилын Эрдэнэбаяр ЭМЯ-ны ТНБД, Найдангийн Цэвэлмаа Үндэсний аудитын газрын Санхүүгийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор, Даваасамбуугийн Баярсайхан Үндэсний аудитын газрын Тусгай чиг үүргийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор, Буяндэлгэрийн Баттуяа Үндэсний аудитын газрын Нийцлийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор, Сүхбаатарын Нацагдорж Үндэсний аудитын газрын Санхүү аудитын газрын аудитын менежер, Машдэлгэрийн Наранжаргал Үндэсний

аудитын газрын Гүйцэтгэлийн аудитын газрын аудитын менежер, Сэр-Одын Энхбаатар Үндэсний аудитын газрын Аудитын шийдвэрийн хэрэгжилтийн газрын аудитын менежер, Нанжидын Ургамалсүвд Монголбанкны Мөнгөний бодлого судалгааны газрын захирал, Пүрэвдоржийн Мөнхбаяр Монгол банкны Санхүү, зах зээл валютын газрын захирал, Батхишигийн Мөнх-Эрдэнэ Эдийн засаг хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга, Батжаргалын Төгөлдөр Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Хөрөнгө оруулалтын бодлогын газрын дарга, Жамьяншаравын Дэлгэржаргал Сангийн яамны Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга, Солонгын Тулга Сангийн яамны Санхүүгийн бодлогын газрын дарга, Лувсанвандангийн Ичинноров Сангийн яамны Санхүү төсвийн удирдлагын газрын дарга, Цэвээнжавын Батбаатар ЭМД-ын ерөнхий газрын дарга, Батжаргалын Цогтнаран Татварын ерөнхий газрын дарга, Жаргалсайханы Гэрэлбат Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Төрийн захиргаа удирдлагын газрын Санхүүгийн хэлтсийн дарга, Цэвээнжавын Зоригтбат Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл компанийн Санхүүгийн нэгдсэн удирдлагын газрын дарга, Даваасүрэнгийн Лхамжав Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл Хууль хүний нөөцийн газрын дарга, Ганболдын Бадрах ЭТТ компанийн Санхүү, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга ийм ажлын хэсэг хүрэлцэн ирсэн байна.

Төсвийн байнгын хорооноос нэгтгэн бэлтгэсэн зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулна. Санал хураалт байгаа. Өнөөдөр хураах ёстой гэхдээ 8 цагаас санал хураана гэж зарласан 8 цагт хураана. 20 цагт санал хураалтыг хойшлууллаа.

18.57 цаг

Дараагийн асуудалдаа оръё.

Долоо.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2026.08.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хоёр дахь хэлэлцүүлэг/

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн 2 дахь хэлэлцүүлгийг явуулна. Төслийн 2 дахь хэлэлцүүлэг явуулсан талаарх Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодын хамтарсан хуралдаанаас гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Пүрэвжавын Сайнзориг гишүүн танилцуулна аа. Таныг индэрт урьж байна.

П.Сайнзориг: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас 2026 оны 8 дугаар сарын 20-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн нэг дэх хэлэлцүүлгийг Монгол Улсын Их Хурал ээлжит бус чуулганы 2026 оны 9 дүгээр сарын 7-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар явуулж 2 дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороо болон бусад Байнгын хороонд шилжүүлсэн.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 64 дүгээр зүйлийн 64.1.2-т заасны дагуу Байнгын хороо эрхлэх асуудлынхаа хүрээнд 2026 оны 9 дүгээр сарын 22, 23, 10 дугаар сарын 1-ний өдрийн хуралдаанаараа дээрх хуулийн төслийн 2 дахь хэлэлцүүлгийг явуулж, санал, дүгнэлт гарган Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны хамтарсан хуралдаанд ирүүлсэн бөгөөд зарчмын зөрүүтэй санал гаргаагүй болно оо.

Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны 2026 оны 10 дугаар сарын 2-ны өдрийн хамтарсан хуралдаанаар дээрх хуулийн төслийн 2 дахь хэлэлцүүлгийг Монгол Улсын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 64 дүгээр зүйлд заасны дагуу явуулж хуулийн төслийг зүйл бүрээр хэлэлцлээ.

Байнгын хороонд хамтарсан хуралдаанаар хуулийн төслийн 2 дахь хэлэлцүүлгийг явуулах үеэр Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Ганбаатар, Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Лувсанжамц гишүүний гаргасан Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.5 дахь хэсгийг хэвээр үлдээх саналтай холбоотойгоор Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл ямар байр суурьтай байгаа эсэх талаар Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөл болон төсвийн ерөнхийлөн захирагч нараас асуулт асууж, хариулт авлаа. Хамтарсан хуралдаанаар хуулийн төслийн 2 дахь хэлэлцүүлгийг явуулах үед ажлын хэсгээс Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.3 дахь хэсэг, Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 46 дугаар зүйлд заасны дагуу төслийн 2 дугаар зүйлийг хасах буюу ердийн журмаар хуулийг дагаж мөрдөхтэй холбоотой зарчмын зөрөөтэй нэг санал гаргасныг хуралдаанд оролцсон гишүүдийн 53.1 хувь буюу олонх дэмжсэн болно оо.

Хуулийн төслийн 2 дахь хэлэлцүүлгийг явуулсан талаарх Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны хамтарсан хуралдаанаас гаргасан санал, дүгнэлт болон зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг та бүхэнд хүргүүлсэн.

Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн 2 дахь хэлэлцүүлэг явуулсан талаарх Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хорооны хамтарсан хуралдаанаас гаргасан санал, дүгнэлт болон зарчмын зөрүүтэй саналыг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье ээ.

С.Бямбацогт: Сайнзориг гишүүнд баярлалаа. Ажлын хэсгийг танилцуулъя.

Улсын Их Хурлын даргын 2026 оны 9 сарын 15-ны өдрийн 330 дугаар захирамжаар төсвийн хүрээний мэдэгдэл 2027-2028 төсвийн тухай хууль өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх ажлын хэсгийн ахлагчаар Улсын Их Хурлын гишүүн Их Хурлын Төсвийн байнгын хорооны дарга Наранбаатар, гишүүдээр Улсын Их Хурлын гишүүн Ариунзаяа, Батболд, Булгантуяа, Болормаа, Жангабыл, Жаргалсайхан, Заяабал, Наранбаяр, Пүрэвдаваа, Сайнзориг, Даваагийн Цогтбаатар, Чинбүрэн нарын гишүүд ажилласан, ажиллаж байгаа. Асуултад энэ гишүүд, ажлын хэсэг хариулна. Нэмэлт асуултад Засгийн газраас хуулийн төсөл өргөн мэдүүлсэн. Жадамбын Энхбаяр Монгол Улсын Тэргүүн шадар сайд, Эдийн засаг хөгжлийн сайд, Загджавын Мэндсайхан Сангийн сайд,

Содномдаржаагийн Даваасүрэн Эдийн засаг, хөгжлийн дэд сайд, Санжаагийн Наранцогт Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Жамсрандоржийн Дэлгэрсайхан Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн дарга, Лхагважавын Гангэрэл Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүн, Аравслын Ренчинбазар Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн гишүүн, Мижиддоржийн Санжаадорж Сангийн яамны ТНБД, Батхишигийн Мөнх-Эрдэнэ Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга, Батжаргалын Төгөлдөр Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Хөрөнгө оруулалтын бодлогын газрын дарга, Лувсанвандангийн Ичинноров Сангийн яамны Санхүү төсвийн судалгааны газрын дарга, Отгондэмбэрэлийн Мягмардорж Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Төсвийн хүрээний төлөвлөлтийн хэлтсийн дарга. Эдгээр хүмүүс, ажлын хэсэг хариулна аа.

Сая энэ яг танхимд сууж байгаа бусад ажлын хэсгийн гишүүд явж байж болно оо. Яагаад гэвэл өмнөх асуудал дээр гишүүдийн асуултад хариулахгүй учраас энэ асуудал дээр ажлын хэсэгт нэр нь ороогүй сая нэр дуудсан хүмүүсээс бусад нь явж байж болно оо. Энд та бүгдийг хүндрэл учруулж, чирэгдүүлж, чирэгдүүлж суулгаад яах вэ? Сая нэр дурдсан ажлын хэсэг үлдээд асуултад хариулах хүмүүс гэж ойлгоод бусад хүмүүс Монголбанкны Ерөнхийлөгч ирсэн үү? Монголбанкнаас хүн байх ёстой байх шүү Ургамалсүвд захирал аа. Монголбанкныхан байж байх ёстой байх. Орлож байгаа албан тушаалтнууд байх ёстой шүү. Ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнийг Улсын Их Хурлын Наранбаатар ахлагчтай Улсын Их Хурлын ажлын хэсэг, Засгийн газраас хууль өргөн барьсан ажлын хэсэг та бүхэн гишүүддээ хүндэтгэлтэй хандаад гишүүдийн асуултад үнэн зөв бодитой хариулт өгнө өө гэж найдаж байна аа.

Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороодын хамтарсан хуралдаанаас гаргасан санал, дүгнэлттэй холбогдуулан асуулт асууж, үг хэлэх гишүүд нэрсээ өгнө үү. Ганбаатар, Тэмүүжин гишүүнээр тасаллаа. Жамбалын Ганбаатар гишүүн асуулт асууж, үг хэлнэ.

Ж.Ганбаатар: Баярлалаа. Энэ жил бүрийн төсвийн асуудал хэлэлцэж байхад ер нь төсвийн хүрээ хэлэлцэж байхад энэ хэрэглээний үнийн индекс болоод ДНБ-ий хэмжээ төсвийн зардлыг их буруу тооцоолсноос болоод тэгээд бид одоо төсвөө тодотгох нь бараг энгийн үзэгдэл боллоо л доо. Санжаадорж дарга та байгаа үедээ төсөв байнга тодотгодог боллоо. Тэгээд л танаас асуулт асуухлаар та буруу бодож байна л гэх юм. Тэгээд яг үйл явцыг харахлаар ерөөсөө тэр миний зөв л байгаа юм шиг харагдах юм. Нэг жилийн дараа, 2 жилийн дараа харахаар. Би тодорхой асуулт Монголбанкнаас асууя аа. Нэгэнт л хүрээ ярьж байгаа учраас. Энэ Монголбанкны мөнгөний бодлого төсвийн бодлогоо их дагаж гүйгээд энэ Засгийн газар их хаппи байгаа байх даа. 8.3 тэрбум долларын нөөцтэй.

Гэтэл манайд энэ төсөвтэй холбоотой их том том тооны ард иргэд болоод бизнес эрхлэгч нарт юу ч наалдахгүй байгаа гэдгийг бүх хүн ярьж байгаа. Юу ч наалдахгүй байна. Тэгэхлээр мөнгөний бодлого буруу байна л гэж би үздэг. Би их олон удаа хэлдэг. Энэ хатуу мөнгөний бодлого чинь ийм удаан үргэлжилдэг улс байдаггүй юм шүү. Энэ хатуу мөнгөний бодлого гэдэг чинь ерөөсөө энэ хөдөлж байгаа хүмүүсийг туйлдуулдаг. Яах вэ долларын ханш өсөхгүй, долларын нөөц нэмэгдэнэ гээд ингээд нэг ажил хийж байгаа хүмүүсийн үзүүлэлтэд их сайхан байдаг байж магадгүй.

Хоёрдугаарт банкнуудад сайхан өндөр хүүтэй мөнгөө Монголбанканд байршуулчихна. Би тэгээд юу асуух гэж байгаа вэ гэхлээр яг өнөөдрийн байдлаар

хэрэглээний болоод бизнесийн зээлийн хүү яг хэд байгаа вэ? Би өөрөө олон статистик газраас асуучихсан байгаа шүү. Зөв хариулаарай гэдгийг сануулж хэлье. Худлаа тоо хэлэхгүй шүү гэдгийг хэлье ээ. Энэ мөнгөний бодлого би энэ төсвөө дагаад яваад байгаа гэдэг дээр нэг тайлбар хэлье ээ. Одоо энэ төсөв дагаж явдаггүй мөнгөний бодлоготой байх ёстой төсвийн бодлого, мөнгөний бодлого ер нь хоорондоо маш тийм салангид байх ёстой гэдгийг байгаа учраас энэ Монголбанк бие даасан байгууллага шүү дээ.

Тэгээд тэр сүүлийн үед зүгээр л тэгээд л арван хэдэн хувиас доошоо ордоггүй Монголбанкны үнэт цаасны хүү 8 жил болж байна аа. Тэгээд хэн хөдөлмөрлөж хэн ажил хийж энэ Монгол Улсад хэн бүтээн байгуулалт хийх вэ? Тэгээд төсөв улам томроод байдаг. Хувийн хэвشلүүд нь бүгдээрээ ЖДҮ болоод байдаг. Би Жижиг дундын хуулийг батлуулсан, биржийн хууль батлуулсан. Наад 8.3 хувь тэрбум доллар гэж байхад чинь биржээр нь нүүрсээ зарсны ач холбогдол оо гэж би шууд харж байгаа юм.

Тэр мөнгө Монголбанканд байна аа. Түүнээс биш нэг өөр их оцойж овойгоод өөр газраас мөнгө олоод байгаа юм бол байхгүй байх. Би асуултдаа хариулт аваад тодруулъя. Баярлалаа.

С.Бямбацогт: Монголбанк хариулъя. 4 дүгээр микрофон.

Н.Ургамалсүвд: Ургамалсүвд Монголбанк Мөнгөний бодлого судалгааны газрын захирал Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя.

Хэрэглээний зээлийн хүү 8 сарын байдлаар жигнэсэн дундаж хүү 18 хувьтай байна. Бизнесийн зээлийн хүү ерөнхийдөө шинээр олгосон нь 17.6 хувь байна төгрөг дээр. Зээлийн шинээр олгосон нь зээлийн үлдэгдлийнх нь болохоор 18.1 хувь. Ерөнхийдөө бол 18 орчим хувьтай байгаа. Ерөнхийдөө төсөв мөнгөний бодлогын уялдааг зөв хослолоор хэрэгжүүлэх ийм шаардлага байгаа юу гэвэл байгаа. Тэгэхээр энэ дээр бол тантай санал нэгдэж байна. Ерөнхийдөө эдийн засгийнхаа мөчлөгийн нөхцөл байдалд тохирч төсөв мөнгөний бодлого маань харилцан уялдаж явах ёстой. Төсвийн бодлого хэрвээ бизнесийнхээ мөчлөгийн эсрэг зүгт сулрах тохиолдолд мөнгөний бодлого хатуурахаас өөр сонголт байхгүй. Тэгэхээр энэ сонголтыг бид нар бас өнгөрсөн жилүүдэд хийж ирсэн гэдгийг хэлмээр байна аа. Баярлалаа.

С.Бямбацогт: Ганбаатар гишүүн тодруулъя.

Ж.Ганбаатар: Надтай санал нэг байгаа гэххээд дан яг бодит байдлын санал нийлдэггүй юм л даа. Би ямар саналтай байдаг вэ гэхлээр бодлогын хүүг бууруулах хэрэгтэй. 8.3 тэрбум доллар бүүр өссөн байх. Надад байгаа мэдээлэл бараг 2 сараар, 3 сараар хоцорсон мэдээллүүд байгаа байх. Тэгээд энийгээ өөрөө мөнгөний бодлогоороо зөв зохицуулаач гээд би зөндөө хүсэж байгаа. Байнгын хороо, ажлын хэсгийн хурлууд дээр. Их Хурлын дарга ч гэсэн Их Хурлын харьяа байгууллага учраас энийг анхаарах хэрэгтэй. Тэгэхгүй бол ингээд л тийм аюул гарна, ийм аюул гарна гээд л ирээдүй яриад л. Тэгээд л бид чинь одоо 2 тэрбум доллартой, 3 тэрбум доллартой их олон жил болоод л ирсэн л дээ. Тэгээд л тэр инфляц ингэнэ энэ нь ингэнэ. Тэгэхдээ энэ чинь уялдах ёстой шүү дээ. Нэг тал руугаа хэлбийгээд их олон жил явлаа. Ганцхан тал руугаа яваад л олон жил. Тэр Монголбанкны ажлын

үзүүлэлтийг сайхан харагдуулна. Тэгээд эргэж байгаа мөнгө чинь бүгдээрээ Монголбанкнаас дээр байгаад байна шүү дээ.

С.Бямбацогт: Үг хэлчихлээ. Отгоншарын Батнайрамдал гишүүн асуулт асууж үг хэлнэ.

О.Батнайрамдал: 2 зүйл байна. 1 дүгээр зүйл энэ Ганбаатар гишүүн уул нь маш чухал асуудал хөндөөд байгаа байхгүй юу. Монгол Улсын макро эдийн засгийн түвшинд аваад үзэх юм 2 үндсэн том бодлого явж байгаа.

Нэгдүгээрт мөнгөний бодлого, нөгөөдөх нь төсвийн бодлого. Энэ 2-ын өөрийн уялдаа энэ чинь хууль дээрээ байгаа шүү дээ. Монгол Улсын төсвийн тухай хуулийн 27.1.9 энэ дээр юу гэж байдаг вэ гэхээр Засгийн газар төсөл боловсруулахдаа тавигдах шаардлага дотор 27.1.9 дээр юу гэж байдаг вэ гэхээр Засгийн газар төсөл боловсруулахдаа тавигдах шаардлага дотор 27.1.9 дээр төрийн мөнгөний бодлогын зорилтод нийцсэн байх шаардлага байдаг. Нэг ёсондоо Засгийн газраас барьж байгаа төсөв төрийн мөнгөний бодлогод нийцсэн байх Ёстой гэсэн шаардлагыг хангасан байх ёстой. Энэ хуулийн шаардлага 27.1.9.

Тэгэхээр Монгол Улсын Засгийн газраас өргөн барьж байгаа энэ төсвийн тодотгол тэгвэл өнөөдөр Монгол Улсад хэрэгжиж байгаа төрийн мөнгөний бодлоготой зорилттой нийцэж байгаа юу? Сангийн яамнаас асууя, нэгдүгээрт.

Хоёрдугаарт Монголбанкнаас өнөөдрийн Засгийн газрын өргөн барьсан энэ төсвийн тодотгол төрийн та бүхний хэрэгжүүлж байгаа төрийн мөнгөний бодлогын зорилтод нийцэж байна гэж та бүхэн үзэж байгаа юу? Энэ дээрээ дүгнэлт гаргасан уу. Энэ төсвийн тухай хуулийн 27.1.9 хэрэгжиж байгаа юу? Энийг бүгдээрээ хуулийн үндэслэлтэй ярих ёстой. Төсвийн тухай хууль чинь их зузаан. Тэрэн дотор унших юм бол тавигдах шаардлага нь 9 зарчим байдаг. Тэрний магадгүй бид нарын хамгийн анзаардаггүй маш чухал зарчим энэ дээр байгаа байхгүй юу. Ингэж байж сая Ганбаатар гишүүний хэлээд байгаа төсөв мөнгөний бодлого нь уялдах ёстой юм. Энэ хуульчилчихсан зарчмын шаардлага байгаа юм.

Нэгдүгээр асуулт.

Хоёрдугаарт Засгийн газраас Ерөнхий сайд өөрөө зарласан Эрдэнэс Монголыг үндэсний баялгийн сан болгоод ТӨК-ийн менежментийг гадаадын шилдэг менежментэд өгнө өө гээд. Энэ бол зөв өө. Ингэж байж энэ ТӨК-ийн засаглал бүх зүйл нь нээлттэй ил тод болж сайжирна. Энийг бол 100 хувь дэмжиж байгаа. Гэхдээ өргөн барьсан хууль дээр тэр Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд оруулж байгаа нэмэлт, өөрчлөлт дээр нэг гуя дагуулж хүзүү гэдэг шиг хуримтлалын сан дээр байгаа бараг энэ чинь 1.1 их наяд байгаа. ОТ-оос хэд орохоос шалтгаалаад дахиад энэ чинь хэдэн 100 тэрбумын асуудал яригдана. Энэний хөрөнгийн удирдлагыг орлогч төвлөрүүлэгч хуулийн этгээд буюу Монголбанкнаас гадна Эрдэнэс Монгол өөрөө хийх нь ээ. Нөгөө Баялгийн сан дахь хуримтлалын сангийн мөнгийг маань Эрдэнэс Монгол дээр ямар ч туршлагагүй хэдэн залуучууд 400, 500 тэрбумаар ингээд хөрөнгийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх вэ? Энийг Монголбанкнаас салгаж байгаа яг үндсэн шалтгаан нь яг юу юм бэ?

С.Бямбацогт: Сангийн яам эхлээд хариулъя. Дараад нь Монголбанк.

М.Санжаадорж: Сангийн яам Санжаадорж гишүүний асуултад хариулъя аа.

2026 оны төсвийн тодотголыг бол Засгийн газрын хувьд боловсруулж өргөн мэдүүлсэн. Үүн дээр бол гол зорилго бол юу байсан бэ гэхлээр инфляцын энэ цаг үед бид нар ямар арга хэмжээ авах вэ гэдэг 1 дүгээр арга хэмжээний энэ зорилгын хүрээнд.

Хоёрдугаарт нь бол боловсролын салбар дээр бол цалингийн дутагдал үүссэн. Энэ асуудлыг яаж шийдэх вэ гэдэг ийм 2 үндсэн гол зорилгын хүрээнд ажилласан. Мөнгөний бодлогынхтой уялдуулаад ярих юм бол Монголбанк бол мөнгөний бодлогыг боловсруулж Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж хэлэлцүүлдэг. Мөнгөнийхөн хүүгийн бодлогоо бол энэ дээрээ бол боловсруулдаг.

Өнөөдрийн байдлаар бол 8 сарын гүйцэтгэлээр инфляц бол 12.5 хувь байна. Үүний эрэлтийн гаралтай инфляц нь 5 хувь байна. Нийлүүлэлтийн гаралтай инфляц нь 7.5 хувь байна. Өөрөөр хэлбэл мөнгөний нийлүүлэлттэй холбоотой болон цалин хөлс, тэтгэвэр тэтгэмж энэ бүх холбоотой нь 5 хувь, нөгөө талдаа бол мах шатахуун гээд яг нийлүүлэлтийн гаралтай инфляц нь 7.5 хувь байна.

Тэгэхээр нийлүүлэлтийн гаралтай инфляц дээр нь бол Засгийн газар бол энэ дээр бодлого боловсруулж орж ирсэн. Нөгөө талдаа бол эрэлтийн гаралтай инфляцыг бол яг сүүлийн энэ саруудыг хараад үзэх юм бол бид бол цалин хөлс нэмэгдүүлж байгаа шийдвэрийг энэ оны 1 сарын 1-нд авсан. Энэ үед бол эрэлтийн гаралтай инфляц 3.8 хувь байсан, одоо бол 5 хувь болсон. Өөрөөр хэлбэл 1.2 функтээр бол өсчихсөн байгаа. Тэгэхдээ энэ 1 сарын 1-нд цалин хөлс нэмсэн энэ шийдвэрийн үр дүн нь энд орж ирж байна гэж бид харж байгаа.

Яагаад гэхлээр бол хүүгийн хэмжээг бол ерөнхийдөө бодлогын хууль 12.5 дээр бол ингээд тогтсон байгаа ийм байдалтай байж байгаа гэж үзэж байгаа.

Тэгэхээр нөгөө талдаа инфляцыг гол өдөөгөөд байгаа асуудал маань юу байна гэхээр нийлүүлэлтийн гаралтай инфляц. 1 сарын 1-нд 3.7 хувь байсан бол одоо 7.5 хувь болчихоод байгаа. Тэгэхээр энэ рүүгээ бол арга хэмжээ авч ирж чиглүүлэхээс өөр аргагүй байсан. Нэгд нь.

Хоёрт нь бол төр өөрөө бол бас иргэдийгээ бол зорилтот иргэдээ бол төсвийг бол хуваарилах үүрэгтэй. Ялангуяа манай уул уурхайгаас хамааралтай ийм улсын үед уул уурхайн орлогыг хэрхэн зөв хуваарилах вэ гэдэг нь өөрөө төсвийн гол бодлого байдаг. Тогтмол цалин авч байгаа болон тогтмол тэтгэвэр авч байгаа ахмадуудын хувьд бол тэр юу гэдэг юм 1 сая төгрөгийн тогтмол тэтгэвэр авч байгаа инфляцад идэгдэх тусмаа энэ хэмжээгээрээ худалдан авах чадвар маань өөрөө буураад байдаг тийм ээ.

Тэгэхээр энэ агуулгаараа бол бид бол энэ хүмүүсийнхээ одоо тэр инфляцад идэгдэж байгаа тогтмол орлогыг бол нэмэгдүүлэх шаардлагатай байгаад байдаг. Нөгөө талдаа бол бодлогын хүү өөрөө ийм өндөр байгаа үед бол зээлийн олдоц буурсан өртөг өндөр болж байгаа үед бол бид нар ААН байгууллагууд дээр ямар бодлого нэмчих вэ гэдэг энэ асуудал орж ирдэг. Ингэхлээр бол нийлүүлэлтийн гаралтай энэ инфляц дээр нөлөөлөөд байгаа энэ шатахуунтай холбоотой асуудал орж ирж байгаа, эрчим хүчний асуудал орж ирж байгаа.

С.Бямбацогт: Монголбанк хариулъя.

Н.Ургамалсүвд: Нийлүүлэлтийн гаралтай инфляц сая ярилаа. Эрэлт талаасаа ярилаа. Монголбанк энэ дээр ямар төсөв мөнгөний бодлого уялдуулахад ямар байр суурьтай байгаа юм? Сая Сангийн яаманд ярьж байгаа зөв үү? Ургамалсүвд Монголбанк. Тэгэхээр 2 хоногийн өмнө бол Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2027 онд баримтлах үндсэн чиглэлийг өргөн барьсан. Энэ төслийн баримт бичигт Монголбанк ирэх оноос эхлээд инфляцыг суурь шалтгаануудыг шийдвэрлэхэд шаардлагатай байгаа эрх зүйн зохицуулалтын хувьд ч тэр, Засгийн газрын түвшинд Монголбанкны хувьд өөрийнх нь хувьд ч тэр шаардлагатай бодлогын арга хэмжээнүүд авах саналаа боловсруулаад өргөн барьсан байгаа. Энэ хүрээнд бол хамгийн хамгийн түрүүнд төсөв мөнгөний бодлогын уялдааг зөв зохистой байдлаар хэрэгжүүлэх хангах энэ шаардлага байгаа.

Дараагийнх нь бол мэдээжийн хэрэг Төв банкны зорилтыг тодорхой болгох засаглалыг нь сайжруулах энэ чиглэлээр арга хэмжээнүүд авах саналаа оруулсан байгаа. Хамгийн сүүлд нь бол нийлүүлэлтийн шалтгаантай инфляцыг ул сууриар нь шийдвэрлэхийн тулд Монголбанкны зүгээс ямар боломжтой зүйлүүдийг хийх боломжтой юм. Нөгөө талаас нь Засгийн газрын зүгээс энэ нийлүүлэлтийн шалтгаантай инфляцыг бууруулахад ямар боломжит арга хэмжээнүүд хийх боломжтой вэ гэдэг саналыг тогтоолын төсөлд оруулсан байгаа.

Тэгэхлээр ерөнхийдөө өнгөрсөн 15 жилийн хугацаанд нийт инфляцын 30 орчим хувийг дан нийлүүлэлтийн шалтгаантай инфляц дангаараа тайлбарлаж байгаа. Тэгэхээр энэ асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд гол нэрийн бараа бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийн хангамж, дэд бүтцийг сайжруулах нөөц бүрдүүлэлтийг сайжруулах шаардлага байгаа. Ингэхийн тулд нээлтийн сүлжээний санхүүжилтийн тогтолцоог иж бүрнээр нь бий болгох энэ тал дээр Засгийн газрын зүгээс бол хамтарч ажиллах, Монголбанкны зүгээс болохоор энэ санхүүжилтийн тогтолцоог бий болгоход хамтарч.

С.Бямбацогт: Баялгийн сангийн талаар Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл компани Зоригтбат. Энэ чинь нөгөө яг энэ нэр дурдагдаагүй ажлын хэсэг явуулчихсан шүү дээ. Ер нь бол гишүүдээ энэ Улсын Их Хурлаас байгуулагдсан ажлын хэсгээс асуух л дэгтэй. Тэгээд тэрэн дээр нь нэмэлтээр энэ Засгийн газрын ажлын хэсэг хариулах үүрэгтэй. Тэгтэл манайхан яг Улсын Их Хурлаас байгуулагдсан ажлын хэсгээсээ асуудаггүй. Хэлэлцэх эсэх дээр бол хууль санаачлагчаас асууна. 2 дахь, 3 дахь хэлэлцүүлгүүд бол зөвхөн Их Хурлаас байгуулагдсан ажлын хэсгээс асууна. Шаардлагатай нэмэлт мэдээлэл хэрэгтэй бол энэ Засгийн газраас орж ирсэн бусад ажлын хэсэг хариулах ийм л дэгтэй шүү дээ. Тэгж байхад л нөгөө хэлэлцэх эсэх явж байгаа юм шиг л ингээд л төсвийн 2 дахь, 3 дахь хэлэлцүүлэг явж байхад нөгөө Засгийн газрын ажлын хэсгээс л асуугаад байх юм. Наранбаатар ахлагчаас асуу.

Батнайрамдал гишүүн.

О.Батнайрамдал: Тэгэхээр. Энэ төсөв өргөн баригдчихсан байна. Тэгэхээр энэ төсөв маань өөрөө Төсвийн тухай хуулийнхаа нийцэлтэй хэр нийцэлтэй юм бэ л гэж асууж байгаа шүү дээ. 27.1.9 дээр төрийн мөнгөний бодлогын зорилтод нийцсэн байх гэдэг хуулийн шаардлага байгаа юм. Тэгэхээр Монголбанк ер нь цаашдаа тэгэхээр та нар Засгийн газраас өргөн барьж байгаа төсөв ялангуяа 2027

оны төсөв та нарын мөнгөний бодлоготой нийцэж байгаа юм уу үгүй юм уу? Энэ чинь хуулийн шаардлага байна шүү дээ. Тэгэхээр засаг ч гэсэн шууд хэлэх хэрэгтэй. Тэр хуулийнхаа тэр 27.1.9-тэй бид нар төрийн мөнгөний бодлого энэ зорилттой нийцсэн гээд эсвэл нийцээгүй гээд. Ер нь бараг л тийм үгүй гэсэн асуулт л хариулт л авчихмаар байгаа юм л даа. Тэгээд ингээд бөөрөнхийлөөд баахан инфляцын тоо яриад. Энэ хуулийн шаардлага байгаа шүү. Энэ хуулийн шаардлагыг бид нар нэлээн нухацтай авч үзэж байх ёстой. Аливаа орж ирж байгаа төсөв болгон төрийн мөнгөний бодлоготойгоо нийцэж байх ёстой. Нийцэж байна уу үгүй юу гэдэг дээр дүгнэлт өөрөө гарч байх ёстой. Тэгэхээр энэ дээр Монголбанкнаас.

С.Бямбацогт: Эдийн засгийн байнгын хороон даргыг дуудаарай. Заяабал дарга Эдийн засгийн байнгын хороо, Төсвийн байнгын хороо хамтарч хуралдаж төсвийн хүрээний мэдэгдэл дээр энэ Улсын Их Хурлын чуулганд танилцуулга зарчмын зөрүүтэй санал, санал, дүгнэлтээ оруулж ирж байгаа. Энийг боловсруулсан Байнгын хороод хариулах ёстой. Монголбанк нэмээд хариулчихъя.

Н.Ургамалсүвд: Ургамалсүвд Монголбанк. Тэгэхээр Батнайрамдал гишүүний асуултад нэмэлтээр хариулъя.

Ерөнхийдөө бид нар мөнгөний бодлогыг улирал тутам мөнгөний бодлогын шийдвэр гаргах хурлыг хийж байгаа. Тэгэхээр мөнгөний бодлогын шийдвэр гаргахад шаардлагатай бодлогын шинжилгээнүүдийг улирал тутам шинэчлээд ингээд явж байгаа. 3 жилээр бол төсөөллүүдээ хийгээд явдаг. Энэ ингэхдээ төсвийн хүрээ болон төсөөллийн мэдээллүүдийг авч ашигладаг аа. Тэгэхээр одоо жишээлбэл 3 дугаар сар, 6 сар, 8 сард хийсэн мөнгөний бодлогын шийдвэрүүд бүгд өмнөх төсвийн хүрээний мэдэгдэл дээр суурилад бодлогын шийдвэрүүдээ гаргачихсан байсан. Одоо тэгэхээр саяын өргөн барьсан 2027 оны төсөв болон шинэчилж байгаа энэ төсвийн хүрээний мэдэгдлийг бид нар саяын 9 сарын бодлогын хурлын алтернатив буюу хувилбар төсөөллөөр бид нар тооцож энэ тэрийг оруулж ирж байгаа.

Тэгэхээр энэ маань мэдээжийн хэрэг тодорхой хэмжээгээр инфляцыг нэмэгдүүлэх.

С.Бямбацогт: Даваагийн. Цогтбаатар гишүүн.

Да.Цогтбаатар: Баярлалаа. Та бүхэнд энэ оройн мэнд хүргэе. Улсын Их Хурлын даргаа ер нь баталчихсан хуулиуд хэрэгжиж байх ёстой гэж би бодож байгаа. Тэгээд таныг Улсын Их Хурлын дарга байх хугацаанд энэ хууль хэрэгжихээ больчих гээд байгаа учраас танаас асуугаадахъя гэж бодож байна. Одоо бид нар төсвийн төслийг хэлэлцэж байгаа. Төсвийн тодотголын төслийг тэрнээс төсвийн тодотголыг баталчхаагүй байгаа. Батлаагүй байхад нийслэл жишээлэхэд нөгөө Боловсролын яамны хэл ам дагуулаад байгаа 50 тэрбум болж байгаад сүүлд нь дахиад 62.2 тэрбум болж өсдөг нөгөө сургуулиудын ачааллыг бууруулах асуудал дээр түрүүлээд 5 тэрбум төгрөг гаргаад өгчихсөн байгаа. Одоо бид нар 8.2-ыг гаргах эсэхийг нь шийдэх гэж байгаа юм.

Тэгэхээр хууль батлагдаагүй байхад Нийслэлд энэ хэмжээний эрх байдаг юм уу? Бид нар хууль биелүүлэх ёстой юм уу, ёсгүй юм уу? Улсын Их Хурлын дарга учраас би танаас асууж байгаа юм. Тэгээд энэ НЗД өнөөдөр жоохон дуудуулж байж ирэх шиг боллоо. Та энэ дээр нэг байр сууриа илэрхийлээд өгөөч ээ.

Хоёрдугаар асуулт нь Нийслэл алдагдал баталдаг Сангийн сайд бол энийг батлаад байгаа юм. Батлаад үзсэн их наядаараа яригдаж байгаа. Нийслэлийн төсвийн сонсгол дээр яригдсан тоонууд байгаа. Тэгээд та нар яг алдагдалтай яваад байгаа юм уу эсвэл яг өөрсдийнхөө яриад байгаагаар ашигтай яваад байгаа юм уу. Энэ дээр нэг байр суурийг нь энэ Сангийн сайдтай цуг сонсчихмоор байна. Сангийн сайд алга байна. Энэ дээр Их Хурлын дарга дэг сахиулж өгнө үү.

Тэгээд 2 дугаарт нь одоо уг нь Боловсролын яамнаас уг нь асуучихсан байсан бол зүгээр байсан юм. Манай Их Хурлын дарга бол байнга дэг сахиулж байгаа юм. Чуулган, байнгын хороо, дэд хороо, ажлын хэсэг дээр ирж байгаа албан тушаалтнууд үнэн зөвөөр хариулах үүрэгтэй. Үүргээ биелүүлэхгүй ажилтнууд ирж байна шүү дээ. Дэд ажил ажлын хэсэг дээр орж ирээд Боловсролын яамны албан тушаалтан нь би хариулж чадахгүй гэсэн шүү дээ. Мэдээлэл өгөхгүй гэсэн. Хариуцлага тооцох эсэх нь энэ Их Хурлын асуудал байх. Нууж байгаад төсөв батлуулчихдаг юм байдаг юм уу. Яг аль сургуульд хэдэн төгрөгийн тэр 50 тэрбум эсвэл 62 тэрбумаа тарааж өгөх гэж байгаа юм тэрийгээ хэлчих гэсэн чинь хэлэхгүй гэж байгаа гараад явчихсан. Яг тэр Ерөнхий сайдын сургууль, цэцэрлэгт нь өгчихсөн юм уу, үгүй юм уу? Энэ хууль ер нь хэрэгжих ёстой юм уу бид нар хууль батлах ёстой юм уу гэдэг дээр. Тэгээд би дахиад л таны ярьдаг дэгийг сануулъя даа.

Таны энэ ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнд байх ёстой гээд дуудаад байгаа Монголбанкны Ерөнхийлөгч алга байна. Бид нар энчээнээс томилж өгсөн албан тушаалтнуудынхаа юмыг ярих гэж байгаа болохоос мэргэжлийн байр суурийг бол сонссон нь ойлгомжтой. Гэхдээ тэр томилж өгөөд байгаа хүмүүсийг чинь бид нар маш сайн хүмүүс байна гээд л ёстой магтаж магтаж байгаад л томилж өгөөд явуулдаг. Буцаагаад хэн ч ирэхгүй шүү дээ.

НЗД-ыг өглөө дуудахаар орой ирдэг. Монголбанкны Ерөнхийлөгч нар нь байхгүй нэг хуулийн газрын захирал нь л ирчхээд сууж байгаа юм. Хариултаа авчхаад тодруулга авъя дарга аа.

С.Бямбацогт: Чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийг манай Цогтбаатар гишүүн сайн судалж байгаа байх. Тэгэхээр би түрүүн хэлсэн Төсвийн хүрээний мэдэгдлийн 2 дахь хэлэлцүүлэг хийж байна. Аливаа хуулийн төслийг санаачлагчийн хувьд хууль санаачлагчаас буюу Засгийн газраас санаачилсан гишүүнээс асуух асуулт асууж, хариулт авдаг. 2 дахь хэлэлцүүлгийн үед ажлын хэсгээс болон мэргэжлийн Байнгын хорооноос асуулт асууж, хариулт авдаг. Энэ дэгийн дагуу л асуулт хариулт явах ёстой юм. Энэ дэгийн дагуу. Мэдээж Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хуулийг Монгол Улсын иргэн болгон биелүүлэх үүрэгтэй. Тэр дундаа хуулийг дээдэлнэ гэж тангараг өргөдөг. Их Хурлын гишүүд Засгийн газрын гишүүд, төрийн албан тушаалтнууд биелүүлэх бүрэн үүрэгтэй. Хууль дээдлэх тангараг өргөчхөөд энэ үүргээ биелүүлэхгүй тат. Зөрчсөн бол хариуцлага хүлээх ёстой энэ дээр тантай санал нэг байна аа. Тийм болохоор нэгэнт хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хуулийг зөрчиж асуудал шийдсэн тэр нь тийм үү? Холбогдох байгууллагаар тогтоогдсон бол хариуцлагаа хүлээх ёстой энэ дээр хотын дарга тэр баталсан хуулиас яагаад хэтрүүлээд гэдэг юм уу хууль зөрчөөд ингээд яваад байна шүү дээ гэж яриад байна. Ингээд хуульд таны үед гэж чи хэллээ. Миний үед биш хэдийд ч үед хууль зөрчих ёсгүй. Яг л ийм дэгээр явж ирсэн.

Өнөөдөр гэнэтхэн эвэртэй туулай үзсэн юм шиг байдлаар асуудалд хандах хэрэггүй. Ийм байдлаар бид нар хуулиа сахиулах нь Их Хурлын гишүүд хуулийн хэрэгжилтийг Засгийн газар, Улсын Их Хурлын өмнө Засгийн газар биелүүлэх үүрэгтэй. Хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих үүрэг нь бол Улсын Их Хурлын гишүүд бүгдээрэнд нь бүрэн эрхэд нь байж байгаа. Бүрэн эрх гэдгийг би хэлээд байгаа шүү дээ. Эрх үүргийн нэгдэл. Хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих хуулийг хэрэгжүүлэх шаардлага тавих үүргээ Их Хурлын гишүүд биелүүлэх ёстой. Цогтбаатар гишүүн бол энэ талаасаа шаардлагаа тавьж байна. Энэ зөв өө. Тэгээд Хотын дарга тэр хууль зөрчсөн эсэх асуудлаа хариулчихъя. Урьд нь энэ асуудал яригдсан шүү дээ. Боловсролын сайд бол хот дээр бол тэр гэрт ойрхон сургуулийн мөнгө тавигдсан. Боловсролын яам батлаагүй байхад төсвийн тодотгол хэлэлцээгүй байхад бид нар мөнгө тавиагүй гэж ярьж байсан. Хотынхон энэ дээр хариултаа өгчихье.

Б.Пүрэвдавга: Та бүхэнд оройн мэндийг хүргэе ээ.

Цогтбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Нэгдүгээрт 2026 оны төсвийг бид нар бол нийтдээ 5.4 тэрбум төгрөг орлого бүрдүүлнэ гэсэн ийм төсөөлөлтэй байсан. Яг өнөөдрийн байдлаар 1 их наядаар тасрах ийм тооцоотой байна. 18.3 хувиар энэ орлогын төсөөлөл тасарч байгаа. Учир нь бол 2026 оны орлогыг хэт өөдрөгөөр төсөөлснөөс болж 1 их наядаар тасарч байгаа гэдгийг танд хэлье. 2026-2027 оны хичээлийн жилтэй холбоотой бэлтгэл ажил явагдсан. Үүн дээр бол үндсэндээ 84 сургууль нийтдээ 73 мянган сурагчдын шинэ сургууль барих ийм тооцоолол бол нийслэл дээр гарсан. Энэ хүртээмжгүй байдалтай холбоотойгоор Улаанбаатар хотын түгжрэл 150 мянган машинаар нэмэгддэг гэсэн ийм судалгаатай. Ингээд Засгийн газар дээр болон Боловсролын яам, нийслэл хамтраад 2026-2027 онд хүүхдүүдийг гэртэй ойрхон сургуульд ялангуяа 1, 2 дугаар ангийн хүүхдүүдийг гэртээ ойрхон сургуульд сургах зорилгоор 21 шинэ сургуулийг байгуулж нийтдээ 9 орчим мянган 1, 2 дугаар ангийн бага ангийн хүүхдүүдийг сургаж байна аа. Энэ бэлтгэл ажлыг хангахтай холбоотой эд хогшил бусад материалтай холбоотой зардал нийслэлээс гарсан. Энэ бол нөөц хөрөнгөөс гарсан ийм байдалтай байгаа. Бид нар төсвийн тодотголыг хүлээсэн ийм нөхцөл байдалтай байгаа гэдгийг хэлье ээ.

С.Бямбацогт: Сангийн сайд хариулъя.

З.Мэндсайхан: Цогтбаатар гишүүний асуултад хариулъя.

Цогтбаатар гишүүнээ Үндсэн хуулиар аймаг орон нутгийн биеэ даасан байдлынхаа үүднээс аймгийн иргэдийн, аймаг нийслэлийн иргэдийн хурал өөрөө төсвөө батлаад явж байгаа. Бид нар энд Монгол Улсын нэгдсэн төсвийг баталж байна. Ингэхдээ бид нар зардлынхаа алдагдлынхаа дээд хэмжээг баталж өгдөг. Тэр юун дээр боловсролын юун дээр 8 тэрбумыг зарцуулаад явсан гэдэг бол аймаг, нийслэл өөрийнхөө орон нутгийн төсвөөсөө энэ асуудлаа шийдээд явж байгаа. Улсын төсвөөс ямар нэгэн энэ хөтөлбөртэй холбоотой зардал гараагүй. Одоо бид тодотголоор хэлэлцэж байна гэсэн үг. Нийслэл өөрөө алдагдалтай байгаад байгааг нь би танд өмнө нь тайлбарлаж байсан. Засгийн газар зардлынхаа дээд хэмжээг буюу хөрөнгийн зардлынхаа хэмжээг батлаад Нэгдсэн Улсын нэгдсэн төсвөө баталдаг. Энэний дараа аймаг орон нутгийн нийслэл төсвөө батлахдаа алдагдалгүй батална гэдэг энэ зарчмыг зарлагын энэ хүрээнд тааруулж батална.

Дээрээс нь Төсвийн тухай хуульд юу байдаг вэ гэхээр өмнө нь санхүүжүүлж чадаагүй дүнгээр хөрөнгө оруулалтын дүнгээр нэмэгдүүлж болно оо гэдэг энэ.

С.Бямбацогт: Хариултаа дуусгачихъя.

З.Мэндсайхан: Санхүүжүүлж болох өмнөх оны үлдэгдлээрээ нэмэгдүүлж болно оо гэдгээрээ ингээд орон нутаг нийслэл дээр зардал нэмэгдээд явдаг ийм асуудал байдаг аа. Тэгэхдээ энэ бол орон нутаг гэхээс илүүтэй гарна. Зөвхөн нийслэл дээр үүсээд байгаа асуудал. 2.8 их наядын хөрөнгө оруулалт одоо төсвийн хязгаараас болоод гарч чадахгүй байгаа. Нийслэл дээр хуримтлагдсан байгаа.

Тийм учраас төсвийн тодотгол дээр бид нар төсвийн хүрээ өөрчлөгдчихөөд хүрээ өөрчлөх саналаа оруулж ирсэнтэй холбоотойгоор алдагдлын 2 хувиар нэмэгдэж байгаа энэ дээр 988 тэрбум төгрөгийг зөвхөн нийслэлд зориулж энэ зардлыг нь оруулж ирж байгаа юм. Юу гэхээр тэр хуримтлагдсан 2.8 их наядын хөрөнгө хөрөнгө оруулалтын зарцуулах эрхийг нь энэ зардлын орон зайгаар нээж өгч байгаа гэсэн үг. Энэ асуудлыг бид нар ер нь цаашаа шийдээд явахгүй бол нийслэл дээр энэ асуудал үе үед байгаад л байна.

С.Бямбацогт: Болчихсон уу? Цогтбаатар гишүүн тодруулъя.

Да.Цогтбаатар: Улсын Их Хурлын дарга та өөрөө эвэртэй туулай биш л юм бол би таныг хууль биелүүлээч л гэж шаардаж байгаа болохоос би наана чинь эвэртэй тулай олж харсандаа ингээд янз бүрийн юм яриад байгаа юм биш. Өчигдөр Хэрэг эрхлэхийн сайд, Боловсролын сайд 2 чинь Улсын Их Хурлын гишүүдийг Байнгын хороогоор дүүрэн загналаа шүү дээ. Оруулж ирж байгаа төсвийг нь л хэлэлцье гээд асуулт хариулт явах гэхээр дээрэлхээд байгаа юм уу яг юу юу ч гэлээ ёстой баахан загнасан шүү дээ. Та одоо Засгийн газрынхаа доор ороод Засгийн газарт үйлчилж өгөх гээд байгаа юм уу. Зарчмаа мөрдөөч л гэдэг ганцхан л юм яриад байгаа юм аа. НЗД өөрөө хэлсэн. 5.4 их наядын ашигтай байхаар төсөв баталсан боловч 1 их наядын алдагдалтай явж байна гээд. Ер нь бол зарчмын хүрээнд нэг хэдэн санал хэлэх гэсэн юм. Нэмэлт нэг минутаа авчхаж болох уу дарга аа?

Зарчмын санал хэлэх гэсэн юм.

С.Бямбацогт: Би танд дэг сануулъя даа. Тэгээд 4 минутаар асуулт асуугаад дутуу гэж үзэх юм бол нэг минутаар асууна. Дахиад хариулт шаардлагатай бол тодруулна гэвэл нэг минутаар нэмнэ. Тэгээд Засгийн газрын гишүүдэд би шаардлага тавьж байгаа. Өглөө тавьсан, өдөр тавьсан та сонссон байх. Улсын Их Хуралд хүндэтгэлтэй ханд аа. Ажил хийх ёстой, ачаа үүрэх ёстой, асуудал шийдэх ёстой. Их Хурлын гишүүдэд, Их Хуралд битгий хүндэтгэлгүй хандаа гэдгийг би сануулж хэлсэн. Манай гишүүд өөрсдөө нэг бүрэн эрхтэй гэж өөрсдийгөө битгий ойлго, бүх юмны дарга гэж өөрийгөө битгий бод. Бүх юмны дарга гэж өөрсдийгөө битгий бод. Та Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороог хуралдуулах үүрэгтэй. Та төсвийн зардлын зарцуулалт хууль зөрчсөн, зөрчөөгүй та бүгдэнг нь хянаад, үзээд, гаргаад ирэх хууль зөрчсөнг гаргаад ирэх үүрэгтэй үүргээ биелүүл. Та 10 хоног, 14 хоног Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороог хуралдуулаагүй, саатуулсан. Саатуулсан ирчхээд та хуралдуулахгүй байсан үүрэгтэй. Та хуралдуулахгүй байх эрхтэй биш, хуралдуулах үүрэгтэй хүн шүү. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд

хорооны дарга гээд ерөөсөө өөрийгөө бүрэн эрхтэй их том дарга гэж битгий бодоод байгаарай чи.

Аюушийн Ариунзаяа гишүүн.

А.Ариунзаяа: Би юуны өмнө Улсын Их Хурлын Тамгын газар, Улсын Их Хурлын дарга Бямбацогтод нэг талархал илэрхийлмээр байна аа. Юу вэ гэхээр parliament.mn цахим хуудас маш сайн шинэчлэгдсэн байна аа. Үүн дотроо Улсын Их Хурлын гишүүд ямар асуулт асуусан бэ гэдэг протокол нь орсон байна аа. Энэ бол маш сайн хэрэг. Үүн дээрээ нэмээд ямар хариулт ирсэн бэ гэдгийг оруулж өгөх юм бол маш сайн байна аа. Үүнийг бол яг протокол нь угаасаа байгаа юм чинь. Ийм асуулт асуусан, ийм хариулт ирсэн гэдгээр нь энэхүү цахим хуудаастаа оруулчих юм бол илүү төгс төгөлдөр болох гээд байна. Ингэснээр тэр гишүүн ингэж асуугаад эндээс ийм хариулт ирсэн байна. Энэ хариулт нь цаг хугацааны явцад хэрхэн яаж хувирсан бэ, үнэн байсан уу, худал байсан уу гэдгийг түүгээр нь харж болох юм гэдгийг энэ саналыг хэлж байна аа. Миний хувьд төсвийн тодотголын ажлын хэсэгт орж ажилласан. Ажлын хэсгийн санал, дүгнэлтэд бол яг энэ Цогтбаатар гишүүний хэлээд байгаа асуудал бол хөндөгдсөн юм аа. Энэ нь юу вэ гэхээр батлагдаагүй төсвийг зарцуулахгүй байх талаар буюу Төсвийн тухай хуулийг мөрдөж байх ёстой шүү гэдэг ийм асуудлыг Засгийн газарт тавьж байгаа. Яахын аргагүй хэрэвзээ төсвийн тодотгол гэрт ойрхон сургууль, 50 тэрбум гэж анхандаа тусгасан. Гэхдээ санхүүжилт нь бол 62.2 тэрбум гэж дараа нь ажлын хэсэг дээр танилцуулсан. Энэ нь хэрэвзээ батлагдахгүй бол хүүхдүүд хэдийнээ сураад эхэлчихсэн байгаа. Хэдийнээ урьдчилгаа төсөв нь ороод эхэлчихсэн байгаа.

Тэгэхээр энэ бол төлөвлөгдөөгүй ажлын төсвийн зарцуулалтыг нь урьдчилж бол хийгээд эхэлчихсэн. Арга хэмжээгээ урьдчилаад хэрэгжүүлээд эхэлчихсэн явдал мөн. Энэ бол гарцаагүй мөн. Тэгэхээр төсвийн тодотголоор бид нар энэ асуудлыг зайлшгүй баталж өгөхгүй бол тухайн хүүхдүүд хохирох гээд байна аа.

Тэгэхээр цаашид Засгийн газар төсөвтөө батлагдсан төсөвтөө үйл ажиллагаагаа зохион байгуулна уу, битгий дураараа дургиад бай. Багш нар ажилтны цалингийн батлагдаагүй төсвөөр зарцуулалтаа хийсэн учраас өнөөдөр бид 674.5 тэрбум төгрөгийг төсвийн тодотголоор нэмэх гээд сууж байгаа байхгүй юу.

Тэгэхээр дураараа аашилсан уу, дураараа аашилсан. Энийгээ хүлээн зөвшөөр. Цаашид ийм алдаа битгий гарга. Засгийн газар хуулиа мөрдөж ажиллах ёстой. Нийгмийн салбар хариуцсан ажлын хэсгийг миний хувьд ахалж ажиллалаа. Энэ дотроо мэдээж нөгөө 80 тэрбум төгрөгийг цалин хөлсний нэмэгдэл дээр оруулж ирсэн асуудал дээр анхаарч ажилласан. Соёл, спорт бусад төрийн үйлчилгээний салбарын цалинг нэмэгдүүлэх гэж зөвхөн оруулж ирсэн байгаа.

Тэгэхээр ажлын хэсгийн хувьд бол тэр, тэр салбарт тэгж нэмнэ гэсэн санал гаргах боломжгүй. Багц дүнгээр нь баталдаг учраас. Гэхдээ Засгийн газар анхаараарай. Шударга бай, хэн нэгнийг битгий орхигдуул. Энэ бол хэн нэгнийг орхигдуулснаас улбаалж Улсын Их Хурлын гишүүд зарчмын зөрүүтэй санал гаргаад тэгээд энэ төсөв чинь эвдэгдээд байгаа байхгүй юу. Манай Баясгалан гишүүн санал гаргаж байгаа. Энэ бол яах вэ зарчмын хувьд бол зөв яагаад гэхлээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг орхигдуулчихсан байхгүй юу, орхигдуулчихсан.

Тэгэхээр энийг засах ёстой юу, засах ёстой. Гэхдээ арга зам ямар байх вэ гэдгийг бид бодохгүй бол 2027 оны төсөв хэдийнээ өргөн барьчихсан байгаа. Тэгэхээр тэнд өөрчлөлт хийхэд хаа нэгтгээгээс хасаж хаа нэгтгээ нэмнэ. Тэгэхээр Баясгалан гишүүний саналыг бид нар маш сайн нухацтай бодож байж ирэх оны төсөв дээр ямар нөлөөлөл үзүүлэх вэ гэдгийг уг нь одоо яамнаас хариулаад өгвөл их сайн байна аа.

Ирэх оны төсөв дээр 400 орчим тэрбум шаардлагатай юм шиг харагдаад байх юм. Энэ зөв тооцоолол уу, үгүй юу гэдэг дээр нягтлаад.

С.Бямбацогт: Ажлын хэсгийн ахлагч Наранбаатар хариулъя.

Баясгалан гишүүний гаргаж байгаа санал зөв үү буруу юу, тооцоолол нь болох юм уу, болохгүй юм уу. Ажлын хэсэг юу гэж үзсэн юм, мэргэжлийн Байнгын хороо юу гэж үзсэн юм.

Н.Наранбаатар: Баясгалан гишүүний гаргасан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх санал гаргасан тэгээд төсөв нэгэнтээ өргөн барьчихсан эх үүсвэр нэмэгдүүлэх тийм хуулийн боломж байхгүй. Өргөн баригдсан хязгаар дотроо л бид нар төсвөө нэмж хасах ийм л ганц боломж байгаа юм. Тэгээд Баясгалан гишүүний хувьд бол Коптой холбоотой зардлаас бууруулъя гэхихсэн нэг санал байгаа. Хүнсний хангамжийг нэмэгдүүлэх, нөөцлөхтэй холбоотой Хүнс, хөдөө аж ахуйн яамны зардлаас хасагдуулах мөн эрчим хүчний тарифын хөнгөлөлтөөс хасагдуулах гэсэн тарифынх биш билүү? Тоног, төхөөрөмж эрчим хүчний засвараас байгаа тийм. Эрчим хүчний засвараас гэсэн ийм саналууд ирчихсэн юм. Тэгээд Төсвийн байнгын хороогоор хэлэлцээд зардлыг бууруулах боломжгүй гээд ингээд дэмжигдээгүй явж байгаа юм. Тэгээд нэгдсэн хуралдаанд танилцуулагдаад санал хураалтууд явахаар яаж шийдэгдэх юм. Ер нь бол бид нар байнгын хороон дээрээ ярьсан чиглэл аваад эргээд Байнгын хороон дээрээ эх үүсвэрээ судлаад ярилцъя гэдэг байдлаар бид нар ярьсан байгаа.

С.Бямбацогт: Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 онд төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 төсвийн төсөөллийн хуулийн 2 дахь хэлэлцүүлэг явуулж байгаа. Үндсэн хариулах ажлын хэсгээс Засгийн газар оруулж ирсэн үндсэн хариуцсан сайд нь бол Жадамбын Энхбаяр Монгол Улсын Тэргүүн Шадар сайд бөгөөд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд. Энхбаяр сайдыг дуудъя.

Энэ гишүүдийн асуултад хариулъя. Нэмэлтээр хариулна шүү дээ. Гэхдээ үндсэн хариулт нь бол Мэргэжлийн байнгын хороо, Төсөв, эдийн засгийн байнгын хорооноос ажлын хэсэг хариулна.

Нэмэлтээр Эдийн засаг, хөгжлийн сайд, Сангийн сайд хариулна. Бүр шаардлагатай бол ажлын хэсгийн гишүүд хариулна аа. Ийм л дэгтэй шүү. Энэ дэгээ барьцгаая хэдүүлээ.

Ариунзаяа гишүүн тодруулж асууя?

А.Ариунзаяа: Би тэгээд Баясгалан гишүүнийгээ юу гэж хүсмээр байна вэ гэхээр төсвийн ажлын хэсэг дараагийн 7 хоногоос хуралдаад эхэлчих юм. Тэгэхээр ирэх оны төсөв дээрээ нэг мөсөн зөв зохистой байдлаар нь шийдвэрлэх нь зүйтэй. Тэгэхгүй бол та минь бухимдаад бид нар ч гэсэн нөгөө дэмжихгүй байгаа юм шиг

эвгүй байдалд ороод ингээд дараа оны төсөв ч гэсэн маш их хүнд нөхцөл байдалд орох гээд ийм байгаад байгаа учраас хэдүүлээ нэг ойлголцоод явсан нь зүйтэй шүү гэж зүгээр энд нэг микрофоныг ашиглаад нэг ийм тайлбар хэлэх гэсэн юм аа. Нийгмийн салбарын энэ асуудлуудыг ч гэсэн нэгдсэн байдлаар авч үзэхгүй бол ердөөсөө болохгүй ээ. Халамжийн тэтгэмж нь өөрөө хувь тэнцүүлсэн бүрэн хувь тэнцүүлсэн тэтгэврээсээ өндөр байж болохгүй. Тэгэхээр энэн дээрээ Засгийн газар сайн бодлоготой баймаар байна аа. Энэ асуудлуудаа мэргэжлийн байдлаар мэргэшсэн аргачлалаар нь явуулахгүй бол маш хүнд нөхцөл байдалд орчихоод байна шүү. Засгийн газрын гишүүдэд.

С.Бямбацогт: Асуулт асуусангүй, үг хэллээ. Хишигдэмбэрэлийн Тэмүүжин гишүүн асуултаа асууя. Асуулт асууж, үг хэлнэ үг хэлэх боломжтой.

Х.Тэмүүжин: Өнөөдөр Улсын Их Хурал дээр ярьж байгаа нэг өнцгийг би нэг их гүйцэд сайн ойлгохгүй байна аа.

Монгол Улсын Үндсэн хууль дээр төсөв батлах хөөе би нэг үг хэлээдэхье. Улсын Их Хурлын дарга, Улсын Их Хурлын гишүүнтэйгээ хэрэлдээд суугаад байхгүй. Би нэг үгээ хэлчихмээр байх юм. Хөөе шинээр авъя.

С.Бямбацогт: Энэ удаа шинээр өгье.

Х.Тэмүүжин: Өнөөдөр ингээд төсөв хэлэлцэж байгаа үйл явцыг харахаар би нэг зүйлийг гайхаад байгаа юм аа. Монгол Улсын үндсэн хуулийн 25.7 дээр бүүр ингэж бичсэн байгаа юм. Улсын Их Хурлын онцгой бүрэн эрх. хэнтэй ч хуваалцахгүй төсөв батлах. Гэтэл өнөөдөр ингээд хэлэлцүүлгийн явцад ингээд харахаар байж болох юм шиг толгойг нь илээд өнгөрч болох юм шиг нэг зүйл яригдаад байгаа. Улсын Их Хурлын батлаагүй төсвийг Засгийн газар зарчихсан тухай.

Энэ чинь зүгээр өө чи тэгчихсэн байна уу гэж хэлээд өнгөрөх зүйл ерөөсөө биш шүү дээ. Энэ чинь гэмт хэрэг шүү дээ.

Энэ чинь Үндсэн хуульд байгаа Улсын Их Хурлын бүрэн эрхийг бүр тухайлбал Улсын Их Хурал хууль тогтоох эрх мэдлийг гагцхүү Улсын Их Хурал хадгална гээд Үндсэн хуулийн заалттай байгаа шүү дээ. Гэтэл Улсын Их Хурлын хууль тогтоох эрх мэдлийг Засгийн газар тэрүүгээр нь шийдээд Улсын Их Хурлаас батлагдаагүй чиглэл рүү төсвийн мөнгө ингээд дураараа зараад тэгээд тэр мөнгө нь хүрэлцэхээ болингуут нэмээд төсвийн тодотгол хийгээд энэ мөнгийг гаргаад өгөөч гэж хэлж байна гэдэг чинь албан тушаалын гэмт хэрэг шүү дээ. Энэ Үндсэн хуулийн маш том зөрчил шүү дээ. Өө ингэдэг юм засаад өгье өө гэж гэж хэлэх хэмжээний үзэгдэл ерөөсөө биш шүү.

Улсын Их Хурал сайн дураараа хууль тогтоох эрх мэдлээ төсөв батлах эрхээ Засгийн газарт ингээд зүгээр ханцуйн дотроо саналынхаа доогуур алдаж болохгүй шүү дээ. Парламент байгаа юм бол Улсын Их Хурал байгаа юм бол Монгол Улсад Үндсэн хууль байгаа юм бол Үндсэн хуулийн дэг журмаа сахиулах, ёстой. Тогоо, тогоогоороо хил хязгаар дотроо ажлаа хийх ёстой.

Улсын Их Хурлын бүрэн эрхийг булааж хэрэгжүүлж байгаа ийм том толгойтой сайд, том толгойтой Засгийн газар байж болохгүй шүү дээ.

Төсөвтэй холбоотой асуудлыг ингээд шийдчихэж байгаа бол мөдхөн шүүхийн эрх мэдлийг булааж аваад хэн нэгнийг цаазаар аваад эхлэх нь байна шүү дээ.

Улсын Их Хурал ямар бүрэн эрхтэй, Засгийн газар ямар бүрэн эрхтэй, шүүх ямар бүрэн эрхтэй энэ хил хязгаар дотроо тонгочих ёстой шүү дээ. Энд зарлагын хяналтын дэд хороо ажиллаад үнэхээр энэ төсвөөс гадуур батлагдаагүй чиглэлээр Засгийн газар шийдвэр гаргаад татвар төлөгчдийн мөнгийг зарчихсан байгаа бол энэ асуудлыг нь баримтыг нь гаргаж ирээд асуудал ярих ёстой. Энэ нэг манай нам юм, манай намын дарга юм. Яах вэ ингээд ирээд болох юм гэж андуу эндүү бодож болохгүй зүйл шүү.

С.Бямбацогт: Үг хэллээ.

Цэвэгдоржийн Туваан гишүүн асуулт асууна.

Ц.Туваан: Тэгээд л нэгдсэн төсвийн хүрээнийхээ мэдэгдэл төсвийнхөө төсөөлөлд өөрчлөлт оруулж байгаа. Тэгээд яг Тэмүүжин гишүүний хэлдэг яг үнэн шүү дээ. 674 тэрбум төгрөгөөр боловсролын салбарын ажилчдын боловсролын багш тэнд ажиллаж байгаа төрийн үйлчилгээний албан хаагчдын цалин дутаж ирээд л энэ тодотгол ер нь гол явах шалтгаан чинь энэ болж байгаа шүү дээ. Энэ бол манай энэ төрийн алба тэрэн дунд манай Их Хурал, Засгийн газар энэ тэр ч гэсэн хариуцлагагүй хандаж байна л гэж ингэж үзэж байгаа юм.

Оны эхний 5 сарын 1 хүртэл энэ багш, энэ ажилчид, энэ нэмэх эмч нар энэ нэмэгдсэн байдлаар цалин аваагүй шүү дээ. Тэгэхээр энэ 674 тэрбум төгрөг дээр энэ аваагүй эхний 4 сарын цалинг нөхөж олгох юм байгаа юм уу? Энэ танилцуулга энэ тэр дээр нэг тиймэрхүү юм харагдаад байгаа юм. Энийг Сангийн яам нэмээд нэг хариулаад өгөөч гэж. Тэгээд ер нь бол энэ эдийн засгийн гол параметруудийг ингээд харж байхад энэ төсвийн ном дээр ч байж л байна. Ажилгүйдлийн түвшин нэлээн өндөр орчихсон. Тэгээд энэ дундаа ажилгүйдэлтэйгээ холбоотой ч юм уу энэ өрхийн хэрэглээ өрхийн бодит орлого бүүр нам буусан. Энэ дээр тоо баримт дээр ч байна. Өрхийн бодит орлого 5 хувиар гэж байгаа юм. 5 хувиар буурна гэдэг бол маш том тоо. Өрхүүд маань орлогогүй болж байгаа. Өрхийн эрхэлдэг нөгөө үйлдвэр үйлчилгээ нөгөө дэлгүүр хоршоо ажиллуулах, бууз, банш хийх энэ орлого чинь ерөөсөө 33.5 буюу 3-ны 1 хувиар буурчихсан.

Гадуур энэ худалдаа үйлчилгээнийхэн чинь бүгд үүдээ хаагаад юм нь борлогдохоо болиод лангуунууд дээр борлуулалт орлого байхгүй болоод ингээд ирж байгаа. Энэ бол энэ ном дотор байгаа 33.5 хувиар буурсантай холбоотой энэ тоонууд ингээд орж ирж байна. Тэгэнгүүт энэ дээр нөгөө Засгийн газраас оруулж ирж байгаа асуудал дотроос энэ цалин, тэтгэврийн хэмжээг нэмэгдүүлэх гэдэг энэ байдлаар л оруулж ирж байна л даа. Тэгэхээр энийг бол АН анхнаасаа дэмжиж ирсэн хууль номыг нь батлаад өгсөн.

Тэгэхээр энэ дээр АН-ынхан энэ цалин, тэтгэвэр нэмэх дээр сөрөг байна гэсэн юм ярьж байгаа хүн нэлээдгүй хүний амнаас сонссон. Тийм юм байхгүй. Хэзээ ч тэгж байгаагүй.

Дээрээс нь энэ нэмэхдээ аваачаад, алагчлалтай нэмээд тавьсан. Боловсролын салбар дээр 50, эмч ажилчид дээр 30, шинжлэх ухаан дээр 15, бусад нөгөө нэг соёл цаг уур энэ тэр дээр бага бүүр 0 энэ тэр нэмээд явчихсан. Ингэхээр

чинь энэ ялгаа чинь нөгөө нэг шударга байдал ялгаварлан гадуурхах энэ асуудал чинь ингээд зөрчигдөөд явчихсан байхгүй юу. Яг энэнтэй адилхан асуудал тусгай хэрэгцээт иргэд буюу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд дээр орчихсон шүү дээ. Энэ Баясгалан гишүүний бухимдаад байх нь аргагүй шүү дээ.

Яагаад тэр хүмүүсийнхийг тодотгол дээр зарим нь нэмэхгүй. Төсөв дээр ярья гээд. Тодотгол чинь нэмэгдэж орж ирж байгаа тодотгол шүү дээ. Хасагдаж биш. Тэгээд тэрэн дотор тэр тусгай хэрэгцээт иргэдийн нэг жоохон нэмэгдэл 2 сарын нэмэгдэл юу шалих вэ дээ 40, 50 тэрбум л байгаа байх. 4 төрлийн нэмэгдлийг нь аваад үзвэл. Тэгэхээр энэ асуудлыг ингээд алагчилж ингэж байдгаа хэдүүлээ болимоор байна аа?

Тэгэхээр энэ зүйлийг оруулах нь зүйтэй.

Монголбанк сая тэр нийлүүлэлтийн инфляцтай холбоотой нэг гол нэрийн бараа бүтээгдэхүүний үнэ тогтворжуулах энэ хөтөлбөртэй холбоотой нэг зөв дуугарчих шиг болох юм. Би харин зөв сонсов уу, буруу сонсов уу? Тэрийгээ нэг Монголбанкнаас нэг тодруулаад асуучихъя. Ийм зүйл хэрэгжүүлэх ёстой юу. Энэ инфляц барьдаг.

Б.Пүрэвдорж: Сангийн сайд Загджавын Мэндсайхан хариулъя.

3.Мэндсайхан: Туваан гишүүний асуултад хариулъя.

Оны эхэн дээр өнгөрсөн оны төсөв батлахад 2026 оны төсвийг 2025 оны 11 сард батлахдаа багш нарын цалинг нэмэгдүүлье гээд баталсан шүү дээ. Багш, эмч нарын цалинг. Тэгээд Засгийн газар хэрэгжүүлэхдээ аваачаад тэр тухайн үеийн сайд нь боловсролын багш, ажилчид гээд л энэ тоог нь 2 дахин нэмээд л ийм л хууль зөрчсөн асуудал болоод л энэнээс болж асуудал үүссэн. Багш нарын цалин нэмэгдээгүй гэдэг худлаа. 1 сарын 1-ээс эхлээд л нэмэгдээд явсан. Ямар зөрчил үүсээд 2 цалингийн систем хийчихсэн гэхээр үндсэн цалин дээрээс нь нэмэгдлийг нь нэмчхэж байгаа юм. Тэгчхээд багш нарын нөгөө нэг илүү цаг авдаг нэмэлт урамшуулал энэ тэрийг нь хуучин цалин дээрээс нь аваад ингээд ийм 2 цалингийн системтэй болгоод ингээд ойлгомжгүй байдал руу оруулчихсан.

Тэгээд энэ чинь явсаар байгаад л энэ байдал руу оруулчхаж байгаа юм. Бид нарын тодотгол хийж байгаа шалтгаан мөн үү мөн. Одоо энэ мөнгийг чинь бид нар багш нарт нь тэр байхгүй байгаа төсөвт суугаагүй тэр үеийг л зардлын орон зай гаргаж ирж бид нар суулгаж байна шүү дээ 647. Нөгөө талдаа тэр юуны асуудлыг бол тусгай хэрэгцээт иргэдийн асуудлыг бид нар ингээд, багш нарын цалинг чинь нэмчихээр ялгаа байхгүй нөгөө талд нь баахан ийм салбаруудыг тэг өсөлттэй хаяад ингээд одоо Сангийн яам барьж байгаа тэр бодлого, Засгийн газрын барьж байгаа бодлогод төсвийн тодотголоор бүх төрийн тусгай албанаас бусдыг нь бүгдийг нь жигдлээд ороод ирье ээ. Ядаж багш эмч нарынхаа өсөлтийн хэмжээнд багш нарын цалингийн өсөлтийн хэмжээнд авчирья гээд. Эмч нарынхыг 11 сарын 1-ээс 20 хувь, төрийн үйлчилгээний салбаруудаа 50 хувьд нь багш нарын цалингийн хэмжээнд хүргээд ингээд нэг жигдлээд аваад ороод ирье.

2027 оны төсөв дээр эд нарыг бүгдийг нь инфляц та хэллээ сая үнийн өсөлттэй холбоотойгоор цалин бодит орлого гэж тэр хэмжээгээр нь бид нар 10 хувь нэмэгдүүлье 4 сарын 1-ээс. Тэгэхдээ нөгөө орхигдчихсон нэг салбар нь төрийн

тусгай байгаа. Тэрийгээ 20 хувь нэмье. Ингээд нэг цалингаа жигдэлж авахгүй бол ингэж ойчин цойчин яваад байх нь өөрөө эргүүлээд төсвийн зардал тэлэлтэд ямар ч замбараагүй уралдаан руу л оруулж ирж байгаа юм. Тэгээд эргээд л энэ чинь төсвийн ирж байгаа ачаалал нь Засгийн газар дээр ирж байгаа юм. Үйлчилгээний салбар хумигдаж байгаатай санал нэг байна аа.

Монголбанк бодлогын хүүгээ өсгөөд энэ эдийн засаг дээр мөнгөний агшаах бодлого явуулж байна. Яг ингээд ирэхээр чинь энэ үйлчилгээний салбар ялангуяа ажлын байр суурь шингээдэг барилгын салбар, үйлчилгээний салбар энд бичил бизнес эрхлэгч жоохон маш хүнд байдалд орж байна.

Тэгэхээр 2027 оны төсөв дээр Засгийн газар бага хүүтэй иргэд энэ бичил бизнес рүү чиглэсэн зээлийн бүтээгдэхүүн гаргаж байгаа 300 орчим сая долларын. Свопын зардлын төсөвт авах замаар. Нөгөөх нь энэ сүүлийн 3 жил өсөлтгүй байж байгаа үйлдвэрлэл нь бэлэн бүтээгдэхүүн бий болчихсон барилгын салбар дээр ипотекийг буюу эрэлт талыг нь дэмжих бодлого гаргаж ирье ээ. Иргэдээ 16 мянга орчим иргэнээ эхний ээлжид орон сууцтай болгоё. Энүүгээр дамжуулаад барилгын салбарыг.

Б.Пүрэвдорж: Монголбанк. Индрийн 4 дүгээр микрофон.

Н.Ургамалсүвд: Ургамалсүвд Монголбанк Туваан гишүүний асуултад хариулъя.

Гол нэрийн бараа бүтээгдэхүүн нийлүүлэлтийн тасалдлаас үүдэлтэй үнийн өсөлтийг хязгаарлах зорилгоор нийлүүлэлтийн санхүүжилтийн тогтолцоог бүрдүүлэх. Энэ хүрээнд факторинг, худалдааны санхүүжилт, агуулахын бичгийн санхүүжилт зэрэг зах зээлийн механизмд суурилсан нийлүүлэлтийн сүлжээний санхүүжилтийн тогтолцоог иж бүрнээр нь бүрдүүлэх хажуугаар нь мөн нефть нөөц бүрдүүлэх стратегийн нөөцүүдийг бүрдүүлэх үйл ажиллагааг оролцогч талуудад ил тод бүртгүүлэх оновчтой зохион байгуулах ажлыг гүйцэд хийнэ гээд Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөлд мөн үндсэн чиглэлд, мөнгөний бодлогын үндсэн чиглэлд тусгачихсан байгаа. Энийг Засгийн газартай хамтарч хийх ийм ажил байгаа.

Яах вэ өмнө нь бол нөгөө агуулах барьцаалсан, агуулахын үлдэгдлийг барьцаалсан зээлийн санхүүжилтийг нэвтрүүлэх ажлыг туршилтаар хийж байсан. 12, 13, 14 онуудад. Тэр нэлээн.

Б.Пүрэвдорж: Цэвэгдоржийн Туваан гишүүн тодруулъя.

Ц.Туваан: Сангийн сайдаа би асуугаад байгаа нь тэр хуучин цалингаас бодсон нэмэгдлүүдийг нөхөж өгөх юм байгаа юм уу? Энэ 674 дотор гэж асуусан. Та тэрийг нэг тодорхой хариулаад өгөөрэй. Энэ тойргийн багш эмч нарын хэлээд байгаа санал. Монголбанкнаас тэр бэлэн аваад ажиллачих кэйс байгаа. Хэрэгжүүлж байсан туршлага ч байгаа. Ерөөсөө энэ инфляц чинь яадаг вэ гэхээр мах, гурил, хүнсний ногоо, барилгын материалаас л гол нь явчихдаг шүү дээ.

Тэгээд энэн дээр чинь яг энэ танилцуулга юмнууд дээр ч гэсэн харагдаад байна шүү дээ. Махны үнэ гээд л үнээс болж инфляц нь арван хэдтэй байна л гэнэ. Тэгээд энэ дээр та хэд маань иймэрхүү ажлыг зүгээр нэг ийм цаасан дээр нэг лоозонгийн чанартай яриад байх биш бодитойгоор энэ Засгийн газартай ярилцаад

бодитой асуудал шийдээд юм хийж болохгүй юм уу гэдэг асуултыг би асуугаад байгаа юм.

Б.Пүрэвдорж: Сангийн сайд хариулъя.

3.Мэндсайхан: Туваан гишүүний асуултад хариулъя.

Тэр 2 өөр цалингийн зөрөөнөөс гарч ирж байгаа нэмэгдлийн зөрөөг олгохоо өөр асуудал байхгүй тусгаж орж ирээгүй. Бид нар 5 сарын 1-нд энэ асуудлыг цэгцлээд 5 сарын 1-ээс хойшоо багш нарын маань тэр 2 өөр цалингийн системтэй явж байсан асуудлыг нэгтгэсэн. Одоо ингээд дутагдчихаад энэ он дуусталх эх үүсвэрийг нь бид нар зардлыг нь чөлөөлөөд оруулж ирж байгаа. Тэр алдаатай бодлогыг л зассан гэсэн үг.

Б.Пүрэвдорж: Монголбанк индрийн 4 дүгээр микрофон.

Н.Ургамалсүвд: Ургамалсүвд Монголбанк тэгэхээр яах вэ нөгөө өмнө нь хэрэгжүүлж байхад ийм нөгөө технологид суурилсан дэд бүтэц, бодит цагийн горимоор хяналтын тогтолцоо хийх боломж байхгүй, цаасаар нөгөө агуулахыг баталгаажуулах сертификатыг өгч байсан учраас хэрэгжүүлэхэд нэлээн төвөгтэй байсан. Одоо бол харьцангуй нөгөө технологид суурилсан дэд бүтцүүд бий болчихсон учраас энэ нийлүүлэлтийн сүлжээний санхүүжилтийн тогтолцоог бодит цагийн горимоор хяналтыг тавих, бүртгэлжүүлэх, баталгаажуулах ийм боломж бий болчихоод байгаа юм. Хуучин нөгөө цаасаар хийж өгдөг сертификатыг цахим сертификат болгоод хэрэгжүүлэх ийм боломжтой болчихсон. Одоо энэ ирэх оны махны нөөц бүрдүүлэх ажлыг бол энэ шинэ системээр хийх ажлыг туршилтын байдлаар эхлээд явж байгаа ирэх онд.

Тэгэхээр Монголбанкны зүгээс яг энэ дээр юу хийх гээд байгаа вэ гэхээр бид нар энэ нөгөө хөдлөх хөрөнгийн барьцааны асуудлууд тухайлах юм бол авлага гэрээ.

Б.Пүрэвдорж: Өлзийхүүгийн Шижир гишүүн асуулт асууна аа.

Ө.Шижир: Оройн мэнд өдөр алдаж шөнө гэж энэ 7 хоногийн нэг дэх, 2 дахь, 3 дахь өдрүүдэд Байнгын хороо хуралдаагүй. Тэгээд өчигдөр 4 дэх өдөр бүх Байнгын хороог аваачаад тавьчихсан. Хуралдаагүй шалтгаан нь юу вэ гэхээр МАН-ынхан бөөнөөрөө намын даргаа дагаад шомбооролдоод яваад өгсөн. Тэгээд түүнээс нь болоод төрийн ажил ингээд гацчихсан. Өчигдөр нэг юм ирж ирц нь хүрч байх шиг байгаа юм. Төрийн байгууллага байнгын хороо өчигдөр нэг цаг 30 минутаас ирц авсан. Орой 9 цагийн үед хуралдсан. Шалтгаан нэг хүн дутсан тэр нь би айлчлалаас бууж байна онгоцноос бугаад шууд очно оо хүлээж байгаарай ч гэх шиг давраад байгаарай. Тэгээд л гадагшаа явсан хүмүүсийг нь хүлээгээд л Улсын Их Хурал нь ч хойшлоод л, Байнгын хороо нь ч хойшлоод байж байдаг болох юм уу? Тийм байж болдог юм уу ер нь. Ер нь нэг дэх өдөр бүлгүүд ажлын хэсгүүд хуралдаад 2 дахь, 3 дахид Байнгын хороод хуралдаад, 3, 4 дэхэд чуулган хуралддаг юм шүү дээ.

Тэгээд одоо ингээд өдөр алдаж шөнө гэдэг шиг ингээд хэдүүлээ оройтчихсон сунжраад л хэлэлцүүлэг багатай ийм л тодотгол болж байна шүү дээ. Өчигдөр ТББХ асуултгүй явсан. Өдөржин оройжин хүлээсэн хүмүүс юу асуух юм. Гялс дуусгахыг

хүссэн. Тэгээд ийм байдлаар хэдүүлээ тодотголоо баталдаг болох юм уу? Төсвөө баталдаг болох юм уу? Төсвийн хүрээний мэдэгдэл ярьж байхад Монголбанкны 3 ерөнхийлөгч байгаа. Яагаад аль нь нэг нь ч байхгүй байгаа юм. Энэ чинь төсвийн хүрээний мэдэгдэл ярьж байна шүү дээ төсөв биш. Энэ чинь хөл толгой нь олдохоо байлаа шүү дээ. Засгийн газар нь үргэлж байнга ингээд Их Хурлынх нь дээр гараад суух юм уу? Эсвэл хугацаандаа баригдаад батлахгүй бол баталж л таарна даа гэдэг байдлаар хандах юм уу. Төсвийн тодотголоо дагаад Үнэт цаасны тухай хууль орж ирсэн. Өөрчлөлт оруулахаар. Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд өөрчлөлт орж ирсэн. Уг нь энэ суурь хуулиуд чинь тодотгол дагаж өөрчлөгдөөд баймааргүй байгаа юм аа. Зарчмын хувьд. Үндэсний баялгийн сан, Үнэт цаасны тухай хууль. Энэ том суурь хуулиуддаа захирагдаж энэ Баялгийн сангийн хуульд энэ тэр чинь энэндээ захирагдаж тодотгож явмаар байгаа юм. Тэгээд энэ ном дээр ч байна.

Одоо энэ Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай Улсын Их Хурлын тогтоол байна. Засгийн газрын эзэмшлийн үндэсний хөрөнгө оруулалтын санд 2 тэрбум ам.доллароос доошгүй хэмжээний төгрөгөөр үнэлэгдэх төрийн өмчийн компанийг эзэмших хувьцааг хууль тогтоомжийн хүрээнд шилжүүлэх гээд. 2 тэрбумаас дээш, 2 тэрбум доллароос дээш үнэлгээтэй хэдэн компани Монголд байгаа юм Засгийн газрын. Эрдэнэт, Эрдэнэс Тавантолгой 2 уу. Хувьчлах гээд байгаа юм уу? Тэгээд дараагийнх нь энэ тогтоолынхоо хүрээнд Блэк Рок гэдэг компанитай хамтран ажиллах санал ирүүлсний дагуу бид нар харилцан үйлчлэлд санамж гэрээ байгуулчихсан гэхсэн. Ажил нь явчхаад араас нь хууль нь яваад байна шүү дээ. Хууль нь батлагдаад араас нь ажил нь явах ёстой шүү дээ. Төсвийн тодотголоо хийхдээ яагаад 2026 оны 5 сарын 28-нд Улсын Их Хурлаас баталж өгсөн төсвийн хүрээний мэдэгдэл дотроо батлахгүй оруулж ирж байгаа юм. Бас батлахгүй гээд яах юм гэдэг хандлагаар хандаад байгаа юм уу? Ажил нь явчхаад араас нь хууль нь явах юм уу? Үгүй энэ чинь эхлээд хууль нь батлагдаж байж тэр хуулийн хүрээнд ажиллах ёстой биз дээ.

Тэгээд одоо энэ 2 тэрбум доллароос дээш үнэлгээтэй Монголд хэдэн компани байдаг юм? Би энэ дээр хариулт авмаар байна. Тэгээд ийм хэрээнд төсвийн хүрээнийхээ мэдэгдлийг баталчхаад инфляцыг 5 хувьтай барина гэж Монголбанк мэдэгдэл хийсэн байна лээ шүү дээ. Тэгж чадах уу? Чадна чадахгүй гээд яг тодорхой хэлмээр байна.

9 сарын 14-нд Монголбанкнаас инфляцыг 5 хувьд барихаар 2027 онд зорьж байгаа гэхсэн байна лээ. Барьж чадахгүй шүү дээ. Сүүлийн 5, 6 жил инфляцыг 6 хувьд барина гэж бичсэн. Хэзээ 6 хувьд баригдсан юм. Тэгээд энэ 2 асуултад хариулт авмаар байна.

Б.Пүрэвдорж: Энхбаяр сайд хариулъя.

Ж.Энхбаяр: Би төсвийн хүрээнийхээ асуултынхаа хүрээнд л хариултуудаа өгье. Төсөв орлого дээр бид нар энэ 998 тэрбум төгрөг гэдэг нэг жоохон нэмэгдэл байгаа. Төсвийн зардал дээр. Манай орон нутгууд дээр, нийслэл уул уурхай бүхий аймгууд дээр төсвийн зарцуулагдаагүй давсан орлогууд он даваад тэгээд 2 их наяд гаруй төгрөг хуримтлагдчихсан байгаа юм. Тэгээд энэ удаа ер нь төсөв нэгдмэл байх ёстой гэдэг тэр зарчмыг хэрэгжүүлэх хүрээнд энэ ТӨК-удын ашиг ноогдол ашиг, энэ удаагийн онцлог ноогдол ашгийн асуудлыг оруулж ирнэ 2027 онд ноогдол ашиг. Ингээд Их Хурал энд нэг тоо батлахад орон нутаг тэр тоог давуулж батлаад байгаа нэг ийм давхардсан байдал үүсээд төсвийн нэгдмэл байдал алдагдаад байгаа.

Энийг цэгцлэх үүднээс энэ 998 тэрбум төгрөгөөр нэмсэн ийм төсвийн зардал тал дээр нэмэгдэл оруулж ирсэн. Төсвийн хүрээнд алдагдал дотоод ингээд бүтээгдэхүүн нэг хувь байсныг 2 хувь нэмэгдүүлж энэ хуулийн хязгаарт багтааж өөрчилсөн.

Инфляц 7 хувь байсныг 8 гэж оруулсан. Энэ нь өөрөө Төв банкны зорилтын дээд түвшинд хүргэсэн. Өнөөдрийн байдлаар инфляцын 8 сарын гүйцэтгэл 12.5 хувь, жилийн дундаж ялуу шилжүүлэхэд нэг 10 хувьтай байна яг одоо. Одоо бид нарт энэ тодотгол ороод төсвийн нийлүүлэлт талдаа байгаа мах, гурил, будаа, энэ хүнсний ногооны дотоодоос хамаараад байгаа 6-аас 7 бүхэл энэ инфляцын нөлөөллийг бид харьцангуй багасгах бололцоо бид нарт гарч ирж байгаа юм. Мал махны нийлүүлэлт, ургацтай холбоотой. Энэ бүгдээ ингээд хийхэд ер нь инфляцыг бол нэг 8 хувь дээр байлгахын тулд л бид нар ажиллана. Ер нь төсвийн бодлого нь нөгөө эдийн засаг, энд 2026 оны нөхцөл байдал их сонин гарч ирж байна. Гадаад нөлөөлөл их өндөр гарчхаад. Гэнэтийн ийм шокууд орж ирээд байна. Нөгөө талдаа энэ нь эергээрээ манайд их сайн. Экспорт их өндөр. Ноднингийн үеэсээ бид нар бараг 46, 48 хувийн илүү экспортын орлоготой. Экспорт нэмэгдээд. Валютын нөөц маань 8.9 тэрбум доллар хүрээд энэ талдаа тогтвортой байдаг. Дотооддоо бол хамгийн их ажлын байр бий болгодог худалдаа үйлчилгээний салбар агшаад эхэлчхэж байгаа юм.

Тэгээд уул уурхайн салбар өсөөд дагасан тээвэр нь өсөөд барилга ХАА дээр өсөлт гараад худалдаа үйлчилгээний боловсруулах салбар дээр уналт гараад эхэлж байгаа юм. Тэгэхээр төсвийн бодлогоороо дамжуулж бид энийгээ эдийн засгийн агшилтын тодорхой яг ийм салбарт агшилт үүсэж байна. Иймд ингээд мөчлөг сөрж эдийн засагт энэ мөнгөний нийлүүлэлтийг нэмж нөгөө гишүүдийн яриад байгаа өрхийн орлого багасаж байгаа үед бол энэ цалин, тэтгэвэр тэгээд төрийн албаны шаардлагатай олон жил хүлээгдсэн.

Б.Пүрэвдорж: Нэмж хариулъя. Олон жил шийдэгдэхгүй яваад байсан энэ тэтгэврийн реформын асуудал тэгээд төрийн албаны цалин, төрийн үйлчилгээний албаны цалин гээд нэг сайн суурь асуудлуудаа нэг шийдье гээд орж ирж байгаа юм. Тэрнээс зарлага тал дээр хөдөлгөөн байхгүй. Яг л батлагдсан төсвийн хүрээн дотроо л байгаа. Төр өөрөө дотроо хөрөнгийн зардлуудаа нэлээн зохицуулалт хийгээд дандаа энэ эх үүсвэрийг төсвийнхөө батлагдсан тэр хүрээн дотроо л асуудлаа шийдээд ороод ирнэ. 2027 он руу мэдээж төсөв бол нэлээн өсөж орж ирж байгаа. Тэрний учир шалтгаан бол ОТ-н ноогдол ашиг болон ТӨК-удын ноогдол ашигтай холбоотойгоор 6.5 их наядын орлогын нэмэлт орж байгаа. Энэ нь гэхдээ зөвхөн энэ ондоо их онцлог үе л дээ. Уул уурхайн ноогдол ашгийн их өндөр хувь төвлөрч байгаа үед төсөвт ийм үе ийм онцгой нөхцөл байдал үүсэж байгаа.

Тэгэхээр энэ болгонд л таарсан хуулийн зохицуулалтуудаа хийгээд ер нь төсвийнхөө сахилга бат, тогтвортой байдлаа хангаад эдийн засгийн энэ агшилтын үед төсвөөр дамжуулж.

Б.Пүрэвдорж: 2 тэрбум долларын үнэлгээтэй компани Монголд хэд байгаа юм бэ? Эдийн засгийн сайд хариулаарай. Сангийн сайд хариулъя.

3.Мэндсайхан: Шижир гишүүний асуултад хариулъя.

Тэгээд саяын тэр үнэт цаас гаргахтай холбоотой хууль буцаагаад татагдсан хууль санаачлагчидтай ажлын хэсэг дээрээс. Зүгээр яах вэ тогтоол нь Засгийн газарт ямар тогтоолоор Их Хурлаас үүрэг авах гэж байсан юм гэхээр ТӨК-удын засаглалыг сайжруулах чиглэл дээр олон улсын компаниудаас санал ирлээ. Эдгээртээ цаашдаа үргэлжлүүлэх ажлыг хэрхэн яаж төрийн өмчийн засаглалыг хэрэгжүүлэх чиглэл дээр Их Хурлаасаа зөвшөөрлөө авъя. Зөвшөөрлөө авсан тухай тогтоолоор зөвшөөрлөө аваад хэрхэн ТӨК-удыг засаглалыг сайжруулах юу гэдэг юм ТӨК-ийн тодорхой хувийг Хөрөнгө оруулалтын санд төвлөрүүлж 2 тэрбум орчим ам.долларын үнэлгээнд хүргэх тооцооллыг хийж ингээд төлөвлөгөөгөө Их Хурлаар оруулж ирж дахин батлуулъя гэдэг энэ хүрээнд Их Хурлаасаа зөвшөөрөл авах тогтоолын төслийг оруулж ирсэн. Энэ бид нар ер нь дангаараа тийм компани бараг байхгүй.

Б.Пүрэвдорж: Чулуунбилигийн Лодойсамбуу гишүүн асуулт асууна, үг хэлнэ.

Ч.Лодойсамбуу: Гишүүддээ Монголбанкныхан, Сангийн яамныхандаа үдшийн мэнд хүргэе ээ.

Тэгээд энэ чуулганы нэгдсэн хуралдаан Монгол төрийн ажил ингээд үргэлжлээд явж байгаад баяртай байна. Олонх ирцээ бүрдүүлэхгүй яваад энэ олон хоног мэргэжлийн байгууллагын энэ төрийн албан хаагчид энэ үүдийг бараг сар сахилаа. Тэгээд олонхыг бүрдүүлж байгаа энэ олонхын бүлгийн өмнөөс бүгдэнгээс нь уучлалт хүсье. Ажлыг нь алдуулсандаа. Хотын даргаас асуулт байна аа. Ирсэн дээр нь. Бид нар яах вэ ингээд төсвөө төсөөлөөд хүрээ хязгаарыг нь тогтоод, баахан тооцоолол гаргаад төсвөө баталдаг, батлаад өгдөг, зээл тусламж бүх л хэлэлцээрийг нь батлаад өгдөг. Эргээд тэр мөнгөөр хэн хаана юу хийсэн, үр дүн нь хаана байна, хяналттай зарцуулсан уу үгүй юу гэдэг дээр хариуцлага байхгүй.

Хотын дарга энэ нөгөө өмнөх хотын даргынхаа хууль бусаар гадагш нь хил давуулаад, шилжүүлээд одоо дундын дансанд түгжчихсэн байгаа нөгөө 500 тэрбум төгрөг энэ юу болж байна. Энийг ер нь яагаад хэн ч нэхэхгүй байна вэ? 500 тэрбум төгрөг шүү дээ. Шинэ хотын дарга миний үед биш юм чинь гэдэг байдлаар хүнийрхүү байдлаар хандаж болохгүй. Энэ дээр ерөөсөө дуугарч харагдахгүй байна. Энэ төр гэж байгаа болохоос тэрний төр, тэрний үеийн төр, миний үеийн төр гэж байхгүй. Монголын төр л гэж байгаа. НЗДТГ гэж байгаа. Энэ дээр НЗД-ыг тодорхой хэлмээр байна. Аудитын дүгнэлт гараад ямар ч ажлын төлөвлөгөөгүй тоо нэгжгүй, юу ч үгүй баахан бичиг баримт ерөөсөө харахгүйгээр 500 тэрбумыг шилжүүлчихсэн байна гээд аудитын дүгнэлт нь төрийн аудитын дүгнэлт гарчихсан.

Дээр нь тэр санхүүгийн баталгаа гэж яриад байгаа бичиг нь Монголын хүчин төгөлдөр хуулийг улаан цайм зөрччихсөн. Зүгээр л 500 тэрбум давуулаад шийдчихсэн энэ. Энэ мөнгө яах вэ? Нийслэлийн Засаг дарга энэ дээр юу бодож байна. Энэ Учрал сайдыг Ерөнхий сайдыг энэ дуудаж оруулж ирмээр байна. Энийг асуумаар байна. Дунд шатынх нь намын дарга нь улсыг 500 тэрбумын хохиролтой болгочоод, хил даваад зугтчихсан сурна гэдэг нэртэй. Хэрвээ энэ улсыг хохиролгүй болгохгүй бол энэ Ардын намын даргаас нэхнэ шүү энэ мөнгийг. Намынх нь дунд шатны дарга нь улсыг энэ их хэмжээний онц их хэмжээний хохирол бий болгочихсон байхад юм хийхгүй бол намын даргатай нь хариуцлага ярина.

Дээр нь энэ Пүрэвдагва дарга энэ 500 тэрбумын нөгөө Нямбаатар нэг тайлбар хэлээд байна лээ. 350 дундын дансанд байгаа, 150 техник тоног төхөөрөмж

болоход үйлчилгээний янз янзын юманд зарцуулсан гээд. Яг юунд зарцуулсан юм гэж тодорхой задаргаатай над руу бичгээр явуулмаар байна. Одоо бас хэлмээр байна. Яг 150 тэрбум төгрөгөөр юу авсныг нь та ядаж харсан уу дараагийн даргын хувьд, ажлыг нь хүлээж авсан хүний хувьд. Юу хүлээж авсныгаа. Асуултдаа хариулт аваад тодруулъя.

Б.Пүрэвдорж: Улаанбаатар хотын захирагч, Нийслэлийн Засаг дарга. Индрийн 3 номерын микрофон. Лодойсамбуу гишүүний асуултад хариулъя аа.

Б.Пүрэвдагва: Яг одоо ажил хариуцаж байгаа хүний хувьд таны асуултад бодитоор хариулт өгье. Бодитоор хариулт өгье.

Яг одоо манай нийслэл хот дээр зарим эхэлчихсэн байгаа мега төслүүд бол нийслэл Улаанбаатар хотын иргэдийн асуудлыг шийдэхээсээ илүү зарим нь бол маш санхүүгийн эрсдэлтэй, буруу тооцоолол бүхий ийм ажлууд явж байна, явж байна. Би ажлаа авснаасаа хойш алдаа мэдгийг засахын төлөө ажиллаж байна. Тухайлах юм бол Туулын хурдны зам. Туулын хурдны зам яг одоо нийслэлийн түгжрэлийг шийдэх асуудал байсан уу гэдгийг орхиё орхиё. Асуудал юундаа байна вэ гэхээр байхгүй байгаа замд 500 тэрбум төгрөг шилжүүлсэн. 350 тэрбум төгрөг бол дундын дансанд байгаа. 150 тэрбум төгрөгөөр бол энэ замын бэлтгэл ажилтай холбоотой зарим материалуудыг авсан, бэлтгэл ажлыг хангасан ийм нөхцөл байдал бий. Тэгэхдээ хамгийн сүүлд энэ гүйцэтгэгч компанитай уулзахад бид нарт 9 сарын 9-ний өдрийн байдлаар зөвхөн ажил зогсоосон гэрээний алданги 78 тэрбум төгрөг хүрэх эрсдэлтэй байгаа. Нуугаад байх юм байхгүй. Ингээд цаг хугацаа алдахгүй энэ мөнгө төгрөгийг хэмнээд илүү хотын түгжрэлд үр ашигтай замууд руу зарцуулахаар ажилласан. Тухайлах юм бол олон түвшний уулзварууд торлог замууд, холбоост замууд гэх мэтчилэн шинэ шинэ трассууд дээр. Баруун гарц байдаг ч юм уу.

Ингээд явахад бол хууль хүчний байгууллага дээр яг энэ хэрэгтэй холбоотойгоор 3 этгээдийг эрүүгийн хэрэг үүсгээд татсан. Ингэхээр энэ нөхцөл байдал дээр бид нар хууль хүчний байгууллагын нөхцөл байдлын дүгнэлтийг шийдвэрийг хүлээсэн ийм нөхцөл байдалтай байна. Татвар төлөгчдийн мөнгө эрсдэлд орсон бодит байдал нь.

Бид түгжрэлээ шийдэх шаардлагатай байна. Ийм байна Туулын хурдны зам.

Сэлбэ дэд төв. Би түрүүн хэлсэн шүү дээ зарим мега төслүүд эргээд тооцоолол дээр харахгүй бол болохгүй байна гэж. Энэ төсөл хэзээнээс тооцоолол буруу явсан бэ гэхээр нэг ч тоосго өрөөгүй байж байж зөвхөн газар чөлөөлөлт дэд бүтэц дээр 700 тэрбум төгрөгийн зардал гарсан, 700 тэрбум төгрөг. Хувийн ААН-үүд барилгын компаниуд бол бүгдээрээ зах зээлээ харж байгаа шүү дээ. Газраа худалдаж аваад, дэд бүтцээ хийгээд, ашгаа нэмээд зарахад 3.5 сая төгрөгөөр зарахад ашигтай ажиллаж байгаа. Яг өнөөдрийн байдлаар. Энэ тооцоолол өнөөдрийн модель ямар байгаа вэ гэхээр 1м2.

Б.Пүрэвдорж: Гүйцээж хариулъя.

Д.Пүрэвдагва: 5.5 сая төгрөгөөр зарж байж бид нар энэ 2.3 их наяд төгрөг болон дэд бүтцэд зарцуулсан мөнгөө эргэж барьж авах алдагдалгүй ажиллах төсөл болох ийм нөхцөл байдалтай байгаа. Энэ бол улс төржилт биш ээ. Ажил хариуцаж

байгаа хүний хувьд бодит байдлыг хэлж байна. Тэгэхээр энэ алдаа мэдгийг засахаар ажиллаж байна аа.

Б.Пүрэвдорж: Лодойсамбуу гишүүн нэмж тодруулъя.

Ч.Лодойсамбуу: Энэ Ерөнхий сайд харьчихсан юм байх даа байна уу? Энэ намынх нь дунд шатын нэгжийнх нь дарга нь сая энэ шинээр ажил авсан дарга нь хэлж байна шүү дээ. Дампууруулсан байна шүү дээ. Энэ намын даргаас энийг нь сонсгомоор байх юм. Тэгээд намын даргыг нь байлгаж байгаад би асуумаар байх юм. Одоо яах вэ энэ чинь тоглоом биш шүү дээ. 500 тэрбум төгрөг. Тэр 350 нь дундын дансанд байгаа. Тэр дансанд байх ёсгүй мөнгө байхгүй юу даа. Алдагдлыг нь ямар их алдагдал хүлээж байна, үүрч байна яах юм гээд Ерөнхий сайдаас асуумаар байгаа юм. Одоо яах вэ хотын дарга аа. Яаж хохиролгүй болгох вэ? Гарц гаргалгаа нь юу байна, шүүхдээд яваарай. Арбитр дээр очих л байх гээд эргээд Монгол төрөө шантаажлах юм яриад байгаад байгаа шүү дээ. Тэгээд яах вэ, ямар гарц байна? Хотын дарга.

Хохиролгүй болмоор байдаг.

Б.Пүрэвдорж: Индрийн 3 дугаар микрофон. Хотын дарга.

Д.Пүрэвдагва: Туулын хурдны зам дээр ажлаа авснаас хойш хэлэлцээрийн 4-5 уулзалтуудыг зохион байгуулсан. Зуны сар зургаа биш. Бас энэ ажлыг эхлүүлчихье. Хурдан замаа барьчихъя. Өөр илүү үр ашигтай трассуудаар замуудыг эхлүүлэе гэж үзсэн. Одоо бол цэвэр хууль хүчний байгууллагын процессыг харж байна. Ер нь бол цуцалсан ч эрсдэлтэй, үргэлжлүүлсэн ч хүнд байдалтай ийм нөхцөл байдалд хот орсон.

Сэлбэ дэд төв дээр ч гэсэн бид нар тооцооллуудыг хийж байна. Сая Сэлбэ ухаалаг хот болгоод бизнесийн хувийн хэвшлийн нэгжүүдийг дэмжих эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн байдалтай байж байна. Бид нар илүү тооцооллоор энэ төслийг амжилттай гаргах 8575 байрны асуудал. 113 блокийн асуудал. Нийтдээ 40 мянган Улаанбаатар хотын иргэн амьдрах ийм асуудал байгаа учраас бид нар.

Б.Пүрэвдорж: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн асуулт асууж, үг хэлнэ.

С.Ганбаатар: Төсөв чинь нэг их уг нь толгой эргүүлмээр юм биш дээ. Орлого нь нэг 3 зүйлээс бүтдэг. Зардал нь 2 зүйл байгаа шүү дээ. Төсвийн урсгал зардал, төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардал. Тэгээд миний асуух гээд байгаа юм нь нэгдүгээрт Наранбаатар Байнгын хорооны дарга, Сангийн сайд 2 хариулах байх. Үгүй нэг хэдхэн жилийн өмнө ерөөсөө л алдагдалгүй төсөв гээд л мандан бадруулаад л байсан юм. Яагаад ийм 2 нүүртэй болчхов оо. Энийг нэг хууль эрх зүйн үндсийг нь тайлбарлаад өгөөч. Тэр үед намнах хэрэгтэй байсан юм хамаагүй гэж Ийм арчаагүй байж болох уу? 2.3 их наядаар төсвийг алдагдалтай баталж байгаа. Төсөв алдагдалтай батална гэдэг эдийн засагчдын үгээр бол хойч үеэсээ өнөөдөр шийдвэрт оролцох боломжгүй хойч үеэсээ мөнгө дээрэмдэж байна гэсэн үг. Өнөөдөр энэ шийдвэрт оролцохгүй байгаа дараагийн үеийн залуучууд хүүхдүүд Монголчууд тэр мөнгийг төлнө. Бид тийм шийдвэр гаргаж байгаа хойч үеэсээ дээрэмдэж байгаа.

Тэгэхээр цалин хөлс, цалин, тэтгэвэр нэмж байгаа сайн би дэмжинэ. Үгүй ээ урсгал зардлыг гэнэт орж ирж байгаа мөнгөөр тавьдаг ийм тэнэг орон Монголоос өөр байна уу? Энэ орж ирж байгаа мөнгө жил болгон баталгаатай орж ирэх үү? Оюу толгой дээр 3 их наяд жил болгон орж ирэх үү. Энэ ногдол ашиг уу яг гэрээний ямар заалтаар өгсөн бэ? Цаасан дээр бичсэн зүйл байна уу? Энэ их хурал энийг асуух ёстой. Нууц гэж байгаа бол нууцаар ярья. Ийм юм тодорхой байх ёстой байх гэж бодож байна. Урсгал зардал 75.2 хувьд хүрсэн.

Хөрөнгө оруулалтын зардал, урсгал зардал хоёр 50, 50 биш юм гэхэд нэг 60, 40 байх ёстой. Олон улсад 70 хувиас дээш гарвал энэ улаан гэрэл. Бид төсвөөрөө идэж ууж энэ чинь улс юм чинь өөрөө цахилгаан зам, сургууль, цэцэрлэг зөндөө олон юм хийх ёстой. Төсвийн хөрөнгө оруулалтаар.

Харин Мэндсайхан сайдын ажил авснаас зүгээр ажиглахад төсвийн хөрөнгө оруулалтуудын чанар, хариуцлага өндөрссөн шүү. Энийг дандаа юмыг сайныг нь хэлэх ёстой. Тэгэхээр энэ баланс яаж нөхөгдөх вэ? Энэ өрөвдөөд өрхийг нь бүтээх гэдэг шиг энэ жил сонгууль болох гэж байгаа юм шиг арай ч та нар гэнэт сонгууль зарлах гээгүй юм байгаа биз дээ. Ингээд л баахан цалин, тэтгэвэр нэмж байгаад л сонгуульддаг л даа. Энэ чинь 2028 он гэж би ойлгоод байгаа шүү дээ.

Тэгэхээр маргааш хийх гэж байгаа юм шиг ингэж төсвөө, дэлхий сөнөх гэж байгаа юм шиг ингэж төсвөө тэлдэг энэ юу вэ? Тэгээд миний асуулт энэ урсгал зардлыг жил болгон нөхөж чадах уу, баталгаатай байгаа юу? Тэрний эрх зүйн үндсийг нь надад тайлбарлаад өгөөч.

Дараагийн асуулт ДНБ-ий 30 хувиас зардал хэтрэх ёсгүй гэдэг энэ сүүлчийн энэ улс төрчдийн дур зоргыг хааж байсан хаалтыг сэт цохичихлоо. Үгүй энэ Үндсэн хууль дээр очих ёстой юм байгаа юм шүү дээ. Энэ дээр ядаж гэмшиж байна уу, ядаж уучлаарай гэж хэлэх үү? Төсөв чинь тоглоом биш шүү дээ. Монголбанкнаас асууя. Монголын ард түмэн шингэний дутагдалд орчхоод байна шүү дээ. Ликүйд гэж ярьдаг юм шүү дээ уг нь мөнгийг чинь эдийн засгийн яг эргэлтийн шингэн л дээ цус. Шингэний дутагдалд орчихсон. Та нар Монголбанкны хүү 12.5 хувь гэж байгаа. Үндсэндээ та нар 100 төгрөгийг эсвэл мянган төгрөгийг 1125 төгрөгөөр арилжааны банкуудад зардаг. Арилжааны банкууд нь Монголын ард түмэнд мянган төгрөгийг 1200, 1300-гаар зардаг байсан бол одоо тоож зарахаа больсон. Засгийн газрын бонд аваад л бол оо. Одоо бидэнд аппликэйшний.

Б.Пүрэвдорж: Ажлын хэсгийн ахлагч Наранбаатараас бас асуусан байна шүү. Эхлээд Сангийн сайд Мэндсайхан хариулъя.

3.Мэндсайхан: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя.

Нэг удаагийн ноог нэг удаагийн гэнэтийн орлогоор урсгал зардлаа санхүүжүүлдэг улс манайхаас өөр дэлхий дээр байхгүй юм гэж манай улс ч гэсэн тийм. Дэлхий дээр тийм улс байдаггүй байх. Би бас санал нэг байна. Манайх ч гэсэн тийм байгаа. ОТ-оос орж ирэх гэж байгаа ноогдол ашгийг Ганбаатар гишүүн та төсвийн хуулиа гүйцэд хараагүй байх шиг байна. Ямар нэгэн урсгал зардал санхүүжүүлэхгүй. 3 их наядын ноогдол ашиг авна гэж төлөвлөж байгаа энэний 2 их наядар нь хөрөнгө оруулалт хийнэ. Одоо нийгэм эдийн засагт тулгамдаад байгаа нийгмийн суурь бүтэц болсон энэ эрчим хүчний асуудлаа шийдээд байгаа улсын хэмжээнд энэ чиглэл рүү хөрөнгө оруулалт хийе. Төсөвт өртөг нь 2, санхүүжих дүн

нь 2 их наяд байя. Ингээд 2 их наядаар нь хөрөнгө оруулалт хийе. 1 их наядыг нь хуримтлалын сан руу оруулъя ийм л төслийг Их Хуралд өргөн барьсан. Түүнээс биш гэнэтийн нэг удаагийн ашгаар урсгал зардал санхүүжүүлээд төсвөө тэлээд сууж байх ийм улсаа хорлоё гэсэн бодолтой хүн байхгүй байх аа. Тантай санал нэг байна.

Б.Пүрэвдорж: Индэрийн 4 дүгээр микрофон, Монголбанк.

Н.Ургамалсүвд: Ургамалсүвд, Монголбанк Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя аа.

Ерөнхийдөө зээлийн өсөлт 14, 15 хувьтай үүнээс бизнесийн зээлийн өсөлт нэг 18-20 хувь орчим хэлбэлзэж байгаа. Сүүлийн жил орчим хэрэглээний зээлийн өсөлт харьцангуй саарсан ийм дүр төрхтэй байна. Нийлүүлэлт мөнгөний нийлүүлэлт бол сүүлийн хагас жилд өсөөд 24-25 орчим хувьтай харьцангуй өндөр явж байгаа. Тэгэхээр ерөнхийдөө эдийн засагт хэрэглэж байгаа мөнгөний хэмжээ зээлийн өсөлт тэр дундаа бизнесийн зээлийн өсөлт зохистой боломжийн түвшинд явж байгаа гэж бид нар харж байгаа. Харин бодлогын хүү буюу бид нарын мөнгөний бодлогын үндсэн хэрэгсэл, үнэт цаас, төв банкны үнэт цаасны хүү маань 12.5 хувьд хүрч нэмэгдсэн байгаа. Өнгөрсөн 8 сард. Үүний гол шалтгаан ерөөсөө инфляц.

Б.Пүрэвдорж: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн тодруулъя.

С.Ганбаатар: Баярлалаа.

Асуултад хариулсанд их баярлалаа. Юу ч ойлгосонгүй, юу ч хариулсангүй л дээ харамсалтай нь. Тэгэхээр Наранбаатар дарга ороод ирлээ. Төсвийн хүрээний мэдэгдлийг 2026 оны 6 сарын 30-нд баталсан. Хоёрхон сарын дараа ингээд өөрчилнө өө гэдэг чинь энэ ямар бодлого барьж байна та нар. Тийм харалган юу ч мэдэхгүй энэ Их Хуралд юу ч оруулж байсан хамаагүй гэж юм оруулчихаад 2 сарын дараа гэнэтхэн өглөө боссон нэг юм санаанд ороод ирэхлээр өөрчилмөөр санагдсан юм уу? Яагаад? Энд чинь тооцоо, судалгаа, үндэслэл гаргадаг юм байдаггүй юм уу?

Дараагийн асуулт Наранбаатар даргаас л асуучихъя даа. Энэ зардлын 75.2 хувь нь цалин, тэтгэвэр тэтгэмж. Төрийн бүтээмж, шинэ инженерчлэл гэж нэг юм байна. Төрийн үйлчилгээнд процессыг нь дахин инженерчлэл хийх ажлыг эрчимжүүлэх талаар чиглэл өгөх тухай гээд Улсын Их Хурлын тогтоол 78 дугаар тогтоол.

Б.Пүрэвдорж: Наранбаатар дарга хариулъя.

Н.Наранбаатар: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя.

Тогтоолтой холбоотой мэдээлэл надад алга байна. Манай ажлын хэсэг бол тодотголын ажлын хэсэг Засгийн газраас өргөн барьсан тодотголын хүрээнд л бид нар ажилласан. Алдагдалтай холбоотой бол яах вэ алдагдлын хэмжээг өсгөж байгаа. Яагаад гэхлээр зэрэг цалингийн нэмэгдэл 11 сарын 1-ээс эхлээд нэмэгдэж байгаа. Төрийн эмч, багш нар, соёл, спорт, бусад төрийн нийтлэг үйлчилгээнийхний цалин нэмэгдэж байгаа.

Дээрээс нь суурь тэтгэвэр 100-аас 300 мянга 1 сарын 1-ээс эхлээд нэмэгдэх байсныг төсвийн тодотголоор 11 сарын 1-ээс. Энэ дээр бол 1 их наяд орчим.

Дээрээс нь урд оны давсан орлого орон нутгуудад байгаа. Үүний 998 сая төгрөг ингээд нэг 2 орчим их наядаар нэмэгдэж байгаа.

Б.Пүрэвдорж: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн нэмж тодруулъя.

С.Ганбаатар: Олон юм яриад яах вэ. Ганц энэ 78 дугаар тогтоолыг ярьчихъя. 78 дугаар тогтоолыг энэ мөнгө өгч байгаа бол, нэмж өгч байгаа төр өнөөдөр ард түмэнд үйлчилгээгээ сайжруулах ёстой шүү л гэсэн тогтоол шүү дээ. Тэгэхлээр өгөх сайн, нэмэх сайн.

Дөрөвдүгээрт нь нэг ийм юм заачихсан байна. Төрийн үйлчилгээнд хийсэн процессыг нь дахин инженерчлэлийн үр дүнг салбар бүрээр ангилж нэгтгэж цаашид хэрэгжүүлэх саналыг хамт үр дүнг нь 2026 оны хаврын ээлжит чуулганаар Улсын Их Хуралд танилцуулна гээд заачихсан байгаа юм. Үгүй энэ чинь загасны ой санамжтай юм шиг. Энэ өгсөн мөнгөний араас хөөцөлдөж, инженерчид, төр үр дүнтэй ард иргэдэд үйлчилж байгаа гэдэг энэ зүйлээр Байнгын хороодууд нь байнга хуралдах хэрэгтэй байна аа. Энэ чинь Их Хурлын тогтоол шүү дээ. Баярлалаа.

Б.Пүрэвдорж: Баярлалаа. Гишүүд асуулт асууж, хариулт авч, үг хэлж дууслаа. Зарчмын зөрүүтэй нэг санал байгаа.

8 дугаар асуудал хэлэлцсэний дараагаар санал хураалтыг нэгтгэж явуулна.

8 дугаар асуудал бол ганцхан Дэд хорооны бүрэлдэхүүний тухай асуудал байгаа.

Тийм учраас Их хурлын гишүүд танхимд цугларч санал хураалтад бэлтгэхийг хүсэж байна.

20.35 цаг

Дараагийн асуудалд оръё.

Найм.Дэд хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай асуудал

Дэд хорооны бүрэлдэхүүний тухай асуудлыг хэлэлцэнэ.

ХЗБХ-ны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Баярмагнайн Баярбаатар танилцуулна аа. Индэрт урьж байна.

Б.Баярбаатар: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.3.5 дахь заалт, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.3 дахь хэсгийг тус тус үндэслэн Хууль сахиулах ажиллагааны тусгай хяналтын дэд хорооны бүрэлдэхүүний тухай асуудлыг ХЗБХ 2026 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдрийн хуралдаанаар хэлэлцээд дараах санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд танилцуулж байна аа.

Байнгын хорооны хуралдаанаар асуудлыг хэлэлцэх үеэр асуулт асууж, үг хэлэх гишүүд гараагүй болно.

Хууль сахиулах ажиллагааны тусгай хяналтын дэд хороог Улсын Их Хурлын гишүүн Оюунсайханы Алтангэрэл, Баярмагнайн Баярбаатар, Лхагвасүрэнгийн Соронзонболд, Хишигдэмбэрэлийн Тэмүүжин, Дамдины Цогтбаатар нарын бүрэлдэхүүнтэй байгуулах нь зүйтэй гэж Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх буюу 57.1 хувиар дэмжлээ.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Хууль сахиулах ажиллагааны тусгай хяналтын дэд хорооны бүрэлдэхүүний талаар ХЗБХ-оос гаргасан санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж, Хууль сахиулах ажиллагааны тусгай хяналтын дэд хорооны бүрэлдэхүүний тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг баталж өгөхийг та бүхнээсээ хүсье ээ.

Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

Б.Пүрэвдорж: Энэ асуудлыг түр хойшлуулъя. Эхлээд 6, 7 дугаар асуудал дээр санал хураалтыг явуулъя. Тэрний дараагаар ярилцана.

2026 оны төсвийн тодотголтой холбоотойгоор хамт өргөн мэдүүлсэн хуулиуд дээр зарчмын зөрүүтэй 10 санал байгаа. Гишүүдийг ирцдээ орохыг, танхимдаа орж ирэхийг урьж байна. Гишүүд заавал өнөөдөр энэ ирцээ бүрдүүлж санал хураалтыг явуулж дуусгана.

Яагаад гэвэл энэ 2026 оны төсвийн тодотголтой холбоотойгоор ахмадын тэтгэврийг нэмэгдүүлэх тухай асуудал 11 сарын 1-ний өдөр хэрэгжиж эхлэх ёстой. Тэгээд энэ 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсанаар дахиад Ерөнхийлөгчийн хоригийг хүлээж бас тодорхой хугацаа авдаг.

Дээрээс нь Төрийн мэдээлэл сэтгүүл дээр хэвлэгдэх ёстой. Энэ хооронд Сангийн яам тодорхой бэлтгэл ажлуудыг хангана. Тийм учраас өнөөдрийн хуралдаанаар заавал энэ 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг заавал батална аа. Тэгж байж ахмадын тэтгэврийн асуудлыг 11 сарын 1-ний өдөр шийдвэрлэнэ. Ийм учраас гишүүд яаралтай орж ирээрэй. Энд орж ирэхгүй байгаа ирцэд орчхоод ирэхгүй байгаа нөхдүүдийг энд ахмадын тэтгэврийг эсэргүүцэж байна гэж ойлгоно шүү. МАН хурал боёкотолж олон хоногоор хойшлуулсан. Номинчимэгээ ирцэд орохгүй хэд хэдэн өдөр хурал тасалсан шүү та. Саранчулуун гишүүн ирцэд орохгүй хэд хэдэн удаа хурал тасалсан. Түүнээс болж ахмадын тэтгэвэр хойшилсон шүү.

С.Бямбацогт: Санал хураалтууд явуулна. Гишүүдийг чуулгын танхимд урьж байна. 20 цаг 30 минут болж байна.

Монгол Улсын 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн дараах зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллуудаар санал хураалт явуулна.

Гишүүд санал хураалтдаа бэлтгэе. Бид нар төсвийн тодотголоо батлуулъя гэж байгаа сайд нар чуулган танхимдаа хүрэлцэн ирье ээ. Бат-Амгалан сайд, Дэлгэрсайхан сайд, Мэндсайхан сайд, Энхбаяр сайд. Суугаарай. Үүдэнд байгаа

гишүүд оръё. Аубакир сайд суудалдаа суугаад ирцдээ оръё. Ирц бүртгэлийн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн 58 гээд ирцдээ 58 гишүүн орсон байна. 93 гишүүнээс 35 гишүүн ороогүй байна. Энэ татгалзсан гарч байгаа гишүүд ажлаа хийе чуулганы хуралдаандаа танхимдаа хүрэлцэн ирье.

Санал хураалт явуулъя аа. Энэ татгалзсан гарч байгаа гишүүд 31 гишүүн байна. Алтангэрэл, Амгаланбаатар, Баасанжаргал, Баатархүү, Батбаатар, Батболд, Батсуурь, Бямбасүрэн, Галбадрах, Ганбаатар, Г.Ганбаатар, Ж.Ганбаатар, Ганбат, Ганхүлэг, Ганхуяг, Дэлгэрсайхан, Золжаргал, Лодойсамбуу, Мөнхбат, Мөнхсайхан, Мөнхтулга, Мөнхтуяа, Нарантуяа-Нара, Очирбат, Пунсалмаа, Пүрэвдаваа, Сэддорж, Түвшин, Цогтгэрэл, Эрдэнэболд, Эрдэнэбүрэн нарын гишүүд чуулганы танхимд хүрэлцэн ирье ээ.

Өнөөдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдааныг тасалсан гишүүдийг танилцуулъя.

Алтанхуяг, Амарбаясгалан, Бат-Амгалан, Батчимэг, Болормаа, Даваасүрэн, Батчимэг гишүүн байсан тийм. Даваасүрэн, Жавхлан, Х.Болормаа, Хөхүүгийн Болормаа, Одбаяр, Рэгдэл, Тулга, Цогтбаатар, Дамдины Цогтбаатар шүү. Уучлаарай. Энэ гишүүд тасалсан байна. Одоо ирцдээ орчхоод ажилдаа ирээгүй гишүүдийг сая дуудсан. Алтангэрэл, Амгаланбаатар, Баасанжаргал, Баатархүү, Батбаатар, Батболд, Батсуурь, Бямбасүрэн, Галбадрах, А.Ганбаатар, Г.Ганбаатар, Ж.Ганбаатар, Ганбат, Ганхүлэг, Ганхуяг, Дэлгэрсайхан, Золжаргал, Лодойсамбуу, Мөнхбат, Мөнхсайхан, Мөнхтулга, Мөнхтуяа, Нарантуяа-Нара, Очирбат, Пунсалмаа, Пүрэвдаваа, Сэддорж, Түвшин, Цогтгэрэл, Эрдэнэболд, Эрдэнэбүрэн нарын гишүүд ажлаа хийж байсан боловч одоогоор хүрэлцэн ирээгүй байна. Танхимдаа хүрэлцэн ирж ажлаа хийцгээнэ үү.

Зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Төсвийн байнгын хорооны дэмжсэн санал

Нэг.Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай

1.Төслийн 2 дугаар зүйлийн “үүсвэрийг тухайн санхүүгийн жилийн эхний хагаст” гэснийг “үүсвэрээс бүрдсэн ногдол ашиг, орлогыг тухайн санхүүгийн жилийн эхний хагас жилд” гэж өөрчлөх Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Наранбаатар, Ариунзаяа, Батболд, Х.Болормаа, Булгантуяа, Жангабыл, Жаргалсайхан, Заяабал, Наранбаяр, Пүрэвдаваа, Сайнзориг, Да.Цогтбаатар, Чинбүрэн. Цаашид ажлын хэсэг гэх.

Санал хураалт.

Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол уншиж байна. Төсөв дагасан хуулиуд.

Сая саналын томъёоллыг уншиж танилцуулсан. Төсвийн байнгын хорооны дэмжсэн саналуудаар санал хураалт явуулъя. Гишүүд санал хураалтад бэлтгэнэ үү.

1.Төслийн 2 дугаар зүйлийн “үүсвэрийг тухайн санхүүгийн жилийн эхний хагаст” гэснийг “үүсвэрээс бүрдсэн ногдол ашиг, орлогыг тухайн санхүүгийн жилийн эхний хагас жилд” гэж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 57 гишүүн буюу 61 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

2.Төслийн “4 дүгээр зүйлийн 4.1.5 дахь заалтын “толгой” гэсний дараа “компани буюу “Чингис хаан баялгийн сан нэгдэл”” гэж,” гэснийг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 53 гишүүн буюу 57 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Хоёр.Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай

1.Төслийг хууль санаачлагчид нь буцаах. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 63 гишүүн буюу 64 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Гурав.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай

Найруулгын санал:

1.Төслийн 2 дугаар зүйлийн “нэмэлт,” гэснийг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 60 гишүүн буюу 64 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Дөрөв.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай

Найруулгын санал:

1.Төслийн 2 дугаар зүйлийн “нэмэлт,” гэснийг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 58 гишүүн буюу 62 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Тав.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай

Найруулгын санал:

1.Төслийн 3 дугаар зүйлийн “нэмэлт,” гэснийг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 55 гишүүн буюу 59 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Зургаа.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай

Найруулгын санал:

1.Төслийн 2 дугаар зүйлийн “нэмэлт,” гэснийг хасах Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 56 гишүүн буюу 60 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Долоо.“Монгол Улсын засгийн газарт чиглэл өгөх тухай” Улсын их хурлын тогтоолын төсөл

С.Бямбацогт: 1.Төслийг хууль санаачлагчид нь буцаах. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 59 гишүүн буюу 63 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй санал:

Нэг.Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай

1.Төслийн 2 дугаар зүйлийн “, мөн зүйлийн 12.10 дахь хэсгийн “хэсгийг” гэсний дараа “улсын төсөвт ногдол ашиг төвлөрүүлэх,” гэж” гэснийг хасаж, төслийн 3 дугаар зүйлийн ““арвижуулж, хөрөнгийн удирдлагыг хэрэгжүүлнэ” гэж” гэсний дараа “, 12 дугаар зүйлийн 12.10 дахь хэсгийн “хэсгийг” гэснийг “хэсгийн 30 хүртэл хувийг тухайн хуулийн этгээдийн санхүүгийн тогтвортой байдал, өр төлбөр, хөрөнгө оруулалтын хэрэгцээ, нэгдлийн стратеги төлөвлөгөө, төсвийн тэнцэл, Засгийн газрын өрийн түвшин, инфляц болон макро эдийн засгийн нөхцөл байдлыг харгалзан улсын төсөвт төвлөрүүлж,” гэж тус тус” гэж нэмэх. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 38 гишүүн буюу 40 хувийн саналаар санал дэмжигдсэнгүй.

2.Төслийг хууль санаачлагчид нь буцаах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн.

Чойжилсүрэнгийн гишүүн.

Б.Чойжилсүрэн: Төхөөрөмж буруу ажиллаж байх шиг байна. Саяын санал хураалтыг хүчингүй болгох горимын санал гаргаж байна.

С.Бямбацогт: Чойжилсүрэн гишүүний хүчингүй болгох горимын саналаар санал хураалт явуулъя.

Саяын санал хураалтыг хүчингүй болгоё. Горимын санал дэмжигдсэнгүй. 93-45 буюу 48 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

Гишүүд жаахан анхааралтай байж байгаад саналуудаа хураая тэгэх үү?

Нэгэнт хураасан саналаар чиглэл өгөх боломжгүй. Тийм болохоор эцсийн хэлэлцүүлгийн үед гуравны хоёроороо асуудлаа ярих ийм боломж байгаа шүү. Эсвэл санал гаргасан гишүүнтэй ярьж саналыг татуулах. Гишүүд анхааралтай байгаарай. Төсвийн байнгын хорооны дэмжсэн саналуудаар санал хурааж байгаа шүү дээ.

Төслийг хууль санаачлагчид буцаах гэсэн Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 49 гишүүн буюу 52 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Сая 2 хуулийн төсөл буцаасан байгаа. Үнэт цаасны тухай хууль, нөгөөдөх нь Дэгийн тухай хуулийн 41.12-т Байнгын хороо энэ хуулийн 39.25-д заасан үндэслэлээр хуулийн төслийг буцаах нь зүйтэй гэсэн санал, дүгнэлт гаргасныг нэгдсэн хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн бол Хуулийн төслийг хууль санаачлагчид нь буцаах тухай тогтоол баталсанд тооцно.

Зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллоор санал хураалт явуулж дууслаа.

Монгол Улсын 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Монгол Улсын Их Хулын тогтоолын төслүүдийг эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороонд шилжүүллээ.

Төсвийн тодотголын 3 дугаар хэлэлцүүлгийн 52 санал хураалт байгаа. Санал хураалт явуулна.

Монгол Улсын 2026 онд Төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, ЭМД-ын сангийн 2026 онд төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар Төсвийн байнгын хорооноос гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллоор санал хураалтууд явуулъя. Гишүүд санал хураалтдаа бэлтгэе.

Нэг.Төсвийн байнгын хорооны дэмжсэн санал

Ажлын хэсгийн санал

Зарлагын хэмжээг нэмэгдүүлэхгүйгээр төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын төсвийн багцад тусгагдсан урсгал болон хөрөнгө оруулалтын зардалд зохицуулалт хийх санал

1.1.Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2602001067 төслийн кодтой, “Хавдар судлалын Үндэсний төв-II” цогцолборын А, С блокийн барилга, гадна шугам сүлжээ /Улаанбаатар, Сонгинохайрхан дүүрэг/, хэрэгжих хугацаа 2026-2028 он, төсөвт өртөг 25,605.6 сая төгрөг, санхүүжих дүн 25,605.6 сая төгрөг гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг хүлээгдэж буй гүйцэтгэлд үндэслэн **6,012.0 сая** төгрөгөөр бууруулж энэ эх үүсвэрээр дараах байгууллагуудын урсгал зардлыг доор дурдсан хэмжээгээр нэмэгдүүлэх. Үүнд:

- Хүний эрхийн үндэсний комиссын даргын урсгал зардлыг **224.1 сая** төгрөгөөр;
- Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн даргын урсгал зардлыг **107.3 сая** төгрөгөөр;
- Цагаатгах ажлыг удирдан зохион байгуулах улсын комиссын даргын урсгал зардлыг **20.0 сая** төгрөгөөр;
- Эрүүл мэндийн сайдын урсгал зардлыг **4,436.0 сая** төгрөгөөр;
- Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгийн урсгал зардлыг **741.9 сая** төгрөгөөр;

Сонгуулийн ерөнхий хорооны даргын урсгал зардлыг **482.7 сая** төгрөгөөр тус тус нэмэгдүүлж, нийт урсгал зардлыг **6,012.0 сая** төгрөгөөр нэмэгдүүлэх. Санал гаргасан. Наранбаатар. Ариунзаяа. Батболд. Булгантуяа. Болормаа, Жангабыл, Жаргалсайхан, Заяабал, Наранбаяр, Пүрэвдаваа, Сайнзориг, Да.Цогтбаатар, Чинбүрэн.

Дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя гишүүд ээ.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсноос 51 гишүүн буюу 54.8 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

2.Хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний 2026 оны санхүүжих дүнд нөлөөлөхгүй санал

2.1.Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2102900758 төслийн кодтой ““Гандангийн дэнж” шинэ аялал жуулчлалын бүсийн зураг төсөв, барилгын ажил /Улаанбаатар, Баянгол дүүрэг, 16 дугаар хороо/, хэрэгжих хугацаа 2022-2027, төсөвт өртөг 23,484.9 сая төгрөг, санхүүжих дүн 2,120.5 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **1,820.5 сая** төгрөгөөр бууруулж, УТ2403401124 төслийн кодтой “Соёл урлагийн цогцолборын барилга /Дундговь, Өндөршил сум/, хэрэгжих хугацаа 2024-2027 он, төсөвт өртөг 4,848.0 сая төгрөг, санхүүжих дүн 425.0 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **715.5 сая** төгрөгөөр, УТ2600910155 төслийн кодтой “Гал түймэр унтраах, аврах ангийн барилга /Улаанбаатар, Баянгол дүүрэг/, хэрэгжих хугацаа 2026-2027 он, төсөвт өртөг 5,904.2 сая төгрөг, санхүүжих дүн 2,017.7 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **355.0 сая** төгрөгөөр, УТ2602001140 төслийн кодтой “Дүүргийн хүүхдийн эмнэлгийн их засвар, шинэчлэл /Улаанбаатар, Баянгол дүүрэг/, хэрэгжих хугацаа 2026-2027 он, төсөвт өртөг 3,880.8 сая төгрөг, санхүүжих дүн 2,189.8 сая төгрөг”, гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **750.0 сая** төгрөгөөр тус тус нэмэгдүүлэх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Дэмжье гэсэн томьёоллоор.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсноос 54 буюу 58 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

2.2.Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2402804336 төслийн кодтой “Өлгий-Сагсай-Улаанхус-Цэнгэл сум чиглэлийн хатуу хучилттай авто замын дөрөвдүгээр хэсэг, 23.13 км /Баян-Өлгий/, хэрэгжих хугацаа 2024-2026 он, төсөвт өртөг 43,121.1 сая төгрөг, санхүүжих дүн 21,558.0 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **17,000.0 сая** төгрөгөөр бууруулж, УТ2502808162 төслийн кодтой “Өлгий-Сагсай-Улаанхус-Цэнгэл сум чиглэлийн хатуу хучилттай авто замын дуусгал, 66 км /Баруун бүс/, хэрэгжих хугацаа 2025-2028 он, төсөвт өртөг 150,926.6 сая төгрөг, санхүүжих дүн 16,527.2 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **17,000.0 сая** төгрөгөөр нэмэгдүүлэх. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүнээс 51 гишүүн буюу 54 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

2.3.Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2102900758 төслийн кодтой ““Гандангийн дэнж” шинэ аялал жуулчлалын бүсийн зураг төсөв, барилгын ажил /Улаанбаатар, Баянгол дүүрэг, 16 дугаар хороо/, хэрэгжих хугацаа 2022-2027, төсөвт өртөг 23,484.9 сая төгрөг, санхүүжих дүн 2,120.5 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний

санхүүжих дүнг **135.0 сая** төгрөгөөр бууруулж, УТ2001350434 төслийн кодтой, “Эрдэнэзуу музейн “Аялал жуулчлалын гудамж” төслийн үлдэгдэл санхүүжилт /Өвөрхангай, Хархорин сум/” гэсэн төсөл, арга хэмжээнд **135.0 сая** төгрөг нэмж тусгах. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

93-аас 53 буюу 57 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

2.4.Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2603400590 төслийн кодтой “Байгалийн түүхийн музейн үзүүлэг дэглэлт, үзмэрийн интерьерийн зураг, цуглуулга, үзмэрийн тоноглол, тоног төхөөрөмж /Улаанбаатар, Хан-Уул дүүрэг/” гэсэн төсөл, арга хэмжээ нь 2026-2029 онд үргэлжлэн хэрэгжих бөгөөд уг төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртгийг 2026 оны батлагдсан төсөвт өртгийн хэмжээгээр тусгах. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

93-аас 53 буюу 57 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

3.Зарчмын зөрүүтэй саналын томьёололд нийцүүлэн хуулийн төсөлд өөрчлөлт оруулах санал

3.1.Төслийн болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн талаар гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал дэмжигдсэнтэй уялдуулан төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын зарцуулах зардалд өөрчлөлт оруулах, төслүүдийн зүйл, хэсэг, заалтын дугаарлалт болон тэдгээрийн эшлэлийг нийцүүлж өөрчлөх, үг хэллэг, нэр томьёог жигдлэх засварыг хийх, мөн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээнд төслийн код өгөх, дугаар, төсөвт өртөг, эдийн засгийн ангилал, хэрэгжих хугацааг саналын томьёололтой нийцүүлэн өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

93-аас 57 буюу 61 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

4.Найруулгын санал

4.1.Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлийн “зүйлийг” гэснийг “зүйл, хэсгийг” гэж, мөн зүйлийн 2 дахь заалт буюу “6 дугаар зүйл” гэснийг “6.1 дэх хэсэг” гэж, 2 дугаар зүйлийн “1 дүгээр хавсралтаар гэснийг” “энэ хуулийн 1 дүгээр хавсралтаар” гэж, 3 дугаар зүйлийн “11 дүгээр зүйлийн” гэснийг “9 дүгээр зүйлийн” гэж тус тус өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

93-аас 58 буюу 62 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ

5.НИЙГМИЙН ДААТГАЛЫН САНГИЙН 2026 ОНЫ ТӨСВИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ТАЛААР

5.1.Төслийн 3 дугаар зүйлийн Тэтгэврийн даатгалын сангийн зарлагыг 50.0 тэрбум төгрөгөөр бууруулж, Тэтгэмжийн даатгалын сангийн зарлагыг 50.0 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлэх. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт.

Санал хураалтад 93 гишүүнээс 55 буюу 59 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Дараагийн санал хураалтууд

ХОЁР.ТӨСВИЙН БАЙНГЫН ХОРООНЫ ДЭМЖЭЭГҮЙ САНАЛ

Нэг.Бусад Байнгын хорооны санал

1.Хархорум хотын Зөвлөлийн Ажлын албаны 1,531.7 сая төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. ТББХ дэмжээгүй.

Санал гаргасан гишүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлнэ.

С.Цэнгүүн: Оройн мэнд. Би тодотгол дээр 28 ширхэг зарчмын зөрүүтэй саналууд гаргасан байгаа. Энэ зарчмын зөрүүтэй саналууд нь ерөөсөө 26 оны төсөвт угтаа суучихсан байгаа зүйлүүд дээр урсгал зардал нэмж оруулж ирсэн ийм зүйл байгаа. Тэгэхээр өнөөдөр нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал маш хүнд байгаа учраас бид нар хасаж болохуйц урсгал зардлуудаа бүгдийг нь танах хэрэгтэй гэдэг зарчмын байр суурь илэрхийлээд тэрний энэний төсөл гэхгүйгээр бүгдийг нь хасаад оруул олж ирсэн байгаа.

Тэгээд энэ эхний санал нь болохоороо Хархорум хотын зөвлөлийн ажлын албаны 1.5 тэрбум төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. 2026 оны төсөв дээр болохоороо Хархорум хотын захирагчийн ажлын алба нь өөрөө 4.1 тэрбум төгрөгийн төсөвтэй ажиллаж байгаа. Тэгэхээр энэ маань өөрөө хангалттай ажиллаад явах хэмжээнийх гэж харж байна. Тэгэхээр баригдаагүй байгаа хот дээр бид нар ахиад зөвлөлийн ажлын алба гэж нэмэх нь өөрөө 10, 11, 12 сард яг ямар үр дүн гаргах вэ? Ямар бүтээмжтэй байх вэ гэдэг нь төдийлөн ач холбогдолтой юм шиг санагдахгүй. Энэ бодит биш байгаа учраас энийг хасах саналыг гаргаж байна. Тэгээд гишүүд маань кнопдоо хүрэхгүй байхыг хүсье ээ.

С.Бямбацогт: Санал гаргасан гишүүн саналаа тайлбарлаж үг хэллээ. Саналын томъёоллыг уншиж танилцуулсан.

Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүнээс 41 буюу 44 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй ээ.

Дараагийн санал хураалт.

2.Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны сайдын төсвийн багцад тусгагдсан “И-Монгол Академи”-ийн урсгал зардлыг 3,582.3 сая төгрөгөөр

бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан. Эдийн засгийн байнгын хороо дэмжээгүй. Санал гаргасан гишүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлнэ.

Жаргалан гишүүн.

Б.Жаргалан: Бидний тавиад байгаа шаардлага бол Засгийн газар энэ өргөн мэдүүлсэн төсвийн тодотголдоо аль болох урсгал зардлуудаа танаачээ. Шинээр янз бүрийн зүйл анги битгий бий болгооч гэсэн ийм л зарчмын шаардлагыг АН-ын нэр бүхий гишүүдийн зүгээс тавьж ирсэн юм. Тэгээд Цэнгүүн гишүүн бид 2-ын энэ гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналуудын дийлэнх олонх нь батлагдсан 2026 оны төсөв дээр тодорхой дүн байгаа хэрнээ энэ тодотгол дээрээ нэмээд оруулаад ирчихсэн.

Энэний зарим зарим зүйл дээр нь бид нар сая өчигдөр Байнгын хороон дээр тайлбар авсан. Зарим саналуудаа би татна. Гэхдээ зарим зүйлүүд дээр ерөөсөө тайлбар ирээгүй. Тухайлах юм бол сая Ерөнхий сайд гадагшаа албан томилолтоор явсан гээд л асуудлууд гарсан. Тэгмэгц энэ төсвийн тодотгол дээр төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын томилолт зочны зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу 4 тэрбум 888 сая төгрөгөөр томилолтынхоо зардлыг энэ засаг нэмчихсэн байж байгаа. 76 байсныг 81 тэрбум болгочихсон. Гэх мэтчилэн ийм нэмсэн урсгал зардлууд зайлшгүй байгаа юм аа. Тэгээд Сангийн сайд болон энэ Засгийн газрын сайд нарын зүгээс бид нар ерөөсөө зардал нэмээгүй гээд байдаг хэрнээ яг энэ юунуудыг чинь ухаад үзэхлээр ийм зардлууд энд тэнд нэмэгдчихээд байгаа байхгүй юу.

Тэгээд та нар өөрсдөө Байнгын хорооныхоо хурал дээр ирэхгүй. Тэгээд энэ зардлынхаа зүйл ангиудыг ерөөсөө тайлбарлаж өгөхгүй байгаад байгаа учраас бид нар арга буюу ийм зүйлд хүрч байна л даа. Тэгээд би тайлбар авсан зарим татах. Саналуудаа хэлчих үү? Дарга. Энэ саяын уншсан буюу энэ И Монгол академийн зардал энэ нэмэгдсэн зардал нь копын зардал гэж ойлгосон. Тэгэхээр энийг татна. Дараачийн саналыг нь татна. Тэгээд дараа нь ахиад төгсгөл дээр нь 2 надад татах санал байгаа. Тэрийг нь тухай бүрд хэлчихье. Бусад саналуудыг та бүхэн аль болох дэмжээрэй гэж. Дэмжээрэй гэдэг нь энэ дэмжигдээгүй саналыг энэ улаан кноп дарах буюу босгож ирээрэй гэж хүсье.

Тэгээд манай Баясгалан гишүүний гаргасан зарчмын зөрүүтэй санал байгаа. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудлыг хөндсөн. Тэр саналыг санхүүжүүлэх хангалттай дүн энэ бусад урсгал зардлууд дээр чинь байгаа шүү гэдгийг хэлье ээ.

С.Бямбацогт: 2 дахь санал хураалтыг санал гаргасан Жаргалан гишүүн татлаа.

3 дахь санал хураалтыг Эрчим хүчний сайдын төсвийн хагасыг татлаа.

4 дэх санал хураалтаар санал хураалт явуулъя. Ажлын хэсгийн ахлагч Наранбаатар гишүүнд микрофон өгье.

4 дэх санал хураалт.

Н.Наранбаатар: Энэ 4 дэх санал дээр чиглэл авч Байнгын хороон дээр дахиж ярих шаардлагатай байгаа. Тийм учраас санал хураалгаж чиглэл өгөхийг хүсье ээ.

С.Бямбацогт: Ажлын хэсгийн ахлагч гүйцээн боловсруулах чиглэл авъя гэж хүсэлт гаргасан. Санал хурааж байж яах юм уу? Гүйцээн боловсруулах хэд хэдэн санал байгаа юм биш үү? 4 саналаа дөрвүүлэнг нь хэлээд, нэгмөсөн дөрвүүлэнг нь хамтад нь хураачихъя тэгэх үү?

Наранбаатар дарга ажлын хэсгийн ахлагч.

Н.Наранбаатар: Энэ 4 дэх, 5 дахь 2 байгаа. Дараа нь Төсвийн байнгын хорооны гишүүдээс гаргасан саналын 1 дэх, 2 дахь байгаа. Ингээд 4 санал байгаа.

С.Бямбацогт: Санал хураах дэгтэй юм байна, хуультай.

Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 71.14 би уншаад өгчих үү?

Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 71 дүгээр зүйлийн 71.14 дэх хэсэгт нэгдсэн хуралдаанаас төсвийн төслийн 3 дахь хэлэлцүүлгийг тодорхой асуудлын хүрээнд дахин явуулах шаардлагатай гэж үзвэл Төсвийн байнгын хороонд чиглэл өгч буцааж болно оо. Чиглэл өгсөн тодорхой асуудлаас бусад асуудлыг хөндөхийг хориглоно оо. Яг энэ заалтын дагуу санал хурааж чиглэл өгөх юм байна.

Нэгдсэн хуралдаанаас гэдэг үг маань өөрөө санал хураах, нэгдсэн хуралдаанаас чиглэл өгөх. Урьд нь ингэж явсан жишигтэй, дэгтэй юм байна аа. Өөр хуулиуд дээрээ хураадаггүй. Төсвийн тухай хууль дээр ийм ялгаатай дэгтэй болчихсон. 2025 оны 7 сарын 9-нд бид нар Төсвийн тухай хуулиа өөрчилчихсэн шүү дээ. Тэгээд 5 хэлэлцүүлэгтэй болсон. 2 дахь хэлэлцүүлэг дээр нь санал хураадаг болсон. Дахиад ийм өмнөх уламжлалт дэгээс өөр өөр заалтууд орчихсон. Энийг гишүүд маань сайн мэдэхгүй байх шиг байна. Тийм болохоор санал хураалт явуулна гэж манай Тамгын газар хэлж байна аа.

Тийм учраас ажлын хэсгийн ахлагчийн гаргасан 4, 5, Төсвийн байнгын хорооны гишүүдийн гаргасан 1, 2 дахь саналуудыг гүйцээн боловсруулах чиглэлээр 3 дахь хэлэлцүүлэг дахин явуулах чиглэлийг өгөх санал хураалтыг дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя аа.

93 гишүүнээс 59 гишүүн буюу 63 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

4, 5 Төсвийн байнгын хорооноос 1, 2 дээр гүйцээн боловсруулах чиглэл өгч байна 3 дахь хэлэлцүүлгээр дахиж хэлэлцээд.

6.Төслийн 1 дүгээр хавсралтын УТ2601300905 төслийн кодтой “Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын суурь конвенцын 17 дугаар бага хурал зохион байгуулахтай холбоотой барилга байгууламж /Улаанбаатар, Баянзүрх дүүрэг/, хэрэгжих хугацаа 2026-2027 он, төсөвт өртөг болон санхүүжих дүн 95,695.9 сая төгрөг” гэсэн төсөл, арга хэмжээний санхүүжих дүнг **47,685.8 сая** төгрөгөөр бууруулж, асаргааны тэтгэмжийг 330.0 мянган төгрөгөөс 270.0 мянган төгрөгөөр нэмэгдүүлж 600.0 мянган төгрөг болгоход зориулж Асаргааны тэтгэмжийг **47,685.8 сая** төгрөгөөр нэмэгдүүлэх. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Баясгалан, Хүний хөгжил, нийгмийн бодлогын байнгын хороо дэмжсэн.

Баясгалан гишүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлье.

Ж.Баясгалан: Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурлын дарга, сайд нартаа бүгдээрэнд нь энэ орой энэ шөнийн мэнд хүргэе. Тэгээд би та хэдэд нэг юм сануулах гэсэн юм.

Монгол Улсын засгийн бүх эрх мэдэл ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ гэж Үндсэн хуулийн 1 дүгээр бүлгийн 3 дугаар зүйлд заасан байдаг. Үндсэн хуулийн 2 дугаар бүлэг Хүний эрх, эрх чөлөө дээр байдаг.

2.Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл бодно оо хүн бүхэнд тэгш эрхтэй гэж. Энэ төсвийн тодотголоор энэ 100 хувь зөрчигдсөн асуудал шүү. Энэ хамгийн том ялгаварлан гадуурхалт болсон. Би энэ талаар ОУБ, НҮБ-д ч гэсэн хүсэлт өгнө. Хүн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн болж төрснөөрөө малаас дор болж байна шүү дээ. Бид нар малд мөнгө өгдөг шүү дээ. Бид нар ямаанд мөнгө өгдөг шүү дээ. Үгүй тэгсэн хэрнээсээ яагаад ядарсан хөгжлийн бэрхшээлтэй өвдчихсэн байгаа тэр иргэддээ тэд нартаа мөнгө өгдөггүй юм бэ? Сонгуулийн үеэр бүгдээрээ л хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдээ дэмжинэ асран хамгаалагчдыг дэмжинэ, та нар минь хүний зэрэгтэй амьдрах ёстой гэж ярьдаг биз дээ. Тэгээд сонгуулийн үед нүүрээ гаргачхаад бусад үед 110 мянган иргэд рүүгээ бөгсөө гаргаж болохгүй шүү дээ.

Яг сонгуулийн сурталчилгаа шиг ард түмнээ авсанд хийчээд дээрээс нь харж байгаа юм шиг бид нар харж болохгүй. Гишүүдээ та нар чинь хүмүүс. Энэ зовлон хүнд хэлж ирдэггүй юм. Төрөхөөс ирдэг юм. Олдмол болж ирдэг юм. Би ч гэсэн энийг ингэтлээ ойлгоогүй явсан юм. Би энд ойлгуулах гэж энэ асуудлын эвэртэй туулай нь болох гэж энд сууж байгаа шүү дээ. Тэргэнцэр дээр сууж байгаа намайг та нар ойлгохгүй байгаа юм чинь тэр орон дээр хэвтэж байгаа гэртээ байгаа сумандаа байгаа үг хэлж чадахгүй байгаа, сонсохгүй байгаа тэр иргэдийг яаж ойлгох юм бэ? Суугаа миний үг төрд хүрдэггүй юм бол хэвтэж байгаа хүний амь төрд үнэгүй юм байна аа. Энэ саналыг би бүүр 2026 оны 5 сарын 13-ны өдөр бүх сайд нарт өгсөн. Сангийн сайдад өгсөн, Ерөнхий сайдад өгсөн, Хэрэг эрхлэх газрын даргад өгсөн.

Би энэ хүмүүсийг сая төгрөгөөр бид нар шиг цалинтай амьдар гэж байгаа юм биш шүү дээ. Амьжиргааны түвшин доод түвшнээс л дээр, гаргаад өгөөч. Амьд явах эрхийг нь хангаад өгөөч гэж байгаа юм. Өөрийнхөө төсвийг бодохгүй, өөрийнхөө намыг бодохгүй үгүй бүгдээрээ хүнээ бодъё л доо. МАН-ыхаан, АН-ыхаан, ХҮН-ийхээн. Бүгдээрээ хүнээ бодъё. Энэ заалнаас битгий гараарай. Бүгдээрээ саналаа өгөөрэй. Өдөр Төсвийн байнгын хороон дээр ажлын хэсэг болоод Сангийн сайдтай уулзсан. Ямар ч байсан бид нар ойлголцолд хүрье, хүнээ бодъё оо гэж ярьсан. Ерөнхий сайд чуулган дээр амласан шүү дээ. Энэ иргэдээ бодъё оо гэж. Тэгэхээр Ерөнхий сайдынхаа эсрэг ажилладаг Засаг байхгүй байлгүй дээ. Эрхийг нь өгч.

С.Бямбацогт: Санал гаргасан гишүүн үгээ хэллээ.

Санал хураалт явуулна гишүүд анхааралтай байцгаая.

Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя. Саналын томьёоллыг уншиж танилцуулсан.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 39 гишүүн буюу 41.9 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй ээ.

3.Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны санал

Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 15-д тусгагдсан төрийн бус өмчийн ерөнхий боловсролын болон СӨБ-ын хувьсах зардал болох 104,219.7 сая төгрөгийн санхүүжилтийг хасах. Энэ чинь сургуульд хүүхдүүд чинь сурч чадахаа больчих юм биш үү? Жаргалан гишүүнээс саналаа татах уу? Жаргалан гишүүний микрофон өгье.

Б.Жаргалан: Энэ саналыг татъя.

С.Бямбацогт: Жаргалан гишүүн гаргасан саналаа татлаа.

2.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-д тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын томилолт зочны зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу 4,808.4 сая төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй.

Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

93 гишүүн санал хураалтад оролцсоноос 38 буюу 40 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй ээ.

Гишүүд жоохон анхааралтай байж байгаад саналаа хураачихъя Батсүмбэрэл дарга аа.

3.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын судалгаа, хөгжүүлэлтийн зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **10,539.4 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан, Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Гишүүд суугаарай. Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн саналын томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсноос 50 гишүүн буюу 50.5 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ. 47 гишүүн буюу 93 гишүүнээс 47 буюу 50.5 хувийн саналаар саяын санал дэмжигдлээ

4.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын урсгал засварын зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **15,342.8 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй.

Мэндсайхан сайдаа санал хураалт явах гээд байх юм. Жаргалан гишүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлье.

Б.Жаргалан: Сая уншсан санал болохоор Өргөдлийн байнгын хороо болон бусад Байнгын хороон дээр маш их хэл ам дагуулаад байсан энэ гэрт ойрхон сургууль хөтөлбөрийн тэр ойлгомжгүй байрны түрээсийн зардал шүү. Тэгээд энэ нь Эксел нь хаана байсан нь ойлгогдохгүй энэ тэр юм яригдсан. Тэгээд Ерөнхий сайдын хамаарал бүхий сургуулиудад хуваарилагдсан гэсэн асуудал яригдсан. Одоо болтол тэр асуудал тодорхой болоогүй байгаа шүү. Тэгэхээр энэ саналыг бүүр хэргээр гаргаж байгаа. Тэгээд та бүхэн кнопдоо битгий хүрээрэй.

С.Бямбацогт: Үгүй гэрт ойрхон сургууль гээд хаа байсан. Энэ чинь их сонин л юм ярих юм даа. Үгүй сургууль заавал автомашины түгжрэл үүсгээд 10 мянган машин хөдөлгөөд хол сургуульд явснаас гэртээ ойрхон сургуульдаа сурах нь юу нь буруу гэж, алхаад сургуульдаа орчихдог. Ингээд зөв хөтөлбөрийг нэг жижигхэн худлаа үнэн нь мэдэгдэхгүй мэдээлэл гаргаж байж ингээд унагаах гээд сарниулах гээд байх чинь жоохон онцгүй л байна даа. Олон хүүхдүүд замын түгжрэл нэмэгдэнэ. Олон хүүхдүүд сургуульдаа очих гэж зүдэрнэ. Санал хураалт явуулъя гишүүд. Төсвийн байнгын хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томъёоллоор. Төсвийн байнгын хорооны санал явж байгаа шүү дээ. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя аа.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсноос 47 гишүүн буюу 50 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

5.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын ном хэвлэлийн зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **2,917.6 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан Цэнгүүн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя аа.

Санал. Хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 48 гишүүн буюу 51 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

6.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын байрны түрээсийн зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **14,157.2 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан, Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя.

Цэнгүүн гишүүн тайлбар санал хураалт болоогүй шүү.

С.Цэнгүүн: Ерөнхийдөө энэ төсвийн тодотгол хийдэг үндсэн шалтгаан маань болохоор төсөв хүндэрсэн байгаа учраас энэ зардал зайлшгүй нэмэгдэхгүй бол Монгол Улс оршин тогтноход хүндрэлтэй байдаг гэдэг агуулгаар явах ёстой. Гэтэл байр ашиглалттай холбоотой түрээсийн зардлаа 14 тэрбумаар нэмж оруулж ирж байгаа нь өөрөө энэ нөгөө нэг төсвийн тодотголын агуулга дотор нийцэхгүй байгаад байгаа юм. 2026 оны төсөв дээрээ бид нар байр түрээстэй холбоотой мөнгөө тавьчихсан. Гэтэл 10, 11, 12 сар дээр бид нар 14 тэрбумаар хийхээр оруулж ирж байгаа юм. Тэгээд энэ маань болохоороо 2 жилийн хугацаанд 9.7 тэрбум буюу 33 хувиар өсчихсөн байгаа дүн шүү дээ.

Тэгэхээр бид нар 2026 онд хангалттай өндөр байр түрээсийн төлбөр тавьчхаад одоо ахиад нэмээд оруулаад ирнэ гэдэг маань буруу зүйл гэж харж байна.

С.Бямбацогт: Санал гаргасан гишүүн саналаа тайлбарлаж үг хэллээ.

Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсноос 43 гишүүн буюу 46 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй.

7.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-д тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын бусад хөрөнгийн зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу. Жаргалан гишүүн санал гаргасан үг хэлье, саналаа тайлбарлаж.

Б.Жаргалан: Энэ саналыг татъя.

7 дахь саналыг санал гаргасан гишүүн Жаргалан татлаа

8.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын шууд зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **142,001.8 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй.

Үгүй энэ чинь нөгөө төмс, хүнсний ногоо, шатахуун, мах улаан буудайн хүнсний нөөц бүрдүүлэх гэж энэ энэ бараа бүтээгдэхүүний үнэ өсөөд байна. Үнийн өсөлт гээд бид нар ярьж байгаа биз дээ. Тэгээд үнийн өсөлт өсөж байхад гурилын үнэ өсвөл, махны үнэ өсвөл, төмс хүнсний ногооны үнэ өсвөл тэгээд Жаргалан гишүүн хариуцах уу? Нөөц бүрдүүлэх гээд байна шүү дээ. Наана чинь.

Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя. Энэ мах хүнснийхээ нөөцөө бүрдүүлмээр байна шүү нөхөд өө.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсон 53 гишүүн буюу 57 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

9.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Үндэсний батлан хамгаалахын их сургуулийн урсгал зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **2,513.7 сая** төгрөгөөр бууруулах санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

93 гишүүнээс 52 гишүүн буюу 55 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

10.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-д тусгагдсан БХЯ-ны урсгал зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу 4000000643.1 сая төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан. Төсвийн зарлагын

хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя аа.

93 гишүүнээс 53 гишүүн 57 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

11.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Зэвсэгт хүчний жанжин штабын урсгал зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **20,294.2 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

93 гишүүнээс 53 гишүүн буюу та 57 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

12.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Сангийн яамны хөрөнгө оруулалт, их засварын зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **22,987.5 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалан. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

93 гишүүнээс 52 буюу 55 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

13.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын бичиг хэргийн зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **768.7 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалт хүчингүй болгоё, саналаа тайлбарлаж үг хэлье Цэнгүүн гишүүн.

С.Цэнгүүн: Энэ болохоороо 2025 онд болохоор бид нар төсвийн хэмнэлтийн хүрээнд бичиг хэргийн зардлаа 50 хувь бууруулах бодлого уг нь явуулсан. Тэгээд 2026 ондоо болохоороо бид нар нэмэгдүүлээд орсон. Жишээ нь Зам, тээврийн сайдын багц дээр бичиг хэргийн зардал 2025 онд 36 сая төгрөг байсан бол 2026 онд 178 сая төгрөг болгож бид нар 4.9 дахин нэмж баталсан байгаа юм л даа.

Тэгэхээр 2026 оны төсөв дээрээ хангалттай бичиг хэргийн зардлаа бид нар өнөөдөр баталчихсан явж байгаа гэсэн үг. Тэгэхээр улсын төсвийн тодотгол буюу 10, 11, 12 сар дээрээ нэмээд энэ 700 гаруй сая төгрөгийг нэмэх үндсэн шаардлага харагдахгүй байгаад байгаа юм. Яагаад гэхээр манай улс өөрөө цахимжаад тэгээд бичиг хэргийн хэрэглээгээ багасгах ёстой гэсэн чиглэлд явж байгаа учраас одоо тодотгол дээрээ энэ зардлыг нэмэх шаардлагагүй гэдэг нь харагдаж байна.

С.Бямбацогт: Санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсноос 42 гишүүн буюу 45 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй.

14.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын гадаад албан томилолтын зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **1,508.1 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их

Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Тэгээд 93-аас 45 гишүүн буюу 48 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй

15.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын дотоод албан томилолтын зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **2,477.7 сая** төгрөгөөр бууруулах санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсноос 49 гишүүн буюу 52 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

16.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын зочин төлөөлөгч хүлээн авах зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **822.7 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

93-аас 50 гишүүн буюу 53 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

17.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын тээврийн хэрэгслийн татвар, оношилгооны зардлыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **171.7 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй.

Санал хураалт.

93-аас 50 гишүүн буюу 53 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

18.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын төрийн өмчит байгууллагад олгох татаасыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **391,330.8 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг. Цэнгүүн гишүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлье. Энэ чинь юу болох гэж байна.

С.Цэнгүүн: Энэ чинь дотор болохоороо Засгийн газар юу гэж тайлбарласан бэ гэхээр 107 тэрбум нь эрчим хүчний татаасанд явж байгаа гэж байгаа. 284 тэрбум төгрөг нь хаашаа явах нь тодорхойгүй ийм зардал татаас болоод орж ирсэн байгаа. Тийм учраас ерөнхийдөө бид нар 10, 11, 12 сарын тухай ярьж байгаа. Тэгэхээр энэ зүйлээ тодорхой болгож оруулж ирэхгүйгээр зарцуулалт нь хаашаа явах нь мэдэгдэхгүй ийм татаас хэлбэрээр дунд нь оруулж ирээд зөвхөн 107 тэрбум төгрөгийн эрчим хүч рүү орно гэдэг тайлбартайгаар явна гэдэг маань бол өнгөлөн далдлалт байна гэж харсан.

С.Бямбацогт: Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцож 51 гишүүн буюу 54 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

19.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 14-т тусгагдсан нийт төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын хувийн хэвшлийн байгууллагад олгох татаасыг тодотголын төслөөр нэмэгдсэн дүн буюу **134,492.6 сая** төгрөгөөр бууруулах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёолол санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос, 53 гишүүн буюу 57 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

20.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **554.3 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя аа. Уучлаарай санал хураалт хүчингүй болгоё. Санал гаргасан гишүүн саналаа тайлбарлаж үг хэлье. Цэнгүүн гишүүн.

С.Цэнгүүн: 20-34 дэх саналууд бол нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэгч нэгж гэдэг агуулгаар орж ирж байгаа. Тэгэхээр энэ нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжүүд маань болохоороо ер нь аудитын дүгнэлтээр үр дүнгүй ажилладаг юм байна гэдэг нь тодорхой болоод тэгээд 2025 оноос хойш 250 гаруй орон тоог бууруулсан. Гэтэл энэ төсвийн тодотголоор энэ маань буцаад ороод ирж байгаа ийм дүр зураг харагдаж байгаа. Тэгээд Сангийн яамнаас болохоороо өмнө нь төсөв дотроо байж байгаад бид нар бичилтийг нь тусад нь салгаж оруулж ирсэн гэдэг тайлбар тавьсан боловч Сангийн яамнаас надад задаргааг нь ирүүлээгүй. Тэгэхээр энэ бол өмнө нь 2026 оны төсөвт байгаагүй буюу шинээр 10, 11, 12 сард байгуулахаар ийм нийт дүн нь бол 8.4 тэрбум төгрөгөөр дахиад төслийн нэгжүүд байгуулахаар байгаа.

Тэгэхээр энэ зүйл маань өөрөө яам агентлагийн ажлуудтай давхацсан байдлаар яам, агентлагийн төрийн албаныхан маань өөрсдөө хийчих боломжтой ажлуудыг давхар нэгж, төслийн нэгж хэлбэрээр оруулаад ирж байгаа ийм зүйл байгаа. Аудитын тайлан дээр болохоороо төслийн нэгжүүд маань маш өндөр төлбөртэй түрээсүүд энд тэнд хотын зэрэглэлийн бүсүүдэд түрээсэлж авдаг. Дээрээс нь тавилгууд маш ихээр худалдаж авсан байна гэдэг нь аудитын тайлангууд дээр бэлэн байж байгаа.

Тийм учраас шинээр энэ төслийн нэгжүүдийг нэмж байгуулаад явах нь шаардлагагүй гэдэг нь харагдаж байна.

С.Бямбацогт: Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсноос 45 гишүүн буюу 48.4 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй

21.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Шадар сайдын Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **337.2 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд

хороо дэмжээгүй. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсон 45 гишүүн буюу 48.4 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй.

22.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлтийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **382.9 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүнээс 49 буюу 52.7 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

23.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Боловсролын яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **571.2 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя аа.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсноос 47 гишүүн буюу ал 50.5 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

24.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Гэр бүл, хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **361.7 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсноос 49 гишүүн буюу 52.7 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

25.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Зам, тээврийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **589.9 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя. 93 гишүүнээс 49 буюу 52 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

26.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Сангийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **658.9 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Гишүүд анхааралтай. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

93 гишүүнээс 45 гишүүн буюу 48 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй ээ.

27.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Соёл, спорт, аялал жуулчлал, залуучуудын яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **278.9 сая**

төгрөгийн урсгал зардлыг хасах санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя аа.

93-аас 50 гишүүн буюу 53 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

28.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Хот байгуулалт, барилга орон сууцжуулалтын яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **1,070.5 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёолол санал хураалт явуулъя.

93 гишүүнээс 36 буюу 49 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй.

29.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **365.6 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёолол санал хураалт явуулъя аа.

93-аас 50 гишүүн буюу 53 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

30.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **502.9 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүнээс 49 буюу 52 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

31.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **296.2 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн орсны 45 гишүүн буюу 48 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй.

32.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-д тусгагдсан ЭМЯ-ны нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **493.7 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороод дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя аа.

Санал хураалтад 93 гишүүнээс 47 гишүүн буюу 50.5 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

33.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Эрчим хүчний яамны Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **1,155.5 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг

хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя аа.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноос 46 гишүүн буюу 49.5 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй.

34.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Нийслэлийн Нэгдсэн төсөл хэрэгжүүлэх нэгжийн **797.5 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя аа.

93-аас 44 буюу 47.3 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй.

35.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-д тусгагдсан ЦЕГ-ын Сүүж уул сэргээн засах сувилал 810 дугаар тусгай салбарын 2 тэрбум 399 сая төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт явуулъя.

Санал хураалтад 93 гишүүн оролцсоноор 48 гишүүн буу 51 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдлээ.

36.Төсвийн төслийн тооцооллын хавсралт 13-т тусгагдсан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын “Төр хурах” нөхөн сэргээх сувиллын **924.6 сая** төгрөгийн урсгал зардлыг хасах. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Цэнгүүн. Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороо дэмжээгүй. Дэмжээгүй саналыг дэмжье гэсэн томьёоллоор санал хураалт.

93-аас 46 гишүүн буюу 49 хувийн саналаар энэ санал дэмжигдсэнгүй ээ.

Болоогүй байна шүү хөөе Заяабал дарга. Хөөе санал хураалт дуусаагүй байгаа шүү ороод ирээрэй. Хөөе санал хураалт дуусаагүй байна шүү.

Монгол Улсын 2026 төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2026 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, ЭМД-ын сангийн 2026 төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг тодорхой асуудлын хүрээнд 3 дахь хэлэлцүүлгийг дахин явуулахаар Төсвийн байнгын хороонд буцаалаа.

Төсвийн хүрээний мэдэгдлийн нэг санал хураалт байгаа шүү гишүүд ээ. Төсвийн хүрээний мэдэгдлийн нэг санал хураалт. Ганцхан санал хураалт байж байгаарай.

Дэд хороо явна шүү дээ явна явна.

Энэ чинь энийг уншина биз дээ.

Зарчмын зөрүүтэй нэг санал байгаа. Гишүүд санал хураалтад бэлтгэе. Төсвийн хүрээний мэдэгдэл.

Гишүүд санал хураалтад бэлтгэе. Хуруугаа уншуулаарай гишүүд ээ.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 онд Төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2027-2028 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар Төсвийн болон Эдийн засгийн байнгын хороо хамтарсан Байнгын хорооны хуралдаанаас гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол. Хамтарсан байнгын хорооны дэмжсэн санал.

1.Хуулийн төслийн 2 дугаар зүйлийг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Наранбаатар гишүүн.

С.Бямбацогт: Ажлын хэсгээс гаргасан саналаа татаж авъя аа. Санал хураалгахгүй гэсэн үг үү? Ажлын хэсгийн ахлагч гаргасан саналаа татаж авлаа.

Дараагийн асуудал. Энэ санал хураалтын дараа Төсвийн байнгын хороо шууд хуралдах юм байна шүү. Тэгээд эргэж орж ирэх юм байна шүү гишүүдээ. 15 минут завсарлаад. Саяын 3 асуудлаа л ярина. Нөгөө сая буцаасан гүйцээн боловсруулах чиглэл өгсөн чинь 3 асуудлаа ярина.

Хууль сахиулах ажиллагааны тусгай хяналтын дэд хорооны бүрэлдэхүүний тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг батлах санал хураалт явуулна аа.

Гишүүд санал хураалтдаа бэлтгэе. Гишүүд санал хураалтдаа бэлдье ээ. Энэ санал хураалтаа хийчхээд Төсвийн байнгын хороо хуралдчихаад эргэж орж ирж чуулган хуралдаж байж нөгөө 3 асуудлаар санал хурааж байж төсвийн 3 дугаар хэлэлцүүлэг дуусна.

Төсвийн тодотголын тэгж байж үндсэндээ ингээд горимдоо орж ажил цаашаа явна аа. Тийм болохоор гишүүдийг чуулганы танхимд урьж байна аа. Гишүүдийг танхимд урьж байна аа. Гишүүд танхимдаа хүрэлцэн ирж санал хураалтаа хийе.

Нэг л санал хураалт байгаа. Түүний дараа Төсвийн байнгын хороо хуралдаад тэгж байж төсвийн тодотголын 3 дахь хэлэлцүүлэг дуусаж байж 11 сарын 1-нд бид нар төсвөө баталж амжина аа. Баясгалан санал гаргасан ба нөгөө сая Төсвийн байнгын хороо хуралдахад 3 асуудал дээр чиглэл өгсөн байгаа. Байнгын хорооны 3 дугаар хэлэлцүүлэг. Тэрэн дээр нь 4 болгоё гэж манай санал гаргасан гишүүн Баясгалан гишүүн санал гаргаж байна.

Баясгалан гишүүнд микрофон өгье.

Ж.Баясгалан: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал цогц асуудал. Тэгээд энд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, тэрийг асран хамгаалж байгаа хүмүүс 0-18 нас хүртэлх насны асран хамгаалагчаа алдсан, тэжээгчээ алдсан хүмүүс байгаа юм.

Тэгэхээр энэ асуудлыг 3 асуудал нь гүйцээн боловсруулах чиглэл авсан учраас бүхэлд нь энэ хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийнхээ асуудлыг шийдэж цогцоор

нь авч явахын тулд саяын дэмжигдсэн асуудлыг гүйцээн боловсруулах чиглэл аваад ингээд 4 асуудлаа гүйцээн боловсруулах чиглэл авах гэсэн юм.

С.Бямбацогт: Одоо тэгээд гүйцээн боловсруулах чиглэл авахад чинь дахиад санал хураана шүү дээ гишүүдээ. Танхимд урьж байна. Санал хураалт явуулъя гишүүд танхимд ирээрэй.

Тэгье хаана байна? Түрүүн нөгөө процессоо дуусгаагүй байна шүү. Сая төсвийн хүрээний мэдэгдэл дээрх 3 дугаар хэлэлцүүлэг дээр гаргасан саналаа ажлын хэсгийн ахлагч татсан. Зарчмын зөрүүтэй саналаар санал хураагдаагүй нэг санал байсан.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2026 онд Төсвийн хүрээний мэдэгдэл 2027-2028 онд төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг 3 дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороо болон Эдийн засгийн байнгын хороонд шилжүүллээ.

Гишүүд 93 гишүүнээс 28 гишүүн санал хураалтад бэлэн болж ирцдээ орсон байна. 65 гишүүн орох хэрэгтэй байна. Ажлын хэсэг Төсвийн байнгын хороо хуралдах уу, хуралдахгүй юу. Тэгээд ямархуу чиглэл өгөх юм бэ? Чиглэлээ өгөөч тэгэх үү ямар юу байна.

Өнөөдрийн энэ чуулганаа өндөрлүүлье дээ.

Тэгээд сая Баясгалан гишүүн санал гаргачихсан. Гүйцээн боловсруулах чиглэл авах. Гэхдээ энэ саналаар санал хураалт явах ёстой. Тэгж байж төсвийн 3 дахь хэлэлцүүлэг түүний дараа 4 саналаар Төсвийн байнгын хороо хуралдаж асуудлуудаа цэгцлээд чуулган эргэж хуралдаж байж төсвийн 3 дахь хэлэлцүүлэг дуусна.

Тийм учраас өнөөдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдааныг өндөрлүүлье.

Нэг дэх өдөр Төсвийн байнгын хорооны дарга, ажлын хэсгийн ахлагч чуулган хуралдах шаардлагатай болох нь байна шүү. Энэ зохион байгуулалтаа хийе. Ингээд 2026 оны 10 дугаар сарын 2-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдааныг өндөрлүүлье.

Чуулганы хуралдаанд идэвхтэй оролцсон Их Хурлын гишүүддээ, ажлын хэсгийн гишүүддээ, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын ажилтнууддаа баярлалаа.

Хөдөө гадаа битгий яваарай. Манай Бейсен гишүүн сануулж байна шүү. Ахмадын баяр чинь ингээд дуусчхаж байгаа шүү дээ.

22.18 цагт

ДУУНЫ БИЧЛЭГЭЭС ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ
БУУЛГАЖ, ХЯНАСАН: ШИНЖЭЭЧ П.МЯДАГМАА